

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET TEORİ ve UYGULAMALARINDA
ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK

DOKTORA TEZİ
Fikri KELEŞOĞLU (157303003)

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Recep YILDIZ

HAZİRAN 2019

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SOSYAL HİZMET TEORİ ve UYGULAMALARINDA
ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK**

DOKTORA TEZİ
Fikri KELEŞOĞLU (157303003)

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Bu tez 13 / 06 / 2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı <i>(Danışman)</i>	Doç. Dr. Recep YILDIZ	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Musa ŞAHİN	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Selami ÖZCAN	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Özden GÜNEŞ	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Abdülhakim BEKİ	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

BEYAN
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Sosyal Hizmet Teori ve Uygulamalarında Çokkültürcülük

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 166 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 20/05/2019 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen Turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 19'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

Kaynakça hariç,

Alıntılar dâhil,

Beş kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI : Fikri KELEŞOĞLU

Öğrenci Numarası : 157303003

Ana Bilim Dalı : Sosyal Hizmet

Bilim Dalı : Sosyal Hizmet

Programı Türü : () Proje () Yüksek Lisans Tezi (X) Doktora Tezi

21/05/2019

Yasin ERDURAK

Taramayı Yapan Araş. Gör

21/05/2019

Doç. Dr. Recep YILDIZ

Danışman

ÖNSÖZ

Bu çalışma çokkültürlü toplumlarda farklılıkların sosyal hizmet uygulamalarında nasıl karşılık bulunduğunu ortaya koymak adına sürdürülmüştür. Farklılığın çalışıldığı bir araştırmada bakış açısında farklı olması en tabii bir gereksinimdir. Bu anlamda bu bakışın kazanılmasında ve tezin tamamlanmasında ayrı bir yeri olan tez danışmanın Doç. Dr. Recep YILDIZ'a özellikle teşekkür ediyorum. Tezin farklı bir perspektiften ortaya çıkmasında katkısı büyüktür. Ayrıca tez çalışmalarım boyunca sürekli katkılar sunan tez izleme komitesi jüri üyelerinden değerli hocalarım Prof. Dr. Musa ŞAHİN ve Prof. Dr. Selami ÖZCAN'a sundukları katkılardan dolayı minnettarım.

Tüm çalışmalarım boyunca yanımda olan, desteklerini esirgemeyen ve bana her zaman güvenen ve bunu hissettiren kıymetli hayat arkadaşım Ferda KELEŞOĞLU'na ne kadar teşekkür etsem azdır. Çocuklarım Abdullah KELEŞOĞLU ve Harun KELEŞOĞLU'nun tez süresince babalarına gösterdikleri sabır, tezin tamamlanmasına ayrıca katkı sağlamıştır.

Hayatımın ilk gününden bu zamana kadar emeklerini ve duaları hiç esirgemeyen değerli annem ve babamı da burada özellikle yad etmek istiyorum. Kendileri, beni ve hayatımı anlamlı kılan iki büyük değerdir ve geldiğim her noktada emekleri vardır. Evlatlarına olan şefkat dolu bakışlarıyla ona her zaman özel ve farklı olduğunu hissettirmişlerdir.

Tüm sosyal hizmet uygulamalarına aynı şekilde müracaatçının özel ve farklı olduğunu hissettirecek anlayışın hakim olması dileğiyle...

Fikri KELEŞOĞLU

17/05/2019

İÇİNDEKİLER

BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	v
TABLO LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Araştırmanın Metodolojisi.....	4
1.2. Kavramlar ve Tanımlar	8
1.2.1. Çokkültürcülük, Çokkültürlülük ve Tarihsel Seyri	8
1.2.1.1. Çokkültürcülük	8
1.2.1.2. Kültür ve Çokkültürlülük	10
1.2.1.3. Çokkültürlülüğün Tarihsel Gelişimi.....	15
1.2.2. Kimlik.....	21
1.2.3. Küreselleşme	22
1.2.4. Oryantalizm	23
1.2.5. Pozitivizm ve Modernizm	26
1.2.6. Postmodernizm.....	28
1.2.7. Göç ve Mültecilik.....	30
1.3. Çokkültürlülük Fırsat mı, Risk mi?	34
1.4. Literatür Analizi.....	36

BÖLÜM 2: YAKLAŞIM ve MODELLERDE ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK

2.1. Holistik Bakış	49
2.2. Uyum	51
2.3. Sosyal İşlevsellik	53
2.4. Savunuculuk / Sosyal Eylem	54
2.5. Terapötik İlişki.....	56
2.6. Kültürel Güç / Yetkinlik	57
2.7. Ayrım Karşıtlığı.....	59
2.8. Baskı Karşıtlığı (Eşitlik / Heterojenlik)	62

2.9. Bilişsel Cimrilik.....	64
2.10. Sosyal Destek	65
2.11. Benlik Gelişimi / Kendi Kaderini Tayin	67
2.12. Sosyal Adalet.....	71
2.13. Eklektisizm.....	73

BÖLÜM 3: SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINDA ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK

3.1. Sosyal Hizmetin Değer, Bilgi ve Beceri Boyutunda Çokkültürcülük	77
3.1.1. Sosyal Hizmetin Değer Boyutunda Çokkültürcülük	78
3.1.1.1. Farklılık	78
3.1.1.2. Değerlerin Sınıflandırılması	79
3.1.1.3. Kültürel Duyarlılık	86
3.1.1.4. Kültürel Farkındalık / Öz farkındalık	88
3.1.1.5. Uygulamada Etik İkilem	89
3.1.2. Sosyal Hizmetin Bilgi Boyutunda Çokkültürcülük.....	92
3.1.2.1. Çokkültürcülük Eğitimi	94
3.1.3. Sosyal Hizmetin Beceri Boyutunda Çokkültürcülük	100
3.2. Sosyal Hizmet Kuruluşlarında Çokkültürcülük.....	103
3.3. Mevzuatlarda Çokkültürcülük	108
3.3.1. Sosyal Hizmetler Kanunu.....	110
3.4. Sosyal Hizmet Yönetiminde Çokkültürcülük	115
3.5. Refah Devletinde Uygulama Modelleri ve Çokkültürcülük	126
3.5.1. Muhafazakâr Model	127
3.5.2. Liberal Model	129
3.5.3. Sosyal Demokrat Model.....	131
3.5.4. Güney/Akdeniz Refah Modeli.....	133
3.6. Sosyal Devlet ve Sosyal Politikalar	137
SONUÇ ve TARTIŞMA	146
ÖNERİLER	154
KAYNAKÇA.....	158
ÖZGEÇMİŞ.....	170

KISALTMALAR LİSTESİ

DSM	: The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı)
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
IFSW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu
NASW	: Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: ve benzeri

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı.....	32
Tablo 2. Göç İle İlgili Ulusal Mevzuatlar	33
Tablo 3. Göç İle İlgili Uluslararası Mevzuatlar	34
Tablo 4. “Çokkültürlülük” Kavramsallaştırması İle Yurt İçinde Yapılmış Tezler	37
Tablo 5. “Çokkültürlülük” Kavramsallaştırması İle Yurt İçinde Yapılmış Tezler.....	40
Tablo 6. Çokkültürlülük ve/veya Çokkültürlülük Kavramsallaştırması ile İlgili Makale Çalışmaları.....	42
Tablo 7. “Çokkültürlü Sosyal Hizmet” (Multicultural Social Work) Üzerine Yapılmış Bilimsel Çalışmalar	43
Tablo 8. Uygulamaya Dair Kuramsal Çerçevelerde Tematik Başlıklar.....	48
Tablo 9. Kültüre Yönelik Dışarıdan ve İçeriden Bakışların Varsayımları ve Çalışma Yöntemleri.....	50
Tablo 10. Nefret Suçları ve Nefret Söylemiyle İlgili Medya Taramasının Sonuçları.....	61
Tablo 11. Şiddet Türleri ve Uygulanması	73
Tablo 12. Sosyal Hizmet Bölümlerinde Lisans Düzeyinde Okutulan Dersler.....	95
Tablo 13. Sosyal Hizmet Bölümlerinin Lisans Düzeyinde Çokkültürlü Sosyal Hizmet Uygulamasına Temel Oluşturabilecek Nitelikte Zorunlu/Seçmeli Derslerin Dağılımı.....	100
Tablo 14. Uygulama Becerileri	102
Tablo 15. Beceri Gelişimini Artırma Basamakları.....	102
Tablo 16. Sosyal Sermaye Tanımları	106
Tablo 17. Etik Davranış Genel Standartları İle Sosyal Hizmetin Standartları.....	124
Tablo 18. Sosyal Koruma İstatistikleri, 2017.....	136
Tablo 19. Farklı Çeşitlilik Biçimlerine Verilen Desteğin Görünümü	137
Tablo 20. Modern Üniversitenin Dönüşümü.....	144

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Toplumsal Çeşitliliğin Olduğu Toplumlarda İki Model.....	15
Şekil 2. Genel Karar Verme Modeli	91
Şekil 3. Uygulamayı Şekillendiren Etkenler	105
Şekil 4. İstikrar ve Değişim	126
Şekil 5. Sosyal Politika	138

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tez Özeti

Tezin Başlığı: Sosyal Hizmet Teori ve Uygulamalarında Çokkültürcülük	
Tezin Yazarı: Fikri KELEŞOĞLU	Danışman: Doç Dr. Recep YILDIZ
Kabul Tarihi: 13/06/2019	Sayfa Sayısı: 9 (ön kısım) + 170 (tez)
Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet	Bilim Dalı: Sosyal Hizmet
İnsanın değer ve onuru kendi öz varlığından kaynaklıdır. Farklı renklerden oluşan toplumlar, kendi içinde bir kültür mozaïği oluşturur. Bu kültür mozaïğinin ise sosyal alanda hizmet iddiasında olan her meslek ve meslek elemanı tarafından bilinmesi insanın değer ve onuruna güçlü katkılar sunacaktır. Sosyal hizmet gibi meslekler, insana hizmet adına ortaya atılan ve insanın biricikliğini vurgulayan sosyal mesleklerdendir. Ancak mesleğin başında sosyal olması gerçekten de sosyal olduğu anlamına gelir mi? Sosyal olabilmesi, sosyal gerçekliklerden hareketle insanın değer ve onuruna uygun bir şekilde yine insanın/müracaatçının hayatına dokunabilmesine bağlıdır. Hayatlara dokunabilmek içinse, o hayatın sosyal bağlamını iyi okumak gerekir. Sosyal hizmet mesleğinin insan odaklı bir meslek olarak bu gerçeklikten uzak durması, farklılıkları göz ardı etmesi düşünülemez. Farklılıklar ise günümüz çokkültürlü toplumlarının en belirgin özelliğidir. Bu anlamda <i>araştırmanın amacı</i>, evrensel bir nitelik taşıyan ve bir anlamda insan hakları mesleği olarak kabul edilen sosyal hizmet disiplininin çokkültürlülükle ilişkisini; çokkültürcü sosyal hizmetin bilgi ve uygulama boyutunda meslek elemanları ve müracaatçılar açısından gerekliliğini ortaya koymaktır. Böylelikle dil, din, ırk, mezhep, kültür ayrımı gözetmeksizin çokkültürcü sosyal hizmet paradigmasının gelişimine katkı sunmaktır. Araştırma <i>söylem analizi yöntemi</i> ile gerçekleştirilmiştir. Başka bir deyişle çokkültürlülük ve sosyal hizmet alanındaki literatür çalışmaları söylem analizi bağlamında incelenerek ilişki düzeyi ortaya konulmuştur. Araştırmanın <i>birinci bölümünde</i> çokkültürlülük, ilişkili kavramlar ve tanımlar üzerinden kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. <i>İkinci bölümde</i>, çokkültürlülük perspektifinden araştırmacı tarafından oluşturulan dokuz tematik başlık üzerinden sosyal hizmetin kuramsal tartışmaları yapılmıştır. <i>Üçüncü bölümde</i> ise, sosyal hizmet uygulamasının değer, bilgi ve beceri boyutları çokkültürcü sosyal hizmet perspektifinden ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca, sosyal hizmet kuruluşlarında, mevzuatlarda, sosyal hizmet yönetiminde, refah rejimlerinde ve sosyal politikalarda çokkültürcülüğün ne anlama geldiği eleştirel bakış açısıyla tartışılmıştır. Tartışmalar vaka örnekleri ile desteklenmiştir. Araştırmada “Sosyal hizmet uygulamalarının insan temelinde dil, din, ırk, mezhep, kültür ayrımı gözetmeksizin sunulabilmesinin ön şartı, insan hakları bağlamında değer, bilgi, beceri boyutunda çokkültürcü sosyal hizmet yaklaşımıdır” genel hipotezi doğrulanmıştır. Araştırmanın sonuçları arasında ayrıca <i>çokkültürcülüğün yerel perspektiften okunmasına olan ihtiyaç</i> da sayılabilir.	
Anahtar kelimeler: Çokkültürlülük, Çokkültürcülük, Sosyal Hizmet, Çeşitlilik, Farklılık	

Yalova University Institute of Social Sciences PhD Thesis Summary

Thesis Title: Multiculturalism in Theory and Practice of Social Work	
Thesis Author: Fikri KELEŞOĞLU	Advisor: Associate Prof. Dr. Recep YILDIZ
Date of Acceptance: 13/06/2019	Total Number of Pages: 9 (pre text) + 170 (main body)
Department: Social Work	Field of Study: Social Work
Human values and dignity originate from their own existence. Societies of different colors form a mosaic of culture within themselves. If this culture mosaic is known by every occupation and profession member who claims to serve in the social work it would make a strong contribution to the value and honor of humanity. Professions such as social work are social professions which are put forward in the name of service to human and emphasize the uniqueness of a human. But does this mean that the profession is social if it has a title “social”? Social depends on the ability to touch the lives of the human / client in accordance with the values and dignity of the human being based on social realities. Being social depends on the ability to touch the lives of the human / client in accordance with the values and dignity of the human being based on social realities. In order to touch lives, it is necessary to read the social context of life. It is unthinkable for the social work profession to stay away from this reality as a human-oriented profession and to ignore the differences. Differences are the most prominent characteristics of today's multicultural societies. In this sense, <i>the aim of the research</i> is to determine the relationship between multiculturalism and the social work discipline, which is considered to be a human rights profession in a universal character; the aim of this study is to reveal the necessity of multicultural social work in terms of knowledge and application. Thus, it contributes to the development of the multicultural social work paradigm, regardless of language, religion, race, sect and culture. The research was conducted with <i>discourse analysis method</i>. In other words, literature studies in the field of multiculturalism and social work have been examined in context of discourse analysis and the level of relationship has been revealed. <i>In the first part</i> of the study, a conceptual framework is formed through multiculturalism, related concepts and definitions. <i>In the second part</i>, the theoretical discussion of social work was conducted through nine thematic titles created by the researcher from the perspective of multiculturalism. <i>In the third chapter</i>, the value, knowledge and skill dimensions of social work practice are discussed from the multicultural social work perspective. This chapter also discusses the critical point of view of multiculturalism in social work organizations, legislation, social work management, welfare regimes and social policies. Discussions were supported by case examples. In the research the general hypothesis that “<i>The prerequisite for social work practices to be presented on a human basis regardless of language, religion, race, sect or culture is the multiculturalist social work approach in terms of value, knowledge and skill in the context of human rights</i>” has been confirmed. The results of the study may also include <i>the need to read multiculturalism from a local perspective</i>.	
Keywords: Multiculturalness, Multiculturalism, Social Work, Diversity, Difference	

GİRİŞ

İnsanın mutluluğunu ve iyilik halini gaye edinen sosyal çalışma mesleği, kültürel olgular içinde süreklilik arz eden ve modernite ile daha da hızlanmış olan değişim, gelişim ve çeşitliliğin tam da odağındadır. Mikro, mezzo ve makro boyutlarda kendisinin varlığını hissettiren çokkültürlülük artık sosyal devlet iddiasında bulunan ve gereklerini yerine getirecek ülkelerin görmezden gelemeyeceği bir sosyal gerçekliktir. Çokkültürlülük kavramı sosyal hizmet mesleğinin temel dinamiklerini doğrudan etkilemekte, sunulacak hizmetlerin şekillenmesinde roller üstlenmektedir. Özellikle çokkültürlü toplumlar başta olmak üzere farklı insanları ve farklı pek çok durumu içinde barındıran geniş bir yelpazedeki etkinliklerle meşgul olan sosyal çalışmacının kültürel yetkinliği de önem kazanmaktadır. Özgür'ün (2009: 32) dile getirişiyle; sosyal çalışmacıların çokkültürlü toplumlar için eğitimi ve hazırlanması ile kültürel yetkinliğin nasıl ölçülebileceği ve geliştirilebileceği tartışmalarında iki uç arasında geliş gidişler yaşanmaktadır. Farklılıkların kabul edilmesi ve daha yetkin uygulamaların gerçekleştirilmesi için kültürün aşırı derecede vurgulanması bir tartışma konusudur. Esnekliği olmayan bir bağlamdaki bireyi anlamaya değil, bireyi duruma göre değiştirmeye yönelik çabaların başarılı olamayacağı; aksine baskıcı ve asimile edici uygulamaları beraberinde getirdiği dile getirilmektedir. Yine sadece kültürel farklılıklara odaklanarak, kültürel grupları ortak ya da benzer özellikleri tamamıyla taşıyan kategorik kümeler olarak görmek de ya önyargılı, ayrımcı ya da ayrılıkçı uygulamaları beraberinde getirecektir.

Sosyal, biyolojik, ailevi, dini vb. boyutlarla sınırları genişleyen sosyal hizmet mesleğinin icrasından sorumlu bir profesyonel olmanın temel ilkelerinden biri, tarafsız olabilmektir. Bu profesyonelliğin en gerekli olduğu alan da yine çokkültürlü toplumlarda sunulacak olan sosyal hizmetlerdir. Sosyal çalışma alanındaki meslek elamanı, bulunduğu toplumun ihtiyaçlarını ve gereksinimlerini bu profesyonel bakış ile karşılayabilir.

Sosyal adaletin temelinde yer alan “insan, doğası gereği değerli bir varlıktır” anlayışına (Sheafor ve Horejsi, 2015: 42) bağlı olarak çokkültürlü toplumlarda sosyal adaletin temel unsuru, öncelikle bireyin yaşadığı toplumda *birey* olarak kabul edilmesidir. Sosyal hizmetin müracaatçı sisteminde kişinin kendini bulabilmesi, yine öncelikle kendisinin ayrı bir birey olduğunun *şartsız kabul* ile kabul edilmesiyle mümkündür. İhtiyacı olan hizmetler veya kaynaklarla buluşması, buradan hareketle de çokkültürcü bir sosyal hizmet paradigması, sosyal adaletin olmazsa olmazıdır. Farklılıkların olduğu toplumlar için tanınmak ve bu farklılıklarına yönelik alanlarda var olabilmek yine en temel haktır. Kendi sosyal işlevselliğini ortaya koyabilmesi, kendini mevcut kültürel özellikleri ile geliştirebilmesi çoğulculuğun temel referanslarıdır. Çokkültürlü toplumda vatandaşların tümünün çoğulcu bir anlayış içinde olduğunu söylemek ve sosyal pratiklerde çeşitliliğe uygun yaklaşımların varlığından bahsetmek, en iyi şekliyle ideal olan ve reel olanı tam görmemektir diye yorumlanabilir.

Küreselleşen dünyada homojen bir toplumun varlığından söz etmek çok gerçekli bir yaklaşım değildir. Çeşitliliğin ve farklılığın olduğu birçok toplumda sorunlardan bahsederken, bunlara yönelik çözüm önerileri sunarken, çoğulcu anlayıştan uzak bir şekilde probleme yaklaşmak öncelikle problemi her yönü ile görememektir. Sosyal

problemlere çözüm arayan birçok meslek gibi sosyal çalışma mesleği de yine bu bakışa gereksinim duyar. Bundan yoksun olduğunda veya uygulamalarında bu sosyal gerçekliği görmezden geldiğinde, kendi hizmet alanlarındaki mesleki müdahalelerinde başarılı olması zor ve beklenmeyecek bir durumdur. Sosyal hizmet literatürünün ve uygulama alanlarının çokkültürcü paradigma ile tekrar okunması ve müdahale süreçlerinin tekrar ele alınması, çokkültürcü sosyal hizmet için bir gerekliliktir. Alanda olan sosyal çalışmacıların kültürel yetkinliklerini, bu perspektiften ele alması, uygulamalarını bu bakış açısıyla tekrar şekillendirmesi hatta çeşitlendirmesi, farklılıkların görülmesi ve kabul edilmesi adına ilk adım olacaktır.

Farklılıklar adına toplumda görülen diğer bir çeşitlilik de kültürdür. Her bireyin kendini ait hissettiği, varlığının sorgusuzca kabul edildiği, maske kullanımına gerek kalmadan daha doğal kendi olabildiği toplumun gerçeklikleri, onun bir anlamda kültürünü oluşturur. Kendinde var olanın aktarıldığı birçok süreç, kültürün içindedir. Kimlik de kültür ile iç içe bir olgu olup kişinin kendisini ayırt eden yönlerden biridir. Kimliğin birçok yönleri olmakla birlikte, kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda bunların birçoğu, bireylerin kendilerini ortaya koymak için kullandığı argumanlardandır. Kültürel duyarlılık tam da bu noktalara bakan, kültür ve kimlik üzerinden şekillenen problemleri fark edebilmek, çözüm üretebilmek adına kritik bir olgu olarak çokkültürcü anlayışta yerini almıştır.

Modernizmin sonuçları ile yüzleşirken sonrasında gelen postmodernist akım, farklılıkları ve buna dair farkındalıkları etkilemiştir. Geleneksel olana meydan okurcasına bir rüzgâr estiren modernizme karşı eleştirel bir akım olarak çıktığı söylenebilecek postmodernizm, çokkültürcü anlayışın her yönü ile örtüşmese de bir anlamda temellerini atmıştır. Modernizm değişimin önünü açarken farklı olanla yüzleşmekten çok farklı olanı değiştirmek gibi bir misyonundan dolayı postmodernistler farklı olanı daha da görünür kılmak için çalışmışlardır. Tüm bu düşünce akımları, mesleklerin şekillenmesinde de etkili olmuşlardır. Sosyal hizmet mesleğinin de bu düşünce akımlarından etkilendiği rahatlıkla söylenebilir. İnsana bakışı etkileyen her düşünce, doğal olarak insana dokunan meslekleri de etkilemiştir.

21. yy. küreselleşmenin de etkisi ile birçok farklı kültürün bir arada yaşandığı bir yüzyıldır. Buna göç hareketleri de eklendiğinde çokkültürcülük, çokkültürlülüğün olduğu her yerde bir ihtiyaç olarak insanlığın karşısına çıkar. Göç hareketleri sonrası birbirleriyle tanışan birçok farklı kültür ve kimlik, ya doğrudan uyum süreçleriyle ya da asimilasyon süreçleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu sosyal gerçekliğin görülmesi, kültürel duyarlılık ve yetkinlik adına birçok akademik disiplini ve sosyal mesleği gerek teori gerek uygulama boyutuyla bu alana yöneltmiştir.

Bu çalışmada daha çok, faydacı bir perspektif gözeretek sosyal hizmetin teori ve uygulamalarında çokkültürcülük tartışılmış, olgunun farklı alt boyutları bu perspektiften ele alınmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın metodolojisi verilmiş, kavramsal ve kuramsal çerçeve ele alınmıştır. Çokkültürcülük, çokkültürlülük kavramları ve tarihsel seyri üzerinde durulmuştur. Çokkültürlülük olgusu ile ilişkili olduğu düşünülen kimlik, küreselleşme, oryantalizm, pozitivism, küreselleşme, oryantalizm, pozitivism, modernizm, postmodernizm, göç ve mültecilik ayrı ayrı ele

alınmış, konu ile ilgili literatür özetlenmiştir. Çokkültürlülüğün risk mi fırsat mı olduğu yine aynı bölümde tartışılmıştır.

İkinci bölümde, sosyal hizmet literatürüne katkı sunan kuramsal çerçeveler çokkültürcü sosyal hizmet bakış açısıyla, araştırmacı tarafından oluşturulan tematik başlıklar halinde tartışılmıştır. Holistik bakış, uyum, sosyal işlevsellik, savunuculuk, terapötik ilişki, kültürel güç, ayırım karşıtlığı, baskı karşıtlığı, bilişsel cimrilik, sosyal destek, benlik gelişimi/kendi kaderini tayin, sosyal adalet ve eklektisizm başlıklı her temadaki kuramsal bakış, vaka örnekleriyle zenginleştirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise sosyal hizmet uygulamalarında çokkültürcülük olgusu ele alınmıştır. Bu kapsamda sosyal hizmetin değer, bilgi ve beceri boyutu ayrı ayrı ele alınarak uygulamaya dönük vaka örnekleri verilmiştir. Vakalar, çalışmanın amacına ve konusuna uygun bir şekilde kendi yerelinden örnekletirilmiştir. Sosyal hizmet kuruluşları, mevzuatlar, refah uygulama modelleri, sosyal politikalar, sosyal hizmet yönetimi gibi çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarını doğrudan ya da dolaylı etkileyen dinamikler bu bölümde tartışılmıştır.

Bölüm 1: Kavramsal Ve Kuramsal Çerçeve

1.1. Araştırmanın Metodolojisi

Sosyal çalışmacıların müdahale süreçlerinde başvurdukları, kendilerine yön veren, müracaatçılara yönelik hizmetleri ve eylemleri planlarken kullandıkları birçok kuramsal çerçeve vardır. Birçoğu belki sosyal çalışmacılar tarafından kullanılmakta ancak bu noktaya dair bir farkındalık olmaması veya kavramsal kargaşa olması sebebiyle kuramsal açıdan ayırt edici bir analiz yapılamamaktadır.

Kuramsal çerçeveler, birbirlerinden kesin hatlarla ayrılmış değildir. Örneğin, sosyal hizmet literatürü incelendiğinde, sıklıkla başvuru alan kuramsal çerçevelerden biri olan “‘problem çözme’nin yaklaşım mı, yöntem mi, strateji mi, teknik mi?” olduğuna dair hala görüş farklılıkları vardır (Danış ve Kara, 2016: 3). Durum böyle olunca alanda hizmet eden profesyonellerin de zihninde kuramsal açıdan kargaşalar olabilmekte, vaka yönetimi veya sunumları esnasında sıkıntılar yaşanabilmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet disiplinin gerek müstakil gerekse de farklı disiplinlerce kullanılan ortak kuramsal çerçevelerinin net olarak ortaya konması, öncelikle müracaatçılar ve yürütülecek vakalar açısından önem arz eder. Kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda doğal olarak müracaatçıların çeşitliliği ve farklılıkları da birlikte artış gösterir. Bu artış, sosyal hizmetler açısından yerelde ve genelde çeşitlilik ve zenginlik olarak görülür, kuramsal çerçevelerden de bu bakış açısı ile yararlanılırsa, çokkültürcü sosyal hizmetin teorik ve uygulama boyutu birbiriyle o zaman örtüşmüş olacaktır.

Teoriler, temelde genelleştirmelerin bir araya gelmesinden ortaya çıkan bütünlere dir. Bu noktadan hareketle doğruluğu ve yanlışlığı üzerinden ele alınması doğru bir bakış olmayacaktır. Bunun yerine bazı kuramların daha faydalı olduğu yönündeki yaklaşım tarzı ve kullanım şekli, daha doğru olacaktır (Yıldırım ve Yıldırım, 2008: 257). Teori ile görüş arasındaki farkı muteberlik açısından ele alan Schmidt (2010: 18), görüşler için muteber olup olmamanın varlığından bahsederken, teorilerde bunun mümkün olamayacağını savunur. Schmidt, teoriyi muteber veya muteber olmayan görüş olarak almak yerine, onu bir haritaya benzetmiş ve teorisinin tek başına ikna edici olamayacağını dile getirmiştir. “Hiçbir harita bir araziye anlamının yegâne makul yöntemini temsil edemez” (Schmidt, 2010: 18) diyerek bu konuda farklı teorilerin ve anlayışların mevcudiyetini kabul etmiştir. Her sosyal çalışmacının müdahale hizmetleri sunarken, farklı kuramlardan faydalanması, diğer ifadeyle süreci yönetirken farklı “haritalar” kullanması reddedilemez, ancak kuramsal çerçevelerin temel dinamikleri sosyal çalışmacılar tarafından bilinmezse, işte o zaman doğru olmayan uygulamalar ortaya çıkabilmektedir.

Teater’a (2014: 9) göre kuram, “sosyal çalışmacıların birey, grup, topluluklar ve topluma bakış ve yaklaşımına yön veren pratiklerin esaslı bir bileşenidir”. Simon (1994: 144-148) ise kuramı, “bir problemi, bağlamı ve terapötik cevabı birbirine bağlamak için tutarlı bir kavramsal kılavuz sağlar” diye tanımlamıştır. Peki, “sosyal hizmet uygulamasında teoriler gerekli midir?” sorusunun cevabı nedir? Simon ve Thyer bu sorunun cevabını evet ve

hayır diyerek, aynı derginin aynı sayısında ayrı ayrı makaleler şeklinde tartışmışlardır. Simon'a göre sorunun cevabı evet iken, Thyer'a göre sorunun cevabı hayırdır (Simon, 1994: 144-148; Thyer, 1994:148-152). Teori ve uygulama konusunda farklı görüşler her zaman olmuştur.

Sosyal hizmet literatürü incelendiğinde kuram ve **yaklaşımların** bazen yanlış olarak birlikte birbirlerinin yerlerinde kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, bir çalışmada sosyal hizmet kuramlarının sıralanacağı söylenirken, yaklaşımlar arka arkaya alınmıştır (Koç, 2015: 43). Bazen çok bilinmeyenli bir denklemden daha da karmaşık olabilen sosyal alanlar (Yıldırım ve Yıldırım, 2008: 254) sosyal çalışmacı için belli kılavuz ve haritaların varlığını gerekli kılar. Kavramın kendinde de vurgulandığı gibi vakalara daha rahat yaklaşmayı sağlayacak olan ve mesleki müdahale sürecini şekillendiren birçok yaklaşım vardır. Her bir yaklaşımın kendi içinde ayrı dinamik unsurları mevcuttur. Sosyal çalışmacının bu noktalara dair farkındalığı, vakaya yönelik daha uygun ve doğru yaklaşımı seçmesini etkileyeceği gibi, vakayı daha sağlıklı yönetebilmesini sağlayacaktır.

Bu çerçevede model ve perspektifin de sosyal hizmette kullanıldığı görülmektedir. Buna göre **model**, daha çok “bir alandan alınıp başka bir alana uygulanan kavramsal çerçeve” (Sheafor ve Horejsi, 2015: 70) olarak tarif edilebilir. Tıbbi model, sosyal model vb. model örnekleri çoğaltılabilir. **Perspektif** ise kuramdan farklı olarak bir vaka üzerine tahmin yürütmek veya betimleme yapmaktan ziyade vaka üzerine uzmana bakış açısı sunar. Vakaya belli bir çerçeveden bakma fırsatı verir (Teater, 2014: 11). Balcı (2003: 30-31), perspektifi “olay ve olgunun gözlenmesindeki öznellik, bana görelilik” olarak tarif eder. Perspektifler, kişiye tutarlı fikir setleri sunmanın yanında, değer ve prensipler temelinde düşünme yolları da ortaya koyar (Payne, 2016: 9).

Kuram ve yaklaşımlar yanında yöntem, teknik ve paradigma kullanımı da bilimsel araştırmalarda etkin rol oynar. **Yöntem**, sıklıkla sosyal çalışmacıların müracaatçılarına yönelik olarak sürdürdüğü mesleki müdahalelerinde esas olan teknik ve yaklaşım anlamlarında kullanılmaktadır. Kuram ile yöntemin farkı üzerinden gidilecek olursa kuram, sosyal çalışmacıya müracaatçının durumu ve davranışları hakkında tahmin ve betimleme fırsatı sunarken, yöntem ise, ne yapılması gerektiğini ortaya koyar (Teater, 2014: 9). Yöntem, “teoriyi pratiğe uygulama bilimi ve sanatıdır” (Yıldırım ve Yıldırım, 2008: 81). **Teknikler** ise teorilerden bağımsız olarak uzmana yol gösteren çerçevelerdir (Sheafor ve Horejsi, 2015: 70). Bu çerçeveleri müracaatçının sosyal gerçekliğinden uzak düşünmek doğru olmayacaktır. Yine bireysel olarak etkisinden bahsedilebileceği gibi kolektif bazda da hâkim paradigmalardan bahsedilebilir. Hâkim paradigmlar meslek elemanlarının gerek akademik eğitim süreçlerini gerekse de uygulama boyutlarını etkilemektedir ki **paradigma** değerler dizisidir ve araştırmacıyı yönlendirir (Yıldırım ve Yıldırım, 2008: 254).

Kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda mesleki müdahaleleri şekillendiren kuramsal çerçeveler, meslek elemanları tarafından müracaatçıların ihtiyaçları dikkate alınarak seçilmelidir. Çoğulcu bir anlayışla sunulacak sosyal hizmetlerin ancak bu şekilde hak temelli olmasından bahsedilebilir. Bu çalışmada kuramlar ve yaklaşımlar tek tek ele alınıp, detaylandırılmaktan ziyade, kuramsal çerçevelerden tematik başlıklar oluşturulmuş

olup, çokkültürcü sosyal hizmetin kuramsal çerçevesi bu bakış açısıyla bu temalar üzerinden tartışılmıştır. Alan yazınındaki diğer çalışmalara göre farklı ve özgün olan yanlarından biri de budur.

Araştırmanın **amacı**, evrensel bir nitelik taşıyan ve bir anlamda insan hakları mesleği olarak kabul edilen sosyal hizmet disiplininin çokkültürlülükle ilişkisini; çokkültürcü sosyal hizmetin bilgi ve uygulama boyutunda meslek elemanları ve müracaatçılar açısından gerekliliğini ortaya koymaktır. Böylelikle dil, din, ırk, mezhep, kültür ayrımı gözetmeksizin çokkültürcü sosyal hizmet paradigmasının gelişimine katkı sunmaktır.

Çalışma hem teoriye hem de uygulamaya katkı sunması açısından **önemlidir**. Zira kültürel çeşitlilik, küresel çağın en temel gerçekliklerinden biridir ki sosyal hizmetlerin planlanması, yürütülmesi ve geliştirilmesinde belirleyici etkindir. Zira insani yardım hizmetleri içinde sayılabilecek disiplinlerden olan sosyal hizmet disiplini bilgi, beceri ve değer boyutunda çok farklı kültürlere; dil, din, ırk, mezhep, kültür ayrımı gözetmeksizin insan temelinde hizmet sunmaktadır. Bu hizmeti sunarken farklılıkları ötekileştirmeyen ve bunları birer zenginlik olarak gören profesyonel bir bakış söz konusudur. Mesleği özel kılan taraflardan biri de çokkültürlü toplumlarda çokkültürcü anlayışın hâkim olması açısından gerek akademik gerekse uygulama boyutunda bir yerde oluşudur.

Toplumların karşılaştığı yeni sorunlara yeni karşılıklar bulunmadığı sürece bilimler topluma katkı sunamaz, o nedenle bilgilerin sürekli eleştiri ve değerlendirmeye tabi tutulması bir gerekliliktir (Sezer, 2015: 210-212). Bünyesinde birçok kültürel çeşitliliği barındıran hizmet alanında sosyal hizmet üretecek bir disiplin olan sosyal çalışma mesleği, geliştirerek sunacağı hizmetlerin çeşitliliğini hizmette bütünlüğü zedelemekten ve o nispette fazla ve hedef kitleye hitap eder şekilde hayata geçirmek durumundadır. Aksi takdirde amacına hizmet eden, hedefine ulaşan sosyal hizmetlerden bahsedilemez. Bu bağlamda yapısı ve konumu gereği yakın zamanda göç olgusunu kuvvetle tecrübe eden ülkelerden biri olan Türkiye’de de yaşandığı üzere sosyal hizmetlerin, kültürel çeşitliliğin göz önünde bulundurularak çokkültürcü sosyal hizmet perspektifinden tekrar ele alınması bir zorunluluktur. Çokkültürlü toplumlarda bu gerçek göz ardı edilerek sosyal devlet olabilmek ve bunun gereği olarak vatandaşına ve müracaatçısına sağlıklı sosyal hizmet sunabilmek pek mümkün değildir.

Çokkültürcü sosyal hizmet paradigması, hak temelli sosyal hizmet anlayışının bir gereğidir. Kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda üretilen ve geliştirilecek hizmetler bu realiteden uzak planlanır ve uygulanırsa müracaatçıya yönelik hak temelli sosyal hizmet sadece teoride kalan gerçekleşmeyen bir hizmet anlayışı olacaktır. Yine sosyal alanda hizmet üretecek mesleklerin çokkültürcü sosyal hizmetin bir gereği olarak farklılıklara duyarlı olması tek başına yeterli olmayacaktır. Bunun yanı sıra uygulamalar esnasında genelde birlik ve bütünlüğü sağlayarak yerelde farklılıkları gözetmenin gerekliliği mesleğin etik boyutunu oluşturur. Hizmetlerde bütünlüğü sağlarken yerelde farklılıkları gözetebilmek çokkültürcü bir bakışa sahip sosyal hizmet ile mümkün kılınabilir.

Çokkültürlülük ve sosyal hizmet ilişkisi bağlamında alan yazınında kaynak sayısının azlığı; var olanların da daha çok ‘çokkültürlülük’ veya ‘sosyal hizmet’ alanındaki

müstakil veya kendi disiplini içinde mütalaa edilebilecek çalışmalar oluşu çalışmanın **sınırlılıklarını** belirlemektedir. O nedenle alan yazınındaki çalışmalar, insan temelinde çokkültürcü sosyal hizmet paradigmasıyla birlikte ele alınmıştır. Yine sosyal bilimlerde diğer araştırmalarda da olduğu gibi, çalışmanın bütünüyle deneysellik zeminine oturtulamamasından kaynaklı sınırlılıklar bu araştırma içinde geçerlidir.

Çalışma söylem analizi **yöntemi** ile gerçekleştirilmiştir. Başka deyişle çokkültürlülük ve sosyal hizmet alanındaki literatür çalışmaları söylem analizi bağlamında incelenerek ilişki düzeyi ortaya konmuştur. Zira söylemin bir anlam inşa ettiği ve toplumların da bu anlamlar ve semboller arasında bağ kurduğu rahatlıkla söylenebilir. Toplumlar bu yolla olaylar ve olgular üzerinde ne şekilde düşüneceklerini, iletişime geçeceklerini belirlerler (Potter, 1996: 146). Söylem analizi ve bu analiz yöntemi ile yapılacak araştırmalar hakkında Yanık şunları söyler:

“Çokkültürlülük konusunda da bireyler bir söylem yaratmamaktadır. Sosyal bağlamı içerisinde terim bağlamında bir söylem yaratımında bulunulur. Bireylerin sahip oldukları toplumsal bağlam, onların kavramın sathi ya da gerçek anlaşılabilirlik düzeyini ifşa eder... çokkültürlülüğün bir ileti olarak düşünülmesi, onun dile getiren grupları ve bu grupların neye dayanarak bu söylemi oluşturduklarını, oluşturdukları bu söylem tarzı ile neyi başarmak istediklerini açıklamak söylem analizi ile gerçekleştirilebilecek bir yöntemdir... Çokkültürlülük üzerine ülkemizde çalışmalarda bulunanların, bu çalışmalarının söylem analizi bağlamında incelenecek olması, konunun meta-sosyolojik bir içeriğe sahip olmasının yanı sıra, ülkemiz entelektüellerinin de konuyu nasıl ve hangi boyutları ile aldıklarını gösterir bir içeriğe kaynaklık edecektir” (Yanık, 2012: 19).

Çokkültürlü toplumlarda özlenen durum hak temelli sosyal hizmetin çokkültürcü paradigmadan sunulabilmesidir. Kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda farklılıklar zenginlik olarak görülür ve farklılıklar ayrılıklara dönüşmez, öteki olarak görülmezse problem çözümünde istenen sosyal hedefler gerçekleştirilebilir. O nedenle araştırmanın problem cümlesi, **genel hipotez** olarak şu şekilde geliştirilmiştir:

- ❖ Sosyal hizmet uygulamalarının insan temelinde dil, din, ırk, mezhep, kültür ayrımı gözetmeksizin sunulabilmesinin ön şartı, insan hakları bağlamında değer, bilgi, beceri boyutunda çokkültürcü sosyal hizmet yaklaşımıdır.

Yukarıda belirtilen genel hipotez doğrultusunda çokkültürlülük ve sosyal hizmet mesleğinin temel dinamikleri arasındaki ilişki sorgulanarak aşağıdaki **sorulara cevap** aranmıştır:

- ❖ Sosyal çalışma ve çokkültürlülük arasında nasıl bir ilişki vardır?
- ❖ Çokkültürlülük ve çokkültürcülük arasındaki fark nedir?
- ❖ Sosyal çalışma kuramlarında çokkültürcü sosyal hizmetin yeri nedir?
- ❖ Sosyal çalışma mesleğinin uygulamalarında çokkültürlülüğün yeri nedir?
- ❖ Çokkültürlülük, sosyal çalışma disiplininin müfredatında ne kadar işlenmektedir, yeterli midir?
- ❖ Sosyal hizmet kuruluşlarında çokkültürcülük neyi ifade eder?

- ❖ Sosyal hizmet mevzuatında çokkültürcü perspektif mevcut mudur? Sosyal çalışmacının mevzuatlara bakan yönüyle rülü nedir?
- ❖ Sosyal hizmet yönetiminde çokkültürcü sosyal hizmetin önemi nedir?
- ❖ Refah rejimlerinde çokkültürcülük ne anlama gelir?
- ❖ Sosyal hizmet politikalarının belirlenmesinde çokkültürcü sosyal hizmet paradigması gerekli midir? Gerekli ise hangi alanlarda belirleyicidir?

1.2. Kavramlar ve Tanımlar

Kavram, Arkonaç'ın (2005: 306) ifadesiyle “belirli ortak özellikleri paylaşan bir grup nesne veya olaya verilen semboldür”. Bu semboller kendi bağlamlarından koparıldığında artık anlam ifade edemezler. Kavramlara dair yapılacak tanımlarda bu noktanın referans alınması, teorik alt yapının sağlıklı temellendirilmesi için gereklidir.

1.2.1. Çokkültürcülük, çokkültürlülük ve tarihsel seyri

1.2.1.1. Çokkültürcülük

Sosyal bilimlerde çokkültürcülük olgusunun çok da tartışıldığını ve entelektüel olgunluğa ulaştığını söylemek zordur (Anık, 2012: 266). Bu konudaki tartışmalar genellikle belli bir seviyede kalmış, farklı fikirlerin buluşması ve birbirlerini anlaması sağlanamamıştır. Sosyal hizmet disiplini açısından ayrı bir önem arz eden bu olgu yine bu perspektiften günümüze kadar pek de ele alınmamış, üzerine çalışmalar yürütülmemiştir. Genellikle sosyolojik bir olgu olarak tartışılmış, sosyal hizmet sahasına, kuram ve uygulamalarına dönük değerlendirmeler, bilimsel çalışmalar çok sınırlı düzeyde kalmıştır.

Momin'in çokkültürlülük-çokkültürcülük arasındaki farkı ele alışı kavramsal kargaşanın önüne geçmek adına bir katkı sunar:

“Çokkültürlülük ile çokkültürcülük arasındaki farkı göstermek faydalı olacaktır. Çokkültürlülük belli bir toplum ya da ülkenin; kendi değerleri, inançları ve kültürel gelenekleri olan çok çeşitli etnik gruplardan oluşması gerçeğini çağırıştırır. Diğer yandan, çokkültürcülük kültürel çeşitlilik gerçeğine karşı pozitif ve normatif tepkiye dayanan siyasal ve sosyal felsefeyi ifade eder. Heterojen bir ülke kültürel çeşitlilik gerçeğini iki yoldan biri ile karşılık verebilir. Kültürel çeşitliliği milli birliğe bir engel olarak algılayabilir ve Çin’de olduğu gibi halkına kültürel özdeşliği ve türdeşliği dayatabilir. Veya heterojen ülke ‘kültürel çeşitliliğe’ yaratıcı bir potansiyel ve güçlülüğün kaynağı olarak bakabilir ve değer atfedip onu benimseyebilir. Çokkültürcülük, milli birlik ve beraberlik için kültürel homojenliğin ön koşul olmadığına inanır.” (Momin, 2012: 38).

Çokkültürcülük bağlamında günümüze kadar kültürel farklılıklar ve buna dair sorunlarla ilgili olarak genellikle iki seçenek uygulanagelmıştır. Devletler ya hâkim grup içinde diğer farklılıkları asimile edici, sindirici politikalar izlemiş ya da toplumsal farklılıkları bir gerçeklik olarak kabul edip tanımışlardır (Aktay, 2015: 64). Çokkültürcülük, Berry’e (2011: 2.17) göre ancak çeşitlilik ve eşitlik değerleri üzerinde karşılıklı kabuller üzerine bina edilirse başarılı olabilir. Eşitliğin olmadığı çeşitlilik ayrışmayı, çeşitlilik kabul edilmeden sunulacak eşitlik asimilasyonu, eşitlik ve çeşitlilik değerinin her ikisinin de kabul edilmediği toplumlar ise marjinalleşmeyi doğurur. Berry’nin bu tespiti çözümde atılacak adımlara yönlendiricidir ki ayrışma, asimilasyon ve marjinalleşmenin önüne

geçebilmek için ilk basamak farklılıkları tanımaktır ancak tanımının yeterli olmayacağı aşîkârdır. Zira ikinci basamak -sosyal devlet anlayışı ve hizmet götürülecek müracaatçı kitlesinin yapısı gereği- toplumsal farklılıklara farkındalık olduğu gibi bu farklılıkları anlamaya çalışmaktır.

Çokkültürlü toplumlarda çokkültürcülüğün benimsenmesi toplumsal birliktelik adına nasıl bir katkı sağlar? Çokkültürcülüğün “toplumsal birliğı zayıflatmaktan çok toplumsal bütünleşmeyi güçlendirdiğini” savunan Kymlicka (aktaran Anık, 2012: 266), farklı kimliklere çeşitli hakların tanınmasının, onların yaşadıkları toplumla gönüllü bütünleşmelerini sağlayacağını belirtir ki devletin vatandaş algısı belirleyici rol oynar. Vatandaşa sunulacak haklar ve çeşitlilik kendi bağlamından çıkarılarak devletin sürdürülebilir ve sistematik hizmet anlayışının arızı yönü haline de gelmemelidir. Zira sosyal devletin temel amacı, “herkese insan onuruna yaraşan asgari bir yaşam düzeyi sağlamaktır” (Yolcuoğlu, 2012: 177). Bu sağlanırken kültürel çeşitliliğın olduğu toplumlarda sosyal işlevsellik unutulmamalı, buna katkı sunacak şekilde sosyal haklar düşünölmeli ve planlanmalıdır.

Çokkültürcölük tartışmalarını ve bu anlayışın sonuçlarını Erbaş ve Coşun (aktaran Altaş, 2005: 67) “yerelci tepkiler, yerelleşme ve yerelci bir kimlik oluşturma süreci” olarak ele almaktadır. Çokkültürcölüğü, “farklılıkların kutsanması ve kurumsallaştırılması üzerine kurulu bu yaklaşım” diye tanımlayan Özdağ (2011, parag. 4), bu süreci yine Batının ve Amerika’nın etnik sorunlarına küresel bir çözüm önerisi olarak sunduğu politik bir araç olarak görür. Bununla birlikte, kimlik özleminin insanın en meşru gereksinimi olduğunu söyleyen Doytcheva (2009: 57), farklılık politikalarının farklılıkları dikkate almasının yanı sıra bu farklılıkları diğerkleri ile eşit değerde ve saygınlıkta savunmasının gerekli olduğuna dikkat çeker.

Peki, kendi kültürel gerçekliğimizden uzak olarak tartışılan çokkültürcölük olgusunu tam anlamıyla anlamamız ve çerçevesini belirlememiz mümkün müdür? Dil ve söylemin kendi üretildiğı toplumlarda daha belirgin bir yönü, içerik ve anlam ağırlığı vardır. Başka kültür, toplum veya lisanda bazı sorunlar ile karşı karşıya kalınır. Bu konuda Turner şu söylemleri ile zihinlere gönderme yapar: “Aslında başka insanlar ve kültürler hakkında çok fazla güçlük çekmeden konuşsak da, yabancı gruplara ve yabancı kültürlere ait olan insanları gerçekten anlayıp anlayamayacağımıza yönelik şüphelere neden olan felsefi problemler vardır. Bu felsefi sorunlar çeviri ve görecelilik sorunlarıdır” (Turner, 2003: 65). Bu görecelilik sorununun gölgesinde bir olguyu anlamlandırmak o zaman pek de düşünöldüğü kolay kadar değildir. Kolay olduğunu düşünenler için, olguyu anlamak adına kendi kültürel gerçekliğini pek de önemsemediğı söylenemez. Kavramlar kendi üretildikleri toplumlardan olduğu gibi transfer edildiğinde, üzerinde tartışılmadığında, kullanıldığı yeni toplum için orijinal anlamını taşıyamama durumu ile karşı karşıyadır. Kendi bağlamından koparılmış, kendi öz anlamından soyutlanmış bambaşka bir kavramın özellikle sosyal olguların, kendi toplumsal zemininden koparılarak sosyal fayda üretmesi zordur. Dolayısıyla çokkültürlü toplumların kendi sosyal ve kültürel çeşitliliğı üzerinden çokkültürcölüğü okuması, mesleklerin uygulama alanlarında bu bakış açısıyla kendi insanına dokunması, gerek kavramın gerekse mesleğın kendiliğı için gereklidir.

O halde kültürel çeşitliliğin ve farklılığın üzerine konuşacak kişi ve kurumların, hizmet üretecek mesleklerin veya entelektüellerin bu konuda nerede durduğu, söylemini neye bina ettiği, söyleminden ve götürdüğü hizmetten daha kritiktir. Çünkü söylemler ve hizmetler, profesyonellerin geliştirdiği ve özümlediği bakış açısıyla doğrudan ilgili olup, bu doğrultuda şekillenmekte ve çeşitlenmektedir. Anlamaya dahi gerek duymadan sadece bildiği ön kabulü ile gerçekleştirilen bir eylem veya hizmet, faydalı olmaktan çok uzaktır. Bu düşüncedeki kişi veya kuruluşların ortaya koyacağı hizmet, sadece kendi eylemlerini veya hizmetlerini yine kendilerince meşru kılmaktan öteye geçmeyecektir.

Çokkültürcü anlayışın hâkim olması, çeşitliliğin sağlanması ve farklılıklar üzerine değişik ülkelerde farklı zamanlarda çalışmalar yürütülmüştür. 1997’de Teksas Eyaleti Yasama Meclisi’nin ırk ayırımına atıfta bulunmadan iki devlet üniversitesinde birinci sınıfa kabul edilecek öğrencilerin %10’unu ortaöğretim kurumlarının en başarılı öğrencilerinden oluşması şeklinde mecburiyet getirmesi, örnekler arasında sayılabilir. Yine Florida Eyaleti de 2000 yılında bu uygulamayı başlatmıştır (Doytcheva, 2009: 114). Bu örnekler çeşitlendirilebilir ancak asıl olan toplumda çokkültürcü bir bakışın olup olmadığıdır. Farklı kültürel kimlikler adına yapılan çoğu tartışma yine ‘çokkültürcülük’ kavramı üzerinden yürütülmüştür. Bu tartışmalar en çok Batılı toplumlarda yapılmıştır. Bazı ülkeler, resmi devlet programı olarak dahi bunu kabul etmişlerdir ki bu devletlerin ortak yanları ise gelişmiş ülkeler olması ve demografik açıdan göçmen kökenli pek çok vatandaşa sahip olmalarıdır (Anık, 2012: 265).

1.2.1.2. Kültür ve çokkültürlülük

Sosyal bilimlerde kültür üzerine çok farklı söylemler geliştirilmiştir. Bu söylemlerdeki çeşitlilik “insan toplumlarının karakteristiğini öğrenmeye” (D’Andrade’dan aktaran Yanık, 2012: 19) dayalı olmasından ileri gelir. Kültür esasında “bir bağlamdan doğar, akışkandır ve sürekli değişir; hepimizin birçok ‘özü’ vardır, bu özler; statümüze, rollerimize bağlıdır ve daha geniş toplumsal bağlam, söylemlerimizi etkilemektedir” (Özgür, 2009: 39). Kültürel gerçeklik bu özler bütünüdür. Özünden koparılmış birey veya toplum artık varlık sebebini ve anlamını yitirmiştir. Bireyin toplum içindeki tüm etkinlik alanlarına bakılmasını sağlayan sosyal hizmetin bilim ve meslek anlayışı, kültür boyutuyla yine toplumsal gerçekliğe hizmet eder.

Antropologlar tarafından kültür “bir yerde ve birlikte yaşayan belli bir toplumun, yaşayış şekli” (Celkan, 2005: 8) olarak tarif edilir. Öyleyse, bir kişinin kendi yaşayış şekli olan kültürüne özel bir yakınlık duyması yanlış olarak değerlendirilemez. Tam aksine kişinin toplumsal kültürü ve tarihi ile ilgilenmesi yine kendi toplumsal kültürünü canlı tutmasını sağlar (Wolf, 2014: 13). Mesleki müdahaleler açısından bireyin kendi kültürüne duyduğu yakınlığın, mesleki profesyonellerce de bilinmesi ve kabul edilmesi gerekir. Zira kültürel gerçekliğinden kopmuş bir hizmetin amacına ulaşması, kişi için anlam ifade etmesi gerçekçi bir yaklaşım değildir.

Kültür, bireye dönük kendi içinde bir değerler sistemi oluşturur. Bu değerler sisteminde, birey için anlam ifade eden en özlü değer, ‘benlik’tir. Tozlu’nun yaptığı benlik tanımı ve kapsamı dikkate değerdir. “Benlik bir yapılanmadır. Kendimin varolduğumun şuuruna

varmamdır. Varolmak, etki etmek, hareket etmektir. Varolmak kişiliktir. Kişilik, bir benliğin, bir varlığın, kendinde olmanın, bir ‘Ben’in ifadesidir” (Tozlu, 2005: 152).

Kültürler uzun süreçte içselleştirildiği için çok çabuk değişmezler. Değişim ve dönüşümleri de sancılı ve sorunlu olur (Yakışır, 2009: 6). Bu anlamda benlik ve kültür iç içedir. Kişinin benliği, kendi kültürel sisteminde varoluşsal bir gerçekliktir. Kendi kültürel sisteminden sıyrılmış, uzaklaşmış veya mecbur bırakılmış bireyin varoluşu da bir anlamda tartışmalıdır. Veya bireyin kültürel gerçekliğine uzak olarak sunulacak hizmetler de aynı şekilde tartışmayı beraberinde getirir. Bireye sunulacak veya bireye götürülecek sosyal hizmetlerin bireyin gerçekliğinden uzak olması realiteye ters bir durumdur.

Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Federasyonu (IFSW), 6-8 Temmuz 1994 tarihinde Colombo, Sri Lanka’da yapılan IFSW toplantısında etik davranışlar için genel standartları kabul etmiştir. Standartlar içinde “toplumsal gereksinimleri belirlemek ve yorumlamak” ile “toplumsal sorunların temelini ve doğasını belirlemek” (Duyan, 2013: 112) şeklinde belirlenen iki etik davranış, açıkça sosyal hizmet mesleği ile kültürün doğrudan ilişkisini ortaya koymuştur.

Çokkültürlü ve çokkültürlülük kavramları ise iki ayrı terimdir ve literatüre girişi de ayrı zamanlara rastlar. Sıfat olarak ilk defa 1941 yılında İngilizce’de milliyetçiliklerin çok da anlam ifade etmediği, önyargısız ve kozmopolit toplumları nitelemek için; isim olarak ise 1970’li yılların başında Avusturalya ve Kanada gibi ülkelerde daha çok çeşitliliği ifade eden politikalar için kullanılmıştır. Zaten 1970-1980 yılları arasında “çokkültürlülük” başlığındaki tüm kitaplar bu ülkelerde yayınlanmıştır. İngilizce Oxford Sözlüğü’ne girişi ise 1989 yıllarını bulmuştur (Doytcheva, 2009: 15-16).

Doytcheva (2009: 24-25) çokkültürlülüğü, “...modern demokrasilerin, kurumlarını yeniden biçimlendirmek ve kişilere farklılıklarını geliştirmek ve aktarma imkânını vererek farklı kültürlerin tanınması gerektiği düşüncesini temel alan tarihsel bir siyasi program, entelektüel tartışma ve pratik deneyim bütünü” olarak tanımlar. Farklılık ve çeşitlilikler, çokkültürlülük tanımlarında eksik olamayacak temel dinamiklerdir. Başka deyişle dil, din, ırk, mezhep vb. birçok farklılığın kabulü ya da tanınması üzerine yapılabilecek çeşitli çokkültürlülük tanımları olabilir.

Farklı grupların toplum içi entegrasyonları açısından temelde iki farklı yaklaşım dikkat çeker. Alfa ve Beta yaklaşımları olarak da bilinen bu birbirinden ayrı ve birbirine aykırı iki yaklaşım şu şekilde özetlenebilir:

“Çok-kültürlülük idealizmi kültürler arasındaki farklılıkların önemle vurgulanıp çok-kültürlülüğün bir zenginlik olarak görüldüğü **alfa yaklaşımı** ile temsil edilebilir. Çok-kültürlülük ideolojisinde benimsenen çeşitlilik etnik bir grubun benzersizliği, özel nitelikleri, güçlü yanları ve olumlu özellikleri vurgulanarak desteklenir. Ama genelde bu yaklaşımda grupların olumsuz özellikleri genellikle görmezden gelinir ya da göz ardı edilir ya da birtakım olumsuz özellikler geleneklere toleranslı olunması gerektiği yaklaşımı ile ortadan kaldırılır. Örneğin, aile yapısına verilen değer ve topluluk bağının kuvvetli hissi belli bir etnik grubun özellikleri olarak belirtilirken aynı zamanda bu grubun kadınlara ve çocuklara karşı uyguladığı baskılar gözardı edilebilir.” (Lajunen, 2011: 59)

“... **Beta yaklaşımı** grupların statüsüne bakmadan insanlar arasındaki benzerlikleri vurgulamaktadır. Bu görüşe göre bireyler aralarındaki farklılıklara bakılmaksızın ilk önce

insan olarak görülüyor. Bireylerin (cinsiyet, etnik temel, ırk, din, gelir düzeyi gibi) birçok değişik özellikleri birbirlerini farklılaştırır da yine de bu farklılıklara bakılmaksızın insani aynı hakları ve insani değerleri paylaşıyoruz... Bu insani (hümanistik) beta yaklaşımı bireyler arasındaki farklılıkları göz ardı ya da inkâr etmiyor. Fakat çok-kültürlülük ideolojisi yerine bütün insanların paylaştığı veya paylaşabileceği insan haklarını ve bu hakların cinsiyet, din, dil ve ırk ayrımı gözetilmeden eşitlikle değerlendirilip uygulanması gerekliliğini (Birleşmiş Milletlerin Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde de belirtildiği gibi) temel yapı olarak savunuyor. Bu yaklaşımda devlet açısından bütün vatandaşlar ait oldukları etnik gruba veya inandıkları dine bakılmaksızın vatandaşlık hakları ve görevleri açısından eşittir. Daha önce yapılan çalışmalara göre bireyler arasındaki farklılıklardan çok benzerlikleri vurgulamak etnik gruplar arasındaki önyargılı davranışları ve çatışmaları önemli derecede azaltmaktadır." (Williams ve Berry'den aktaran Lajunen, 2011: 60).

Çokkültürlük olgusuna eleştirel yaklaşan farklı görüşler olmuştur. Vatandaş (2002: 240), çokkültürlülüğün popüler anlamda özgürlükler sistemi olarak lanse edilse de gerçekte, ulus-devletleri ulusallıktan uzaklaşmaya teşvik eden, farklılıkları asimile eden, kendi içlerinde farklılıkları silmeye çalışan bir süreç olduğunu savunur. Çokkültürlülük, gelişim sürecine bakıldığında çoğu ülkede tanınma mücadelesiyle gelişmiş ve çok acı tecrübelerin sonucunda doğmuştur. Hatta son aşamasına devlet hakemliğinde gelmiştir (Aktay, 2015: 84).

Peki, kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda farklı yasalardan bahsetmek mümkün müdür? Mümkünse hangisi doğrudur? Sosyal adaletin gereği hangisidir? Lajunen (2011: 61-64) bu konuyu "ya yardan ye serden geçmek" deyiimiyle birlikte açıklar. İkisinin birlikte olamayacağını, bu durumun insan haklarına aykırı bir durum oluşturacağını ve hatta modern toplumlarda kabul edilmiş olan 'yasalar önünde herkes eşittir' ilkesinin hiçe sayıldığını savunur. Yine etnik bir grubun değerlerinin, diğerleri ile bağdaşmadığı durumlarda, vatandaşlık görevlerinin ve anlayışlarının farklı gruplar için farklı olduğu toplumlarda aslında huzursuzluğun ve suçun kaçınılmaz olduğunu savunur. Yine Anık (2012: 264) bir toplumdaki yasal düzenlemelerin, eğitim anlayışının, siyasi katılım ve sosyal ilişkilerin belli kimliklere değil, farklı olan tüm kimliklere ve kültürel değerlere yaşam imkânı verecek şekilde düzenlenmesinin gerekliliğine vurgu yapar. Bir hak savunuculuğu mesleği olan sosyal hizmet mesleği bu noktada farklılıkların gözetilmesi ve buna uygun yasal mevzuatın olmasını da görev ve sorumlulukları içinde sayar. Farklılıklar gözetilirken yasal mevzuatın insan hakları bağlamında bir bütünlük arz etmesi doğal ve makul olmalıdır. Hak savunuculuğunun kültürel çeşitliliği de içinde barındırması mesleğin olmazsa olmazlarındandır.

Lajunen'nin (2011: 59) eleştirel yaklaşımındaki referans olan temel noktalardan biri devletin asli görevlerinden olan vatandaşlarının mutluluğunu sağlamak esasının, çok-kültürlülük idealizmi ile mümkün olup olmadığıdır. Özdağ (2011, parag. 1), çokkültürlülüğü Batı Avrupa'nın kolonyalizminin bir ürünü olarak görür. Treanor'a göre de "Çok-kültürlülük, dünyayı ulusal kültürlere ayıran bir yapı yaratıyor. Bu yapı, onu benimsemek istemeyen insanlara zorlanıyor: küresel bir yapı olduğundan dolayı, kaçış imkânı yoktur. Özgürlüğü ve imkânları yanı sıra farklı bir geleceği de kısıtlıyor." (<http://web.inter.nl.users/Paul.Treanor>).

Bu şekilde çokkültürlülük olgusuna eleştirel yaklaşanlar olduğu gibi pozitif yaklaşan, ortak taleplerin karşılanması noktasında toplumun selametini orada gören ve hatta farklı ufuklara sahip olanların bir arada olabilmelerini sağlayacak “ilaç” (Doytcheva, 2009: 11-12) diye nitelendiren görüşlerde mevcuttur.

Çokkültürlülüğün üst hedefi, esasında dünya kültürüne küçük-büyük katkıda bulunan her topluluğun ürettiği ayrıntıların korunması ve dünya vatandaşlarının birbirini tanıyarak birlikte yaşam kültürü oluşturabilmesidir (Touraine’den aktaran Altaş, 2003: 5). Bu üst hedefler ile sosyal hizmet mesleğinin temel değerleri tamamen örtüşmektedir.

“Çokkültürlülük” ve “anayasal vatandaşlık” birbirine yakın olan iki olgudur. Hatta birbirini bütünleyen diyalektik yapılar olduğu da söylenebilir. Anayasal vatandaşlık tartışmaları genellikle “yeni bir toplumsal ve kültürel yapı tasarımı” kapsamında yürütülmüştür. Daha yerel olan ve özgün bir aidiyetlik tercihi vurgulanmaya başlanmıştır. Post-modern yaklaşımlar ile birlikte milli devlet ve millet olguları tartışmaya açılmıştır. Her türlü farklılık unsuru kutsanmaya başlanmıştır. Buradan hareketle vatandaşlık kurumunun dayalı olduğu siyasal ve sosyolojik temeli olan millet kavramının yerini daha mikro ölçülerle etnik, dini, kültürel, cinsel, ırki farklılıkları barındıran yeni bir toplum hayal edilmeye başlanmıştır. Bu gerçeklik ile birlikte seyreden yeni vatandaşlık önerileri, çokkültürlü vatandaşlık, teritoryal vatandaşlık gibi tanımlamaları beraberinde getirmiştir (Vurucu, 2011, parag. 10). Küreselleşme ile birlikte kültürel çoğulculuğun da bir anlamda önü açılmıştır. Hızlı seyreden kültürel akış ile yerel olan ve ulusal veya ulus ötesi olan üst üste giydirilerek farklı oluşumlar olarak sunulmuştur (Altaş, 2005: 66).

Taylor (2014, 55) tarafından “tanınma çabası” olarak tarif edilen çokkültürlülük üzerine üretilecek politikalar çok hassas ve kaygan bir zeminde üretilmektedir. Appiah’ın (2014: 175) endişesi bu anlamda dikkate değerdir. “Tanınma politikasıyla zorlama politikası arasındaki çizgi çok belirgin değildir” derken bir anlamda politika üretenlere ve yapıcılara farkındalık kazandırmaktadır. Bu bilinç düzeyinden uzaklaştıkça kültürel çeşitlik ve çokkültürlülük adına politika yaptığını söyleyen politikacı da, bilgi ürettiğini söyleyen entelektüel de, hizmet ürettiğini söyleyen meslek elamanı da faydalı olmaktan uzaklaşmaktadır. Tam aksine Appiah’ın da vurguladığı gibi bu şekilde bir anlayış ile zorlayıcı politikalara ve hizmetlere yönelmemek içten bile değildir. Sosyal hizmet mesleği esasında bu zorlayıcılığı kökünden reddeder. İnsanı tanımakla insana hizmet götürülebileceğini savunur. İnsanın kültürel gerçekliğinden uzak ve bu gerçekliğe yabancı bir hizmet sunma şekli yoktur ve bunu da savunmaz.

Habermas’ın (2014: 147) üzerinde durduğu ve vurguladığı konuların biri olan “eşit haklarla birlikte yaşamak” konusu da çokkültürlülüğe bir açılım kazandırmaktadır. Bu bağlamda kendisi, her yurttaşın kendi kültürel mirası içinde büyümeye ve çocuklarını ayrıma tabi olmaksızın aynı dünya içinde büyütme fırsatının olması gerektiğini çokkültürlü toplumlar açısından savunur.

Çokkültürlülüğü sekülerleşme ile birlikte, gerek toplumsal gerekse uluslararası düzeyde bir değer/bir norm olarak gören/yücelten anlayışlarda mevcuttur. Sekülerlik çerçevesinde tanımlanmış kültürel özgürlük anlayışı hâkim ideoloji halindedir (Aktay, 2015: 104). Hâkim ideolojiler toplumsal, ulusal veya uluslararası düzeyde yürütülen politikayı, eğitim

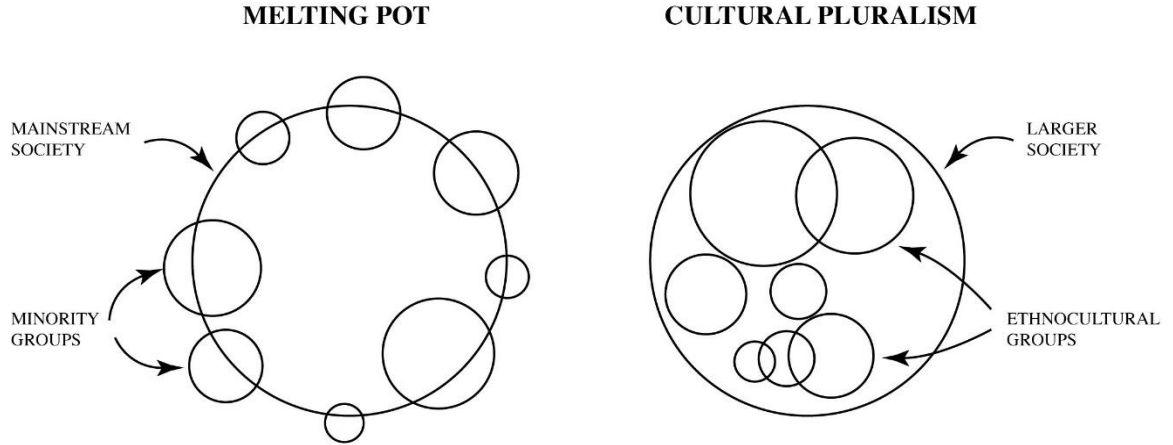
süreçlerini ve hizmet çeşitliliğini etkileyebilmektedir. Burada tartışılması gereken nokta hâkim ideolojilerden ziyade insanlık için ve insanlığın ürettiği kültürel birikimler için çokkültürlülük adına evrensel nitelikte nasıl bir yaklaşım sergilenip sergilenmediğidir.

Çokkültürlülük politikalarının yenilik yapma gücü üzerinden eleştiri sunan Doytcheva (2009: 135-136), bu gücün olduğundan fazla abartıldığı düşüncesini şöylece dile getirir. “Bu politikalar uygulandıklarında toplum düzeninde devrim yaratmadılar, daha çok sorgulanmasına engel oldukları büyük ulusal kurumların işleyişini her şeyden önce sembolik bir biçimde tamamlayan ya da işleyişteki hataları örtbas eden mikro-toplumsal stratejiler oldular.” Yine “Eski Yugoslavya’da ya da Afrika’da çokkültürlülük bütün toplumsal barış vaatlerini yerine getirebilir mi?” şeklinde soruları ile de zihinleri olgu üzerinden tartışmaya sevk eder. Tabi çokkültürlülük olgusu kimisine göre mikro-toplumsal stratejiler iken kimisine göre makro-toplumsal stratejiler olarak düşünülebilir. Aslında üzerinde durulması gereken, olguların gücünü toplumsal gerçeklikler ile birlikte düşündürmektir. Hiçbir olgunun farklı toplumlarda aynı etkiyi yapması beklenemez. Kültürel farklılıklar üzerinden ihtiyaçlarını ve gereksinimlerini tartışan ve dolayısıyla kendisini, varlığını ve farklılıklarını ele alan toplumların pozitif ve sosyal kazanımları olacaktır. Bu süreçte sosyal çalışmacıların da katkı sunmaları mesleklerinin bir gereğidir.

Görüldüğü gibi aynı olgu üzerinde çok farklı görüşler bir araya gelebilmektedir. Aslında çokkültürlülük, kültürel çeşitliliği ve farklılıkları kendi bünyesinde barındırırken, bir yandan da farklı fikirlerin tartışılmasını sağlayabilmiştir. Hatta birbirine taban tabana zıt denebilecek siyasi tutum ve anlayışları da kendi içinde bulundurabilir. Çokkültürlülük olgusuyla ilgili olarak katılımcı, farklılıkları gözetken bir tavır içinde olunabileceği gibi, farklılıkları sadece belli kültürlerin lehine kullanmak şeklinde bir stratejide geliştirebilir (Aktay, 2015: 59).

Günümüze geldiğimizde dünya bu farklılıklardan doğan çeşitliliği yine aynı olgu içerisinde ya tanıyarak ya asimile ederek devam edegelmiştir. Farklılıkların ve çeşitliliğin bir zenginlik olduğu düşüncesinden hareket eden sosyal hizmet mesleği, bu noktada durduğu yer ve savunduğu değerler açısından, gerek akademik camiada gerekse mesleği icra eden sosyal çalışmacılar arasında daha bilinir, daha benimsenir ve daha savunulur noktaya geldiğinde amacına hizmet eden ve hizmetlerini insan temelinde çeşitlendiren bir bilim olacaktır.

Şekil 1. Toplumsal Çeşitliliğin Olduğu Toplumlarda İki Model

Kaynak: Berry (2011: 2.4)

1.2.1.3. Çokkültürlülüğün tarihsel gelişimi

Çokkültürlülük Amerika Birleşik Devletleri'nde sık karşılaşılan bir olgu olmakla birlikte esasında Kanada ve Avusturalya'da ilk olarak ortaya çıktığı söylenebilir. 1970'lerin başından bu yana göç almaya başlamış olan Avusturalya ve Kanada, hükümet politikası olarak farklılıkları teşvik eden politikaları benimsemiştir. Arkasından geçen on yıl içinde Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya, Yeni Zelanda, daha sonra Avrupa ve Latin Amerika bunu takip etmiştir (Doytcheva, 2009: 12).

1980'lerin sonlarında akademik çalışmalarda bile nadir görülen bir kavram olan küreselleşme, kendisiyle birlikte çokkültürlülük, çokkültürcülük, çeşitlilik, kimlik vb. birçok kavramı daha sık konuşulan ve tartışılan bir kavramlar haline getirmiştir. Durum böyleyken "uluslar büyük problemleri çözemeyecek kadar küçülmeye fakat küçük problemleri çözemeyecek kadar da hantallaşmaya başlamıştır" (Bilgin, 2005: 48). Küreselleşme bugün, "ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen yeryüzünün her alanındaki değişimi ifade etmek için kullanılan 'sihirli' bir sözcük haline gelmiştir. Aynı zamanda da duygusal bir yük taşır duruma gelmiştir" (Altaş, 2005: 62). Duygusal ağırlığı kültürel çeşitliliğin görüldüğü pek çok alanda başat olarak hissedilmektedir. Özellikle sosyal disiplinler, bu duygusal yükten kendi payelerini almış durumdadırlar. Kültürel çeşitliliğin olduğu yerlerde bu husus gerek akademik disiplinlerin gerekse uygulama sahasındaki meslekler ile mesleki profesyonellerin gözetmesi gereken noktalardandır.

Tarihsel sürece bakıldığında, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başları itibariyle asimilasyon çok daha belirgin ve uygulanır durumdadır. Kişisel aidiyetler moderniteyle kaybolan ve unutulmaya mahkûm değerler olmuştur. 1960 sonrasında çeşitlilik ve farklılıklara saygı adına toplumsal hareketlilikler başlamıştır. Kültürel çoğulculuk düşüncesi normatif bir duruma gelerek çokkültürlülük projesindeki anlam içeriğine kavuşmuştur (Doytcheva, 2009: 27). Yine moderniteden iki ayrı ulus-devlet modeli

çıkıştır. Birinci model eşit vatandaşlık esasına dayalı Fransız modeli, diğeri ise daha çok romantik bir etnik temele dayalı, etnik vurgular yapan Alman modelidir. Bu iki modelin gelişim sürecine bakıldığında Alman modeli faşistlik ile lanetlenirken birinci model olan Fransız modeli başlangıçta daha çok tutulmuş ve daha fazla yaygınlaşmıştır. Fransız modeli insanı birebir, doğrudan toplumsal ve siyasi bir figür olarak ele aldığı ve kültürel boyutu önemsemediği için günümüzde eleştirilmektedir. Postmodern fikirler ile birlikte insanın bir kültür taşıyıcısı olduğu düşüncesi hâkim olmuştur. Postmodernizm ile çokkültürlülük bu bağlamda ortak bir zeminde buluşmaktadır (Aksoy, 2012: 5).

Kişinin kendisini ve ötekini tanıma ve tanımlama aracı olan kimlik, aynı zamanda tanınma aracıdır da. Bir anlamda önce algılama sonra inşa sürecidir kimlik. Birey kimliğini inşa ederken toplumun değer yapılarından da etkilenir (Anık, 2012: 9). Bu sebeple Doytcheva'nın (2009: 120) da ilettiği gibi "kültür, bireylerin ve toplumsal çevrenin dışında anlaşılamaz". Bu gerçeklikten uzak olarak bireyi ve kültürü, anlamaya, açıklamaya çalışan kişi veya meslekler ya bireyin inşa ettiği kimlikten veya kültürden çok uzak bir analizler yapacaktır. Bireyi ve kültürel değerleri bu bağlamda önceleyen ve önemseyen sosyal hizmet mesleği ancak bu şekilde hak temelli anlayışa uygun hizmetler üretebilecektir.

Postmodernizm ve küreselleşmenin etkisiyle daha çok gündem olan çokkültürlülük, esasında "öteki kültür" problemi olarak Herodot' tan günümüze kadar sürekli tartışılmıştır (Turner, 2003: 21). Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği gibi ulusüstü örgütlerin çokkültürlülük perspektifinden sahneye çıkışı insan haklarına dair düzenlemelerin çoğalmasına sebep olmuştur (Doytcheva, 2009: 91). Her ne kadar insan hakları adına ulusüstü örgütler şuan hak savunuculuğunu kültürel çeşitliliğe uygun olarak savunuyor olmasalar da insan hakları bağlamında yasal mevzuatların çıkmasında belirleyici olmuşlardır.

Tanınma talepleriyle çokkültürlülük sorunsalının merkezinde "kadınlar, ırk azınlıkları, eski sömürgelerden gelen halklar" yer alır (Doytcheva, 2009: 32). Bugün de tanınma talepleri yine aynı kesimler tarafından dillendirilmekte ve savunuculuğu yürütülmektedir. Dezavantajlı konumda olan her bireyin hak savunuculuğunu üstlenmiş bir meslek olan sosyal hizmet mesleği de yine bu kesimlerin hak savunuculuğunu yürütmektedir. Kültürel farklılığa ve kültürel çeşitliliğe sosyal adalet penceresinden bakmaktadır.

Sosyoloji biliminin global mi, ulusal mı olduğunu tartışan Turner (2003:197), sosyolojik terimlerin evrensel yönünü vurgularken, uygulamada yerel ve ulusal yazgıların anlaşılması için geliştirilmiş bilim olduğunu söyler. Peki, bir bilim dalının dahi küresel ve ulusal ölçekte ki savunucuları, yaklaşımları ve anlayışları değişirken çokkültürlü bir paradigmadan bakılacak olursa tüm gerçeği temsil edecek bir öğretinin veya ideolojinin varlığından bahsedilebilir mi? Parekh (2002: 431) için "ister liberalizm olsun ister muhafazakârlık, sosyalizm ya da milliyetçilik, tüm ideolojiler belirli bir kültürle iç içedir, belirli bir iyi yaşam görüşünü temsil eder, zorunlu olarak dar ve taraflıdır. Örneğin liberalizm, insan itibarı, özerklik, özgürlük, eleştirel düşünce ve eşitlik gibi büyük değerleri vurgulayan esinlendirici bir politik öğretilir. Ancak bu değerler üzerinde bir tekeli yoktur."

Çokkültürlülük süreci günümüze kadar farklı birçok anlayış ve kavrayış ile gelmiştir. Parekh'in (2012: 431) de belirttiği gibi bu olguyu ele alan her görüş kendi yanlı ve taraflı anlayışını ortaya koymuştur. Olgunun tartışması günümüzde hala sürmektedir. Kişinin geçmişteki kültürel ve entelektüel birikimi, değerlendirmelerini ve yaklaşımlarını etkilemektedir. Her olgu, bu doğal ve belki kaçınılmaz yönleri göz önünde bulundurularak tartışılmalıdır. Sosyal hizmet gibi akademik disiplinler ve mesleklerde yine bu olgusal süreçlerden etkilenecek günümüze kadar gelmiştir.

1.2.1.3.1. Dünyada çokkültürlülük

Dünyada çokkültürlülük önceden de vardı; ancak bu kadar üzerine tartışılma gereği duyulmuyordu. Niçin bu dönemdeki kadar kültürel ve toplumsal bir sorunsal olarak değerlendirilmedi? İnsanların modern çağ öncesinde bu olgulara dair farkındalıklarının olmamasından mı yoksa çok daha başka sebeplerden mi? Bu ve benzeri birçok soru çoğaltılabilir. Çokkültürlülüğü, modern çağda yeni çıkan bir tanınma gereksinmesi olmaktan çok bu gereksinimin başarısızlığa uğratılmasına sebep olacak koşullar açısından ele almak doğru olur. Bundan dolayı modern öncesi denebilecek toplumlarda da "kimlik" ve "tanınma" gerçeği vardı ancak kimlikler tanınma için bir dayanak ve sorun olmaktan çok uzaktı. Bunun konuşulmasına ve tartışılması dahi gerek duyulmuyordu (Taylor, 2014: 55). Günümüzde çok daha konuşulur ve tartışılır olgulardan olmuştur. Burada şunu vurgulamakta fayda var. İnsanlık, sorunlarını konuşmak veya tartışmak için Yıldız'ın (2013: 11) da belirttiği gibi hiçbir zaman bir bilim dalının gelişmesini beklememiş, felsefi düşünceyle birlikte yaşamın gerektirdiği şekilde sosyal kanunlarını keşfetmeye gayret göstermiştir.

ABD'de de çokkültürlülük terimi ilk olarak okul programları çerçevesinde çatışmayla ilgili olarak kullanılmıştır (Doytcheva, 2009: 64). Başlangıçta asimilasyon politikaları gözetilmiş; ama Afro-Amerikalıların entegre süreci büyük başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1944 yılında Gunnar Myrdal tarafından "Amerikan İkilemi" olarak da tanımlanan Amerika'nın çelişkili durumu, siyahların gördüğü muamele ve ifşa edilen değerler açısından ele alınmıştır (Doytcheva, 2009: 33). Avrupa'da çokkültürlülüğün gelişimi, kültürel çoğulculuğun tanınmasına paralel seyrederek. Bireysel bağlılıklardan ziyade cemaatsel aidiyete ait bir entegrasyon modeli olarak ortaya çıkmıştır (Doytcheva, 2009: 72). Avrupa esasında azınlıklardan (İspanya'daki Basklar gibi) ve göçmenlerden (Almanya'daki Türkler gibi) oluşmuş olan şahıs devletlerinden ibarettir (Lajunen, 2011: 58).

Dünyada çokkültürlülük olgusu eşit tanınma talebiyle birlikte daha görünür bir hal almıştır. Örneğin toplumsal cinsiyet bağlamında ve yakın zamanda 'Mrs.' ve 'Miss' hitapları 'Ms.' hitabıyla birleştirilmiştir ki demokrasilerle birlikte daha sonra, kültürlerin ve cinslerin eşit tanınma talebine dönüşmüştür (Taylor, 2014: 48-49).

Peki, Avrupa ve Amerika da kültürel çeşitlilikten ve eşit tanınmaktan bahsedilirken ülkeler arasında ayrıcalıklı durumlar ve yaklaşımlar var mıdır? Bu konuya dikkat çeken Turner (2003: 215) İngiliz entelektüellerinin global kültürle olan ilişkilerine dikkat çekerek, dünya entelektüel pazarında ayrıcalıklı bir pozisyonlarının olduğuna ve ayrıcalıklı ulaşma imkanlarının varlığına vurgu yapar. Batı toplumlarının Müslümanlar

üzerinden ayrımcı politikalar yürüttüğünü söyleyen Momin (2012: 71) ise “Bazı batı toplumlarında, devlet politikaları haksız ve ayrımcıdır. Britanya’da, örneğin, binlerce Anglikan, Katolik ve Yahudi okullarına devlet tarafından ödenek sağlandığı halde, son zamana kadar, bu gibi kolaylıklar Müslüman okulları için reddedilmiştir. Britanya kanununa göre, Hristiyan dinine küfretmek yasaktır. Bu hüküm İslam ya da diğer dinler için uygulanmaz” diyerek açık ayrımcılığın olduğu benzer noktalara dikkat çeker.

Yine çok uluslu ve kültürel çeşitlikleri bünyesinde barındıran ve küresel bir kuruluş olan Birleşmiş Milletler’in kültürel temsiliyeti tartışmalıdır. Mazrui’nin (2012: 20) de belirttiği gibi, kurulduğu günden bu yana genel sekterlik koltuğuna özellikle Hristiyan dinine mensup olanlar dışında sadece bir Budist genel sekreter oturmuştur. Genel sekreterlerin bu oranı hala değişmemiştir. Başka bir din mensubu hala seçilebilmiş değildir. Mazrui’nin eleştirdiği nokta ise “kültürlerin temsil edilmesi noktasındaki orantısızlık” tır. Oysa Hristiyanlıktan sonra İslam ve Hinduizm gibi ikinci ve üçüncü sırada yer alacak çok sayıda mensubu olan bu iki dinin temsilcisi hiçbir zaman genel sekreterlik koltuğuna oturmamıştır.

Aslında dünyanın çokkültürlülük sınavı ve deneyimleri diğer ülkelere yol göstericiliği açısından kıymetlidir. Özellikle Yugoslavya ve Sovyetler Birliği tecrübesiyle bireysel özgürlükler güvence altına alınmadığı sürece farklı kültürel kimliklerin kendini koruması ve geliştirmesi ne üniter yapıda ne de federal yapıda mümkün değildir. Bu ancak bireysel özgürlüklerin korunduğu ve “anayasal vatandaşlık bağı” çerçevesinde geliştirilen siyasal varlıklar ile mümkündür (Kongar, 1997, parag. 3).

Hollanda’daki anadilde eğitimle ilgili olarak, çokkültürlülük perspektifinden Treanor, şöyle bir değerlendirme yapıyor:

“Çok-kültürlülük kültürü kalıtsal kılıyor. İyi bir örnek yine Hollanda’daki ‘Anadilde Eğitim ve Kültür Programı’ idi. Örneğin: Türk dilinin herhangi bir değeri varsa, Çin göçmen çocuklarının bu dili öğrenmesi neden yasaklanıyor? Türk göçmen çocuklarına Çince öğrenmek neden yasaklanıyor? Programın şekillenmesi aynen böyledir: “anadil”, velilerin geldikleri ülkenin dili olarak tanımlanıyor. Sadece Hollandaca konuşan bir çocuğun “anadili” neden Türkçe oluyor? Bu sorunun cevabı belli: doğum. İsteseler de istemeseler de Türk olarak doğuyorlar. Annesi babası Türk olan çocuklar Türk olarak tanımlanıyorlar. Dolayısıyla onlara öğretilen ekstra dil Türkçe oluyor. Bu damgalama süreci gelecek kuşağa ve belki üçüncü ve dördüncü kuşağa kadar dahi devam edebiliyor. Bu tanımlamaya karşı itiraz yasaktır (ki Güney Afrika’daki ırk tasnifinde bile itiraz mümkündür). Bu tasnif ve bölümlenme Amsterdam’daki Fas asıllı gençlerin birçoğunu etkiledi. Çok-kültürlülük adına eğitimlerinin bir bölümünü Arapça görüyorlardı. Çok-kültürlülükcüler, kendi ırkçı cehaletleriyle bu çocuklara “Arap” damgasını vurdular. Fakat Fas göçmenlerin çoğunluğu aslında Berberice konuşan bölgelerden gelmektedirler. Çocuklar “kültürlerini muhafaza” nâmına çoğu zaman anlamadıkları bir dilde eğitim gördüler.” (<http://web.inter.nl.users/Paul.Treanor>).

Çokkültürcülüğü “kolonyalist bir mirasın emperyalist kullanımı” olarak değerlendiren Özdağ (2011, parag. 6), Hollanda ve B.Britanya’nın artık çokkültürcülüğe mesafeli baktığını söylemektedir. Geçmiş tarih itibarıyla Osmanlı farklılıkları yaşatma politikası güderken aynı dönemde dünya devletleri farklılıklar üzerine asimilasyon ve eritme politikaları uygular. Kuzey Amerika’da çokkültürlülüğe geçiş çatışmalı ve sancılı

olmuştur. Amerika'dan sonra çokkültürlülük ile tanışan Avrupa'nın çokkültürlülüğü benimsemesi de çok eski değildir. Amerika Birleşik Devletleri'nde çok uzun zaman AngloSakson Protestan kültürler hâkim olmuştur. Hâkim kültürde 'öteki'ler eritme potasına alınmıştır. Resmi raporlara da yansıyan şekli ile "Amerikanlaştırma Programı" hâkim kılınmıştır (Altaş, 2003: 246-247).

Fransa'nın ülke politikasında incelendiğinde "özümseme ve bütünleşme"ye dair yasal zemin olsa da hala çokkültürlü toplum olduğu söylenemez (Momin, 2012: 31). Bununla beraber Fransa'da çokkültürlülük paradigması hiçbir zaman geniş kitlelere hitap etmemiştir. Kültürel farklılıkların tanınması, Fransız toplumunun tarihi değerleri ile hep ters düşmüştür. Çokkültürlülük genellikle "cumhuriyet geleneğine yabancı 'cemaatçi' ve 'ayrılıkçı' bir vizyona sahip AngloSakson icadı" olarak görülmüştür (Doytcheva, 2009: 12). Fransa'nın 1947'de Cezayirli Müslümanlara yaptığı soykırımlar (Doytcheva, 2009: 32), 1960 öncesindeki yaklaşımını ve anlayışını ortaya koymaktadır. 1960'lı yıllardan sonra artık asimilasyon ve asimile edici politikalar eleştirilmiş, bu bağlamda kültürel değerler yeniden keşfedilmiştir (Doytcheva, 2009: 32). 'Öteki' diye adlandırılan kesimler veya kültürler bilinir ve görünür hale gelmiştir. Sosyal hizmet mesleğinin gelişimini yine bu farklılıkların ve kültürel çeşitliliğin anlaşılması, kabul edilmesi süreciyle birlikte düşünmek faydalı olacaktır. Bir mesleğin hizmet üretmesi ve hizmetlerinde çeşitliliği sağlayabilmesi önce farklı olanı kabul etmesiyle başlar. Farklı olanın reddedildiği hiçbir kültürde ve toplumda sağlıklı, adaletli ve hak temelli sosyal hizmetlerden bahsedilemez.

Hollanda gibi refah seviyesi yüksek Avrupa ülkelerinde zengin çokkültürlülük anlayışını görmek mümkündür. (Doytcheva, 2009: 72). Ülkesine göç edenlere yönelik yaklaşımları ve politikaları açısından, hoşgörü çerçevesinde bir siyasi tavır ile resmedilmiş nadir Avrupa ülkelerindendir. Yine Hollanda bunu sadece düşünsel planda değil, toplumsal planda da ortaya koymuştur. Özellikle 1980'ler sonrası ailelerle birlikte göç konusunda Almanya ve Fransa tekil göçleri zorunlu kılarken, Hollanda ailelerle göçe izin vererek yaklaşım farkını net ortaya koymuştur (Yanık, 2012: 105-112).

Almanya örneğinde çokkültürlülük, asimilasyonun reddedilmesi kültürel özgürlüklerin korunması, tanınması anlamına gelmemektedir. Almanların özerklikçi olarak yaptıkları millet tanımı, çokkültürlülükle benzerlik içindedir. Almanya'da çokkültürlülük düşüncesi 1980'lerden sonraya kendini gösterir. Çokkültürlülük politikaları daha çok eğitim ve entegrasyon alanlarında sınırlı kalmıştır. Göç sorununda en başat aktörlerden olan Türk göçmenler, çok az tartışılmışlardır (Doytcheva, 2009: 75).

Burada daha birçok Avrupa ülkesinden örnekler ve yaklaşımlar tartışılabilir ancak esas olan bir bilime temel oluşturacak kendi kültürel gerçekliğini görebilmek ve oradan değerlendirmeler, yaklaşımlar hatta hizmet ve müdahale seçenekleri ortaya koyabilmektir. Sosyal çalışmacı da aslında, "farklı kültür ortamlarında farklılaşan insanlara onlara göre davranabilen" kişidir (Tomanbay, 1999: 15-16). Dolayısıyla kendi kültürel çeşitliliğimizi ve farklılıklarımızı görmek, bilmek, tanımak ve bu doğrultuda gerek bilimsel gerekse mesleki yaklaşımları ortaya koyabilmek meselenin düğümlendiği noktadır.

1.2.1.3.2. Türkiye’de çokkültürlülük

Avrupa ve Amerika’da uygulama şansı bulabilen çokkültürlülük Türkiye’de de farklı söylem pratikleriyle mevcut olmuştur. Çokkültürlülüğe bakış açısı, kişinin toplumsal ve tarihsel koşulları ile ilgili olabileceği gibi, içinde bulunduğu akademik ve entelektüel koşullarla da ilgili ve bağlantılı olarak şekillenebilir (Yanık, 2012: 209-210). Kişi, çokkültürlülüğe dair söylemlerini bu perspektiften geliştirir, yine bu perspektiften yaklaşımlar ortaya koyar.

Türkiye’de çokkültürlülük tartışmalarının odağı daha çok azınlıklar ve kültürel farklılıklar üzerinedir. Üst kimlik, alt kimlik bu doğrultuda tartışılmış kavramlardan olup, 2000’li yıllardan sonra ‘Türkiyelilik’ üst kimliği yine çokkültürlülük olgusu üzerinden yürütülmüş tartışmalardandır (Yanık, 2012: 209-212).

Fransız devrimiyle birlikte yeni siyasal konsept dil, ırk, cinsiyet vb. sınıflaşmalara karşı ‘vatandaşlık kavramı’ olmuştur. Öne sürülen bu kavram, insanlık onuru adına olumlu bir kazanımdır (Aktay, 2015: 71). Batı’nın sınıfsal anlayışı Osmanlı medeniyetinde yer bulmamıştır. Özellikle Tanzimat ve diğer fermanlarda Osmanlı’daki millet anlayışını daha net görmek mümkündür. Devletin sınırları içindeki halka sosyo-kültürel ve dini özerklik verilmiştir. Azınlıkların kendisine çokkültürlülüğün ileri düzey uygulaması olan ‘milletler’ vurgusu yapılmıştır (Altaş, 2003:246).

Türkiye’de ötekileştirmeyen medeniyet izleri hâlâ devam etmektedir. Ergun (2000: 113) yönelttiği şu soru ile buna dikkat çeker. “... sokaklarda, şurada burada ilk kez gördüğümüz, yani tanımadığımız kadınlara kardeş, bacı, yenge, hala, anne, nine deniyorsa; erkeklere kardeş, ağabey, dayı, amca, dede deniyorsa; bu tavır/bu yaklaşım, bir kültürün, yani başka insanları ‘öteki’ ve yabancı olarak görmeyen bir kültürün ürünü değil midir?”

Çokkültürcülük yaklaşımlarını çatışma zemini oluşturma gayreti olarak yorumlayan görüşler de mevcuttur. Vurucu’nun (2011, parag. 15) deyişiyle, çokkültürcülük ve anayasal vatandaşlık gibi yaklaşımlar eşit birey yurttaşlığının iptal edilmesi anlamına gelebileceği gibi, birey veya yurttaşın haklarının belli gruplara ve kesimlere ikame edilmesi anlamına da gelebilir. Bu da yeni çatışma ortamları hazırlarken güçlü bir dayanışma örneği de teşkil etmez. Ayrıca, ortak aidiyet oluşturmak, ortak karar ve değerler ile ortak iyiyi bulmak gibi durumlar mümkün değildir. Zaten Türk vatandaşlık kurumu da bu zeminde, modern vatandaşlık anlayışına göre geliştirilmiştir. Bireysel haklar öncelenmiştir. Soy, din, ırk vb. farklılıklar belirleyici olmamıştır.

Çokkültürlülüğe ve çokkültürcü yaklaşıma olumlu veya olumsuz bakan görüşler ve yaklaşımlar olmakla birlikte çeşitliliği görmek ve bu gerçekliği inkâr etmeden çözüm arayışı içinde olmak daha realist bir yaklaşım olacaktır. Bu arayışı sürdürürken de toplumun kültürel değerleri üzerinden gitmek daha doğru olacaktır. Aksi takdirde Tozlu’nun (2005: 149-150) da dikkat çektiği gibi dünyayı anlayamama, yorumlayamama devam edecektir. Özgün insan modeli inşası bir zorunluluktur. Diğerleri tamamen bir taklitten öteye geçmemektedir. Kendi kültürel çeşitliliğini bilerek ve kabul ederek

yürütülen, geliştirilen, sürdürülen hizmetler başta sosyal bilimler ve sosyal meslekler olmak üzere birçok meslek grubunda, ele alınması gereken noktalardandır.

Bu perspektiften hareketle sosyal çalışma mesleğine yönelik model eleştirisini Tomanbay (1999: 61), şöyle sunmuştur: “ABD’den Türkiye’ye kuralları ve kaynaklarıyla aynen aktarıldığı zaman (1961), belli bir modelle geldi. Bu modelin bir yaklaşımı vardı. Topluma, bireye, devlete, dizgeye... Bu yaklaşım açık açık ortaya koyulup sergilenmedi, tartışmaya hiç açılmadı”. Kendi kültürel farklılığıyla birlikte tartışmaya açılmamış hiçbir bilim tam anlamıyla kendisi olamayacaktır. Kendi müdahale yöntemlerini ortaya koyamayacaktır.

1.2.2. Kimlik

Kimlik kavramı, doğası gereği konjonktürel gelişmelerden etkilenen ve bu gelişmeler doğrultusunda şekillenebilen veya tanımlanan kavramlardır. Özellikle, hak, adalet, özgürlük, eşitlik ve farklılık adına yapılan mücadelelerde veya taleplerde genellikle kimliksel aidiyetler ön plana çıkmaktadır. Çokkültürlülük tartışmaları içinde farklılıkların nasıl olabileceği de yine ağırlıklı olarak bu kavram çerçevesinde yürütülmektedir (Yanık, 2012: 15). Özellikle farklılıklara gösterilen refleksler bu bağlamda toplumsal bir sorunsalın oluşmasına neden olmuştur. Sosyal devlet anlayışında ve refah rejimlerinde “iyi yaşam sürmek” (Can, 2013: 5) her bireyin hakkıdır. Zaten sosyal hizmet bilimi, bireyin ve toplumun mutluluğu ve refahını önceleyerek olumsuz denebilecek koşulların ve sorunların ortadan kaldırılması ve çözüm üretilmesi adına uğraş veren bir bilimdir (Bayram, 2011: 111).

Çeşitliliğin olduğu toplumlarda, farklı kimliklerin varlığı inkâr edilemezken, peki etnik kimlik kişi için birincil kimlik niteliğinde midir? Demokratik görüş açısından etnik kimliğin birincil kimlik olduğunu söylemek zordur. Çokkültürlü toplumlarda çeşitlilik ve çeşitlilikten doğan bu farklılıklara saygı en temel değerlerden iken, etnik kimlik eşit değer ve eşit haklar düşüncesinin temeli olmaktan uzaktır ve bunun dayanağı olamaz. Demokratik görüşte, insan kendi doğası ve yaratılışı gereği kişi olarak eşit değerdedir. Eşit saygı görme, yeteneklerini keşfetme ve geliştirme adına eşit fırsatlara sahip olma en tabii hakkıdır. Liberal demokratik görüş açısından da talepleri, insan kimliğine ve insan olmanın verdiği güce dayanmalıdır. Etnik kimlik bu bağlamda birincil kimlik olamaz. İnsan olarak sahip olduğumuz genelgeçer kimliğimiz birincil kimliğimizdir. Vatandaşlık, ırk, cinsiyet, ırk vb. hiçbirisi “evrensel kimliği”n önüne geçemez ve aynı önem derecesine de sahip değildirler (Rockefeller, 2014: 106). Bu anlamda insanın kendini tanıması, değerini fark etmesi demek olacaktır. Sosyal gerçekliğini düşünen ve özünü bilen insan kendi kimliğini dar kalıplardan kurtaracaktır. Aksi takdirde Erbaş’ın (2009: 170) da belirttiği gibi ilişkilerin geliştirilmesinde ve sürdürülmesinde temel kaynak ırk olacaktır. Toplumsal dinamiklerin birçoğu sadece bir ırk üzerinden şekillenecek, onun doğruları ötekilerin doğrusu olarak bastırılacaktır.

Birey, kimliği ile farklılığını ortaya koyduğu gibi öz farkındalığını da kazanmış olur. Rockefeller’in (2014: 106) de belirttiği gibi bireylerin toplumsal yaşam içerisinde farklı kimlik türlerinden bahsedilebilir. Kadın-erkek olmak gibi ‘verili kimlik’ türleri olduğu gibi hukuki ve siyasi kimliğimizi ortaya koyan, bireyin devlet ve toplumla ilişkisini

belirleyen vatandaşlık kimliğinden de bahsedilebilir. Bireyin vatandaşlık kimliği dışındaki kimlikler, belirleyicilik ve işlevsel olmaktan uzaktır (Vurucu, 2011, parag. 4).

Kimlik kavramı, kişilik kavramı ile karıştırılan kavramlardan olabilmektedir. Veya ‘kimlik’ tanımı yerine, daha doğrusu olarak görülen ‘kişilik’ kavramı oturtulmaktadır. Ergun (2000: 12-13), Türkiye’de etnik unsurların varlığını tarihsel bir gerçek olarak kabul etmekle birlikte Türkiye dendiğinde toplumsal uyumu yalnız etnik kimlik ile değil genel bir süreç olan kişilik ile açıklar. Bu uyum çeşitli kimliklerden oluşan kişilikler ile yaşanır. Ergun’a göre, etnik kimlik bir özellik ve nitelik belirtirken kişilik hem bireysel tarihi, hem ulusal tarihi kendi içinde barındırır. Bu tarihler de kendi içinde etkileşim halindedir. Bireysel kişilik bireysel psikolojinin karşılığı iken, ulusal kişilik sosyoloji gerçeğinin karşılığıdır ve içinde kendi özelliklerini barındırır. İnsan kimliği ile belirtilirken, kişiliği ile yaşar. Kişinin yaşayışı kimlik ile belirtilemeyecek kadar dinamiktir. Yine Ergun (2000: 12-13), kimlik ve kişilik arasındaki ayrımı ve birleşik yanları net ortaya koyabilmek için “makam” ve “ses” örneğinden faydalanır. Ergun’a göre göre kimlik ve kişilik birbirine karıştırılamayacak kadar ayrı kavramlardır. Nasıl ki müzikteki makam bir ses dizisi demekse ve makam değişik seslerden oluşuyorsa, kişilikte müzikteki makam gibidir. Kimlikler müziğin makamındaki değişik sesler gibidir. Makamın özgünlüğünden bahsedildiği gibi kişiliğinden özgünlüğünden bahsedilebilir. Makamı oluşturan sesler tek başına makamın yerine geçemeyeceği gibi, kimlik ve kişilik de birbirinin yerlerine geçemezler ve karıştırılamazlar.

Temel bir kimlik tanımına gidilecek olursa, “kimlik, bir insanın kim olduğunu, bir insan olarak kendini tanımlayan temel niteliklerin neler olduğunu anlaması gibi şeyleri gösterir” (Taylor, 2014: 46). O zaman bir insanı tanımak, onun temel niteliklerinden haberdar olmak, yani kimliği ve üstte tanımı yapıldığı üzere kişiliği ile onu fark etmek sosyal hizmeti ve sosyal çalışmacıyı doğrudan ilgilendirir. Fark edilen bireye yönelik sunulacak hizmet ve çeşitlilik bu farkındalık düzeyiyle orantılı olarak gelişecektir.

1.2.3. Küreselleşme

Küreselleşmenin literatürde çok farklı tanımları yapılmıştır. “Global yurtsuzluk” (Turner, 2003: 162) olarak tanımlayanlar olduğu gibi “dünyadaki farklı halklar, bölgeler ve ülkeler arasında artan karşılıklı bağımlılık” (Seyyar ve Genç, 2010: 270), “evrensellik ve yerellik arasında bir gerilim” (Demirhan, 2013: 62), “kültürel özgürlüklerin tanınmasının temeli” (Hameş, 2016: 10), vb. daha birçok tanım mevcuttur.

Yabancı terminolojide globalleşme olarak da bilinen küreselleşme, özü itibarıyla tek boyutlu bir olgu değildir. Siyasal, ekonomik ve kültürel boyutları da içinde barındırır. Siyasal ayağı bir bakıma Amerika Birleşik Devletleri’nin dünyadaki jandarmalığı anlamına gelir. Ekonomik ayağı, uluslararası olarak nitelendirilebilecek küresel sermayenin egemenliğine işaret eder. Kültürel ayağı ise, birbirinden çok farklı olan hatta zıt denebilecek iki ayrı sonuca bakar. İlki, “mikromilliyetçilik” biçiminde kendini gösterirken, ikincisi, tüketici davranışları üzerinden dünya çapında “kültürel birörneklik” olarak görülür (Kongar, 1997, parag. 1-2). Giddens (2014: 74), küreselleşmeyi *ulus-devlet sistemi, kapitalist dünya ekonomisi, askeri dünya düzeni ve uluslararası iş bölümü* olarak dört boyutta ele almıştır.

Kongar'ın değerlendirmesinde de görüldüğü üzere kültürel sonuçlarıyla küreselleşme, toplumu doğrudan etkileyen bir olgudur. Toplumunu doğrudan etkileyen olguları ve süreçlerin ise yine d n   t r c  süreçlere işaret eden kültürel kavramlar aracılığıyla anlaşılması gerekir (Tomlinson, 2004: 11-12). Aksi takdirde olgunun ve sürecin anlaşılması, yorumlanması ve sağlıklı çıkarımlar yapılması zor olacaktır. Sosyal hizmetlerin tümü, küreselleşme süreci ve sonuçları itibarıyla yine bu perspektiften ele alındığında, değerlendirmeler ve yaklaşımlar daha sağlıklı ve nitelikli olacaktır.

Küreselleşme tarihinde dört ana motordan bahsedilebilir. Bu ana motorlar genellikle birbirini etkileyerek günümüze kadar gelmiştir. *Din, teknoloji, ekonomi ve imparatorluk* küreselleşmenin dört ana motoru olarak sayılabilir (Mazrui, 2012: 10). Bu temel dinamiklerin sıralamaları tarihsel süreçlerde dönem dönem deği mi tir. Temelde yine bu dört ayağın kültürel değişim ve dönüşümde etkili olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Küreselleşmenin olumlu ve olumsuz yanları tartı ılmakla birlikte geçmişten günümüze farklı kültürlere yaptığı vurgu kabul edilmesi gereken bir gerçekliktir. Çokkültürlü olan dünyada farklı kültürlerin kendilerini daha net ve belirgin olarak ortaya koyduğu g r    sürekli bugüne kadar tartı ılagelmi tir. Dünyada  okk lt rl l k aleyhine işleyen bir küreselleşme sürecinden bahsedilebilir (Aktay, 2015: 59).

Sönmez'e (2005: 128-129) göre küreselleşme, "birbiri ile çelişen  onermelerden oluşan yamalı bir bohça" gibidir. Evrenselle me ve yerelleşme kavramları bir arada çelişkili olarak kullanılmış, evrensellik savunulurken bir yandan da yerellik ve farklılıklar üzerinden derinlikler oluşturulmuştur.  zg rl k vurgusu yapılırken, bir yandan da insanlığın önüne küreselleşmeye dair zorunluluklar ve değişimler dayatılmı tır. Sönmez'in küreselleşmeye dair eleştirileri arasında en çok dikkati çeken, "amaç için her yolun mübah olduğu"dur. Günümüzde insana dair yaşanan hangi sıkıntı varsa pek çoğu bu anlayışın eseridir. Sosyal bilimlerin bir görevi de insanın olduğu sahayı anlayıp, anlamlandırmak ve o sahada olup bitenlerin arka planındaki gerçekliği görmektir. Sosyal hizmet mesleğinin insana dair hedefleri de yine bu bakış açısı ile gerçekleşecektir. İnsana dair olan sahayı bilmeyen, realiteleri göremeyen, değişim ve d n   mdeki temel dinamikleri fark etmeyen bilim veya mesleğin insana sunacağı çok şey yoktur.

Küreselleşme, tanı ma ve a ınalıklar kadar nefret ve uzaklaşma gibi birbirine zıt duyguları da besler. Kültürel zenginlikler ve kültürel çatışmalar yine k reselle meyle tahrik edilebilir (Aktay, 2015: 1). Küreselleşme sürecinde vurgulanan benzerliklerin ve farklılıkların arka planları ve dayanakları doğru olarak   z mlenmezse, "doğru soruların bulunup, gerçek yanıtların araştırılması" yapılmazsa sağlıklı bir sorgulama yapılmamış olur (Erba , 2009: 44). Eleştirel bir değerlendirme yapılmadan da sosyal sorunlara yönelik doğru   z mllemeler yapmak zorlaşır. Sosyal sahada hizmet üretecek olan tüm sosyal meslek elemanlarının, problemleri değerlendirirken ve çözüm yolları geliştirirken bu süreçlerin farkında olmaları mesleki müdahalelerini etkileyecektir.

1.2.4. Oryantalizm

Oryantalizm, "ilk olarak ondördüncü yüzyılın ba larında Viyana Kilise Konseyi tarafından oryantal dillerin ve kültürlerin anlaşılmasını teşvik etmek için bir dizi

üniversitede kürsü kurulmasıyla birlikte ortaya çıkan bir bilim dalıdır.” Yapılmış olan oryantal toplum araştırmaların yayınlanması 18. ve 19. yüzyılları bulmuştur (Turner, 2003: 67). Bu bağlamda Doğu’ya karşı en hassas ve “ince duyarlılığa” sahip ülkelerin başında İngiltere ve Fransa gelir. Fransa ve İngiltere’nin 19. yüzyılın başından İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar bu açıdan tek egemen güç olduğu söylenebilir. Savaşın sonra sahneye Amerika da çıkmış, ancak bakış açısı itibariyle konuya Fransa ve İngiltere’nin geleneksel bakışından daha farklı yaklaşmamıştır. Bu üç devlet, Batı’nın tüm güçlerini bir araya getirerek devam ettirdiği ortaklıktan doğan tüm eserler esasında “oryantalist yapıtlar”ın ta kendisidir (Said, 1998: 15-16). Yine Edvard Said (1998: 80), oryantalizmin boyutlarının ulaşamayacak kadar geniş ve sınırsız olduğunu ısrarla vurgular. Durum böyle iken “içindeki en ulu gerçeklerden en hurda ayrıntılara kadar bir bütün” oluşturduğunu da ayrıca belirtir.

Avrupamerkezciliği ve Batı kültürü hegemonyası, çokkültürlülük üzerinden okunduğunda uluslararası tanınma savaşımının anahtar sözcüklerini oluşturur. Batı ile Doğu arasındaki tarihsel ilişki, tanımanın reddedilişi olarak özetlenebilir. Bu reddediş ilişkilerde hala izlerini taşımaktadır (Habermas, 2014: 135-136). Doğu ve İslam bu çerçevede özdeşleşmiş iki kavramdır. Peki, İslam’ın birçok beldesinde açılan kürsüler varken kendi kültürel dinamiklerini Doğu veya İslam toplumu, merak etmemiş midir? Veya bu dinamikleri anlamının yolu nedir? Meseleye bu boyuttan bakıldığında İslam ve Batı’nın antropolojik düşünce mirasının kritik edilmesi gerekir (Mauroof, 2012: 133-134). Oysa Batı’nın, Doğu’ya ve İslam’a dair pek çok konuyu ‘farklı ince hesaplar yapmadan’ sadece durum tespiti için merak edip araştırma yapması bile çok sık rastlanan durum değildir. Şeriat hukuku uygulayan ülkelerdeki suç oranı düşüklüğünün bilinmesine rağmen araştırmaya ve incelemeye alınmaması, tebliğe gerek duyulmaması, sadece bu örneklerden bir tanesidir (Souryal, 2012: 104). Oryantalist anlayış 17. yüzyıldan bu yana yabancı kültürlerle ‘ötekilik’ hissiyatıyla yaklaşmıştır. Geleneksel toplumdaki antropolojik projenin temeli de bu hissiyata dayanır (Turner, 2003: 269). Aslında 20. yüzyıl dünyasındaki Müslümanlar için “kültürel batılılaştırma” Batı için “demografik İslamlaşma” söz konusudur (Mazrui, 2012: 26). Kültürel batılılaştırma, kendisini sosyal ve entelektüel pek çok alanda hissettirmiştir. Çokkültürlülük söylemleriyle, çokkültürcülük adına birçok dayatma, tektipleştirici uygulama örneklerini de görmek mümkündür. Oryantalist akıl ile kültürel batılılaştırma süreci daha da ivme kazanmıştır. Müslüman antropologların dahi Batılı gibi düşündüğünü belirterek rahatsızlığını ortaya koyan Mauroof (2012), şunları söyler:

“Ortadoğu-Kuzey Afrika antropolojisinin dar bir bakış açısına sahip olmasının nedeni, kaynaklarının batı kültürüne ve kendisine yabancı bir epistemolojik perspektife sahip olmasıdır. Ortadoğu-Kuzey Afrika antropolojisinde, incelenen toplumların epistemolojik perspektiflerin, özellikle de onların İslami inanç ve değer sistemleri ile İslami entelektüel geleneklerinin, ihmal ettiği apaçık ortadadır. Bu durum bu çalışmaların değerini azaltmaktadır...

...Müslüman antropologlar, İslam’ın antropolojik mirasını ihmal edip bir batılı gibi düşünmeye, yazmaya ve öğretmeye devam ederlerse, geleneklerine ihanet etmenin yanında akıllarını kötüye kullanmanın vebali altında da kalacaklardır. Bu yüzleşme neticesinde

gözden düşmek veya ciddiye alınmamak gibi bazı kayıpları olsa da bu vebali üstlenmemelidirler. Hiçbir yüzleşme bilinçsiz gerçekleşmez.” (Mauroof, 2012: 115-133)

Burada Mauroof’un söylemlerine katılmayan görüşler de muhakkak olacaktır, ancak üzerinde durulması ve düşünülmesi gereken asıl nokta kişinin kendiyle yüzleşme cesaretini entelektüel boyutta da gösterebilmesidir. Bu başarılabilirdiği ölçüde belki birçok bilim insanının bilgisi ve çalışması o zaman kendi yerelinde ve özelinde daha kıymetli olacaktır. Aksi takdirde kendi yerelinden ve kültürel değerlerinden kopuk herhangi bir bilgi veya hizmetin faydalı olabilmesi zordur. Kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda çokkültürcü bakışa sahip olan sosyal hizmet bilimi bu bağlamda oryantalist aklın ürünü olan yaklaşımlardan uzak, birleştirici, güçlendirici ve çok yönlü bir bilim dalı olabilmelidir.

Küreselleşme ile birlikte oryantalizmin Doğu-Batı tartışmasını anlamsız ve gereksiz görenler (Turner, 2003: 269) olduğu gibi oryantalizmi tamamen “entelektüel bir sorun” olarak görenlerde mevcuttur (Said, 1998: 46). Hatta Said (1998: 442-443) oryantalizme başkaldırışı için şu gerekçeyi sunar: “şu anda yürütülen insani bilimler çalışmaları içinde oryantalizmin tarihler boyunca getirdiği ırki ön yargı biçimlerinden ideolojik ve emperyalist görüşlerden uzaklaşmaları için bilginlere çok az sezgisel malzeme, metot ve fikir verilmektedir. Öyle sanıyorum ki oryantalizmin başarısızlığı entelektüel bir başarısızlık olduğu kadar aynı zamanda bir insani başarısızlıktır.” Said, “insani başarısızlık” olarak nitelendirdiği oryantalizm ve oryantalist aklın ürünü olan her ne varsa hepsiyle fikir mücadelesine girilerek, süreci insanın lehine çevirmeye çalışmıştır.

Oryantalist aklın, insana dair bakışının kusurlu olduğu rahatlıkla söylenebilir. İnsanın seçmekle özgür olmadığı, bu konuda irade beyan edemediği özellikleri üzerinden strateji geliştirmek, fikirleri ve süreçleri yönlendirmek en başta insana ve insanlığa yapılacak en büyük saygısızlıktır. Sosyal hizmet de içinde olmak üzere sosyal alanda hizmet üreten tüm meslek grupları ve çalışanları, meslek etiğinde ve değerlerinde açıkça tanımlandığı üzere (Thompson, 2016: 154-182) oryantalist bakış açısındaki ayırım gözeten ve ayrıştırıcı yaklaşımı reddetmekte, daha yapıcı, onarıcı, hak temelli, insan onuruna yakışan bir yaklaşımı benimsemektedirler.

Oryantalizme eleştiri sunanlar olduğu gibi eleştirilerin dozunu ve içeriğini eleştiren de vardır. Aslı Çırakman ve Şerif Mardin bunlardan bazılarıdır. Mardin, özellikle E. Said’e “cimbızla seçtiği eserler” den edindiği telakkiler olarak eleştirisini yöneltmektedir. Meriç ise, Said’in kitabı için, “uyuşuk zekâları tokatlayarak uyandırmaya çalışıyor” diye iltifat ederken bunun yanında böyle düşünce ve sorgulama ürünü olan bir kitabın neden bir Türk aydını tarafından kaleme alınmamasından dolayı duyduğu hüznü de paylaşır (Çoruk, 2007: 201).

Diyalektiği, “tefekkürün tarifi” olarak tanımlayan Meriç yine hiçbir milletin idrakinin başka bir millettten üstün olmadığını ısrarla vurgular (Meriç, 2016: 193). Dolayısıyla oryantalist yaklaşım, Batı’nın diyalektiği ile meseleleri anlamaya çalışır. Batı diyalektiğinin ürünü olan gerek meslekler gerekse akademik disiplinler, toplumların kendi kültürel çeşitliliği ve gerçekliği perspektifinden hareketle sorgulanmaz ise, ne toplumsal ihtiyaçlara ne de toplumsal sorunlara çözüm üretmek zor olacaktır. Sosyal

hizmet disiplini için de aynı eleştiriyi Tomanbay (1999: 61) 1961 yılında hiç tartışılmaya açılmadan aynı telakkiler ile alınması yönünde yapmıştır. Dil probleminden dolayı, sosyal sorunların küresel çapta dillendirilmesi de her zaman mümkün olamamaktadır. Üniversitelerdeki yayın kriterleri üzerinden yapılan dönüşüm hareketlerini Erbaş (2009: 104-106) “akademik emperyalizm” olarak eleştirmiş, bilim dili olarak sadece bir dilin evrenselliğinden bahsedilmesinin bir yanılgı olduğunu, dilden ziyade bilimin ilkelerinin evrenselliğinden bahsedilmesi gerektiğini ısrarla savunmuştur. Yine Türkiye’deki üniversitelere yönelik eleştirilerini şöyle sıralar: “...üniversiteler, kontrolü başkalarında olan yabancı dilde yayın üzerinden bu rekabete girmiş olması nedeniyle küresel ölçekte rekabet edemediği gibi kendi toplumunun sorunlarından uzak ve yabancılaşmış bir üniversite ve üniversite araştırmacılarının oluşumuna yol açmıştır” (Erbaş, 2009: 92). Küreselleşme sürecindeki oryantalist bakış açısı, bu eleştirel bakışın önüne geçmekte, kişi ve/veya kurumların kendi toplumuna dahi yabancılaştığını görmelerine mani olmaktadır. Bu farkındalık olmadan da mesleki yetkinlik her zaman için tartışma konusu olacaktır.

1.2.5. Pozitivizm ve modernizm

Pozitivizm; “sosyal dünyanın doğa dünyasıyla özünde aynı olduğu, ikisinin de en iyi şekilde doğa bilimciler tarafından geliştirilen tek ‘bilimsel’ yöntem kullanılarak araştırılabilecek nesnel bir gerçekliğe sahip oldukları kabulüne dayanan” bir yaklaşımdır. Akademik bir disiplin olarak sosyoloji fikirlerinden sayılabilecek pozitivist anlayış 19. yüzyıl dünyasında Comt’a dayandırılabilir. Pozitivizm ve sosyoloji terimlerini ilk kullanan kişi yine Comt’tur (Slattery, 2015: 71-72). Pozitivizm, daha çok seküler bir anlayıştır. Bu bağlamda geliştirilen pozitivist sosyal hizmetlerde yine kişilerin tutum ve davranışlarında toplumsal normların belirleyici olduğunu savunur (Seyyar ve Genç, 2010: 571). Yine başka bir tanım şöyledir: “Gözlenen gerçeklerin altını çizen ve kesin, temel doğruların gerçeklik boyutlarını anlamayı azaltan bilimlerde felsefi bir inançlar dizisidir.” (McLaughlin, 2015: 188). İnsanın, eylemleri ve sosyal olayları etkilemesi, değiştirme yeteneği pozitivist anlayışta genellikle göz ardı edilmiş, dikkate alınmamıştır. Daha çok determinist bir anlayışla, bireyin toplumu kontrol edemediği, toplumsal düzen ve uyum içinde “kuklalardan başka bir şey” olmadığı, savunduğu güçlü iddialardandır (Slattery, 2015: 76). Esasında bireyi ve ihtiyaçlarını önceleyen ve farklılıkları önemseyen çokkültürcü anlayışın bu bağlamda pozitivist anlayış ile barışık olduğu söylenemez. Çokkültürcü sosyal hizmet öncelikle bireylerin varlığını ve sorunlarını önemseyerek, çözümü yine bireylerin kendisini hem aktif hem güçlü kılarak gerçekleştirir.

Sosyoloji biliminin temeli, aslında Batı toplumlarının araştırılması üzerine dayalıdır. Diğer toplumların araştırılması ve incelenmesi için daha çok etnoloji ve antropoloji bilimleri kullanılmıştır (Ekinci, 1999: 40). Aydınlanma düşüncesiyle Batı’nın, mutlak veri kabul edildiği bu süreç, toplumu açıklamakla kendini görevli addeden bilim insanlarının, insanı fizik bilimlerinin nesnellik temeline oturtmasıyla sonuçlanmıştır. Bu çabalarla kurumsallaşan pozitivist paradigma, bilim anlayışında cephele oluşmasına da sebep olmuştur. Yine bu cepheleşmenin bir sonucu olarak alternatif anlayışlar ve bu anlayışlar üzerinden insan ve toplum tarifleri gelmiştir (Aktay’dan aktaran Özhan, 2006: 119).

Sosyal hizmet mesleği ve bu alanda hizmet sunan profesyoneller, insanı biyo-psiko-sosyal ve tinsel bir varlık olarak kabul eder ve bu doğrultuda mesleki müdahalesini gerçekleştirir. Pozitivist anlayış ise, insanın gerçekliğini çok daha somut ve deneysel süreçlerden ibaret görür ve bu anlayışın ürünü yaklaşımlar sergiler. Dolayısıyla insana dair sunduğu çok yönlü bir mesaj yoktur. Bu bağlamda sadece pozitivist bir bakış açısı ile insana ve insanın yaşadığı sorunlara çözüm aramak gerçekçi olmayacağı gibi inandırıcı da değildir.

Pozitivizm, insan unsurunu her zaman ikinci plana atmıştır (Yalvaç, 2010: 10). İnsan unsuru göz ardı edildiğinde ne eğitimin ne de bilimin işlevselliğinden söz edilebilir. Bilim, insan içindir. İnsanı daha iyi bir noktaya taşımak içindir. İnsana rağmen bilim yapılmaya kalkılırsa, zaten bilim amacına hizmet etmekten uzaklaşmış olur. Sosyal hizmet bu yüzden “insan hakları felsefesinin bir uygulama mesleği” (Anadolu Üniversitesi, 2012: 66) olarak da tarif edilebilir. Bireyin insan olmakla değerli olduğu ve bu değer için bilimin gerekliliği, temel sav olmalıdır. Çokkültürlülük tartışmalarında insan pozitivist bir bakış açısı ile ele alınırsa bir değer olmaktan öte, bir meta olarak görülmekte ve bu bakış açısıyla insana dair yapılan araştırmalarda yöntemler yine salt deneysel olarak belirlenmekte ve sonuçlarda yine bu perspektiften analiz edilmektedir.

Modernizm ise 17. yüzyılda daha çok Avrupa’da kendini hissettiren ancak daha sonra küresel etkiyle de bütün dünyada “toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine” dokunan bir yaklaşım olmuştur (Giddens, 2014: 9-10). Modernizm, eleştirel düşünce ile birlikte okunduğunda Antik Yunan’a kadar götürmek de mümkündür. Bir anlamda Aydınlanma çağı ile de birleşik toplumsal dönüşüm projesidir denebilir (Yıldırım, 2010: 706). Modernizme dair birçok görüş vardır. Özellikle Marx, Durkheim ve M. Weber’in modernliğe bakış açıları ele alınacak olursa, birbirleriyle farklılık gösterse de Marx ve Durkheim, modern çağı “sorunlu bir dönem” olarak görür ancak olumlu yanlarının daha fazla olduğunu savunurlar. Max Weber ise, modern döneme daha karamsar bakarak, “maddi ilerlemenin, yalnızca bireysel yaratıcılığı ve özerkliği ezen bir bürokrasinin genişlemesi pahasına elde ettiği paradoksal bir ortam” diye nitelendirmiştir. Giddens’a göre, bu bakış bile modernliğin olumsuz yüzünü resmetmek için yeterli değildir (Giddens, 2014: 15).

İnsanın farklı ve öznel yanlarını görmezden gelen modernist bakış ile buradan doğacak yaklaşımlar ve anlayışlar, çokkültürlü toplumlar açısından öteki için bir reddiye sebebidir. Farklı olanı reddederek toplumsal dönüşümün gerçekleştirilemeyeceğini anlamak için insanlık tarihine bakmak yeterlidir. Var olanı görmek, gördüğünü anlamak ve anladığını da dayatmadan birlikte tartışabilmek, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları açısından elzem olandır. Sosyal hizmet profesyonellerinin, kültürel dinamiklerin bizzat belirleyicisi konumunda olan müracaatçıları anlayabilmeleri yine pozitivist ve modernist bakıştan uzak kalabilmeleriyle mümkündür. Müracaatçıların yaşantı geçmişlerini değerlendirebilmek, onlara yönelik hizmetleri çeşitlendirebilmek yine çokkültürcü paradigmayla olabilir. Aksi bir bakış, müracaatçının reddedilmesi, öznel yanlarının görmezden gelinmesi, farklılıklarının sindirilmesi, tek doğru üzerinden baskılanması anlamlarına gelecektir. Bu durum ise, sosyal çalışma mesleğinin ne ilkeleriyle ne de etik

anlayışla bağdaşmamaktadır. Sosyal hizmet profesyoneli insanı öznel olarak gören ve farklılıkları değerlendirirken bunu bir zenginlik olarak alan, kültürel çeşitlilikleri kendi özgünlüğünde muhafaza edilmesi gerektiğine inanan kişidir. Uzmanlığını icra ederken bu referanslardan uzak kaldığı sürece, müracaatçısını tektipleştirici, zorlayıcı bir anlayışa doğru iten kişi olmaktadır.

1.2.6. Postmodernizm

Postmodernizm lügat manası olarak modernizm sonrasını ifade eder ancak içerdiği ve taşıdığı mana bu kadar yüzeysel değildir. Daha detaylı bir tanım yapılacak olursa, postmodernizm; “aynı paradigmatik çerçeveyi ya da medeniyet düzlemini paylaşmakla beraber, modernliğe ve onun düşünce tarzı olan modernizme yapılan dâhili tenkit ve alternatif geliştirmeye yönelik çabaların tümü. Felsefe, bilim, sanat, mimari, şiir ve sosyal hayatın değişik alanlarında modernizmi eleştiren, sorgulayan, reddeden anlayış, düşünce ve oluşumlar”dır (Seyyar ve Genç, 2010: 570). Postmodernite aynı zamanda safların yeniden ayrılmasını körükleyen ve bu anlamda bir uyanışın başını çeken bir düşüncedir. Yerelliği, muhalifliği ve yerel bakımdan özgüllük yine postmodernite tarafından vurgulanır (Turner, 2003: 291). Giddens’a (2014: 10) göre “bilgiye yönelik heterojen görüşlerin çoğunluğunu kabul eden” bakış postmodern bakışın kendisidir.

Çokkültürlülük ve postmodernizm birbirleri ile hangi ortak zeminde buluşuyor? Bu nokta ayırt edilebilirse çokkültürlülüğün postmodernizm ile ilişkisi daha net görülebilir. İkisinin birlikte anılması başlangıçta şaşırtıcı gelebilir ancak ikisi de modern düşünce ile hesaplaşmakta ve ortak bir tavır koymaktadır. Bu ortak tavırları ikisini özel ve ortak bir zeminde buluşturur. Ayrıca postmodernizmin açtığı çoğu tartışma çokkültürlülük hakkındaki tezleri ve fikirleri de doğrudan etkilemektedir (Aksoy, 2012: 3). Kültürel çeşitlik, görelilik, farklılıklar ve bunlara dair birçok kavram ve düşünsel eleştiriler bunlardan sadece bazılarıdır.

Oysa modernizasyon teorisi, gerek ekonomik gerek siyasal gerekse sosyal alanda birçok sorunların batı modeli sayesinde çözüleceğini tereddütsüz ileri sürmüştü (Momin, 2012: 30). Tarihsel süreçte bu modelin insanlığın sorunlarına çare olmadığı hatta pek çok alanda farklı sorunları ortaya çıktığı görülmüştür. Zaten Turner’ın (2003) da belirttiği gibi modernite nosyonunun temel dinamiği risk kavramıdır. Bu süreç hem bireyler hem de sosyal gruplar açısından risk artışını da beraberinde getirmiştir. Risk, tehlike ve belirsizlik kavramları zaten sosyal bilimler için temel öneme sahip kavramlardır (Turner, 2003: 247).

Küreselleşmenin etkisi ve postmodernistlerin yardımıyla iktidarlar, kurumlar ve gündelik yaşamlar açısından yerele indirgenen bazı ilişkiler sayesinde çokkültürcülük anlayışı beraberinde gelmiştir (Friedman’dan aktaran Altaş, 2005: 67). Postmodernizmin farklılıklara vurgu yapmasıyla, modernitenin savunduğu bütünlük fikri büyük ölçüde sarsılmıştır. Evrensellik, bütünsellik vb. kavramlar postmodernist akımla birlikte tamamen anlamsızlaşmasa da ciddi bir şekilde yıprandığı görülebilir (Aksoy, 2012: 5). Bu anlayışın ve sürecin sonucunda kültürel çeşitlilik, farklılık gibi kavramları bünyesinde barındıran çokkültürlülük ve çokkültürcülük olgusu adına toplumsal farkındalık düzeyi artmıştır.

Çokkültürcülük, modernleşme, postmodernleşme, küreselleşme, oryantalizm gibi kavramlar sosyolojinin hem cazibesi olan hem de tartışmalı konuları arasındadır. Bu kavramlar aynı zamanda bütün boyutlarıyla dünyayı kavrama iddiasındadır (Aktay, 2015: 60). Çokkültürcülük olgusu başta olmak üzere diğerleri de doğru anlaşılmaz ise bu iddiaların hepsi sadece söylemde kalacak daha öteye gidemeyecektir. Postmodern düşünce ile çokkültürlülük fikri, bazı noktalarda birbirleriyle çelişmektedir. Özellikle insanı özne olmaktan çıkararak bir kurgu şeklinde ele alan görüşler çokkültürlülüğe umut bağlamış olanları hayal kırıklığına uğratmıştır. Postmodernizm dil, gerçeklik ve insan hakkındaki görüşleri de etkilemiştir. Gözlem ürünü olan bilgi artık gerçek bilgi olmaktan çıkmıştır (Aksoy, 2012: 7). Yine postmodernleşme sürecinin bir anlamda sekülerizasyon süreci olduğunu savunan Turner (2003: 273) bu süreçteki kültür eleştirisinden, dinin kendisini korumasının çok zor olduğunu düşünür.

İnsanı özne olmaktan çıkaran ve pasif konumda gören postmodernist anlayış, sosyal hizmet mesleğinin temel odağında bulunan insanı da esasında, hedef almış durumdadır. Farklılığı ve çeşitliliği kendi öznel varlığı ile görmek ve yaşamak isteyen insanın yanında olmak ve sesini duymak başta sosyal hizmet mesleğinin ve bu alanda hizmet üreten sosyal çalışmacıların işi olmalıdır. Koşar'ın (1992:192) da belirttiği gibi, sosyal hizmet mesleğinin bir amacı da zaten bireyin doğuştan getirdiği haklarını kullanmalarına ve kendilerini gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktır. Postmodernite insana dair bu bakışı yıpratmıştır. Sosyal hizmet mesleğinin ve sosyal çalışmacıların değişen ve dönüşen kültürel süreçlerde müracaatçıları, ihtiyaç sahiplerini ve tanınma gereksinimi duyan talepkarları görmesi, bu doğrultuda meslek anlayışını ve akademik disiplini ortaya koyabilmesi çokkültürlü toplumlarda çokkültürcü bir anlayışın göstergesi olarak önem arz eder.

Postmodernistlerce, pozitivist aklın ürünü olan nesnellik ve bu bağlamda elde edilen doğruluk tartışmaya açılmıştır. “Kültürden, dilsen yapılardan ve öznenen tümüyle bağımsız nesnel bir gerçeklik” fikrinin olamayacağı savunulmuştur (Aydın, 2006: 6). Bu süreç, Batı'nın kendine dair toptancı kültür anlayışını sorgulayarak yetkin başka kültürlerden de bahsetmeye başladığı bir dönemdir aslında. Kültürel görecelilik bir bakıma dönemin meyvesidir. Birçok akademik disiplin bu olgudan yola çıkarak kendini sorgulamıştır. Hatta entelektüellerin, farklı perspektiflerden insan ve topluma dair görüşler ve yaklaşımlar ortaya koyması yine postmodernist akımın sonuçlarındandır.

Pierre Bourdieu'nun habitus kavramını, toplumsallaşma süreçleri açısından burada ele almak doğru olacaktır. Bourdieu, eserlerinin %16,1'inde bu kavramdan bahseder (Nur ve Koytak, 2014: 347). “Nesnel dünyanın öznelleşmesi” (Yücedağ, 2016: 129) şeklinde Bourdieu da karşılık bulan habitus kavramı üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, habitusların “hangi toplumsallaşma süreçlerinden geçerek yapılandığı, hangi sınıfsal ve kültürel ayrışmaları tetiklediği ve hangi nesnel yapılarla nasıl bir ilişki içerisinde eylemleri ürettiği gibi merkezi meseleler” derinlemesine ele alınmamaktadır (Nur ve Koytak, 2014: 347-352). Habitusların bu yönü dikkate alındığında, “insanların içerisinde yaşadıkları sosyo-kültürel alanda edindiği ve bedeninde varlık bulan, kalıcı ve aktarılabilen eğilimler, zevkler” (Türk, 2015: 136) olarak tanımlanabilir. Tanımda da yer

aldığı gibi habitusun “insan bedeninde varlık bulan” yönü, bireyin kendi kültüründe özgür olabilmesidir. Kendi kültüründeki anlamlı birliktelikler, onun için varlık sebebidir. Postmodernizm, habitusun varlığını kabul etmenin yanında etkisini de belirginleştiren bir anlayışı getirmiştir. Sosyal hizmetler planlanırken müracaatçıların habitusları ve temel dinamikleri bilinirse, yerelde daha sağlıklı ve sürdürülebilir hizmetler sunulmuş olur. Kişinin hayatına temas etmenin yolu, onun sosyal gerçekliğini, bir anlamda habitusunu doğru okuyabilmektir.

1.2.7. Göç ve mültecilik

Sosyolojik bir olgu olarak göç, çokkültürlü toplumların oluşumunda temel sebepler arasında sayılabilir. Her göç, birey ve toplum için aslında bir sosyal değişimdir. Göç, eğer ki zorunlu şartlardan doğan travmatik durumlar sonrası gerçekleşiyorsa, bu şekilde gelen sosyal değişim, bireyin veya müracaatçının, sosyal dengelerini alt üst eden örseleyici bir durum olabilir. Bu durumda olan bir müracaatçı için sosyal çalışmacı, “ekonomik ve sosyal şartları geliştirmeyi ve kapasitelerini tam olarak kullanmak için fırsatları arttırmayı” sağlayacak türden bir değişim örneği sunmalıdır (Yıldırım ve Yıldırım, 2008: 3).

Göç, ülkelerin gelişmişlik durumlarına göre çeşitlilik gösterir. Az gelişmiş ülkeler daha çok iç göç yaşarken, gelişmiş ülkeler ise, daha çok uluslararası göç yaşamaktadır (Erbaş, 2009: 189). Göç, bu bağlamda gerek ulusal gerekse uluslararası sonuçları olan bir olgudur. Bu olgu üzerine düşünürken, sadece ülke politikalarını etkileyen bir olgu olarak değil de, daha çok temelde insan hayatını doğrudan etkileyen ve değiştirebilen bir olgu olarak düşünmek daha doğru olacaktır. İnsanı odağına almış olan sosyal hizmet mesleğinin hizmet alanları içine göç ve mültecilik doğal olarak dâhil olmuştur. Göç ve mültecilik her geçen gün dünya ülkelerinin daha da konuşacağı konu olmaktadır. İnsanın hedef alındığı, kendisinin örselendiği sosyal hareketlilik sebebi olan birçok politika, mültecilik konusunu sürekli dünya gündeminde tutmaya yetmiştir.

Göç ile ilgili mağduriyetlerin giderilmesi adına Birleşmiş Milletlerin Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmesi gibi uluslararası metinler olmakla birlikte buradaki temel sıkıntı sözleşmeleri imzalayan ülkelerin zaten asıl göçmen veren ülkeler olmasıdır. Batı Avrupa ülkeleri sözleşme metinlerini imzalamayarak kendilerini bu metin hükümlerinin dışında tutmuşlardır (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 2). Bu bağlamda göçmen unsurların yaşamak zorunda kaldıkları devletlerin sosyal refah politikaları daha da önem kazanmaktadır. Yine bu ülkelerin mültecilere yönelik sundukları hizmetlerin, hak temelli bir sosyal hizmet anlayışıyla sunuluyor olması çokkültürcü sosyal hizmetin önemseydiği bir konudur. Mülteciye sunulan hizmetlerin lütuf olarak sunulması, sosyal çalışma mesleğinin veya bu alanda görev yapmakta olan meslek elemanlarının kabul edebileceği bir durum değildir.

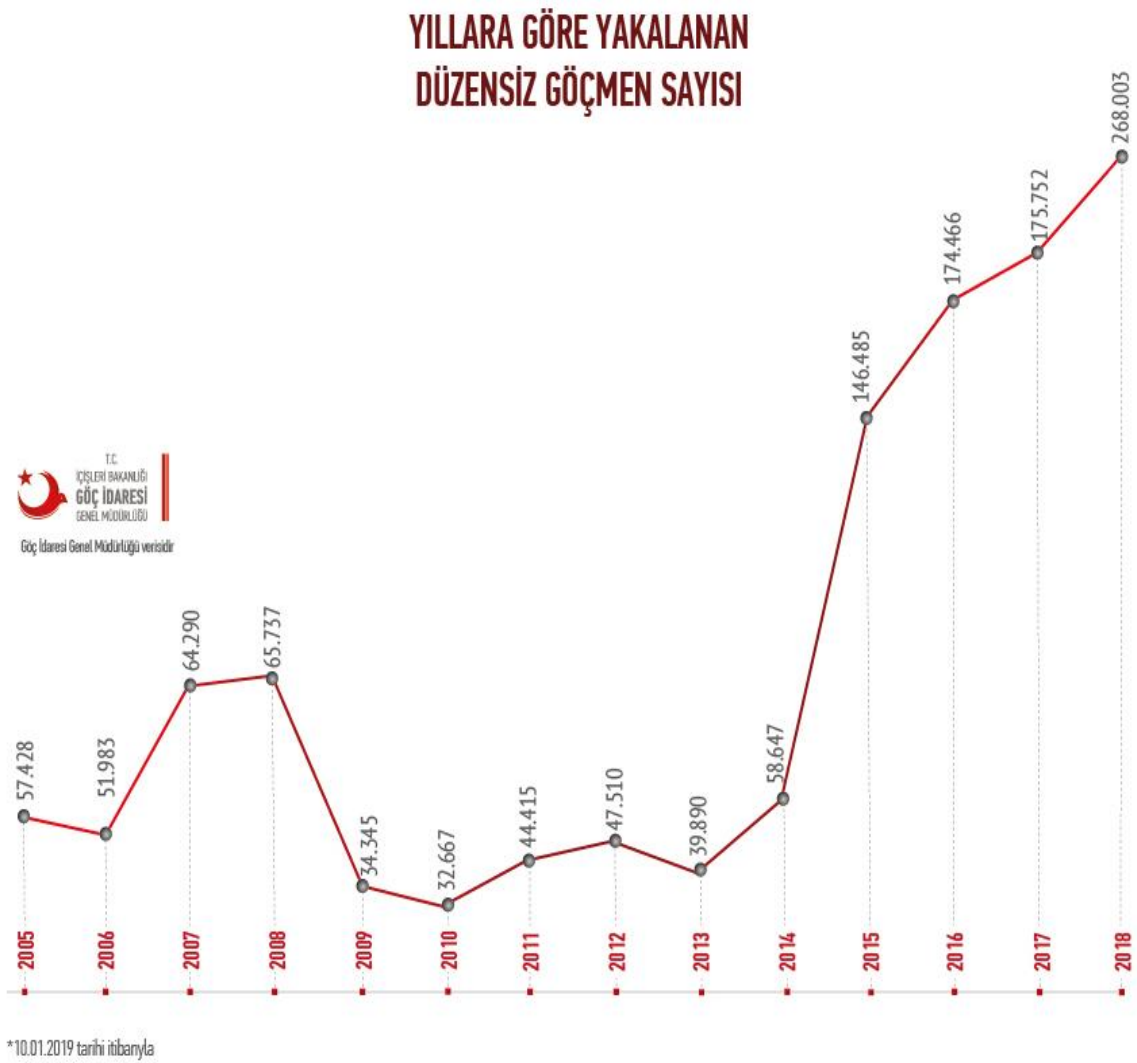
Kültürel çeşitliliğin arka planındaki sebeplerden biri olarak göç, değişimi sadece mülteciler için getirmez. Aynı zamanda toplumdaki diğer fertler içinde bir değişim söz konusudur. Entegrasyon denilen süreç iki taraf içinde geçerli olup, tanışma sonrasında başlar. Entegrasyon süreçlerinin başarılı yürütülebilmesi veya yönetilebilmesi, toplumsal süreçlerin kültürel çeşitlilikler ve farklılıklar üzerinden ele alınmasına bağlıdır.

Çokkültürcü bir anlayışın hâkim olmadığı devletlerde üretilecek politikalar ve sunulacak hizmetler, kültürel çeşitlilikler ve farklılıklar açısından yeterli ölçüde kuşatıcı olmayacağından, toplumsal refahı istenen seviyeye çıkaramayacaktır. Toplumsal refahı ve sosyal adaleti birlikte düşündüğünüzde bu alanlarda oluşacak sıkıntılar, toplumun tüm fertleri için sosyal sorun üretmeye başlayacaktır. İstanbul'daki Azeri göçmenler üzerinde yapılmış bir araştırmanın sonuçları üzerinden gidilecek olursa, normalde Azeri kadın ve çocuklar İstanbul'daki hazır giyim atölyelerinde büyük bir emek arzını oluşturmaktadırlar. Hatta ihracat süreçlerine çok ciddi katkı sunmalarına rağmen hazır giyim atölyelerinde çoğu zaman yarı fiyatına çalıştırılmakta, fiziksel veya sözlü şiddete maruz kalabilmektedirler (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 127-128). Yaşanan bu durum, sosyal sorunlarda toplumsal değişim süreçleri açısından toplumun her bir ferdinin ayak uydurması gereken hususlar olduğunu göstermektedir. Göçmenlerin işçi olarak yarı fiyatına çalıştırılması, sözlü veya fiziksel şiddete maruz kalmaları sadece yasal mevzuatı ilgilendirmez. Aynı zamanda insanların farklılıklarla beraber toplumsal birlikteliği başarabilmelerini de ilgilendirir. Sosyal dışlanmaların olmadığı, sosyal içermeler ile toplumun tüm fertlerinin bir arada eşit haklarla yaşayabildiği toplumlar, göçmenler açısından özlem duyulan toplumlardır.

Eşitliğin sosyal adalet olmadığı da unutulmamalıdır. Dezavantajlı gruplar için fırsatların artırılması, sosyal adaletin gereğidir (Küçükkaraca, 2013: 91). Mültecilere yönelik olarak, çokkültürcü sosyal hizmetin de bir gereği olan sosyal adaletin sağlanması, sosyal dışlanmanın önüne geçmek için temel noktalardan biridir. Bir müracaatçıyla güven ilişkisinin kurulabilmesi müdahale hizmetleri açısından önem arz eder. Bu önem ise, müracaatçı ile sürdürülecek profesyonel mesleki ilişki açısından önemlidir. Güven temelli olmayan mesleki ilişkinin sürdürülebilir olması da mümkün değildir. Göç ve sonrasında yaşanan zorunlu süreçler genellikle, kişi için örseleyici olmanın yanında toplumsal ilişkilerini tekrar gözden geçirmesine sebep olan, güven temelli ilişkilerinin yinelenildiği süreçlerdir. Bu ilişkilerin onarılması ve sağlıklı güven temelli ilişkilerin kurulmasında, sosyal çalışmacının bir profesyonel olarak rol alması, mesleğinin gereğidir. Gerek bireysel gerekse toplumsal açıdan güven temelli ilişkilerin kurulabilmesi, entegrasyon süreçlerinin kolaylaştırır.

Göç olgusu, sosyal çalışmacıların sürekli gündeminde olması gereken ve sürekli karşılaşılabileceği realitelerdendir. Özellikle Türkiye'nin jeopolitik konumu ve kültürel çeşitliliği onu geçiş bölgesi haline getirdiğinden sürekli olarak her yıl artış gösteren bir düzensiz göç hareketliliği vardır. Tablo 1'de görüldüğü gibi 2018 yılında itibariyle Türkiye'de yakalanan düzensiz göçmen sayısı 268.003 kişidir.

Tablo 1. Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı

Kaynak: http://www.goc.gov.tr/icerik6/duzensiz-goc_363_378_4710_icerik, 19/02/2019).

Türkiye'nin jeo-politiği, kültürel ve siyasi geçmişi her zaman göç hareketliliklerini artıran bir unsur olmuştur. Türkiye'ye gelen yabancı sayısı her geçen yıl daha da artmıştır. 1995 yılında ülkeye gelen yabancı sayısı 6.762.956 iken, 2010 yılında 27.024.609 kişiye yükselmiştir. 1995 yılında ikamet izni verilen yabancı sayısı 84.727 iken, 2010 yılında 176.944 kişi olmuştur. Aynı şekilde düzensiz göçmenlerin sayısı ile yasadışı kaçak göçmen sayısı da artış göstermiştir. Bunlarla birlikte göç ile ilişki olarak insan ticareti mağdurlarının varlığı da ayrı bir gerçekliktir. Sadece 2005 ve 2010 yılları arasında 930 kişi insan tacirlerinin elinden mağdur edilmeden kurtarılarak kendi ülkelerine gönderilmiştir. Tüm bu sosyal gerçekliğe rağmen Türkiye'deki göç ve mültecilik konusundaki birçok iş ve işlemler 1950 tarihli *Pasaport Kanunu* ve *Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun* üzerinden yürütülmeye çalışılmıştır. Bu mevzuatlar, güncel sorunlara ve gelişmelere yönelik çözüm üretmekte yetersiz kaldığı, AB müktesebatı ve uygulamaları açısından da paralellik göstermediği gibi birçok gerekçelerle 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) resmi gazetede onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu mevzuat ile birlikte artık “uyum” konusu

ilk kez mevzuata girmiş bulunmaktadır ([http://www.goc.gov.tr/icerik3/genel-gerekce 327 328 330. 19/02/2019](http://www.goc.gov.tr/icerik3/genel-gerekce_327_328_330_19/02/2019)). Göç konusu sadece ulusal bir mesele değildir. Uluslararası düzeyde işbirlikleri gerektiren bir olgu olduğundan gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde mevzuata ihtiyaç duyulan bir alandır. Göç, mültecilik ve yabancı halklar konusunda düzenlenmiş ulusal ve uluslararası mevzuatlar şöyledir:

Tablo 2. Göç İle İlgili Ulusal Mevzuatlar

Kanun;
Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu
Pasaport Kanunu
İskân Kanunu
Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun
Harçlar Kanunu
Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu
Türk Vatandaşlığı Kanunu
Yönetmelik;
Göç Uzmanlığı Yönetmeliği
Hukuk Müşavirliği ve Avukatlık Sınav ve Atama Yönetmeliği
Sözleşmeli Yabancı Uzman Yönetmeliği
Türkiyedeki Yabancı Misyon Personeli Kimlik Kartı Yönetmeliği
Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Yabancı Uyruklu Personel İstihdamı Hakkında Yönetmelik
Türkiye Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik
Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelik
Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği
Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği
Geçici Koruma Yönetmeliği
İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik
Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik
Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik
Genelge;
Geri Kabul Anlaşması İle İlgili Başbakanlık Genelgesi

Kaynak: http://www.goc.gov.tr/icerik/mevzuat_327 (20/02/2019)

Tablo 3. Göç İle İlgili Uluslararası Mevzuatlar

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme
Göçmen İşçinin Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi
Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme
İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi

Kaynak: http://www.goc.gov.tr/icerik/mevzuat_327 (20/02/2019)

Tüm bu mevzuatlar, göç olgusunun ne kadar uluslararası bir gündem olduğunu göstermektedir. Bunun yanında işbirliği içinde eşgümlü çalışmaların yürütülmesi bu olgu ile birlikte yaşanabilecek risklerin de önüne geçmeyi kolaylaştıracaktır. Özellikle kültürel farklılıkların beraberinde düşünüldüğü bu olgu, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarına ihtiyacı daha fazla hissettirmektedir.

1.3. Çokkültürlülük Fırsat mı, Risk mi?

Çokkültürlülük olgusu ortaya atıldığı ve tartışıldığı günden bu yana üzerinde tam ittifakın gerçekleşmediği, tartışmaların bitmediği bir kavram olmuştur. Peki, bu kavram gerçekte nedir? Toplumsal düzen veya birliktelik için gerekli midir? Yoksa toplumsal birlikteliğin temeline dinamit koyan bir kavram mıdır? Fırsat mıdır? Risk midir? Sosyal Hizmet mesleği çokkültürlülüğten nasıl etkilenir? Mesleki müdahaleleri açısından belirleyici bir olgu mudur? vb. daha birçok soru çoğaltılabilir. Burada öncelikle çıkış noktamızı belirlemek daha doğru olacaktır. Diğer türlü birazdan da belirtileceği gibi aynı kavram farklı birçok anlamlandırmalar üzerinden tartışılmaktadır. Parekh'in (2002: 427) çıkış noktası bu açıdan üzerinde durulması gereken bir noktadır. Parekh'in, çokkültürlülüğü sadece politik bir öğreti olarak değil, insan yaşamına bir bakış açısı olarak görmesi ve bunun en iyi bir bakış olduğunu vurgulaması bu açıdan görülmesi gereken bir noktadır. Burada çokkültürlülük konusunda farklı anlayışlar ve düşünceler paylaşılarak buradan hareketle fırsat mı, risk mi olduğu tartışılacaktır.

Çokkültürlülüğü, toplum nezdindeki yansımaları açısından ele alan Doytcheva (2009: 130-131), bu olgunun daha çok entelektüeller arasında kabul gördüğünü ve tartışıldığını, toplumun genelinde anlaşılmadığını hatta öfkeyle karşılandığını söyler. Çokkültürlülüğe dair temel argüman aslında kültürel çeşitlik politikalarının, artan ihtiyaçlara ve tanınma taleplerine cevap vermesiydi. Çokkültürlülük politikalarını en çok sıkıntıya sokacak durumda Doytcheva'ya (2009: 128) göre yine toplumsal tabandan gelen eşitlikçi itirazlardır. Zira toplumsal adaletin sağlanması noktasında çokkültürlülüğün vaadi, kapasite olarak yeterli gelmemiştir.

Küreselleşme farklı kültürler açısından bir toplumda iki tehlikeyi beraberinde barındırır. Bunlardan ilki Yugoslavya örneğinde görüldüğü gibi “bölünme yoluyla yok olma” tehlikesidir. İkinci tehlike ise “birörnekleştirici etkiyle yok olmak”tır. Aynı tür köfte yiyen, aynı tür ayakkabı giyen insanların oluşturduğu kültüre doğru hızla gidilmektedir. Bunun da tek çıkar yolu bireysel özgürlüklerin güvence altına alınarak toplumsal etkileşimi güçlendirmek, kültürel farklılıkları ve siyasal bütünlüğü korumaktır (Kongar, 1997, parag. 10). Küreselleşmenin bu iki tehlikesinin yanı sıra “bütünleştirici ve

dışlayıcı” etkileri de mevcuttur. Günümüzde “toplumsal dışlanma” diye bilinen ve bütün Avrupa ülkelerinde görülmekle birlikte, eğitim sisteminin çözüm üretmediği bir sorunsal vardır. Bir tarafta küresel yeterlilikler ile donatılmış insanlar varken, öte tarafta aynı imkânlar ile buluşturulmayan, fırsat eşitliği sunulmamış, bu sebeplerden ötürü bu yeteneklere sahip olamayan, toplumsal dışlanmışlığı her geçen gün çok daha fazla hisseden kendi haline bırakılmış insan toplulukları vardır (Bilgin, 2005: 59).

Kültürel tanıma kuramının tam bir sosyolojik temele oturduğunu söylemek zordur. Bu durum çokkültürlülük tezlerinin güvenilirliğini etkilese de buradan beslenmekte olan idealleri ve politikaları reddetmek veya inkâr etmek için yeterli değildir (Doytcheva, 2009: 124). Reddetmek üzerine kurgulu hiçbir fikir veya eylem insanlık adına bir fayda sağlamamıştır. Bu noktada çokkültürlülük olgusuna ve bu bakıştan beslenecek çokkültürcü sosyal hizmet anlayışına ihtiyaç vardır. Oysa bu olguyu tamamen millet olgusuna ters, zayıf dinamikleriyle meşruiyet sağlamaya çalışan (Vurucu, 2011, parag. 6), asimilasyon süreci olarak işlev gören (Vatandaş, 2002: 234), ayrılıkların ve farklılıkların kutsandığı (Özdağ, 2011, parag. 9), sürdürülemez bir yaklaşım olduğu (Lajunen, 2011: 59) şeklinde birçok eleştirel görüş de mevcuttur.

Kimi toplumlarda etnik kimlik üzerinden yürütülmeye çalışılan çokkültürcü anlayış, etnik gruplar arasında rekabeti ve çatışmayı artırması ve körüklemesi açısından toplumsal riskleri barındırabilir. Etnik kimliğin güçlendirilmesi çabaları, kendi grubunu kayırma eğilimleriyle sonuçlanabilir (Lajunen, 2011: 61). Bu ihtimaller göz önüne alınarak oluşturulacak politikalar, alınacak sosyal ve hukuki tedbirler sosyal adalet anlayışına hizmet edecektir.

Kültürel çeşitliliğin yaşandığı toplumlarda çokkültürcü anlayışı bazılarınca “asimilasyon süreci” olarak görülürken (Vatandaş, 2002: 234), yine bazılarınca aynı anlayış asimilasyon politikalarının dünyada iflas etmesiyle ortaya çıkan “alternatif çözüm” (Anık, 2012: 265) olarak görülür. Yine evrensellik ve göreceliği savunanların “ırkçılık” üzerinden ortak çıktıları vardır. Batı kültürünün dünyaya hâkim kültür olması şeklinde “evrensellik” savunucuları olduğu gibi kendi kültürel ortamlarını evrenselliğe tamamen kapalı tutan, değişmeden ve etkilenmeden yapının muhafazasına çalışan, dış etkilere karşı ciddi direnç gösterenlerde vardır ancak ikisinin de ortak çıktısı ırkçılıktır. Evrensellik savunucuları çokkültürlülüğün önünü açarak, “öteki” kültürleri müze kültürlerine veya folklora çevirirken; görecelikte ısrar edenler kendilerini cemaatlaştıırıp gettolaşmanın önünü açmaktadır (Aksoy, 2012: 8).

Çokkültürlülüğü, Doytcheva (2009: 18) “kültürel tanınma projesi” olarak tanımlar. Küreselleşme ile birlikte gerek kültürel tanınma gerekse kültürel çatışma için toplumsal hareketlenmeler birlikte başlamıştır. Bu noktadan hareketle küreselleşmenin etkisiyle hayatımıza entelektüel boyutta dâhil olmak üzere birçok değişiklik girmiştir. Mazrui’nin (2012: 12-13) ikiz kavram olarak nitelendirdiği “türdeşleşme” ve “tahakküm” bize küreselleşmenin armağanıdır. Fiziki uzaklıklardan bağımsız birbirine benzeyen insanlar, giyimler, eğitim sistemleri, ders içerikler vb. daha birçok özellik türdeşleşmenin yansıması iken; gücün ve belirleyiciliğin ezici bir şekilde Batı gibi belli ülke ve

medeniyetlerde toplanması ise tahakkümün bir yansımasıdır. Bu süreç özentici ve taklitçi toplumları beraberinde getirmiştir.

Bu bağlamda küreselleşen dünyada çokkültürcülüğün tehdide dönüşmesi de fırsata dönüşmesi de mümkündür. Parekh (2002:427), çokkültürlülüğün günümüzde inkâr edilemeyecek bir realite olduğunu, bununla uyuşmamız gerektiğini, kültürel çeşitlilik lehine söylenecek çoğu şeyin çokkültürcülük ruhuna yaklaştıracığını ve bu durumunda toplum için yaratıcı fırsat oluşturacağını savunur. Momin (2012: 38) de çokkültürcülüğü sosyal ve siyasal bir realite olarak görürken, kültürel eşitlik adına gösterilmiş çağdaş bir tepki olarak tarif eder.

Temelde çokkültürlülük, çeşitlilik sorunu değildir. Daha ziyade ortak değerler ufku içinde tanınma sorunudur. Esasında kültürel çoğulculuk ve milli entegrasyon arasında yeni bir denge noktasıdır. Özel kimliklere saygı duymanın yanında, vatandaşlık biçimleri ve aidiyet rejimlerine dair tartışmanın ta kendisidir (Doytcheva, 2009: 41). Çokkültürlü toplumların idaresi her zaman zor olmuştur ancak bu idarenin politik bir kâbusa dönüşmesi şart değildir. Tam aksine heyecan verici dahi olabilir (Parekh, 2002: 437). Peki, çokkültürlülük politikalarının sınırları veya kırmızı çizgileri olmayacak mıdır? Doytcheva (2009: 85) çokkültürlülük adına, tanımaya dair açık sınırlar koyulması gerektiğini söyler ve iki çeşit sınırdan bahseder. Bunlardan ilki, temel insan hakları üzerineyken, diğeri toplumun sosyal ve siyasal bütünlüğü üzerinedir. Kız çocuklarının sünnet edilmesi örneği üzerinden giderek bireyin zarar gördüğü, eşitsizliğe dayalı ve özgürlüğü kısıtlayıcı pratiklerin yasaklanması gerekliliğini yine çokkültürlülük üzerinden ele alır.

Görüldüğü gibi çokkültürlülük olgusuna ve ondan doğacak çokkültürcü anlayışa doğrudan risk olarak bakmak ve tanımlamak doğru olmayacağı gibi, doğrudan fırsat olarak da nitelendirmek doğru olmayacaktır. Günümüzde gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde kültürel çeşitliliğin olduğu gerçeği bilinir ve kabul edilirse, insan hakları temelinde plan, program, proje ve politika üretmek, meslek elemanlarını yetiştirmek ve bu doğrultuda hedef kitlenin ihtiyaçları bilmek, görmek ve cevap vermek kolaylaşır. Sosyal hizmet mesleği topluma karşı sorumluluğu olan mesleklerden olup uygulama alanları arasında en başta sosyal politika gelir (Yolcuoğlu, 2014: 294). Bu gerçeklikten hareketle sosyal hizmet alanında çalışan akademisyen ve uzmanlar, kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda bu sorumluluğun yerine getirilmesinde roller üstlenirler. Bunun gerçekleştirilebilmesi de yine çokkültürlülük olgusunun iyi bilinmesine, mesleğin teori ve uygulamalarında çokkültürcü modelin kavranması, uygulanması ve geliştirilmesiyle mümkündür.

1.4. Literatür Analizi

Türkiye’de yapılmış lisansüstü çalışmalar “çokkültürlülük” ve “çokkültürcülük” kavramsallaştırması ile sınırlı tutularak analiz edilmiştir. Günümüze kadar “çokkültürlülük” kavramsallaştırması ile ilgili kırk lisansüstü çalışma (sekizi doktora, otuzikisi yüksek lisans düzeyinde) yapılmıştır. “Çokkültürcülük” kavramsallaştırması ile de ondört lisansüstü (beşi doktora, dokuzu yüksek lisans düzeyinde) çalışma

mevcuttur. Aşağıdaki hazırlanmış tablolarda yazar adı, çalışmanın yapıldığı yıl, tez adı, ilgili anabilim dalı özellikle belirtilmiş olup özet halde bulgu ve sonuçlara yer verilmiştir.

Tablo 4. “Çokkültürlülük” Kavramsallaştırması İle Yurt İçinde Yapılmış Tezler

Yazar Tarih	Tez Başlığı İlgili Anabilim Dalı	Bulgular / Sonuçlar
Yüksek Lisans Düzeyinde		
Zeynep Özgen 2005	“Çatışan Kimliklerin Huzursuz Dengesi: Çokkültürlülük Siyaseti ve Hatay Örneği” Uluslararası İlişkiler	Tez etnik ve dini açıdan farklı grupların (Kürt, Arap, Türk, Ermeni, Alevi, Hristiyan, Yahudi vb.) bir arada uzun yıllardır yaşadığı Hatay/Antakya bölgesinde mülakat tekniğiyle saha çalışmasını içermektedir. Çalışma insanların çokkültürlülük hakları ve azınlıkların korunması söylemine gösterdikleri tepkileri ve rahatsızlığı göz önüne sermektedir. Araştırmada çokkültürlülük temel varsayımlarının tekrar gözden geçirilmesinin gerekli olduğu ve bu durumda etnik biraradalığa katkı sunacağı sonucuna varılmıştır.
Deniz Genç 2005	“Çokkültürlülük ve Avrupa Toplumlarında Göçmen Entegrasyonu” Uluslararası İlişkiler	Akademisyenleri meşgul eden çokkültürlülüğü araştıran tez çokkültürlülüğün bir göçmen entegrasyon modeli olarak Batı Avrupa’da gerilediği sonucuna varmaktadır. Delil olarak da Avrupa ülkelerinin yeni ve eski göçmenleri için entegrasyon programları başlatması ve postnasyonel üyeliği savunan akademisyenlerin yanılgıları gösterilmiştir.
Meagan Anne Beltekoğlu 2010	“Unity in Diversity? Multiculturalism in the European Union and Its Impact on Turkish Accession” Avrupa Çalışmaları	Çalışmada, İngiltere, Hollanda ve Fransa’nın çokkültürlülük deneyimlerinin Türkiye’nin AB adaylığı sürecinde bu ülkelerin tutumlarını etkilediğini savunulmuştur. Çokkültürcü politikaları benimseyen İngiltere ve Hollanda’nın Türkiye’nin üyelik sürecine destekçi olması, asimilasyoncu politikalar benimseyen Fransa’nın ise Türkiye’nin güçlü şekilde aleyhtarı olması ise buna kanıt ileri sürülmektedir.
Tanzer Çeliktürk 2011	“1989’ dan 2009 Yılına Kürt Sorununa İlişkin Kamuoyuna Sunulan Rapor Ve Açılımların Çokkültürlülük Literatürü Kapsamında Değerlendirilmesi” Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Türkiye’de “Kürt Sorunu” olarak tartışmaya açılmış olan bu olgunun jakoben vatandaşlık anlayışı ve klasik liberal vatandaşlık anlayışındaki yetersizliğe çokkültürlü vatandaşlığın güzel bir alternatif olabileceği, 1990’dan itibaren sivil toplum örgütlerinin ve siyasi partilerin sunmuş olduğu raporlar üzerinden tartışılmıştır. Toplumsal birlik için soyut bir vatandaşlık anlayışından ziyade din ve kültür gibi ortak değerler üzerinden kültürel kimliğin tanınmasının gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.
İdris Turan 2013	“Çokkültürlülük Ve İnsani Güvenlik Sorunlarının Öteki Algısı Ekseninde İncelenmesi” Uluslararası İlişkiler	Çatışma ve krizlerin temel sebebinin ötekiye dair algılar olduğu temel varsayımından hareketle tez çalışmasında, sabit, tek merkezli ve öteki diye kabul edilenin öznelliğinin katılmadığı bir denklemin her zaman bu ve benzeri sonuçlara evrileceği sonucuna varılmıştır. Kimlik ve kültür üzerinden hareketle bu sonuç doğrulanmıştır. Sonrasında ise sistem ve devlet düzeyinde tek merkezlilikten uzak, farklılıkların ve öznelliklerin dikkate alındığı politika uygulamalarına olan ihtiyaç bulgulanmıştır.
Yeliz Kaya 2013	“Öğretmenlerin Çokkültürlülük ve Çokkültürlü Eğitim Hakkındaki Görüşlerinin Belirlenmesi Diyarbakır İli	İngiltere ve Kanada’da egemen dil dışında diğer dillerinde eğitim sistemine entegrasyonu söz konusu olmasından hareketle çalışmada, çokkültürlülük, çokkültürlü eğitim, iki dilli eğitim gibi konularda türkçe, sınıf ve sosyal bilgiler branş öğretmenlerinden oluşan 426 kişilik örneklem grubuna geliştirilen ölçek uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun olumlu görüşler bildirdiği

	Örneği” Eğitim Bilimleri	görülmüştür. Ölçeğin alt boyutları ile cinsiyet ve etnik köken arasında da ayrıca anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.
İbrahim Uydaş 2014	“Ortaöğretim Öğrencilerinin Küresel Vatandaşlık Bağlamında Çokkültürlülük Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi Çanakkale İli Örneği” Sınıf Öğretmenliği	Araştırma, Çanakkale ilinde 12 ortaöğretim kurumunda 12. Sınıfta olan toplam 618 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Ortaöğretim öğrencilerinin küresel vatandaşlık bağlamında çokkültürlülük hakkındaki görüşlerinin farklı değişkenlerle olan ilişkisini ortaya koymak için yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin cinsiyetleri, öğrenim gördükleri okul türü, ailelerinin sosyo-ekonomik durumu, anne baba eğitim düzeyleri ve boş zamanlarında yaptıkları etkinlikler ile küresel vatandaşlık bağlamında çokkültürlülükle ilgili eylemler, katıldıkları organizasyonlar ve görüşler arasında ilişkiler olduğu görülmüştür.
Özge Hameş 2016	“Yerel Yönetimlerde Çokkültürlülük” Kamu Yönetimi	Çokkültürlülük politikasının yerel düzeyde nasıl algılandığını ve farklılıkların bir arada yaşayabilmesi konusundaki yaklaşımları Kanada, ABD ve Avusturalya örneği üzerinden ele alan bu tez çalışmasında, bölgesel yönetim, yerel özerklik ve yerellik ilkeleri tartışılmıştır. Sonuç olarak, sağlıklı toplumsal yapıların anahtarı, yerel projelerle şekillenen çokkültürlü politikalarıdır.
Sara Grandin 2018	“Multiculturalism in Tarlabası” Mimarlık	Tarlabası’nda çokkültürlülüğün farklı açılardan yansımalarını ele alan çalışmada daha çok mekânsal ve sosyal izler takip edilmiştir. Bu doğrultuda yürütülen çalışmada etnoğrafik araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Araştırma bulguları, Tarlabası sakinlerinin sosyo-ekonomik varoluşlarını mahalleye nasıl yansıttıklarını ve çokkültürlülüğün etnik ayrım temelinde semt mekânlarına kodlanmak yerine semtin genel atmosferine nasıl sindiğini ortaya koymuştur.
Ümmügülüm Özdemir 2018	“Liberalizm ve Çokkültürlülük” Kamu Yönetimi	Kültür odağında giden hak istemleri ve liberal devletlerin bu taleplere gösterdiği reaksiyonlar, güncel politik tartışmalar içindedir. Bu tartışmalar bağlamında azınlıkların hak talepleri ve bunların karşılanması noktasında W. Kymlicka ve Charles Taylor’un çokkültürcü yaklaşımları bu çalışmada, politik açıdan farklılıkları ve benzerlikleriyle ele alınarak analitik karşılaştırma yapılmıştır. Çokkültürlülük politikalarını büyük ölçüde olumlayan ve liberal zeminde gerçekleşmesini öngören bu iki teoriye, epistemik, siyasi ve toplumsal düzeyde eleştiriler ayrıca sunulmuştur.
Abdullah Sait Özcan 2018	“Çokkültürlülük Bağlamında Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorunu” Siyaset Bilimi	2011 yılı itibarıyla, Suriye’den Türkiye’ye yönelik olarak başlayan göç dalgası ve sığınmacılar gerçeği birçok kurumsal ve hukuki düzenlemeleri zorunlu kılmıştır. Bu çalışmada, sığınmacıların çokkültürlü eğitimi kapsamında anadilde eğitimleri ve yaşanan zorluklar konu alınmıştır. Bu amaçla önce yasal mevzuat muhteva analizine tabi tutulmuş sonrasında ise Suriyeli ve Türk eğitimciler ile mülakat yöntemi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlarda, Suriyelilerin Türk eğitim sistemine geçişinin olumlu karşılandığı ancak bu sürecin yavaş işletilmesinin daha doğru olacağı, dil probleminin aşıldığı takdirde uyum probleminde kısa sürede aşılabacağı görülmüştür.
Doktora Düzeyinde		
Yusuf Genç 2004	“Almanya’da Çokkültürlülük Kültürlerarası Eğitim ve Türk Öğrencilerin Durumu (Hessen Örneği)”	Araştırmanın kapsamı Almanya, örnekleme Hessen eyaleti, yöntemi tarama (survey) modelinin anket tekniğidir. Ulaşılan sonuçlar şöylece belirtilebilir: a) Almanya’daki Türk öğrencilerin Alman çocukları gibi eğitimde denklik ve fırsat eşitliğinden yararlanma hakları bulunduğu; b) 3. kuşak Türk çocuklarının kendi milli, dini, kültürel değerlerinden habersiz

	Sosyoloji	yetiştirdiği; c) Kendi değerlerinden yoksun yetişen bu gençlerin içinde yaşadıkları toplumun değerleriyle de tamamen barışık olmadığı ve iki kültür, iki dil hatta iki din arasında büyük bir ikilem içinde kaldıkları.
Mustafa Koçak 2010	“Çokkültürlülük Açısından Dil Hakları” Hukuk	Dilin kültür ve kimlik açısından öneminden yola çıkılarak çalışmada çokkültürcü yaklaşım, dil haklarının dayandığı normatif bir temel olarak benimsenmiştir. Dil hakları kapsamında liberal kültürcü görüşün dilsel adalet açısından elverişli görüş olduğu savunulmuştur. Sonuç olarak ise çalışmada, uluslararası hukukun sadece dilsel hoşgörü rejimiyle sınırlı kaldığı, hukuk araçlarında dil hakları standartlarının yükseltilmesinin ve içeriklerin belirlenmesi gibi çabaların yeterli olmadığı, ulusal anayasa ve yasaların bu hakları garanti ettiği ölçüde anlamlı olacağı vurgulanmıştır.
Celalettin Yanık 2012	“Dünyadaki Çokkültürlülük Tartışmaları Bağlamında Türkiye’de Çokkültürlülük Eleştirel Bir Bakış” Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	Sosyal, ekonomik ve politik birçok dönüşümün nesnesi haline gelebilen sosyolojik bir olgu olan çokkültürlülük, bu çalışmada Batı ülkelerindeki kendi şartları bağlamında ele alındıktan sonra Türkiye’deki söylemsel arka planı analiz edilmiştir. Çokkültürlü uygulamaların anlam ve öneminin, bulunduğu ülkenin toplumsal, tarihsel ve politik arka planından bağımsız okunmasının doğru olmayacağını savunularak Türkiye’deki çokkültürlülük tartışmalarının, Türkiye’nin yapısal özgüllükleriyle birlikte tartışılmasının akademik bir zorunluluk olduğu sonucuna varılmıştır.
Fatih Yazıcı 2013	“Çokkültürlülük ve Yurtseverlik Açısından Azınlık Okullarında Tarih Dersleri” Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi	Bu çalışmada 199 lise öğrencisi ve 13 tarih öğretmenin çokkültürlülük ve yurtseverlik konusunda görüşlerine başvurulmuştur. Çokkültürlülük Tutum Ölçeği ve Yurtseverlik Ölçeği kullanılmış olup, betimsel analiz ve içerik analizinden yararlanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin birçoğu tarih derslerinde kendilerine ait kültürel kimliklere yer verilmediğini, ötekileştirici bir dil kullanıldığını, tarih derslerinin yurtseverlik duygusu oluşturmaktan uzak olduğunu belirtmiştir. Tarih öğretmenleri ise, öğrencilerin bu dersi sadece geçilmesi gereken ders olarak gördüklerini belirtmişlerdir.
Aysel Ay 2017	“Çokkültürlülük Ve Kültürel Kimlik İnşası Bağlamında Türkiye’deki Çokkültürcü Medya Uygulaması: TRT Kürdi” Radyo Televizyon	Küreselleşme sürecinde değişim ve dönüşümünden en çok etkilenen olgular kültür ve kimliktir. Çokkültürcü ideolojinin benimsenmesi, yayılması, bilinir hale gelmesi ise kitle iletişim araçları ile olmaktadır. Türkiye’de çokkültürcü toplum olmak yolunda atılan somut adımlardan biri olan TRT Kürdi, bu çalışmada, söylem çözümlemesi yöntemiyle çokkültürcülüğün postmodern içeriği açısından değerlendirilmiştir.

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim Tarihi: 01/02/2019)

Türkiye’de “**çokkültürlülük**” kavramsallaştırması üzerinden şekillenmiş bugüne kadar toplam 32 tane yüksek lisans çalışması, 8 tane doktora tez çalışması mevcuttur. Bu çalışmalardan hiçbirisi sosyal hizmet disiplini içinde çalışılmış değildir. Ağırlıklı olarak sosyal bilimlerin farklı alanında çalışılmış olmakla birlikte sosyal hizmet disiplini içinde bu kavramsallaştırma ile çalışılan yoktur. Tablo 4’de örnek bazı bilimsel çalışmalara yer verilmiştir.

Tablo 5. “Çokkültürcülük” Kavramsallaştırması İle Yurt İçinde Yapılmış Tezler

Yazar Tarih	Tez Başlığı İlgili Anabilim Dalı	Bulgular / Sonuçlar
Yüksek Lisans Düzeyinde		
İmran Özhan 2006	<i>“Farklılaşmanın Özel Görünümleri Olarak Çokkültürlülük ve Çokkültürcülük”</i> Kamu Yönetimi	Tarama değerlendirme yöntemi kullanılan çalışmada, çokkültürlülük ve çokkültürcülük kavramları birbirinden ayırt edildikten sonra ilişkili olan kültür, kültürel çoğulculuk, etniklik, kültürel çeşitlilik, kültürlerarasılık, tanınma, asimilasyon, eritme potası, simbiotik gibi kavramlarda tartışılarak, olgunun zihinlerde anlaşılması sağlanmıştır.
Sevgi Erzurumlu 2008	<i>“Çokkültürcülük Politikası ve Kanada’da Çokkültürcülük”</i> Uluslararası İlişkiler	Kanada örneğinden yola çıkılarak tartışılan çalışılan çokkültürcülük kavramı, toplumsal uyum modelleri ve farklılıkları yönetmekte alternatif bir politika olarak görülmüştür. Çalışmada sonuç olarak toplumların tarihi, kültürü ve coğrafi konumu itibarıyla bir formüle oturtmanın mümkün olmayacağı ileri sürülmüştür.
Sezen Ceceli Köse 2012	<i>“Çokkültürcülük Politikalarından Entegrasyon Politikalarına Geçiş: Hollanda’daki Türkiye Kökenli Göçmenler Üzerine Bir İnceleme”</i> Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Entegrasyon, asimilasyon ve çokkültürcülük gibi farklı yaklaşımları deneyen Hollanda, 1980’lerden sonra “öteki” denen göçmenlere yönelik farklı eklemlene politikaları denemiştir. Araştırmanın sonuçları göstermiştir ki, Türkiye kökenli göçmenler, asli unsurlardan biri haline gelmemiştir.
Zeynep Yıldırım 2013	<i>“Avrupa’da Çokkültürcülük Tartışması: Fransa ve Almanya Üzerinden Bir Değerlendirme”</i> Avrupa Birliği	Almanya ve Fransa örneği üzerinden yürütülen araştırmada Avrupa’nın ilk politik gümdemlerinden biri olan kültürel farklılıklar ve bu konulara yönelik çokkültürcülük perspektifinden geliştirilmiş çokkültürcülüğün ülkelerinde başarısız olduğu yönündeki açıklamaları eleştirel bakış açısı ile ele alınmıştır. Yapılan araştırmada, henüz daha çokkültürcülüğü dahi tecrübe etmemiş bu ülkelerin açıklamalarının çok ironik kaldığı ve çokkültürcülüğün başarısız olduğu yönündeki söylemlerin ise bilinçli ve dolaylı bir yöntem olarak tercih edildiği sonucuna varılmıştır.
Dila Keleş 2014	<i>Multiculturalism in Turkey: Imaginaries of Cultural Diversity and The Conundrum of Recognition</i> Sosyoloji	Çalışmada Kürt sorununa ilişkin Türk vatandaşlarının son on yılda devletin izlediği kültür politikalarındaki değişimi anlamlandırma biçimleri ele alınmış olup, on dört kişi ile derinlemesine görüşmeler şeklinde yürütülmüştür. Neoliberal çokkültürcülüğün analitik çerçevesinde ilerleyen çalışmada şu sonuca ulaşılmıştır: “Kurumsal, söylemsel ve duygulanımsal düzlemde daha etkin bir milliyetçiliğin, Kürtlerin hak taleplerini temelsizleştirmek isterken aynı zamanda siyasallaşmış kolektif farklılık karşısında Türklüğün kaideselliğini yeniden üretmek biçiminde işlevsellik kazandığıdır.”
Abdullah Işık 2016	<i>“Çokkültürcü Sosyal Hizmet Bağlamında Ezidi Mülteci Gençlerin Sosyal Bütünleşme Sürecinin İncelenmesi”</i> Sosyal Politika	Tarama modelinin kullanıldığı bu araştırmada betimleyici karma yöntem araştırmasından faydalanılmıştır. Ankara ilinde 120 özel gereksinimli çocuğa sahip 120 kadın ve 120 erkek üzerinde yürütülen bu araştırmanın amacı, ailelerin evlilik yaşamlarına dair düşüncelerini alarak bu doğrultuda sosyal politika önceliklerini belirlemeye çalışmaktır. Çalışma, bu ailelerin sosyo-demografik özelliklerinin, bakım emeğinin, iş bölümünün, toplumsal cinsiyet rollerinin evlilik yaşamlarına toplumsal cinsiyet eşitsizliği şeklinde yansıdığı ve bu bağlamda sosyal politika uygulamalarına dair duyulan ihtiyaçla sonuçlanmıştır.
Cihan Ardili	<i>Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden</i>	Çalışmada çokkültürcülük, toplumsal cinsiyet üzerinden ele alınmış ve bu odakta komünitarist (cemaatçi), liberal ve feminist

2018	Çokkültürcülük Kadın Çalışmaları	çokkültürcülük tartışılmıştır. Cemaatçi ve liberal yaklaşımların toplumsal cinsiyet bağlamında tatmin edici ve yeterli yaklaşımlar olmadığı, kadını da içeren yeniden ve dönüştürücü bir yaklaşıma duyulan ihtiyaç araştırmanın sonucudur.
Doktora Düzeyinde		
Hüseyin Kalaycı 2007	“Kanada-Quebec Sorunu. Çokkültürcülük, Kendi Kaderini Tayin, Milliyetçilik ve Federalizm” Siyaset Bilimi	Kanada ve Quebec üzerinden çokkültürcülüğü tartışan bu tez çalışmasında, Quebec milliyetçiliği ve geçirdiği everelerin parametleri ele alınmıştır. Araştırmada sonuç olarak yeni bir dünya için yeni bir dile olan ihtiyaç vurgulanmıştır. Bu dilin, gerek devletin bölünmez bütünlüğünü savunanlardan gerekse ayrılıkçıların dilinden ayrı olması gerektiği de varılan sonuçlar arasındadır.
Zafer Durdu 2009	Türkiye’de Küreselleşmenin Siyasal-Kültürel Etkileri: Çokkültürcülük-Ulusal Kültür (Ege-Muğla Üniversitesi Örneği) Sosyoloji	Osmanlı’dan Cumhuriyete kadar uzanan değişim sürecini ele alan bu tez çalışması, çokkültürcülük ve ulusalcı siyaseti iki yaklaşım olarak ele almış ve tartışmıştır. Sonuçta, bu iki yaklaşımında, demoktarik siyasal kültürü tam olarak besleyemediği, bunların yerine müzakereci demokrasi modeli gibi yeni bir siyasal sistem üzerinden yeniden yapılanma ihtiyacı ortaya konmuştur.
Özge Özgür 2009	“Çokkültürcü Sosyal Hizmet Uygulamasına Eleştirel Bir Bakış: Londra’dan Bir Örnek” Sosyal Hizmet	Tez çalışması, çokkültürlü bir toplum olan Londra örneği üzerinde 21 sosyal çalışmacı ve 25 müracaatçı üzerinden yürütülmüştür. Göç olgusunda sınıf analizinin gerekliliği, dayanışma ağlarının çokkültürcü yaşantıyı engelleyen bir pratik olduğu, dil konusuna hak ve kaynak perspektifinden bakılmadığı için sorun olarak algılandığı, ırkçılığın sınıfsal bir öfkenin bir göstergesi olduğu, sosyal boyutta gerçek bir çokkültürcü yaşantı olmadığı, değer çatışmalarının çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında en sorunlu alan olduğu, bilgi iktidarına izin vermeyecek bir düşünömselliğe bilgi boyutunda ihtiyaç duyulduğu elde edilen sonuçlar arasındadır.
Edip Asaf Bekaroğlu 2010	“The Dutch, The Un-Dutch, and The Semi-Dutch: The Politics of Multiculturalism and Muslim Minorities in the Netherlands” Siyaset ve Sosyal Bilimler	Avrupa’da 2004 ve 2005’li yıllarda görölen bazı saldırılar sonrası farklılıklar, ifade özgürlüğü, dini özgürlükler ve sınırları gibi konular tartışmaya açılmıştır. Bu bağlamda araştırma özellikle çoğunluğunu Müslüman göçmenlerin oluşturduğu Hollanda’da yürütülmüştür. 43 derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiş ve 4 temel sonuca ulaşılmıştır: Birincisi, Müslümanların olumsuz tasvirlerinin tarihi, 11 Eylül tarihinden daha da öncelere dayanmaktadır. İkincisi, hangi din mensubu olurlarsa olsunlar dindar insanların dini argümanları ile kamusal alanda görölmeleri muhafazakâr Hristiyanları rahatsız etmektedir. Üçüncüsü, çokkültürcü politikalarla el çekmek ile Müslüman cemaatlerin hak talepleri ile aynı zamana rastlamaktadır. Son olarak, geliştirilen söylemler Batılı liberal söylemlere uygun Müslüman öznelliğini oluşturmayı ve tehdit olarak görölen diğer modelleri kötülemeyi amaçlamaktadır.
Adem Bölükbaşı 2017	“Çokkültürcülük ve Medeniyetçi Söylem Arasında Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Kimlik Politikaları” Sosyoloji	Çalışmada Ak Parti’nin medeniyetçi söylemleri ve kimlik politikaları eleştirel bir analize tabi tutulmuştur. Yöntem olarak nitel yöntem, teknik olarak derinlemesine görüşme ve dokümantasyon tekniği kullanılmıştır. Ulaşılan sonuç şöyledir: Kimlik politikalarında ciddi bir dönüşüm yaşandığı, ulusalcı kesimin kimlik politikalarını toptan reddettiği, Aleviler arasındaki bazı grupların politikaları asimilasyonist bulduğu, ulusalcılar dışındaki bütün grupların atılan bu adımları yetersiz bulduğu ve tamamlayıcı adımlara ihtiyaç duyulduğu şeklindedir.

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim Tarihi: 01/02/2019)

“Çokkültürcülük” kavramsallaştırması üzerinden şekillenen dokuz tane yüksek lisans tezi mevcuttur. Dokuz tanesi Türkçe olarak, bir tanesi ise İngilizce olarak çalışılmıştır. Bu bilimsel çalışmalardan hiçbirisi sosyal hizmet anabilim dalında çalışılmamıştır. Yine “çokkültürcülük” üzerinden şekillenen toplam beş tane doktora tezi mevcuttur. Bu tezlerinden sadece bir tanesi sosyal hizmet ana bilim dalında çalışılmıştır. O da Özge ÖZGÜR’ün “*Çokkültürcü Sosyal Hizmet Uygulamasına Eleştirel Bir Bakış: Londra'dan Bir Örnek*” başlıklı doktora tezidir. Diğer çalışmaların hepsi farklı anabilim dallarındadır. Tablo 5’te örnek bazı bilimsel çalışmalara yer verilmiştir.

Tablo 6. Çokkültürlülük ve/veya Çokkültürcülük Kavramsallaştırması ile İlgili Makale Çalışmaları

Yazar Tarih	Makale Başlığı Dergi Adı	Bulgular / Sonuçlar
Nuray Mercan 2016	“ <i>Çok Kültürlü Ortamlarda Kültürel Zekânın Kültürler Arası Duyarlılık İle İlişisine Yönelik Bir Araştırma</i> ” Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi	Araştırma, kültürel zeka ve kültürel duyarlılık arasında ilişki olup-olmadığını ortaya koymak adına Edremit körfezindeki işletmelerde çalışan 617 personel üzerinden yürütülmüştür. Araştırma sonucunda kültürel zeka alt boyutları ile kültürler arası duyarlılığın alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Kültürel zekanın, kültürler arası duyarlılığı artırdığı görülmüştür.
Seyfi Arslan 2016	“ <i>Çokkültürlü Eğitim ve Türkiye: Mevcut Durum, Beklentiler, Olasılıklar</i> ” Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi	Çokkültürlü eğitimin dünyada ve Türkiye’de hangi amaç ve boyutlarıyla ele alındığını ortaya koymak amacıyla yapılan çalışmada elde edilen sonuçlar şöyledir: Çoğunluğu göçmenlerden oluşan Avusturalya, Kanada gibi ülkelerde çokkültürlü eğitim adına önemli gelişmelerin kaydedildiği görülürken, Türkiye gibi ülkelerde sadece belli düzeylerde tartışıldığı görülmüştür. Ayrıca ülkeler arasında çokkültürlü eğitimin amaç ve boyutlarının da farklı tartışıldığı veya uygulamaya koyulduğu sonucuna da ulaşılmıştır.
İhsan Kutlu, Fatmanur Alsancak 2018	“ <i>Çokkültürcülük Kimin Sorunudur?</i> ” PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi	Çokkültürcülüğün nereden ve hangi bağlamda doğduğunu ele alan araştırma, yine olgunun teorik ve tarihsel arka planını tartışmaktadır. Araştırmanın sonuç olarak, çokkültürcülüğü, batılı olmayan toplumların, batı dilini kullanarak tartışmasının fayda getirmeyeceği ve yine bu söylemin batının toleranssızlığından ve çatışmacı geleneğinden doğduğu söylenebilir.
Mustafa Kemal Şan 2006	“ <i>Farklılık ve Çokkültürlülük Siyasetleri Üstüne Bir Deneme</i> ” Milel ve Nihal Dergisi	Çalışmada, çokkültürlülük siyasetinin imkan ve sınırlılıkları ele alınmıştır. Son tahlilde, çokkültürlülüğün güzel sözlerle bezeli de olsa birçok açıdan sorunlu olduğu ve ortak kültürel bağlamın eriyerek yok olmasının bütünlülük içinde olan bir topluma izin vermeyeceği hatta dizginlenememiş radikal çoğulculuğun ve çokkültürcülüğün sonrasında nihilizme yol açacağı sonucuna varılmıştır.
Ömer Miraç Yaman, M. Ali Akyurt 2013	“ <i>Sosyal Hizmete Kültürel Yaklaşım: 2011 Van Depremi Örneği</i> ” Sosyoloji Dergisi	Sosyal hizmetin kurumlaşmasında, toplumu modernleştirme hedefinin oluşu ve bu doğrultuda yürütülen hizmetlerdeki ilişkileri evrenselci varsayımlara göre ayarlanmasına eleştiri sunan çalışma, Van depreminde sahada müdahale ve hizmet süreçlerinde görülen aksaklıkları konu almıştır. Araştırmada elde edilen sonuç şu şekilde özetlenebilir: Müracaatçıların kültürel kodlarının bilinmesi, sosyal çalışmacıyı “modernleştirici yabancılar” olmaktan çıkararak, “yardımcı tanıdıklar” olarak görülmesini sağlayacaktır.
John W. Berry 2011	“ <i>Integration and Multiculturalism: Ways towards Social</i> ”	Sosyal dayanışma odağında entegrasyon/bütünleşme ve çokkültürcülük üzerine yürütülen bu çalışmada varılan sonuç şöyle özetlenebilir: Çokkültürcülük, ancak çeşitlilik ve eşitlik

	<i>Solidarity”</i> Papers on Social Representations	değerleri üzerinde karşılıklı kabuller üzerine bina edilirse başarılı olabilir. Eşitliğin olmadığı çeşitlilik ayrışmayı, çeşitlilik kabul edilmeden sunulacak eşitlik asimilasyonu, eşitlik ve çeşitlilik değerinin her ikisinin de kabul edilmediği toplumlar ise marjinalleşmeyi doğurur.
Allan Borowski 2000	<i>“Creating a Virtuous Society: Immigration and Australia’s Policies of Multiculturalism”</i> Journal of Social Policy	Liberal demokrasilerin kendilerini her zaman daha ileri noktaya taşıyabilmeleri gerektiğinden hareketle, çalışmada Avusturya’nın liberal ve barışçıl demokrasi örneği olduğunu savunulmuştur. Bunu ise, 1960’lardaki Beyaz Avusturalya politikalarından vazgeçerek savaş sonrasında ülkede artan etnik çeşitliliğin, 1970’lerden itibaren çokkültürcü politikalar ve barışçıl uygulamalarla sürdürülebilir olmasıyla iyi bir sosyal mühendislik örneği olduğu şeklinde delillendirmiştir.
Sonia Sikka 2010	<i>“Liberalism, Multiculturalism, and the Case for Public Religion”</i> Politics and Religion	Çalışmada liberalizmin politik bir paradigma olarak çokkültürcülükle din alanında ortak bir zeminde bulunduğu ve çatışmaları en aza indirmek için ortak hedefleri olduğu vurgulanmaktadır. Sonrasında ise sonuç kısmında ortak zeminde bulunmanın eleştirel ve riskli yönleri paylaşarak, tedbir olarak da kısıtlayıcı kuralların gevşetilmesi ve din konusunda okullarda eğitim alınmasını tavsiye etmektedir.

Tablo 6’da çokkültürlülük ve/veya çokkültürcülük kavramsallaştırması ile yapılmış makale çalışmalarından sadece bazı örneklerle yer verilmiştir.

Tablo 7. “Çokkültürcü Sosyal Hizmet” (Multicultural Social Work) Üzerine Yapılmış Bilimsel Çalışmalar

Yazar Tarih	Makale Başlığı Dergi Adı	Bulgular / Sonuçlar
Özge Özgür 2010	<i>Çokkültürcü Sosyal Hizmet: Eleştirel Bir Bakış</i> Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi	Çokkültürcü sosyal hizmet, geleneksel sosyal hizmetin olası disipline edici/tektipleştirici eğilimini bir yana bırakıp “anlamayı” odak haline getirmiştir. Anlama çabası zorunlu olarak öznelliği vurgular ve çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının değer, bilgi ve beceri boyutları birbiriyle yakından ilişkilidir. Bu sürecin “çokkültürcü olması” onun “eleştirel” olmasına bağlıdır.
Olca Güldalı 2018	<i>Baskı Karşıtı Sosyal Hizmet: Modern Dünya-Sistemi Açısından Eleştirel Bir Değerlendirme</i> Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi	Bugün modern dünya yapısal kriz içindedir; cinsiyetçilik ırkçılık vb. yapısal eşitsizliklerle ortak yaşamsal bir ilişki içerisinde bulunan toplumsal bir sistemi ifade etmektedir. Küreselleşmeyi, yapısal eşitsizliklerle toplumsal/politik hareketler arasındaki ilişkiyi, Avrupa merkezci sosyal bilim paradigmasını, sosyal hizmetlerin neo-liberal dönüşümünü ele alan makale, baskı karşıtı sosyal hizmeti modern dünya-sistemi açısından değerlendirmektedir.
Şerif Uzunbaş, Elif Gökçearslan Çifci 2019	<i>Sosyal Hizmet Uygulamalarında Kültürel Yetkinliği Geliştirmenin Önemi</i> Toplum ve Sosyal Hizmet	Kültürel yetkinlik, ırk, etnik köken dışındaki renk, sosyal sınıf, dini inançlar, göçmen statüsü, cinsel yönelim, cinsel kimlik, yaş, medeni hal ve fiziksel/mental anlamda engelli vb. insanların sosyo-kültürel deneyimlerini içermektedir. Sosyal hizmetin mikro/mezzo/makro uygulama boyutlarını kapsayan kültürel yetkinlikte amaç ise kültürlerarası uygulamalarda etkin ve etik sosyal hizmet müdahalelerini mümkün kılmaktır. Çalışma sosyal hizmet literatürünün kültürel açıdan uygun/yetkin müdahalelere hitap eden bir içeriğe sahip olmasını savunmaktadır.
Mo Yee Lee, Gilbert J. Greene 2008	<i>A Teaching Framework for Transformative Multicultural Social Work Education</i>	Çalışmada, kültürlerarası öğrenmenin kültürel bilgi ve kültürel duyarlılık boyutları ele alınmıştır. Dönüştürücü öğrenme süreci çokkültürlü ve dinamik yapısı olan toplumlarda ben ve diğerinin bütüncül bilgi birikiminin oluşturulmasında yararlı öğretim stratejileri ve geliştirici

	Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work	etkisi olan faaliyetler sunar.
P. Christopher Earley, Elaine Mosakowski 2004	<i>Cultural Intelligence</i> Harvard Business Review	Grupları neyin zorladığını bilmek, bireyleri anlamak kadar önemlidir. Başarılı yöneticiler farklı ulusal, kurumsal ve meslek kültürleriyle başa çıkmayı öğrenmiş kişilerdir.
Yochay Nadan, Galia Weinberg-Kurnik, Adital Ben-Ari 2016	<i>The political dimension of multicultural social work education</i> Journal of Social Work	Makale, 25 İsraili sosyal hizmet eğitimcisiyle derinlemesi görüşmeler yapılarak nitel bir çalışma şeklinde yürütülmüştür. Veri analizi, politik boyutun profesyonel söylemden dışlandığı şu üç süreci göstermiştir: Makro yaklaşım üzerinde mikro perspektife öncelik verilmesi, onunla ilgili bilgi verilerken “öteki” olarak dışlanması, gruplar arasındaki çatışma, söylem sınırlarının dışındadır. Sonuç olarak çokkültürlü sosyal hizmet eğitimi, baskı karşıtı ve eleştirel olan yansıtıcı pedagojik uygulamalara dayalı olarak politik ile ilgili zengin ve erişilebilir çerçeve sunulabilir.
Rowena Fong 2005	<i>The Future Of Multicultural Social Work</i> Advances in Social Work	Çokkültürlü sosyal hizmet, sınırlı bilgi birikimi, yetersiz kaynak ve demode müfredatlarından son kırk yılda gelişim göstermektedir. Gelecek ise, kültürel değerlerin daha güçlü olmasını gerekli kılıyor. Kesişimsel pratik yaklaşımlar, bakım sistemleri, etnik çalışmalar ve çift diploma programları gibi konularda sosyal hizmet müfredatı ile entegre bir sistemden bahsetmek zordur.

Tablolardaki örnek çalışmalarda görüldüğü gibi insanı odağına alan sosyal hizmet gibi disiplinlerde kültürel farklılıklar ve bu farklılıkların yansımaları olarak çokkültürlülük ve çokkültürcülük üzerine yapılmış çalışmalar oldukça sayılıdır. Yapılan çalışmalar bu olguları daha çok farklı değişkenlerle ilişki boyutunda ele almış, sosyal hizmet perspektifinden bir ilişki sorgulamasına gitmemiştir. Çokkültürlülük ve çokkültürcülük kavramsallaştırması üzerinden şekillenmiş bilimsel çalışmaların daha çok olduğu görülmektedir, ancak tezin bu bölümünü daha uzun tutmamak adına ilgili tezlerden ve makale çalışmalarından sadece bazı örneklerle yer verilmiştir.

Sosyal hizmet alanında yapılmış çalışmalar ise, yine tablolarda görüldüğü üzere oldukça sınırlıdır. Yapılmış çalışmalarda ise, söylem analizine dayanan detaylı çalışmalar bulunmamaktadır. Çokkültürlülük birçok değişkenin birlikte olduğu, birbirini etkileyen ve yine pek çok değişkenin birbirinden etkilendiği bir olgudur. Sosyal hizmet mesleği de, “bireyler ve çevreleri arasındaki birçok karmaşık etkileşimi ve hareketliliği inceleyerek, toplumu oluşturan her insanın temel gereksinimlerinin karşılanması yoluyla, potansiyellerinin tam olarak geliştirilmesini, yaşamının zenginleştirilmesini sağlayarak, işlev bozukluklarını önlemeye çalışır” (Yolcuoğlu, 2014: 14). Çokkültürlü toplumlarda ise, bireylerin temel gereksinimlerini ne kadar karşıladığı ve potansiyellerini ne şekilde kullanabildiği o toplumlarda çokkültürcü anlayışın yer bulup bulamadığı ile de ilgilidir. Herkesin kendisini, kendine yakın hissettiği insanlar içinde konumlandırması ve orada varoluşunu anlamlı görmesi, esasında yaşamındaki zenginlikleri daha anlamlı kılmaktadır. Özgür’ün (2009) yurt dışında yapmış olduğu çalışmada orada yaşayan kırk yaşındaki dernek çalışanı bir Türk vatandaşının söyledikleri bunları ortaya koyar niteliktedir:

“...insanların kendi ülkesinden insanların yanına yerleşmeleri çok doğal. Mesela bazıları ilk geldiğinde Londra dışına gidiyor ama Türk bakkalı yok, Türk manavı yok, Türk kasabı yok, kahve yok, zaten dil de bilmiyo. İnsanlar ne kadar güzel bi yer olursa olsun kendi insanının yanında rahat ediyö orda mutlu oluyo. Bi bakıyosunuz Londra dışındaki vatandaş kısa zamanda depresyona giriyo, yalnızlıktan hemen ruhsal uyumsuzluk belirtileri gösteriyor. Sonradan bu bölgelere akın eden, ne yapıp ne edip belediyesini değiştiren çok insan tanıdım. Bana sorarsanız ben bile buraya adapte olmuş biri olarak kebab yemeden, Türkçe konuşan insanların içinde olmadan, Türkiye’den gelen bişeyler bulabileceğim bir market olmadan yapamam, yaşanmaz yani..o kebab kokusunu almam lazım..o yüzden insanların gelip bi şekilde birbirini bulması çok dogal...” (Özgür, 2009: 134)

Böyle bir araştırmaya tam da bu gerekçeyle ihtiyaç duyulmuştur. Çokkültürlülük çok dinamik bir olgu olup, kendi dinamik yapısının gereği kimi çevrelerce savunulurken, kimi çevrelerce ise sürekli eleştirilmiştir. Bir olgunun risk mi, fırsat mı olduğu ise ona yüklenilen anlamla ilgilidir. Yanlış yüklemeler nasıl bir iletişim sürecini olumsuz etkiliyorsa, kavramsal açıdan da aynı şekilde olumsuz etkiyi yapabilmektedir. Çokkültürlülük olgusunda ise zaten bunu görmek mümkündür. Araştırmada bu sebeple öncelikle literatür analizi yapılmış ve olgunun ilişkili olduğu diğer kavramlar araştırmanın birinci bölümünde tartışılmıştır. Diğer çalışmalardan farklı olarak bu kavramların sosyal hizmet ile ilişkisi de ortaya koyulmuştur. Bu ilişki üzerinden çokkültürlülüğün anlaşılması ve çokkültürcü bakışla farkının ayırt edilerek ortaya konması mümkün olmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde bölümünde yer verilmiş olan “yaklaşım ve modellerde çokkültürcülük” ise, daha önce yapılmamış bir çalışmadır. Kuramsal çerçevelerin sırayla anlatılmasından öte, çokkültürcü bakışın farklı temaları üzerinden kuramsal çerçeveler tartışılmıştır. Bu bağlamda sosyal hizmet literatüründe yapılmış çalışmalar açısından ilk olma özelliği taşımaktadır. Teorinin bilinmesi adına kuramsal çerçeveler bu çalışmada tek tek tartışılmamış, bu şekliyle bir fayda gözetilmediği için temelde kuramsal çerçeveler bir bütünlük içinde temalar halinde ele alınmıştır. Esas olanın teori ile bağlantının kurularak kavramların yerel karşılıklarını görebilmek ve yorumlayabilmek olduğundan hareketle vaka örnekleri ağırlık olarak yerelden verilmeye çalışılmıştır.

“Sosyal hizmet, sosyal varlık olan insanın analizi ile işe başlar” (Yıldırım ve Yıldırım, 2008: 1) anlayışı beraberinde uygulamada çokkültürlü toplumların analizini de gerekli kılar. Çalışmanın son bölümünde uygulama boyutunda çokkültürcülüğe özellikle yer verilmiştir. Sosyal hizmetin değer, bilgi ve beceri boyutları çokkültürcülük perspektifinden tartışıldıktan sonra diğer çalışmalardan farklı olarak uygulama boyutunu etkileyen sosyal hizmet kuruluşlarında çokkültürcülük, mevzuatlarda çokkültürcülük, sosyal hizmet yönetiminde çokkültürcülük, refah modellerinde çokkültürcülük, sosyal devlet ve sosyal politikalar başlığı ayrı ayrı ele alınmış ve bu olgu üzerinden tartışılmıştır. Literatürdeki diğer çalışmaların çoğunluğu bu başlıkları farklı disiplinlerde ele almış ve ayrı ayrı araştırmalar olarak şekillendirmiştir. Sosyal hizmetin uygulama boyutunun çokkültürcü bakış açısıyla bu şekliyle ele alındığı kapsamlı başka bir çalışma mevcut değildir. Çalışmanın literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılan diğer bir özgün yanı da budur.

Bir mesleğin özgünlüğü, yine onun özgün çalışmalarına bağlıdır. Ülkelerin gelişmişliklerine göre yapılan sınıflamalar hiçbir zaman onların birbirleri ile özgünlüklerinin kıyaslaması değildir. “Az gelişmiş ülkeler benzer olmadığı gibi az gelişmiş ülkeler homojen bir birim de değildirler” diyen Erbaş (2009: 27-28) bu noktaya dikkat çekmektedir. Çalışmanın da aynı şekilde özgün bir fayda beklentisi vardır. Bu çalışma özelde, sosyal hizmet disiplini ve mesleğine yönelik fayda beklentisi daha ağırlıklı iken genelde, insanı odağına alan birçok meslek ve disiplin için fayda gözetmektedir. Özellikle sosyal hizmet alanında çalışan sosyal çalışmacıların ve hizmet alan müracaatçıların kendi toplumlarında çokkültürlü yapının getirdiği olumlu ve olumsuz yanları görebilmelerini sağlamak, hizmet alımından ve sunumunda farkındalık oluşturabilmek adına birçok dinamik unsur çalışmada ele alınmıştır. Toplumsal değişimin ve dönüşümün bu kadar hızlı ve etkili olduğu bir dönemde mesleklerin bu etkiden uzak kalabilmesi çok da mümkün değildir. Bu gerçeklik bağlamında çokkültürlülük olgusunun mesleğe yansımaları ile ihtiyaç duyulan noktalar yine bu çalışma kapsamında ele alınmıştır. Mesleğin ve disiplinin kendisini ihtiyaçlara göre tekrar yenileyebilmesine katkı sunmak çalışmadan beklenen faydalar arasındadır.

20. yüzyılda artık bilgiye erişmenin çok kolay olduğu hatta bilgiye erişimde kısıtlama olmaksızın açık erişimin tartışıldığı bir zamanda bilgiye ulaşmaktan ziyade bilgiyi yorumlamanın ve onu analiz etmenin daha öncelikli ve gerekli bir ihtiyaç olduğu açıktır. Bu çalışmada bu gerekçe ile bilgi yüklemesine gidilmekten ziyade çokkültürlülük olgusunda alana dönük temel referanslar ilgili bölümlerde tartışılarak, daha çok bu noktadan katkı sunulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın, hedef kitleye yönelik salt bilgi düzeyini artırmak gibi bir hedefi yoktur. Böyle bir hedefin mesleğe ve sosyal hizmet disiplinine sunacağı bir katkıda öngörülmemektedir. Bu gerekçelerle çalışma sadece bilgi düzeyinde yürütülmüş bir araştırma değildir. Daha çok bilginin alana dair ne ifade ettiği ve yereldeki karşılıkları üzerinden yeni bir sentez elde edilmeye çalışılmıştır. Bu yönleriyle araştırma literatürdeki diğer çalışmalardan ve diğer çalışmaların sunduğu katkılardan ayrılmaktadır.

Bölüm 2: Yaklaşım Ve Modellerde Çokkültürcülük

Sosyal hizmet, özünde farklılığı bir zenginlik olarak gören ve ona göre hizmetlerini çeşitlendiren bir meslektir. Farklı kesimlerden insanlar ve değişik sosyal öyküler müracaatçılar içinde sürekli olagelmıştır (Özbesler ve Bulut, 2013: 101). Bu farklı sosyal öykülerin, farklı yaklaşım biçimleriyle birlikte düşünülmesi ve farklı modellerle ele alınması günümüzde de bir gereklilik olmuştur. Bu gerekliliğin de bir yansıması olarak birçok farklı uygulama çerçeveleri geliştirilmiştir. Bu çerçevelerin de odak noktaları değişmektedir. Kimisi bireysel değişiklikleri odağı haline getirirken, kimisi ise aile, örgüt veya topluluklardaki işleyiş değişikliklerine odaklanır (Sheafor ve Horejsi, 2015: 105). Bu odak noktaları sosyal hizmet mesleğinin icrasında kuramsal bakış açılarını ve buradan hareketle temel dinamikleri oluşturmuştur. Bu dinamikler üzerinden müracaatçıya dönük yürütülecek her türlü hizmet, mesleğin uygulama çerçeveleri açısından çeşitliliği, kuramsal yelpaze açısından da nitelikli birlikteliği sağlayacaktır.

Sosyal çalışma kapsamında yürütülecek her türlü hizmet esasında bir süreç olarak kabul edilmelidir. Sosyal çalışmayı anlamının yolu da, uygulayıcı ile hizmet alan arasındaki bu süreci bir bağlantı dizesi olarak görmeye bağlıdır (Payne, 2015: 201). Bu bağlantılar dizesinden oluşan ilişki süreci, kimi zaman sosyal çalışmacıların kişisel ve yerleşik düşüncelerinden etkilenirken kimi zaman da meslek tarafından geliştirilmiş değerlerden ve kuramsal çerçevelerden etkilenir. Burada kritik olan kuramsal bir bakışa sahip olmayan bir sosyal çalışmacının müracaatçısına zarar verebileceği gerçeğidir (Teater, 2014: 9). Bu gerçeğin göz ardı edildiği mesleki ilişkilerde meslek adına bir birliktelikten veya ortak müdahale hizmetlerinden bahsetmek güçtür. Her sosyal çalışmacının kendi tasarruflarına açık olan ve belli bir çerçeveden yoksun mesleki ilişki, müracaatçısına faydalı olmaktan çok onu farklı yönlerle çeken, amacından uzak bir mesleki müdahale sürecine götürür.

Sosyal çalışma gibi uygulamalı mesleklerde teori ve uygulamayı birbirinden ayırmak zordur. Kavram, eylemi her zaman etkiler. Uygulamada aslında bir bakıma, “spesifik bir değişiklik yaratmak için, bilgiyi kullanma ve teoriyi uygulama sürecidir” (Sheafor ve Horejsi, 2015: 68). Tomanbay’ın (1999: 41) da ifade ettiği gibi, bilimsel algılamaları kolaylaştıran hatta bir tını oluşmasını sağlayan kavram duyarlılığıdır.

Uygulama adına kavramsal duyarlılık ise kuramsal bir bakış açısına sahip olmaktır. Bu bakış açısından yoksun bir sosyal çalışmacının uygulama adına duyarlılığı ve bilgiyi kullanabilmesi, değişiklik oluşturabilmesi zordur. Özellikle de kültürel çeşitliliğin ve farklılıkların olduğu toplumlarda uygulama adına çeşitlilik, bireysel tasarruflardan ve kişisel tercihlerden ziyade, yapılandırılmış kuramsal çerçeveler ve modeller üzerinden sağlanırsa, uygulamanın bütünlüğü açısından da sağlıklı olacaktır. Aksi takdirde uygulama bütünlüğünden bahsedilemeyeceği gibi yürütülen sürece de bilimsel denemez.

Uygulamaya dair çerçeveler, Sheafor ve Horejsi (2015: 69-70) tarafından uygulama perspektifi, uygulama teorisi ve uygulama modeli olarak üçlü şekilde tasnif edilmiştir. Bu tasnife göre;

- ✓ Uygulama perspektifleri, esasında “kavramsal bir lenstir ve bu uygulama durumunda neyin değerlendirilmesinin önemli olabileceğine dair belirli bir özellik üzerine yoğunlaşmaya ya da onu büyütme hizmet eder.”
- ✓ Uygulama teorileri, “hem belirli davranış ya da durumların açıklanmasını hem de bunların nasıl değiştirileceğine dair rehberlik sunar. Bu uygulama teorisi belirli şekillerdeki değişimleri sağlamak için harita olarak hizmet verir.”
- ✓ Uygulama modelleri ise “müdahale eylemine rehberlik etmekte kullanılan kavramlar ve prensipler bütünüdür.”

Kuramsal çerçevelerden ve teorik yaklaşımlardan istediğimiz veya ihtiyacımız olan bütün cevapları beklemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır ancak teorik bir bakış açısı, ihtiyaç duyulan bir beceridir (Thompson, 2016: 99). Sosyal çalışmacının bu bağlamda kendi mesleki uygulamalarında başvuracağı, kendisine rehberlik edecek kuramsal çerçeveleri bilmesi, bunlar içinden eklektik bir yaklaşım geliştirerek müracaatçısına hizmet sunması, kendini gerçekleştirmesine fırsat vermesi, özellikle kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda çokkültürcü sosyal hizmet anlayışı bir gerekliliktir. Kültürel çeşitliliğin ve farklılıkların beraber yaşandığı toplumlarda çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları esnasında sosyal çalışmacıya teorik bir bakış kazandırabilmek adına, tematik başlıklar belirlenmiş olup kuramsal çerçeveler bu temalar üzerinden ele alınmış ve sosyal hizmet literatürüne katkı sunulmaya çalışılmıştır. Uygulamaya dair kuramsal çerçeveler tematik başlıklarda şu şekilde yer almaktadır:

Tablo 8. Uygulamaya Dair Kuramsal Çerçevelerde Tematik Başlıklar

Holistik Bakış	Genelci Yaklaşım, Sistem Teorisi, Güçlendirme Yaklaşımı
Uyum	Ekolojik Sistem Yaklaşımı, Sistem Kuramı, Problem, Çözme Yaklaşımı, Sosyal İnşaatçılık Modeli
Sosyal İşlevsellik	Sosyal Yapılandırmacılık, Sistem Kuramı, Feminist Teori
Savunuculuk/ Sosyal Eylem	Güçlendirme Yaklaşımı, Radikal Sosyal Hizmet
Terapötik İlişki	Psiko-dinamik Kuram, Varoluşçu Kuram, Güçler Perspektifi
Kültürel Güç / Yetkinlik	Ekolojik Perspektif, Etnik Duyarlılık Modeli, Güçlendirme Yaklaşımı, Problem Çözme Yaklaşımı
Ayrım Karşıtlığı	Etnik Duyarlılık Modeli, Problem Çözme Yaklaşımı, Feminist Kuram, Radikal Sosyal Hizmet
Baskı Karşıtlığı (Eşitlik/Heterojenlik)	Sistem Kuramı, Feminist Kuram, Radikal Sosyal Hizmet, Güçler Perspektifi, Etnik Duyarlılık Modeli
Bilişsel Cimrilik	Etnik Duyarlılık Modeli, Sosyal İnşaatçı Model, Feminist Kuram
Sosyal Destek	Hümanist Yaklaşım, Ekolojik Yaklaşım, Bilişsel-Davranışçı Kuram
Benlik / Kendi Kaderini Tayin	Psiko-sosyal Kuram, Hümanist Yaklaşım, Feminist Kuram, Güçlendirme Yaklaşımı
Sosyal Adalet	Radikal Sosyal Hizmet, Varoluşçu Yaklaşım, Ekolojik Yaklaşım
Eklektisizm	

2.1. Holistik Bakış

Çokkültürcü anlayış ve perspektif bir anlamda holistik bakışın kendisidir. Kuramsal çerçevelerden bu anlayışa farklı katkılar olmuştur. Özellikle **genelci yaklaşıma** bakıldığında farklı değerler sistemini içine alan birçok mesleki beceriyi kendisinde toplayan bütüncül bir bilgi temeli vardır (Yıldırım ve Yıldırım, 2008: 46-47). Bu bütüncül bilgi temeli, kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda uygulamaya dair becerileri daha sürdürülebilir kılmaktadır. Yine genelci perspektif sosyal çalışmacıya çeşitli seviyelerde müdahale etme imkânı verirken birçok uygulama rolünü de beraberinde kendisine yükler (Sheafor ve Horejsi, 2015: 70). Bu roller içinde sosyal çalışmacı mesleğini icra eder ve çokkültürcü bakışı kazanır. Çokkültürcü bakışla sunulacak tüm hizmetler, müracaatçıya bakan yönüyle aidiyet hissettirecek hizmetlerin önünü açacaktır. Böylece sosyal çalışmacı sunduğu hizmetlerde müracaatçının öznelliği içinde bütüncül bir hizmet sunma şansı olacaktır. Farklılıkları gözetmekle yetinmeyen ayrıca güçlendiren çokkültürcü anlayış günümüz uygulamaları içinde artık bir ihtiyacın karşılığıdır (Özgür, 2010: 93). Genelci anlayış insani sorunlar, yaşamsal durumlar ve sosyal şartlar arasındaki ilişkiye vurgu yapan çok boyutlu bir yönelimdir (Sheafor ve Horejsi, 2015: 110). Genelci yaklaşımın vurguladığı bu çok boyutlu ilişki, çoğulcu anlayışla sunulacak sosyal hizmetleri müracaatçının bağlamında ele alır.

Sosyal hizmet her kesimden müracaatçısı olan ve farklılıkları beraber göğüsleyen bir meslektir. Farklılıklara eklettik bilgi temeli ile yaklaşan sosyal hizmet disiplininde genel sistemler teorisi ve ekolojik perspektif ön plana çıkar (Özbesler ve Bulut, 2013: 101). **Sistem teorisinin** sosyal hizmet uygulamasında geniş bir rolü vardır. Sosyal çalışmacıya bireysel ve toplumsal sorunları birlikte değerlendirebilme konusunda teorik bir arka plan sağlar (Yıldırım ve Yıldırım, 2008: 25). Bu teorik arka plan ile sosyal çalışmacı, müracaatçının içinde bulunduğu yapıyı daha rahat analiz etme ve çözümleme imkânı bulur.

Sistem, sadece parçaların birleşimi değildir. İlişkileri olan ve birbirini etkilemekte olan parçaların oluşturduğu bir bütündür. Çokkültürlü toplumların yaşamını etkileyen birçok temel dinamik ve sistemler mevcuttur. Sistem kuramı bu noktada teorik bir katkı sunarak sosyal çalışmacının sistemler hakkındaki bakışını etkiler, daha geniş holistik bir bakış ile bütün-parça ve diğer sistemler ile olan ilişkileri görmesini sağlar. Nereye odaklanacağına dair sosyal çalışmacıya daha pratik bir bakış ve bilgi temeli sunar (Teater, 2014: 32). Örneğin; çocuk refah alanında çalışan bir sosyal çalışmacı, çocukla ilgili bir soruna müdahale ederken gerek kültürel çeşitliliğin getirdiği yapıyı analiz etmesi, gerekse de sorunla ilgili tüm sistemleri değerlendirmesi sorun çözümünde gerekli olan ilk adımlardandır. Çocuğun sorununa yönelik müdahale planı oluştururken ise bireyle, aileyle, toplum ve kurumla hangisi üzerinden hizmet müdahalesini şekillendireceğini net olarak ortaya koyması ve bütüncül bir anlayış ile toplumun yerel gerçekliklerini dikkate alarak adım atması sorunun daha hızlı ve daha etkili çözümünü beraberinde getirir.

Çokkültürcülük tartışmalarında “farklılıklar” her zaman öne çıkan kavram olagelmıştır. Bu kavramın özünde temelini bireysellikten alan bir dinamik yapı mevcuttur. Müracaatçısının bireyselliğini onun biricikliği ile birlikte değerlendiren sosyal hizmet

mesleği, uygulama çerçevelerinde onun bu yönünü farklı olarak ele alır. Uygulama çerçevelerinden **güçlendirme yaklaşımı**, müracaatçısını uzman olarak görür ve fikirlerinden istifade ederek sürece ve çözüme onun bulunduğu yerden bakar, onu kendi yaşam koşullarını en iyi bilen olarak tarif ettiği için süreçte de onu etkin kılar. Müdahalenin her aşamasında kullanılabileceği gibi farklı toplumlardan ve kültürlerden gelen bütün müracaatçılarda da kullanılabilir (Sheafor ve Horejsi, 2015: 115). Böylece müracaatçısını ve onun fikirlerini holistik bakışın odağına yerleştiren, bu odak noktasından hareketle farklılıkları ele alan ve sorunlara bu perspektiften çözüm üreten sosyal çalışmacılar, müdahale sürecinde daha etkin ve faydalı olabilirler. Sosyal hizmet mesleğinin bir amacı da toplumsal bütünleşmeye hizmet etmektir ki; bu farklılıkları bireysel dinamikler olarak görmek ve buradan hareketle müracaatçısının sorunlarına çözüm üretmek, kendisini güçlendirmenin yanında toplumsal bütünleşmeye de hizmet edecektir.

Bir toplumda kültür üzerine içerden ve dışardan bakış açısıyla yapılan varsayım ve çalışma yöntemlerinin birbirinden nasıl farklılaştığını Amerikalı psikolog Michael W. Morris ve arkadaşları (1999: 783) şu şekilde ayırmıştır:

Tablo 9. Kültüre Yönelik Dışarıdan ve İçeriden Bakışların Varsayımları ve Çalışma Yöntemleri

Özellikler	İçeriden Bakış	Dışarıdan Bakış
Tanımlayıcı varsayımlar ve amaçlar	Davranış, kültürde yaşayanların bakış açısından ve kendi anlayışları çerçevesinde tanımlanır.	Davranış, kültüre dışsal bir noktadan tanımlanır; sonuçların başka bir kültüre de aynı biçimde uygulanabileceği varsayılır.
	Kültürel sistem, çalışan bir bütün olarak tanımlanır.	Kültürel değişkenlerin belirli bir davranışın genel nedensel modellerine uygun olduğu varsayılır.
Bu görüşle ilişkilendirilen yöntemlerin tipik özellikleri	Araştırmacıların modellerinin dayatılmasını önleyecek biçimde gözlemlerin zengin niteliksek içeriklerle kayda geçirilmesi	Farklı kültürel konumlarda koşut işlemlerle değerlendirilebilecek dışsal, ölçülebilir özellikler üzerinde odaklanma
	Bir ya da az sayıda ortamın uzun süreli ve geniş bir biçimde gözlenmesi	Birden fazla, genellikle çok sayıda ortamın kısa sürede ve dar biçimde gözlenmesi
Tipik araştırmalara ilişkin örnekler	Etnografik alan araştırması; görüşme yöntemine ek olarak gözlem	Çok ortamlı araştırma, araştırılan kavramı algılama biçimini ve ilişkili değişkenleri ölçen araçlara verilen yanıtların çapraz olarak karşılaştırılması
	Araştırılan kavrama ilişkin olarak yerel düşüncelere pencere açan metinlerin incelenmesi	Belirli öğelerin etkisinin kültürler arasında değişip değişmediğini değerlendirmek üzere, kültürü deneysel bir manipülasyon olarak kullanan karşılaştırmalı deneyler

Kaynak: Morris vd.'den aktaran Sargut (2010:87)

Bu ayrım çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının holistik bakışına oldukça uygun bir tasniftir. Kültürel öğelerin dışardan bir gözle okunması ve tahlilde bulunulması müracaatçıyla yürütülecek mesleki ilişkinin niteliğini etkilediği gibi manipülatif bir müdahaleye de dönüşebilir. Bunun farkında olan bir sosyal çalışmacı kuramsal

çerçevelerden faydalanırken bu noktayı göz ardı etmez, holistik anlayışla bu perspektiften müracaatçısına dönük bilgi temeli oluşturur.

VAKA ÖRNEĞİ

Okul Sosyal Hizmeti

“Ela, bir ortaokulda Okul Sosyal Hizmet Uzmanı olarak çalışmaktadır. Görev yaptığı okulda, psikolojik danışma ve rehberlik öğretmenini bulunmadığı için rehberlik servisini tek başına idare etmektedir. Kendine ait görüşme yapabileceği bir odaya sahiptir.

Ela çarşamba günü koridorda bir kız çocuğunun etrafında 10 öğrencinin bulunduğunu, yüksek sesle ve hakaret içerikli sözlü zorbalık yapıldığına şahit olmuştur. Akran zorbalığına maruz kalan öğrenciyi araştırdığında ve dosyasını incelediğinde isminin Ezgi olduğunu, 6. sınıfa gittiğini, derslerinde başarısız ve öz bakımının yetersiz olduğunu, hiç arkadaşının da olmadığını öğrenmiş aile bilgilerinin yetersiz olduğunu, velisinin hangi mesleğe mensup olduğu bilgisinin kayıtlarda bulunmadığını saptamıştır. Öğrenci ile alakalı sadece ev adresine ve telefon numarasına ulaşmıştır. Sınıfın rehberlik dersi saatinde, Ezgi ile bireysel görüşme yapmak istediğini belirterek sınıf öğretmeninden gerekli izni almıştır. Ezgi ile yaptığı görüşme sonucunda 3 yaşında erkek kardeşinin olduğunu ve kardeşinin bakımının yetersiz olmasından kaynaklı durumu içselleştirdiğini ve çok üzüldüğünü belirtmiştir. Anne ve babasının mesleği sorulduğunda ise kızarmış ve gözleri dolmuştur. Kendini iyi hissettiğinde ise babasının çalışmadığını, annesinin ise bedenini para karşılığı 3. şahıslar tarafından kullanılmasına müsaade ettiğini aktarmıştır. Babasının zaman zaman annesine fiziksel olarak şiddet uyguladığını da belirtmiştir. Yaşadıkları evi hiç sevmediğini çünkü rutubet koktuğunu, bodrum katında olduğunu, camlarının küçük olduğunu, evin dağınık ve pis olduğunu belirtep, en büyük hayalininse büyük pencerelere sahip güneşi görebileceği tertemiz bir evinin olması olduğunu anlatmıştır. Aslında okumak ve subay olmak istediğini ancak ders çalışmaya fırsat bulamadığını, fırsat bulduğunda ise babasının kendisini dövdüğünü, ortaokulu bitirdiğinde ev karşılığı Ezgi’yi evlendireceğini söylediğini belirtmiştir. Ezgi çok korktuğunu ve kime sığınacağını da bilmediğini, babasına da engel olamayacağını düşündüğünden dolayı çözümü olmadığını belirtmiştir. Annesinin de ‘yuvanı bulursun, birine ait olursun, evlilik güzeldir’ şeklinde konuşarak babasıyla hemfikir olduğunu aktarmıştır. Ezgi’ye bu durumun yansıması ise yalnızlık, çaresizlik, kendini güçsüz görme ve aşağılık kompleksi olarak dönüş yapmıştır...” (Gülkan ve Güldüren, 2019: 60-61).

Bu vakada Ela’nın yaşadıklarını holistik bakış açısıyla ele almayan ve bu perspektiften bilgi temelini kullanmayan bir sosyal çalışmacının sorunu tam tahlil etmesi zordur. Müdahale odağında özellikle ekolojik yaklaşımı kullanan sosyal çalışmacı, Ela’nın sorunuyla ilgili ekolojik haritalar ortaya koyabilirse, müdahale planını yapması ve adımlarını belirlemesi daha da kolaylaşır.

2.2. Uyum

Çeşitlilik ve farklılıklar, beraberinde bireyin hayatının merkezine uyum süreçlerini dâhil eder. Özellikle çokkültürlü toplumların en temel problemlerinden biri de uyum sorunları veya uyum süreçlerinin uzun bir dönem olarak kişinin hayatında yer almasıdır. Uyumsuzluk veya kişilerin yaşadıkları uyum problemleri kişi için bireysel bir problem olmaktan öte, sosyal bir problem olarak toplumların ve devletlerin karşısındadır. Çözüm üretilemediğinde ise yine problemin doğuşunda olduğu gibi sonucunda da toplumun genelini etkileyebilecek sosyal bir sorun olarak devam edebilmektedir. Çalışma alanı itibarıyla sosyal sorunlara da eğilen sosyal hizmet mesleği ve disiplini bu noktada, kuramsal bilgi temeli ile alana ışık tutmaya, belli bir çerçeve sunmaya çalışmaktadır.

Sosyal hizmet disiplininin kuramsal çerçevelerinden olan **ekolojik sistem yaklaşımının** ürettiği temel kavramlardan biri de uyum kavramıdır. İnsan organizmasının, çevresi ile uyum içinde olması ve bunu sürdürebilmesi yaklaşımın en temel esasıdır. Müracaatçının yaşadığı uyumsuzluğun ortadan kaldırılabilmesi için ise öncelikle davranışlarının, çevre sistemlerinin ve sorunun tanımlanmasına ihtiyaç vardır (Turan, 2012: 318). Bu tanımlar, kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda çalışan bir sosyal çalışmacı için esas noktalar. Sorunun çözümü ve uyum süreçlerine katkı sunabilmek adına mesleki uygulamalarda ekolojik yaklaşıma başvurmak için belli nedenler vardır: İnsan davranışlarının oluşumu ve temel dinamiklerini anlayabilmek, yorumlayabilmek; bireyin çevresindeki aile, örgüt, toplum, organizasyon vb. sistemlerin birbirlerine etkisini görebilmek; danışanın adaptasyon sürecinde etkin rol alabilmesi, inisiyatif kullanılabilmesi bu nedenler arasındadır (Danış, 2006: 53).

Ekolojik yaklaşımı kullanacak bir sosyal çalışmacı, birey ile çevrenin uyumunu öncelikle değerlendirmeli ve ikisini de birbirine uyumlu hale getirecek şekilde müdahalesini planlamalıdır (Teater, 2014: 37). Bireyin çevresi, kültürel ve sosyal çevre olmak üzere iki düzey olarak değerlendirilmelidir. Bu düzeylerden değerler ve normlar kültürel çevreyi oluştururken, insan ilişkileri sosyal çevreyi oluşturur (Danış, 2006: 52). Farklılıkları ve çeşitliliği, diğer bir ifade ile çokkültürlülüğü anlamayı kolaylaştıran ekolojik sistemler, uyum sorunlarını anlamayı ve çözüm üretmeyi de kolaylaştıracaktır. Çalıştığı bölgedeki veya yereldeki toplumsal değerleri, normları, insan ilişkilerini tanımayan ve bunlara uzak olan bir sosyal çalışmacının uyum sorunlarını çözmesi, bunlara çözüm üretmesi, müracaatçı adına sosyal fayda sunması beklenemez.

Çokkültürlü yapıların analizinde ve etkileşiminde sosyal çalışmacı **sistem kuramından** ve bu bilgi temelinden faydalanır. Yapı içindeki unsurların bir araya geliş şekilleri, müracaatçı gruplarının istekleri, unsurların süreç açısından nasıl ilişkilendirildiği bu kuramın odağında yer alan noktalar. (Payne, 2015: 213). “Etkileşim halinde olan parçaların iletişim kalıpları ve parçalar arasındaki ilişkiler” (Yıldırım ve Yıldırım, 2008: 7) yine sistem kuramının uyum süreçleri açısından müracaatçı adına dikkate alınan diğer hususlardır. Yapıların sosyal çalışmacı tarafından bu şekilde analiz edilmesi, çokkültürlü toplumlarda yürütülecek hizmetlerin hedefine daha rahat ulaşması ve uyum problemlerinin önüne geçilmesi, müdahale süreçleri açısından kolaylık sağlar.

Problem çözme yaklaşımı da sistem yaklaşımı gibi müracaatçının yaşadığı problemin kaynağını, sosyal ve çevresel sistemlerle birey arasındaki negatif ilişkilere ve olumsuz etkileşimlere bağlamaktadır. Bu süreçlerdeki bireyin gerçekçi olmayan rol beklentileri, bireyi ruhsal süreçlere göre çok daha fazla etkilemekte ve problemin kaynağını oluşturmaktadır (Danış ve Kara, 2016: 9). Uyum probleminin kaynağını bu yaklaşım perspektifinden ele alan bir sosyal çalışmacı, sistemleri, ilişkileri ve buradan doğan rol beklentilerini görmeli, müdahale sürecini ona göre planlamalıdır. Özellikle çokkültürcü sosyal hizmetin gereği de budur. Egemen kültürün hissedildiği toplumlarda yaşayan diğer kültür mensuplarının yaşadıkları uyum vb. birçok problem çokkültürcü bakışın hâkim olduğu sosyal hizmet anlayışı ile çok daha rahat aşılabacaktır.

Sosyal çalışmacının bazı durumlarda yaşadığı “ahlaki ikilemler” de yine çokkültürlü toplumlarda görülebilecek olgulardandır. Özellikle müracaatçının kültüründeki hâkim kurallar ve değerler ile mesleğin kural ve etiğinin çeliştiği durumlarda sosyal çalışmacı, *ahlaki ikilem* yaşayabilir. **Sosyal inşacılık modeline** göre böyle durumlarda bireyin kültürü ve toplumu, kendi eylemini destekleyebilir (Teater, 2014: 99). Sosyal çalışmacı özellikle tanınma politikalarının hâkim olduğu toplumlarda hizmet sunarken bu ikilemleri kuramsal çerçevelerin yardımı ile daha rahat görebilir ve daha rahat çözüme kavuşturabilir.

VAKA ÖRNEĞİ

“Mustafa Bey (64 yaş), Rektum Ca. tanısı sonrasında kolostomi açılması gerekmiş. Mustafa Bey küçük bir ilçede esnaf olarak çalışıyor. İki yetişkin erkek çocuğu var. Çocuklardan biri askerliğini yapıyor diğeri ise yanında çalışıyor. Kolostominin açılmış olması, tuvalet ihtiyacını ve temizliğini eskisi gibi yapamıyor olmak, Mustafa Bey için kabul edilemez, utanç verici, kendisinden iğrenme duygularına neden olurken, artık işe gitmeyip kendisini eve kapatarak, yaşadığı ortamdan hastalığını saklama çabası ile kültürel olarak damgalanmaktan kaçınma gibi düşünce ve davranışlara sahip olmasına neden olmuş. Bir aile yakını Mustafa Bey’in içine kapanık, durgun, sessiz biri haline gelmesi yüzünden kemoterapi tedavisini alması esnasında ondan habersiz bölümümüze gelerek bilgi verdi ve ne yapabileceklerini sordu.” (Acar, 2013: 244)

Bu vakada Mustafa Bey’in yaşamış olduğu sağlık problemi, kendisiyle ilgili benlik algısını değiştirdiği gibi hayata dair uyum süreçlerini de bozmuştur. Bu durumda olmasına rağmen hastanedeki sosyal hizmet biriminden desteği isteyen kişi, kendisi değil bir yakını olmuştur. Böyle bir vakayı yönetecek sosyal çalışmacı müracaatçısının uyum süreçlerini tekrar gözden geçirirken, kendisine dair geliştirdiği olumsuz benlik algısını üzerine de çalışmalı ve bu süreçte onu etkin kılmalıdır. Bu konudaki kuramsal çerçevelerden destek alarak mesleki müdahalesinin teorik zemini de güçlü kılmalıdır.

2.3. Sosyal İşlevsellik

Sosyal hizmet mesleğinin müracaatçısı için kritik hedeflerinden bir tanesi onun “sosyal işlevselliği”ni artırmaktır. Müdahale sürecinde “sosyal fonksiyonun arttırılması, yükseltilmesi ve ıslah edilmesi” sosyal çalışmacının temel amaçları içindedir (Yıldırım ve Yıldırım, 2008: 73). Çoğulcu olmayan toplumlarda zedelenen anlayışlardan bir tanesi de azınlık konumunda olanların sosyal olarak işlevsizleştirilmesi ve kendi varlığının bilincinde olmayışıdır. Çokkültürcü sosyal hizmet yaklaşımında her bireyin sosyal işlevselliğinin artırılması bu bağlamda müracaatçının kendisine varoluşsal bir anlam yüklemesini sağlar. Kültürel farklılıklara duyarlılığın olmadığı toplumlarda ise yüklenen bu anlam daha çok ötekileşiricidir. Bu noktadan hareketle kuramsal çerçevelere bakıldığında **sosyal yapılandırıcılık**, sosyal psikoloji ile birlikte gelişmiş bir anlayıştır ve bilmeyi farklı boyutlarıyla ele alır. Biliş adına sosyal boyutu vurgulamakla birlikte sosyal yapılandırıcılar objektif bir gerçeğe mesafeli durur (Şahin, 2001: 62). Sosyal olandan soyutlanmış bilginin geçerliliği birey için esasında çok da anlam ifade etmez. Mesleğin uygulanması sürecinde birey için anlamlı olmayan bir bilgiden, ona dönük ve faydalı olabilecek hizmetler ortaya koyabilmek afaki bir beklenti olacaktır.

Etkili sosyal hizmet müdahalesi için müracaatçıların yaşadıkları ve bulundukları toplumun koşullarının bilinmesi, hizmet ve politikaların güçlendirilmesi ve iyileştirilmesi adına esasında bir zorunluluktur (Keçeci, 2017: 190). Bu koşulların bilinmesi, ilişki ve etkileşim içindeki yapıların ortaya konması **sistem yaklaşımı** ile vaka yönetiminin sağlam temeller üzerinde uygulanışını sağlar (Payne, 2015: 213). Sistem yaklaşımından hareketle bu yapıları gören ve analiz edebilen bir sosyal çalışmacı, müracaatçısının sosyal işlevselliğini çok daha kısa sürede yükseltebilir, çok daha etkin sosyal hizmet müdahalesinde bulunabilir.

Çokkültürlü toplumlarda müracaatçının yaşadığı sosyal işlevsizlik problemi toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak da ortaya çıkabilmektedir. **Feminist teori** sosyal çalışmacıya bu roller açısından farkındalık kazandırır (Teater, 2014: 109). Peki bir sosyal çalışmacı feminist teoriyi sürekli her müdahalesinde kullanabilir mi? Burada ise temel kriter müracaatçının yaşadığı problemlerin ve endişelerin kaynağında “cinsiyetçilik ve cinsiyet rollerine dair kalıp yargılar” (Sheafor ve Horejsi, 2015: 116) söz konusu olmasıdır. Cinsiyet rollerine dair kültürel farklılıkların olduğu toplumlarda bu yaklaşım, sosyal çalışmacı açısından daha spesifik alanları görmeyi sağlayacaktır.

VAKA ÖRNEĞİ

“Şeyma (26 yaş) rahim kanseri tanısı alır ve ameliyat olur. Bu süreç esnasında kocası tarafından okur-yazar olmayışı fırsat bilinerek anlaşmalı boşanma kâğıtlarını imzalar ve boşandığından habersiz bir şekilde en büyüğü sekiz ve yedi yaşlarında iki erkek ve iki yaşında bir kız çocuğu olmak üzere üç çocuğu ile terk edilir. Şeyma’nın herhangi bir ekonomik geliri bulunmadığı gibi annesi birkaç yıl önce vefat etmiştir ve baba ikinci kez evlenmiştir. Yeni eşi ile başka bir şehirde yaşamaktadır ve yeni eş, Şeyma ve çocuklarını görmek istememektedir. Şimdiye kadar komşularının desteği ve oturduğu ilçedeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı’ndan (SYDV) aldığı yardımlarla biçimini sağlamaya çalışan Şeyma Ankara’ya tedavi için gelir ve 1,5 ay sürecek olan radyoterapi tedavisi boyunca çocuklarını evde yalnız bırakmak zorunda kalır.” (Acar, 2013:239)

Onkolojik sosyal hizmet alanından alınan bu örnek vaka ile çalışacak sosyal çalışmacının kullanacağı kuramsal çerçeve, mesleki müdahale süreçlerinde müracaatçısının sosyal işlevselliğini artırabilecek nitelikte olmalıdır. Yaşanan mağduriyetlerden dolayı gerek kendisi gerekse çocukları açısından sosyal işlevselliğini kaybetmiş müracaatçı söz konusudur. Bu durumdaki bir müracaatçının sosyal işlevselliği sistem yaklaşımıyla birlikte düşünülerek tüm unsurlar hesaba katılmalı ve süreç o şekilde yapılandırılmalıdır. Problem, olduğu kendi çevresinden bağımsız olarak düşünülür ve bu doğrultuda arayışlar devam ederse çoğu zaman müracaatçının yaşadıklarına çözüm olmaz. Yaşanan sıkıntılar müracaatçının öznelliği içinde görülebilir, sistemin etkin unsurları fark edilebilirse o zaman çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasında etkin çözümler görülebilir.

2.4. Savunuculuk / Sosyal Eylem

Hayat farklılıklar ile güzelleşen bir süreçtir. Bu farklılıkları güzel kılan ise, var oluştaki zenginliği görmek ve kabul etmektir. Çokkültürlü toplumlar, bu şekilde olan pek çok dinamik unsurdan oluşmuş insan birlikteliğidir. Bu birliktelik bazı durumlarda zenginlik olarak görülürken bazı durumlarda ise farklılığın bizzat kendisi, kişinin yaşadığı mağduriyetlerin sebebi olarak karşısına çıkmaktadır. Bu gibi durumlar çokkültürlü

toplumlarda, sosyal sorun olarak çözüm bekleyen noktalardır. Sosyal çalışmanın mesleki rollerinden biri olan “savunuculuk” sosyal eylem boyutu ile burada devreye girmektedir.

Müracaatçının hedeflerini gerçekleştirmesi ve kaynakları kullanabilmesi adına **güçlendirme yaklaşımı** sosyal çalışmacılar için savunuculuk ve aracılık rollerinin üstlenildiği kuramsal çerçevelerdendir (Teater, 2014: 59). Bu roller, sosyal hizmet mesleğinin hak temelli anlayışının yerleşmesinde ve hak savunuculuğunda temel rollerdir. Bu rollerden soyutlanmış bir sosyal çalışmacı, görev yaptığı süre zarfında karşılaşacağı müracaatçı kitlesine kaynaklara ulaşım adına gerekli ve olması gereken desteği sunamaz. Farklılıkları, tekkültürcü bir anlayış ile yorumlayan ve tekdüze bir hizmet anlayışına sahip olan sosyal çalışmacı, mesleğinin odağından uzaklaşmış olur.

Topkaya ve Akdağ’ın (2016) Suriyeli mültecilerle ilgili olarak öğretmen adayları (ÖA) üzerinden yürüttükleri araştırmada verilen şu iki cevap dikkat çekmektedir:

VAKA ÖRNEĞİ

“Suriyelilerle aynı mahalle veya apartmanda kesinlikle yaşamak istemiyorum. Zaten bir evde 15 kişi falan kalıyorlar. Ayakkabılarımızı dahi kapıya bırakamıyoruz. Çete gibi geziyorlar. Gürültü, bağırma, çağırma tam bir komedi. Valla onlarla aynı apartmanda yaşamayı bırakın aynı şehirde yaşamak istemeyen binlerce insan gösterebilirim” (ÖA11).

“Suriyeli mültecilerle aynı apartmanda otururum neden oturmayayım onlar da insan hem de zor duruma düşen insanlar. Bakıyorum da millette Suriyelilere karşı inanılmaz derecede bir ön yargı var. Neymiş efendim Suriyeli. Bir İngiliz apartmanlarında otursa hiç rahatsızlık duymazlar ama iş Suriyelilere geldiğinde olmaz efendim, yok efendim vs vs. cümleleri. Hiç hoş değil. Hani misafirperver bir toplumduk” (ÖA2) (Topkaya ve Akdağ, 2016: 779)

Her iki öğretmen adayının verdikleri cevapların içinde aslında göç ve mültecilik konusunda toplumunda ikiye bölündüğünün resmi gizlidir. Sosyal çalışmacıların bu noktadaki mesleki duruşları, hak savunuculuğu üzerinden şekillenmelidir.

Her toplumda beklendiği gibi çokkültürlü toplumlarda da her bireyin insan onuruna yaraşır şekilde hayatını idame ettirmesi, hangi kültürel unsur içinden gelirse gelsin onun en doğal hakkıdır. Oysa göçmelerden yola çıkılacak olursa geldikleri ülkede ev sahibi ülkenin vatandaşlarına her yönü ile benzemeyişleri, farklılıklarının olması genellikle iş hayatının dışında kalmalarına veya çok çabuk örgüt dışına itilmelerine sebep olabilmektedir. Yine birçok göçmen işçi, yasal çalışma saatlerinden fazla çalıştırıldığı gibi aynı zamanda daha olumsuz koşullarda daha ucuza çalıştırılmaktadır. Diğer dezavantajlı gruplarda olduğu gibi bu gruplarda yasal korumalara ihtiyaç duymaktadır (Birinci Gemici, 2017: 257-258). Sosyal hayatın içinde sunulacaklar kültürel farklılıklar kadar çeşitlendirilebilmeli ve insanlara çoğulculuğa uygun alternatifler sunulabilmelidir. Yasal mevzuat da buna uygun şekilde düzenlenmelidir.

Mülteci ile çalışan bir sosyal çalışmacı, güçlendirmeci yaklaşımı çokkültürcü perspektiften ele alarak mesleki müdahalesini, müracaatçıyı daha güçlü kılmak üzerinden şekillendirmelidir. Bu perspektif ile sosyal çalışmacı, müracaatçısının sosyal işlevselliğiyle artırarak kendi yaşamını kontrol etmesini sağlar. Böylece kişi kendi sorununun çözümünde güçlenerek aktif rol alır. Güçlendirme yaklaşımı, her sosyal

çalışmacının vakalarda sık sık başvuracağı ve ilk düşüneceği kuramsal çerçevelerden biri durumundadır.

Savunuculuk deneyimleri ile sahada rol üstlenecek sosyal çalışmacıların sivil toplum kuruluşlarıyla yapacağı çalışmalar, toplum içindeki tüm unsurların ve dezavantajlı grupların haklarının savunulabilmesi adına teşvik edilmesi gerekir. Bu teşvikler, deneyimlerin daha da pekişmesini sağlayacaktır (Keçeci, 2017: 200). Sivil toplum anlayışının gelişimi ile toplumdaki hak savunuculuğunun gelişimi birbirine paralellik gösterir. Bu bağlamda çokkültürcü sosyal hizmetin, sivil toplum içindeki savunuculuk rollerinin aktif olarak sergileneceği bir anlayış ve yaklaşım olduğu söylenebilir.

Sosyal sorunlara eğilen ve çözüm odaklı savunuculuk yapan yaklaşımlardan biri de **radikal sosyal hizmet**dir. Yaklaşım, sosyal sorunların kökenlerini toplum içinde arar. Bu kökenler nerelindedir? diye sorulsa ve bir cevap aransa, cevap “sosyal ilişki örüntülerinde, güç ve kaynakların paylaşımında, değerlerde ve tutumlardadır” (Thompson, 2016: 43) diye özetlenebilir. Radikal sosyal hizmette vurgulanan bu ilişki örüntüleri, kaynak paylaşımları, değerler ve tutumlar çokkültürcü sosyal hizmet anlayışının da savunduğu ve temellendirdiği ölçülerdir.

Tüm kuramsal çerçeveler faydalı olanı ortaya koymak ve savunmak gibi ortak bir fikir üzerine birleşir ancak güçlü bir şekilde vurgulanan ve savunulan değerler, yaklaşımdan yaklaşıma değişebilir. Radikal sosyal hizmeti benimsemiş bir sosyal çalışmacının savunuculuk rolü gereği müracaatçısının yaşadıklarını toplumsal adaletsizlik boyutuyla ele alarak, sosyal sorunlarda çözüm odaklı çalışır.

2.5. Terapötik İlişki

Sosyal hizmet mesleğinin esaslarından biri müracaatçı ile sosyal çalışmacı arasında yürütülen mesleki ilişki sürecidir. Bu ilişki süreci farklı anlayışlardan ve kuramsal perspektiflerden esinlenerek temellendirilebilir. Çokkültürlü bir toplumda yaşayan ve buradaki problemlerine çözüm arayan bir müracaatçı, yardım için bir sosyal çalışmacıya başvurduğunda, aralarında başlayan ilişki sıradan bir ilişki süreci değildir. Mesleki bir ilişki üzerinden temellendirilen ve bazı esaslar üzerine şekillendirilen terapötik bir ilişki sürecidir. Terapötik ilişkinin sürdürülebilir bir mesleki ilişki olması da yine sosyal çalışmacı ile hizmet alan/müracaatçı arasında geliştirilen ilişkinin türüne bağlıdır.

Psiko-dinamik kuram, değişim için müracaatçının kendini güvende hissedeceği derinlemesine yürütülen mesleki ilişkiyi gerekli görür. Yine kişinin hisleri ve düşünceleri adına mahrem denebilecek ne varsa bu ilişki ile ortaya çıkarılabilir (Sheafor ve Horejsi, 2015: 123). Kendini güvende hissetmeyen müracaatçının yaşadıklarını, kendi düşüncelerini ve hissettiklerini sosyal çalışmacı ile paylaşmasını beklemek gerçekçi olmayacaktır. Özellikle kültürel farklılıkların ve çeşitliliğin olduğu toplumlarda yaşanabilecek sorunlar da o nispette farklılaşmakta ve çeşitlenmektedir. Çokkültürcü sosyal hizmet anlayışı ile sorun çözümünde güven merkezli mesleki ilişkiyi başlatmak ve süreci bu şekilde yürütmek sağlıklı bir mesleki müdahalenin ilk adımı olacaktır.

Değişim ve sorun çözümü için geliştirilecek olan terapötik iletişimde **varoluşçu kuramın** temel varsayımları da önemsenmelidir. Özellikle müracaatçının geçmiş ve geleceğine dair

düşüncelerinin şimdiye ait yorumlamalarını etkilediği bilinen bir gerçektir (Adams, 2015: 446). Müracaatçının anlam arayışı ve varoluşsal beklentilerine dair kuramın kültürel çıktıları, sosyal çalışmacı tarafından faydalanılabilecek noktalardır.

Müracaatçı ile terapötik ilişkinin sürdürülmesi, sorunların çözümünü kolaylaştırır. **Güçler perspektifine** göre, terapötik ilerleme için en sağlıklı yol, müracaatçının hatalarına veya sınırlı yanlarına değil güçlerine odaklanmaktır (Teater, 2014: 49). Her bireyin iyi veya güçlü yanlarını keşfetmek, mesleki ilişki sürecini buna bina etmek sorun çözümünde müracaatçıyı daha da güçlendirecektir. Güçlendirilmiş müracaatçı kendisi ile ilgili olarak daha rahat inisiyatif alacaktır.

VAKA ÖRNEĞİ

“İsmet Bey (69 yaş), resmi bir kurumda şoför olarak çalışırken emekli olmuş, iki erkek çocuğu ve beş torun sahibi bir hasta. Kastamonu’nun köyünden tedavi için hastanemize gidip gelmektedir. Kolon Kanseri tanısı ile ameliyat olmuş fakat karaciğerde metastaz nedeniyle takip ve tedavisi devam etmektedir. Eşi ile beraber yalnız yaşamaktadır ancak eşi kalça ameliyatı geçirdiği için yürümekte zorlanıyormuş. İki erkek çocuğu da hastalığın başlangıcında iş yerlerinden izin alarak kendisine yardımcı oluyorlarmış fakat artık işyerlerinden izin almakta zorlanıyorlarmış. Torunlarının ise en büyüğü 11 yaşında öğrenci olduğu için İsmet Bey son bir yıldır kontrollerine yalnız gidip gelmektedir. Ekonomik açıdan zorlanmakta ve çocuklarına da gerek maddi olarak gerekse işyerlerinde zor durumda bırakma konusunda yük olduğunu düşünmektedir. Son iki kontrole gelişinde beyaz küresi düşük olduğu için kemoterapi tedavisini alamadan geri dönmekte ve hem boşu boşuna geldiği için hem de boşuna masraf yaptığı için morali bozulmakta ve sağlığının da gittikçe kötüleştiğini, iyileşemeyeceğini, ilaçların etki etmediğini, aksine kendisini daha kötüleştirdiğini düşünmektedir. Ayrıca aynı ilacı kullanan başka hastaların aniden kötüleşerek hastaneye yatmak zorunda kaldıklarını ve öldüklerini bildiği için kendisinin de başına böyle bir olayın geleceğini düşünmektedir.” (Acar, 2013: 241-242)

İsmet bey durumunda olan bir müracaatçı ile çalışacak sosyal çalışmacının terapötik ilişkiyi sağlayabilmesi ve kuramsal çerçevelerden bu perspektiften faydalanması, ilişkinin sürdürülebilirliği açısından gereklidir. Yaşadığı sağlık problemine dair bilgi eksikliğinden kaynaklı yaşadığı stres düzeyi, maddi olanaksızlıklar, sosyal desteğin önemi vb. birçok konu sosyal çalışmacının vaka özelinde çalışacağı konular arasındadır. Vaka yönetiminde müracaatçının sosyo-kültürel farklılıkları terapötik ilişki sürecini doğrudan etkileyecektir. Sosyal çalışmacının bu konuda bilgi sahibi olarak, uygulamalarını gerek değer boyutuyla gerekse beceri boyutuyla pozitif katkı sunacak şekilde yapılandırması sağlıklı mesleki müdahaleye imkân verir. Aksi takdirde müracaatçının yaşadığı zor süreçlerde sadece yanında olmak, ona katkı sunulduğu anlamına gelmez. Sosyal çalışmacı, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarını profesyonel bir destek hizmeti şeklinde sunabilmelidir. Özellikle tıbbi sosyal hizmet alanında hasta ve hasta yakınlarının yaşadıkları, kendilerini psiko-sosyal açıdan örseleyebilmekte, hayatın anlamını sorgulamaya itebilmektedir. Sosyal çalışmacı, bu noktadan hareketle geliştirilmiş kuramsal çerçevelerden yardım almalıdır.

2.6. Kültürel Güç / Yetkinlik

Çokkültürcü sosyal hizmet, kültürel dinamiklere yüksek farkındalık düzeyi ile bir bakıştır. Kuramsal çerçevelerden **ekolojik perspektif** tek faktör anlayışını reddederken

dört etki alanından bahseder: “Bireyin kendi içinde, kişilerarası ilişkiler yoluyla, toplulukta ve toplumda” farklı etki alanları mevcuttur. Bu alanlar sosyal çalışmacıya kavramsal bir zemin sunar (Baldwin ve Walker, 2015: 259).

Müracaatçının içinde bulunduğu kültür ve yaşadığı ortam, kendisinin düşünce ve davranışlarını doğrudan etkileyecektir. **Etnik duyarlılık modeli** buna vurgu yaparak sosyal sosyal çalışmacının kültürel yetkinliğini öne çıkarır. Kültürel yetkinliğe dair beceriler ise öncelikle sosyal çalışmacının öz-farkındalık geliştirmesine bağlı olarak gelişir (Sheafor ve Horejsi, 2015: 115-116). Kendini ve kültürel gerçekliğini tanıyamamış, bu konuda öz-farkındalık geliştirememiş bir sosyal çalışmacının, müracaatçısının kültürel gerçekliğini görmesi ve buna uyumlu bir müdahale süreci planlaması pek mümkün değildir. İnanç, değer, tutum, gelenek vb. birçok toplumsal dinamik müdahale sürecinde düşünülmeli ve bunlarla uyumlu bir hizmet modeli ortaya konmalıdır.

Güçlendirme yaklaşımını esas alan bir sosyal çalışmacı ise müracaatçısının kültürel güçlerine dair farkındalığını artırmalı ve bu konuda onunla işbirliği yapmalıdır. Kendi kültürüne özgü güçleri ve kaynakları en iyi bilen yine müracaatçıların bizzat kendisidir (Teater, 2014: 61). Kendisi ve çevresi konusunda farkındalığı yüksek müracaatçılar ile işbirliği temelli bir ilişkinin kurulması kültürel güçleri tanımayı kolaylaştıracağı gibi müracaatçıyı da güçlü kılacaktır.

Problem çözme yaklaşımında, “sosyal biliş” problemin çözümünde sosyal çalışmacıya farkındalıklar sağlar. Bu şekilde sosyal çalışmacının “toplumsal işaretleri doğru yorumlayabilme” becerisi gelişir (Bacanlı, 2014: 10). Çokkültürcü sosyal hizmet anlayışını referans alan sosyal çalışmacıların sosyal biliş düzeylerinin artırılması, sağlıklı sosyal hizmet müdahalesinin önünü açacaktır. Yine bu yaklaşım doğrultusunda elde edilen beceri, meslek elemanına analitik düşünme becerisi de kazandıracaktır (Attepe Özden ve İçağasıoğlu Çoban, 2015: 166-167).

Kültürel güç bağlamında kuramsal çerçeveler sosyal hizmet mesleğinin sunumunda özellikle yetkinlik odaklı çalışmaya güç katar. Kültür, müdahale boyutlarında belirleyici bir unsur olarak sosyal hizmet uygulamasına, “özgürleştirici” bir pratik kazandırır ancak bunun sağlanabilmesi eleştirel yaklaşımın savunduğu düşünümsellik ile mümkündür. Aksi takdirde özgürleştirici ve güçlendirici sosyal hizmetin sunumu zordur (Özgür, 2010: 103).

Kuramsal çerçeveler, çokkültürlü toplumlarda çokkültürcü hizmet sunmayı kolaylaştıran unsurlardır, ancak kuramsal yaklaşım içinde kültürel gücü okuyabilmek ve tüm kuramsal yazında bunu görmek için, seçici dikkati kullanmak gerekebilir. Özellikle yetkinliğin gerekli olduğu çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında daha seçici olmak ve müracaatçıya göre hareket tarzı belirlemek mesleki ilişkiyi daha olumlu etkileyebilir.

Günümüzde küreselleşmesinde etkisi ile kültürler artık birbirlerine oldukça yaklaşmış ve birbirinden etkilenir olmuştur. Toplamların kültürel farklılıkları eğer ki zenginlik olmaktan çok ayırıştırma sebebiyse bu toplumda bireylerin sağlıklı hizmet alması zor olacaktır. Özellikle sosyal çalışmacı, kültürel yetkinliğe sahip biri değilse bu hizmetin

sunulması daha da güçleşecektir. Kültürel zekâ da yine küreselleşme sonrası ortaya atılmış kavramlardan biridir. Earley ve Mosakowski'ye (2004: 139) göre kültürel zekâ kişinin karşısındaki kişiyi farklı kültürden de olsa aynı kültürdenmiş gibi anlayıp, yorumlayabilmesidir. Mercan (2016: 3) ise kültürel zekâyı, “çokkültürlü ortamlarda kültürel farklılıkları yönetmek amacıyla iletişim kurma becerisinin yanı sıra karşısındaki farklı kültürel özellikleri benimseme, algılama, yorumlama ve hissetme” olarak tanımlamıştır.

Kültürel zekâ tek boyutlu bir kavram değildir. Dolayısıyla kültürel zekâyı ölçmek için geliştirilmiş olan ölçek de aynı şekilde tek bir boyutu ölçmemektedir. Ang vd. (2007) tarafından geliştirilmiş olan *Kültürel Zekâ Ölçeği-KZÖ (Cultural Intelligence Scale-CIS)* 20 maddeyle 4 ayrı boyutu ölçmektedir: Üst Biliş, Biliş, Motivasyon, Davranış. İlhan ve Çetin (2014: 94) kültürel zekâ ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması yaparak Türkçe formunu oluşturmuştur. Mercan'ın (2016: 6-10) bu ölçeği kullanarak yapmış olduğu araştırma sonuçları kültürel zekânın kültürlerarası duyarlılığı artırdığı ortaya çıkmıştır.

Kültürel zekânın sosyal çalışmacılara bakan yönü, bilişsel zekâdan farklı olup duygusal zekâ gibi geliştirilebilir olmasıdır (Mercan, 2016: 3). Sosyal çalışmacıların kendi kültürel yetkinliğini artıracak kuramsal çerçevelere hâkim olması çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarını kolaylaştıracaktır.

2.7. Ayrım Karşıtlığı

İnsan dünyaya geldiği ve ayrıldığı güne kadar geçirdiği dönemde birçok farklılıklar ve ayrılıklar üzerinden hayatı deneyimlemektedir. Bu farklılıklar ve ayrılıklar kimi zaman sorunun kaynağı kimi zaman ise, çeşitliliğin güzel bir resmidir. Çokkültürlü olan ancak çokkültürcü olamamış toplumlarda bu farklılıklar, bir ayrım sebebi olmuş ve buradan doğan haksızlıklar sürekli olarak toplumsal sorun olarak gündemde kalmıştır. Sosyal hizmet gibi insana dokunan ve kişinin hayatında insan onuruna yaraşır farklılıklar oluşturmaya çalışan meslek grupları, bu sorunsala çözüm üretmek için gerek bilgi gerekse beceri boyutunda gayret göstermiştir. Özellikle bu sahada olan akademik disiplinler bilimsel bilgi üretmenin yollarını aramışlardır.

Uygulamaya dair kuramsal çerçeveler, kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda müdahale sürecinin daha bilimsel bir temele oturmasına katkı sunar. Ayrım karşıtlığı esasında sosyal çalışmacı için temel bir duruştur. Bu noktada özellikle etnik duyarlılık modeli, feminist teori, radikal sosyal hizmet gibi çerçevelerin ön plana çıktığı görülebilir. Diğer yaklaşım ve modellerde ayrım karşıtlığı konusunda sosyal hizmet disiplinine katkı sunmuşlardır.

Eşitsizliklere ve farklılıklara duyarlı olmak sosyal hizmet mesleğinin güçlü bir geleneğini oluşturur (Cree, 2015: 69). **Etnik duyarlılık modeli** de bu duyarlılıkları ile ön plana çıkar. Özellikle müracaatçıların etnik ve kültürel farklılıkları, sosyo-ekonomik düzeyleri, dini temayülleri, onun davranışlarını belirleyen, düşüncelerini etkileyen unsurlardan olarak modelde dikkat çeken noktalardan olmuştur. Bu gibi noktalar üzerinden ayrıştırılan müracaatçıların sorunlarına çözüm üretecek bir sosyal çalışmacı, bu modelden

faaydalanmak istediğinde model sosyal çalışmacıya, çokkültürcü sosyal hizmet anlayışıyla birlikte birçok perspektif sunar.

Kişinin kendini tanımladığı ve farklı olan yanı onun kendi kimliğidir. Glasser’a göre herkesin temel sayılabilecek tek ihtiyacı, kimlik ihtiyacıdır. Dünyada farklı olan yanımızı hissetmenin tek yolu da yine insanın kendi kimliğidir (Yıldırım ve Yıldırım, 2008: 200). Problem çözme sürecinde, farklılıkları müracaatçının kimliği üzerinden okumak, kabul etmek ve ona uygun çözüm yollarını aramak ve geliştirmek **problem çözme yaklaşımının** da temelidir. Kişinin ayrımcılık yaşadığı alanların tespiti, bunlar ile yüzleşme, sonrasında ortadan kaldırma ve bu süreçte işbirliği odaklı roller üstlenme sosyal çalışmacı ve müracaatçı arasındaki problem çözme yaklaşımının adımları oluşturur (Teater, 2014: 224).

Çokkültürlü toplumların en dikkat çeken yanlarından biri de baskın kültürlerin diğer kültürler üzerine kurduğu hâkimiyetlerdir. Bu noktada sosyal hizmet literatürüne katkı sunan çerçeve **feminist kuram**dır. Kuram, özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin baskın kültür ile dağıtılmasına itiraz eder ve bununla mücadele eder (Teater, 2014: 106). Özellikle kadını baskı unsurların bir parçası olarak değil, onların dışında özerk bir birey olarak ele alır (Öztürk, 2013: 197). Ayrımcılığın bu türüsünü ve toplumsal cinsiyet üzerinden duyulan endişeleri gidermek adına mücadeleyi gerek kuramsal bilgi temelinde gerekse uygulama boyutunda sürdürür.

Yoksulluk, sınıf vurgusu ve bunun üzerinden ayrıştırılan insanların yaşadıkları toplumsal sorunların çözümü ile ön plana çıkan **radikal sosyal hizmet** ise ayrımcılık temasında dikkat çeken diğer bir kuramsal çerçevedir. Diğer yaklaşımların bu konulara yeteri kadar eğilmediği ve eksik vurgu yaptığına dair memnuniyetsizlikten doğmuştur (Thompson, 2016: 101). Yoksulluk, işsizlik adına belli kesimlerin daha ayrıcalıklı iken belli kesimlerin daha da yoksullaşmasına itiraz eden, makro planda çözüm arayan bir anlayıştır. Sosyal çalışmacı çoğulcu anlayış içinde bunlarla da mücadele eden bir meslek elemanıdır.

İnsanları tektipleştirme eğilimi esasında yeni değildir ve modernleşme süreci ile birlikte sürekli verilmeye çalışılmıştır. Daha çok benzerliklerin ön plana çıktığı bu akım sosnrası gelişen postmodernizm ile artık farklılıklar benzerlik politikalarının yerini almaya başlamıştır. Farklılık söylemleri geliştirilmeye başlanmıştır. Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki farklı grupların siyasette arada kalmışlıkları bunun göstergesi olarak kabul edilebilir (Kutlu ve Alsancak, 2018: 296).

Çokkültürlü toplumlarda nefret suçları ve söylemleri ayrımcılığı teşvik eden unsurlardandır. Özellikle ABD’de nefret suçları çoğu eyaletin ceza kanunlarında yer alır. Nefret suçları, “belirli bir ırk, etnisite, din, cinsel yönelim, ya da cinsiyet mensubu kişileri ya da grupları hedef alan şiddet eylemleridir. Yasalar binaları ya da mezarları tahrip etmeyi ya da önyargı duyulan kişiyi tehdit etmeyi de suç saymaktadır” (Zastrow, 2015: 428) . Nefret suçunun da içinde olduğu sık karşılaşılan suç tasnifi şöyledir. Organize suçlar, kumar, uyuşturucu ticareti, tefecilik, yasal işlere sızma, sendika mafyacılığı, fuhuş, beyaz yakalı suç, şirket suçları, bilişim suçları, **nefret suçu**, asayiş suçları, cinsel suçlar,

insan ticareti, cinayet ve saldırı, hırsızlık, çocuk suçları (gençler arasında suç, çeteler) (Zastrow, 2015: 422-436).

Kültürel farklılıkların olduğu toplumlarda hizmet sunan sosyal çalışmacıların ayrımcılığı teşvik eden nefret suçlarını ve söylemini deneyimlemiş müracaatçılar ile çalışması yüksek ihtimaldir. Tablo 10'da Türkiye'de 2008 yılından geriye dönük olarak medya üzerinde yapılmış olan 10 yıllık tarama sonuçlarında bunu okumak mümkündür:

Tablo 10. Nefret Suçları ve Nefret Söylemiyle İlgili Medya Taramasının Sonuçları

Medya Taraması Toplam Verileri						
Kategori	Nefret suçları		Nefret söylemi		Toplam	
	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%
Etnik köken	245	23.76	1861	46.98	2106	42.18
Din ve inanç	163	15.80	829	20.92	992	19.87
Ulusal kimlik	29	2.81	524	13.2	553	11.07
Siyasal eğilim	194	18.80	211	5.32	405	8.11
Toplumsal statü	123	11.93	186	4.69	309	6.18
Cinsel kimlik	167	16.19	114	2.87	281	5.62
Cinsel yönelim	71	6.88	199	5.0	270	5.40
Bedensel engellilik	23	2.23	28	0.7	51	1.02
Mülkiyet	16	1.55	5	0.12	21	0.42
Eğitim durumu	0	0	4	0.10	4	0.08
Toplam:	1031	100	3961	100	4992	100

Kaynak: Alğan ve Şensever (2010: 29) ¹

Bu veriler bir bakıma ülkede hangi kategorilerde ayrımcılık yapıldığını da göstermektedir. Bu kategorilerin herhangi birinde olumsuz bir deneyim yaşamış müracaatçıyla çalışacak sosyal çalışmacının bu perspektiften hareketle seçeceği kuramsal çerçeveler mesleki müdahalenin niteliğini etkileyeceği gibi daha spesifik faydalar da sunacaktır.

Tablo 10'e göre, Türkiye de nefret suçu ve nefret söylemlerinde en üst sırada etnik köken gelmektedir. Buradan hareketle toplumun duyarlılığı ve hassasiyeti olan alan ortaya çıkmaktadır. Farklılıklara dair zaafı olanların, farklılıkları kabul etmek yerine onları ötekileştirmek ve sosyal dışlanmalara maruz bırakmak daha çok tercih edilendir. Müracaatçıların kültürel çeşitlilik veya farklılıklarının olduğu herhangi bir alan sebebiyle maruz kalacağı bir ayrımcılıkta, sosyal çalışma mesleğinin mensuplarının, hak savunuculuğu yapması, sorunun kaynağına inmesi, ihtiyaç sahibinin kendi kaderini tayin edebilecek noktada güçlendirilmesi, kuramsal bilgi temelini de gereğidir. Bu bilgi temeli çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasını da güçlü kılmaktadır. Uygulamaların kuramsal

¹ 2008 yılının sonundan itibaren geriye doğru 10 yıllık bir dönemi kapsayan ve 20 gazetenin internet sitelerinin taranmasına dayanan bu çalışma, 2009 yılının 1 Mayıs-31 Aralık tarihleri arasında gerçekleştirildi. Çalışma çerçevesinde, medyanın nefret suçları konusundaki rolü üzerinden bir tarama yapıldı. Yani, vakanın doğrudan kendisinden ziyade, gerçekleşen bir suç fiilinin medyaya yansması sırasında, medyanın bu suçu ele alış biçimi üzerine odaklanıldı. Çalışmanın sonucunda nefret söylemi ve nefret suçları ve genel olarak ayrımcılık kapsamında yaklaşık 30 bin kadar örnek incelendi. İncelenen bu örneklerin büyük bir kısmı, projede kapsamı daraltılarak tespit edilen tarama ve değerlendirme kıstaslarına girmediği için, bunlar yaklaşık 5 bin örnek vakaya kadar elendi. Yukarıdaki tabloda yer alan veriler, çalışmanın bu elenmiş halini yansıtmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, elenmiş olan örneklerin nefret suçu veya nefret söylemi kapsamına girmediği anlamına gelmediğidir. Eleme sadece projenin sağlıklı yürütülebilmesi açısından oluşturulan daha dar çerçeveye oturtulması için yapılmıştır.

bilgi temeli ne kadar zayıf olursa uygulamaların sürdürülebilir ve savunulabilir olması da o oranda güçleşir. Kanıt temelli uygulamaların sayısı da aynı şekilde azalır.

Ayrımcılık karşıtı uygulamalar, ayrımcılıktan kimlerin ne şekilde etkilendiğini ortaya koymanın yanında sosyal çalışmacının kendisinde mevcut olan bir önyargıyı anlamasını da sağlar. Bireyle, grupta ve toplumla çalışırken sosyal çalışmacıya gerekli olan bu bakış açısını kazandırır. Ayrımcı kavram ve söylemlerin günlük hayatta kullanılmaya devam etmesi, medya ve propagandayla bunun kültürden kültüre aktarımı yapılmaktadır (Cankurtaran ve Beydilli, 2016: 149). Bu söylem ve aktarımlar ise, ayırım karşıtı uygulamaları zorlaştırdığı gibi, toplumsal çeşitliliğin ayrıştırıcı farklılıklar olarak referans alınmasına da sebep olmaktadır.

Kuramsal çerçevelerden bu perspektiften faydalanılarak uygulama adına bilgi temelini oluşturulması, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarını ayırım karşıtlığına yönelik daha da güçlendirir.

2.8. Baskı Karşıtlığı (Eşitlik / Heterojenlik)

Değişimi ve değişeni fark edebilmek, yönünü kestirebilmek, değişime sebep olan etkenlerin neler olduğunu ortaya koyabilmek bir sosyal bilimci için bazı zamanlar oldukça zordur (Öztürk, 2017: 202). Bu zorluğun aşılması adına gösterilecek gayret ve zihinsel muhakeme bilimsel çalışmalar adına kıymetli ve anlamlı olandır. Sosyo-kültürel değişim ve dönüşümler yavaş olmakla birlikte bazı durumlarda bu, devlet veya toplumca kişinin mağduriyet veya haksızlık yaşamasına sebep olan yapı haline gelebilmektedir. **Sistem kuramı**, dilinin çok insancıl olmayışı ile eleştirilse de birbirini etkileyen sistemlerin eşitlenmesine vurgu yapması, yapı içindeki baskı unsurlarının azaltılmasına dair yaptığı vurgu (Teater, 2014: 42) ile baskı karşıtlığında sosyal hizmet disiplinine katkı sunar.

Grup normlarını ve grupların kendi içindeki gücü her zaman grup üyelerini, belli davranışlara zorlayıcı olmuştur. Grup normlarına uyma adına grup baskısı, aslında kişiyi motive eden güç olarak da kabul edilebilir (Arkonaç, 2005: 468). Özellikle toplumsal cinsiyet rolleri ve tanımları üzerinden ağırlıklı olarak kadınlara baskı oluşturan toplumların bu anlayışı ile mücadele eden **feminist teori**, sosyal hizmet uygulamasında kadınları homejen bir grup olarak değil farklılıklarını kabul eden ve bu farklılıklara sahip çıkan (Teater, 2014: 119), baskı gören grup üyesi olarak kadını güçlendiren (Yıldırım ve Yıldırım, 2008: 206) kuramsal çerçevelerdendir.

Baskı içeren sosyal refah yapıları ile mücadele eden ve onlara direnç gösteren diğer bir yaklaşım **radikal sosyal hizmet yaklaşımı**dır. 1980 ve 90'larda güç kazanan bu model (Charnley vd., 2015: 241) toplum içindeki baskı unsurlarıyla ve güç dengesizlikleriyle mücadeleyi kendine misyon edinmiştir. Bu, çokkültürcü anlayışta sahiplenilmesi gereken bir misyondur.

Müracaatçıların yaşadıkları sorunların sebebi, bazı durumlarda kaynağa erişiminin engellenmesi de olabilmektedir. **Güçler perspektifi** sosyal çalışmacının müdahale sürecinde klişelerin ötesini görmesini, kaynak erişiminde bir engellenme, baskı söz konusu ise bu alanlarda müracaatçısını güçlendirmeyi ve olumsuzluklardan kurtarmayı

hedefler (Teater, 2014: 62). Yine baskı karşıtı uygulamaları ile **etnik duyarlılık modeli**, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasına katkı sunan kuramsal çerçevelerdendir. Sosyal dışlanma ile şekillenen kategorilere karşı çıkar. Örneğin; göçmen Azeri sosyal çevreler üzerinde yapılan bir araştırmada dışlanmanın şekli “yabancı öteki” şeklinde olmasa da “bize ait öteki” olarak kategorilendirildiği görülmüştür (Yıldırım ve Yıldırım, 2008). Dolayısıyla bu modelin temel çıktılarından biri çokkültürcü sosyal hizmetin de çıktılarından olan “farklılıkları olduğu gibi kabul” anlayışıdır.

2010-2014 yılları arasında 5 yıllık bir zaman diliminde toplanan veri setlerine dayalı olarak açıklanan son ve “6. dalga” olarak adlandırılan **Dünya Değerler Araştırması** raporunda, Türkiye adına kritik sayılabilecek bulgular şöyledir:

Türkiye toplumunda aile %95,4 ve arkadaşlar %58 oranında önem görmektedir. “Boş zaman” halen bir lüks gibi algılanmaktadır. Nitekim “boş zaman” konusunu çok önemli bulanların oranı % 41,9’dur. Siyaset (politika), Türkiye toplumu için o kadar da önemli değildir (%16,1). Bu da Türkiye toplumunun aslında politize bir yapısının bulunmadığının somut bir ispatıdır. Türkiye halkı iş konusunu “çok önemli” olarak değerlendirmektedir (% 49,6). Din olgusu, Türkiye halkı için çok önemli bir konu durumundadır (%68,1). Aile ile birlikte din konusundaki yüksek oran, Türkiye toplumunu muhafazakâr bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Türkiye toplumu mutsuz değildir. Halkın %37,5’i kendisini “çok mutlu”, %46,3’lük geniş bir kesim de kendisini “mutlu” olarak saymaktadır. Türkiye’de sağlık konusunda kendisini çok iyi hissedenlerin oranı %18,8’dir. Buna karşın yüzde 47,6’lık geniş bir nüfus dilimi sağlık açısından kendisini “iyi” hissetmektedir. Türkiye’de kendisini tamamen “memnun” hissedenlerin oranı %14’dür. Tamamen “memnuniyetsiz” olanların oranı da %2,2’dir.

Halkın %11,6’sı çoğu insana güvenebileceğini; %82,9’u diğer insanlarla etkileşime geçerken çok dikkatli olunması gerektiğini düşünmektedir. Türkiye toplumunun %97,3’ü bir dini inanç ya da dini gruba aktif olarak mensuptur ve Türkiye’de insanların yaygın şekilde dindar olduklarını ya da en azından öyle gözükmeye çalıştıklarını göstermektedir.

Türkiye’de halkın %95,5’i bir spor faaliyetine/kulübüne; %96,6’sı herhangi bir sanat grubuna/faaliyetine dâhil değildir. %97,4’ü bir sendikanın üyesi değildir ki Türkiye toplumu aynı zamanda örgütsüz bir toplumdur, sonucuna varılmaktadır. Halkın %94,9’u Türkiye’de bir partiye -aktif olarak- üye değildir ki örgütsüz toplum tezini doğrulayan bir veridir.

Türkiye’de istenmeyen komşu tipleri şöyle sıralanabilir: uyuşturucu bağımlıları (%93,3), eşcinseller (% 85,4), yoğun alkol kullananlar (yüzde 83,3), AIDS hastaları (% 74,9) ve evli olmayıp beraber yaşayan çiftler (% 65,4). Buna karşın, farklı ırktan olanlara, göçmenlere ve yabancı işçilere, farklı dinden olanlara ve farklı bir dil konuşanlara komşu olmamak konusunda Türkiye toplumu son yıllarda oldukça ilerlemiş ve liberale yakın bir özellik göstermeye başlamıştır.

Türkiye toplumunda ataerkil ve maço özellikler de baskındır. Örneğin, halkın % 47,1’i için kadının kocasından fazla para kazanıyor olması bir sorundur. İşsizliğin arttığı

durumlarda erkeklerin istihdam için öncelikle tercih edilmesi gerektiğini savunanlar da % 59,4'tür. Annenin çalıştığı durumlarda çocukların acı çekeceği görüşüne de yüzde 18 yoğun, % 47,9 oranında da olağan düzeyde destek vardır (toplamda % 65,9). Erkeklerin kadınlardan siyaseten daha başarılı olduğu görüşüne de yüzde 32 yoğun destek, yüzde 36 da destek vardır (toplamda % 68). Erkeklerin iş yaşamında kadınlardan daha başarılı olduğu görüşüne ise % 23,4 yoğun destek, % 40,7 de destek vardır (toplamda % 64,1).

Türkiye'de insanların % 68,4'ü evliliği diğer medeni hallere tercih etmektedir. Halkın % 63,5'i daha yüksek ekonomik büyüme oranları ve daha iyi ekonomik imkânlar istemektedir. Ülkenin daha güvenli olmasını öncelikle düşünenlerin oranı ise %20,8'dir (<http://politikaakademisi.org/2016/12/27/dunya-degerler-arastirmasi-2010-2014-turkiye-verileri-analizi/>, 01/03/2019).

Değerler araştırmasında elde edilen bu veriler, Türkiye'de yürütülecek çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları adına birçok ipucu vermektedir. Aile, arkadaş, boş zaman, siyaset, iş, din, sağlık, güven, spor ve sanat faaliyetleri, örgütlü toplum bilinci, istenmeyen komşu tipleri, ataerkillik, evlilik ve medeni durum gibi birçok başlık sosyal çalışmacı için farklılıkların yönetilebilmesi, ötekileştirilmeden hizmetlerin çeşitlendirilmesi adına ipuçları ve referanslardır. Bilinen bazı bilgilerin teyit edilmesinin yanında, bilinenin aksine bazı bilgilerin varolduğu görülmüştür. Ayrıca bilinmeyen bazı kültürel değerlerde ortaya çıkmıştır. Sosyal çalışmacıların bu ve benzeri araştırma sonuçlarını önemsemesi ülke genelinde mevcut değerlerin bilinmesini kolaylaştırır. Genel değerlerden yola çıkılarak bunun daha da özele indirgendiği yerel değerlerin farkına varılması sosyal çalışmacıya kültürel farklılıkların önemsendiği bir uygulama şansı sunar.

2.9. Bilişsel Cimrilik

Çokkültürlü toplumların en büyük ihtiyacı, esasında *bilişsel cimriliğe* gösterilecek mesafeli duruştur. Bilişsel cimrilik Hewstone'a göre "çevremizdeki insanlara ilişkin bilgi yükünü azaltma" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu da farklı olan her bireyi aynı veya benzer görmekle yine benzer tepkileri göstermek şeklinde sosyal sınıflandırmaları beraberinde getirir (Hewstone vd.'den aktaran Demirtaş, 2003: 133). Sosyal hizmet bir anlamda farklılıklara duyarlı olma mesleğidir (Cree, 2015: 69). **Etnik duyarlılık modeli** farklılıkları gören ve bunun görülmesi ve kabul edilmesi adına mücadele eden bir modeldir. İnsanların farklılıkları, ihtiyaçlarında farklılığını beraberinde getirir. Sosyo-kültürel birçok faktör, müracaatçının ihtiyaçlarını etkileyen hatta belirleyen noktalar olabilmektedir (Yıldırım ve Yıldırım, 2008: 23). Model, etnisite ve diğer duyarlılık alanları ile çokkültürcü sosyal hizmeti, daha uygulanabilir kılmaktadır.

Sosyal inşacı model ise insanın bilgiyi nasıl bulduğundan ve keşfettiğinden çok nasıl ürettiğine odaklanır (Teater, 2014: 89). Bu yönü ile uygulama teorileri arasında kabul edilebilir. Bu modeli benimseyen bir sosyal çalışmacı, her bireyin deneyimine ayrı ayrı önem verir. Müracaatçısının yorumlarında, toplumun ve sosyo-kültürel değerlerin etkisini görmeye ve çözümlemeye çalışır.

Makro sosyal hizmet uygulamalarında **feminist vurgunun**, kadınların ihtiyaçlarını ve farklılıklarını anlamak adına katkıları olmuştur (Keçeci, 2017: 189). Çokkültürcü anlayış

ile bu perspektiften aranan çözüm yolları toplumsal cinsiyet rollerine dair sosyal çalışmacıyı bilişsel cimrilikten uzak tutar. Kadını anlamak demek, kadına sadece hak vermek veya bilimsel metinler üzerinde hak tartışması yapmak demek değildir. Kadının yaşadığı koşulları her şekliyle anlayabilmeyi daha da ötesinde hayatta üstlendiği rollerin farkında olup bu farkındalık üzerinden anlayış ve sosyal hizmet müdahalesi geliştirmeyi gerektirir. Diğer türlü marjinal veya popülist söylemlerden öteye geçilemediği gibi, kadına hak ettiği değer de verilmemiş olur. Böyle bir durumda da, feminist söylem kendi teorisi ve bilgi temeliyle çelişmiş olur.

Bilişsel cimrilığa sebep olan söylemlerden biri de modernist akımdır. Buna karşı tez olarak ortaya çıkan postmodernizm ise kişiyi ve toplumları farklılıkları tanımaya sevk ettiği için, bilişsel cimrilikten uzak tutar. “Postmodern teori ırkların, kültürlerin, cinslerin, cinselliklerin çoğulculuğuna vurguda bulunarak hiçbir tarzın diğeri üzerinde egemenlik kuramayacağı, her unsurun eşit temsile yetkin olduğunda ısrar etmektedir. Postmodernliğin oluşturduğu bu atmosfer daha sonraları farklılıkların adeta kutsandığı çokkültürcülük politikalarının da meşru temelini oluşturacaktır” (Şan, 2006: 75). Çoğulculuğun ve farklılıkların bazı kesimlerce eleştirildiği bazı kesimler tarafından ise savunulduğu bu yüzyılda sosyal çalışmacıların, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında kullanabileceği farklı kuramsal çerçeveler mevcuttur. Bu açıdan sosyal çalışmacının müracaatçısı ile yürüteceği mesleki ilişkiyi, bilişsel cimrilığa girmeden profesyonel bir şekilde sürdürmesi esastır. Müracaatçısını tanıma gereği duymadan, onun önceliklerini ve hassasiyetlerini gözetmeyerek profesyonel mesleki ilişki sürdürülemez.

Buna örnek olarak, kültürel değişkenler içinde “kültürel mahremiyet algısı” verilebilir. 2011 Van depreminde tuvalet ve banyo ihtiyaçları için köyün ortasına bırakılan konteynır ve çadırdan köyün sosyal dokusu gereği büyük çoğunluğu rahat bir şekilde faydalanamamış, çekinceli tavır ortaya koymuştur (Yaman ve Akyurt, 2013: 129). Deprem bölgesinden verilen bu örnek, kültürel duyarlılığın çokkültürcü hizmetlerdeki yerini ortaya koymaktadır. Bu perpektiften kuramsal bilgi temeli güçlendirilmelidir.

2.10. Sosyal Destek

Sosyal hizmet müdahalesinin odağını aslında bir anlamda sosyal destek süreçleri oluşturur. Sosyal destek ağlarının dışında kalmış bir müracaatçı ile yapılacak çalışmalar, genellikle sonuçsuz kalacaktır. Sosyal gereksinimlerden sayılabilecek benlik saygısı da dâhil olmak üzere birçok gereksinim, yine bu ağlar üzerinden şekillenecek ve gelişecektir. **Hümanist yaklaşımın** özellikle vurguladığı kavramlardan biri olan “benlik saygısı”, yine müracaatçının sosyal destek ağlarının güçlendirilmesi ile olumlu yönde etkilenecektir (Gelbal vd., 2010: 17).

Ekolojik yaklaşımın çevre ile etkileşim vurgusu sosyal destek ağlarını, çokkültürlü toplumlarda daha da anlamlı kılmaktadır. Bu etkileşim kimi zaman fırsatlar sunarken kimi zamanda engelleyici olabilmektedir (Turan, 2012: 319). Müracaatçının sosyal destek sistemlerinin bu açıdan bilinmesi, etkileşimlerinin görülmesi ve kendisi için ifade ettiği anlamın analiz edilmesi, müdahale süreci açısından gerekli noktalar. Bu süreçlerin sosyal çalışmacı tarafından bilinmemesi, bilindiği halde bu perspektiften destek sistemlerinin yorumlanmaması ve etkisinin göz ardı edilmesi sosyal hizmet

müdahalesinin etkisini azaltan bir durum olacaktır. Bu ayrıca sosyal çalışmacının yeterliliği ve yetkinliği açısından, çokkültürlü toplumlarda arzu edilen mesleki bakışın kendisidir.

Bilişsel davranışçı kuramın sosyal desteğin anlaşılması adına sunduğu teorik katkılarda göz ardı edilemez. Bilişsel davranışçı kuram duygu, düşünce ve davranışları birbirinden ayrı görmez, sosyal çalışmacının rolünü de bu dinamikleri birlikte değerlendirecek şekilde ele alır. Müracaatçıların yaşadıkları sorunların azaltılması veya ortadan kaldırılması, duygu ve düşünce süreçlerinin olumlu ve kabul edilebilir bir şekilde değiştirilebilmesine bağlıdır (Teater, 2014: 169). Sosyal destek sistemlerinin var olup-olmadığı veya ne şekilde algılandığı, müracaatçının bilişsel süreçleri açısından ele alınmalı ve olumlu değişimler sunmak adına müdahale süreçleri planlanmalıdır. Sosyal çalışmacının rolü gerek tutum gerekse davranış değişimlerinde etkindir. Özellikle tutum değişimlerinde iki tip süreçten bahsedilebilir. Tutuma zıt davranışlarda bulunmak ve ikna edici iletişim, tutum değişiminde etkili potansiyel rollerdir (Arkonaç, 2005: 446). Sosyal çalışmacı yürüteceği mesleki ilişkilerde bu rollerden ve dinamiklerden faydalanmalıdır. Çokkültürcü sosyal hizmet anlayışında edinilecek kültürel yetkinlik, sosyal çalışmacıyı bilişsel davranışçı kuramın uygulayıcısı olarak da sosyal destek süreçlerinde aktif kılacaktır. Sosyal destek adına ihtiyaç duyulan alanlar varsa bu alanların görülmesi, çarpık anlayışlar varsa bunların düzeltilmesi, bilişsel ve davranışsal uyumluluğun ve bütünlüğün sağlanması adına sosyal çalışmacıya roller sunar. Bu roller, kültürel farklılıkların olduğu toplumlarda, çoğulcu bir anlayışın ve düşüncenin hâkim olması adına kuramı uygulanabilir kılar.

Algılanan sosyal destek genç yaşlarda aileden daha çok, arkadaş ve akran desteğiyle hissedilmektedir. Ailenin ekonomik düzeyi, eğitim seviyesi, anne-babasının hayatta olup-olmaması ve ikamet ettiği yer arasında ilişki vardır (Kaşıkçı vd., 2009). Bunun yanında eş, çocuk, aile, akraba, arkadaş, meslektaş ve yöneticilerin herbiri ayrı ayrı sosyal destek kaynaklarından biridir (Tuğsal, 2017: 22). Sosyal çalışmacı tüm bu kaynaklardan mesleki müdahale sürecinde faydalanmak durumundadır. Kuramsal çerçevelerden faydalanırken, sosyal destek sürecinde etkin ve aktif kılınacak kaynaklar belirlenmelidir. Vakaya göre yaklaşım türü belirlenerek kültürel kodların doğru okunabildiği yetkin müdahaleler yapılmalıdır.

VAKA ÖRNEĞİ

“Pedofilik Bozukluk ve Ensest”

Elli yaşında, lise mezunu, serbest meslek sahibi erkek hasta polikliniğe karısı ile birlikte başvurdu. Karısı, yüksek sesle ağlıyordu. Hasta, karısının yanında başı aşağıda, çökkün bir vaziyette duruyor, ellerini ovuşturup, ağlıyordu. Karısı dışarı çıktıktan sonra kısmen rahatlamış şekilde bizimle iletişime geçti. Yaşadıklarını nasıl anlatacağını bilemediğini; tutucu, geleneksel bir aileden geldiğini ve reisi olduğu ailesinin de bu özelliklerde olduğunu söyledi. Küçük bir Anadolu kasabasında esnafılık yaptığını, bu yaşadıklarının duyulmaması gerektiğini, yoksa yaşayamayacağını ifade etti. Muayeneye son yaşadıklarından sonra karısının zoruyla geldiğini anlattı. Kızına fiziksel olarak dokunduğunu, karısının bunu yanlış anladığını, aslında kızını sevmeye çalıştığını ve kızının da bundan hoşnut olduğunu belirtti. Yargılayıcı olmayan sorular ile durumun anlaşılmasına çalışılması üzerine bunları istemeden yaptığını, çocuklara ilgi duyduğunu anlattı. Onları düşünerek cinsel açıdan uyarıldığını, bu

şekilde hayaller kurduğunu, sevmeye bahanesi ile çocuklara dikkat çekmeden yaklaştığını söyledi. Küçük çocuklara ilgisinin ergenlik döneminden beri olduğunu, çocukların erkek veya kadın cinsiyetinden olmasının önem arz etmediğini belirtti. Sevmeye davranışının; okşama, dokunma dışında ileriye gitmediğini ifade etti. Çocuklara karşı olan bu ilgisinin zamanla evdeki kızının da dâhil olacağı şekilde değiştiğini açıkladı. Kızının 13 yaşında olduğunu, kendisine çok yakın davrandığını belirtti. Bazı geceler anne baba olarak kızlarını yatakta ortalarına alarak uyuduklarını anlattı. Kızının da kendisini çok sevdiğini, babasız yapamayacağını, her zaman kendi kucağına oturmak istediğini belirtti. Zamanla bu durumun hoşuna gittiğini ve kızını okşadığını, hiç bir zaman ileriye gitmediğini; ancak son olayda kızının dudağını öptüğünü, kızının da durumu annesine anlattığını, bu şekilde evde kriz çıktığını ve apar topar bize geldiklerini anlattı.” (Bulut, 2016: 282).

Bu vaka DSM-5’in (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) tanı kriterlerine göre *pedofilik bozukluk* tanısıyla tedavi, izleme süreci alınmış tedavi sonrasında süreç sonlandırılmıştır. İlaç takibinin haricinde kişi özellikle bilişsel davranışçı psikoterapiyle de desteklenmiştir. Bir sosyal çalışmacı bu ve benzeri vakalarda, kendi değerleri ve kabulleri çerçevesinde müracaatçısının bu eğilimini tasvip etmiyor veya karşı çıkıyor olabilir. Sosyal hizmet birimine böyle bir durumdan duyduğu rahatsızlık ile gelen ve destek isteyen bir müracaatçıya yaklaşım tarzı kişisel değil profesyonel olmak zorundadır. Kuramsal çervelerin bu noktada sosyal destek süreçlerini harekete geçirecek şekilde seçilmesiyle, bilişsel-davranışçı yöntemlerin eşlik ettiği mesleki müdahale kişinin eğilimleri ile baş edebilmesi adına onu güçlendirmelidir. Bu vaka örneğinde özellikle kişinin eşi, yaşanan problemde desteğini esirgemeyerek, eşini reddetmeyerek, mevcut eğilimlerini kontrol altına almasında yardımcı olarak problem çözümünde etkin rol almıştır. Kişi eğilimleri ile artık baş etmeyi, düşüncelerini doğrudan davranış olarak yansıtmamayı öğrenmiştir.

Çokkültürlü toplumlarda istendik düzeyde sosyal destek, tüm bireylere, gruplara veya kültürlere verilememektedir. Özellikle toplumun onaylamadığı farklı eğilimler ve davranışlar, bir kültürde tedavi süreçlerine daha rahat yönlendirilebilirken, başka bir kültürde bireysel tedbirlerle bastırılarak veya bilinsede gizlenerek farklı çareler aranmaktadır. Durum böyle olunca parafilik² davranışlar tedavi edilmeyen ancak toplumda görülmeye devam eden davranışlar olarak kalmaktadır. Profesyonel ilişki içinde sosyal çalışmacının yaklaşımlarını da etkileyebilen kültürel farklılıklar, burada uygulama becerisini etkileyen bir unsur olarak sosyal çalışmacının karşına çıkar. Bunların farkında olan bir sosyal çalışmacı, mesleki müdahalesini daha sağlıklı yürüteceği gibi daha etkili desteklerde sunar.

“Herkesin bir sesi vardır. Her sesin ise anlatacak bir hikâyesi vardır. Her vakanın hikâyesi de kendine özgüdür. Her hikâyenin ise ihtiyaca göre farklılaşan talepleri vardır” (Acar, 2013: 250). Vaka yönetiminde bu bakış, sosyal destek süreçlerinde rol alacak bir sosyal çalışmacıya kültürel yetkinlik kazandıracaktır.

2.11. Benlik Gelişimi / Kendi Kaderini Tayin

Çokkültürlü toplumlarda, “benlik gelişimi” müracaatçının kendi kaderini tayin edebilmesi, var olabilmesi diğer bir deyişle birey olabilmesi adına özünü teşkil eder.

² **Parafili:** Sapık cinsel dürtü veya cinsel sapıklık (Türk Dil Kurumu, TDK)

Çokkültürcü sosyal hizmet anlayışı, müracaatçıya dönük bu gerçekliği odağına alır ve müdahale süreçlerini yapılandırırken uygulamayı bu perspektiften planlar.

Psiko-sosyal kuram içinde Erikson, insanın benlik gelişimine dair sekiz evreyi bu bakımdan her yaş grubuna göre tasnif etmiş ve o evreye özgü psiko-sosyal bunalımları da özellikle ayrı ayrı ele almıştır. Bunlarda sırasıyla; güvene karşı güvensizlik, özerkliğe karşı utanç ve kararsızlık, girişime karşı suçluluk, beceriye karşı aşağılık duygusu, ego kimliğine karşı rol kargaşası, yakın ilişkilere karşı soyutlanma, üretkenliğe karşı kısırlık, ego bütünleşmesine karşı umutsuzluk. Bütün bunlar müracaatçının o döneme has “özgül psiko-sosyal bunalımlar”ıdır (Yıldırım ve Yıldırım, 2008: 30-46). Aşılmamış bu bunalımlar kişinin benlik gelişiminde bir problem ve sorun olarak kalmakla birlikte ait olduğu günden bugüne bireyi etkileyerek devam edebilir. Bu kuramsal çerçeveden müracaatçısına bakan bir sosyal çalışmacı, kültürel farklılıkların birey üzerindeki etkilerini ve tamamlanmamış benlik gelişimi aşamalarını, özgül psiko-sosyal bunalımları keşfedebilmesi, fark edebilmesi, yorumlayabilmesi ve müracaatçısına yardımcı olabilmesi daha kolaydır. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında bu kuramsal çerçeve sosyal çalışmacıya birçok farkındalık alanları sunar.

İnsanın değerli oluşu ve bu değerli oluşundan hareketle ortaya çıkmış bazı psikoloji ekolleri vardır. Bunlardan biri de “günahkâr insan” algısına yönelik sunduğu eleştirilerle Rönesans döneminde ortaya çıkan **hümanist psikolojisi**dir. Güçlü bireyseliğin hissedildiği bir ekoldür. Artık insanın bizzat kendisi değerlidir. Tanrının takdirine bırakılmış bir insan söz konusu değildir (Teater, 2014: 126). İnsanı özgün ve bütüncül olarak ele alan hümanist psikoloji, farklılıkların anlaşılması ve kendisindeki iç dinamiklerin keşfedilmesi adına referanslar sunar. Çokkültürlü toplumlarda farklılıkların anlaşılması ve kabul edilmesi, sosyal sorunların çözümünde ilk adımlardandır. Bunun başarılabilmesi içinde öncelikle sosyal çalışmacı kendisi kültürel yetkinlik adına insanı nasıl tanımladığına dair farkındalık ortaya koymalıdır. İnsanı bu perspektiften hareketle duygu, düşünce ve davranışlarıyla birlikte bir bütün olarak ele almalıdır.

Feminist kuram da yine insanın değerli oluşundan hareketle kadını baskı gören grup üyesi olarak ele alır ve hak ettiği değeri ve eşitliği kendisine sunmak adına mücadele eder (Yıldırım ve Yıldırım, 2008: 206). Kadının güçlendirilmesi ve hak ettiği değerini kendisine verilmesi, kuramın müracaatçıya yönelik benlik gelişimine dair katkıları arasında sayılabilir.

Benlik gelişimi noktasında ele alınacak diğer bir kuramsal çerçeve **güçlendirme yaklaşımı**dır. Müracaatçının sorunlarına odaklanmadan onu daha çok pozitif yanları ile ele alan, başarısına odaklanan, yaftalamaktan çok, becerileri üzerinden müdahale sürecini yürüten bir anlayış ve çalışma yöntemidir (Teater, 2014: 49). Kültürel çeşitliliğin ve farklılığın olduğu toplumlarda, sürekli olarak farklılıklara ve ayrılıklara vurgu yapılması, toplumsal gerginlik sebebi olabileceği gibi, bireysel bazda düşünüldüğünde müracaatçılar açısından da terapötik ilişki sürecinde direnç göstermeye iten sebepler arasında olabilmektedir. Müracaatçının benliği, kendi özü olarak ele alındığında, ona yöneltilecek negatif eleştiriler, bu ilişki sürecini yıpratabileceği gibi sürdürülebilir olmaktan da uzaklaştıracaktır. Burada özellikle güçlendirme yaklaşımının ilkeleri, çokkültürcü sosyal

hizmet uygulamalarında mesleki ilişki sürecini daha sürdürülebilir ve uygulanabilir kılar. Ayrıca, müracaatçıyı güçlendirmenin yanında, sosyal çalışmacıya da bu kuramsal çerçeveden hareketle çokkültürcülük adına birçok uygulama becerisi kazandırır.

Sosyal hizmet müdahalesi, müracaatçının lehine değişimi öngören planlı müdahale sürecidir. Planlı değişim süreci, “müracaatçı kuruma geldiği ilk andan itibaren planlanan, müracaatçının içinde bulunduğu sistemin değerlendirildiği, sorunlarının ve ihtiyaçlarının tespit edildiği, müracaatçının da katılımı sağlanarak sorunlarının üstesinden gelebilmesi için toplumdaki kaynakların ve hizmetlerin harekete geçirildiği bir değişim süreci” (Tekindal vd., 2018: 50) olarak da tanımlanabilir. Bu aşamalarda müracaatçının aktif kılınması ve kendi kaderini tayinde dış unsurlardan ziyade kendisinin belirleyici olması benlik gelişimi ve varoluşu adına kritiktir.

İki kadın müracaatçının şiddet sonrası yaşadıkları ve sığınma evine gelme öyküleri benlik gelişimi ve kendi kaderini tayin noktasında vaka olarak örnekletirilmiştir:

VAKA ÖRNEĞİ

“Müracaatçı Ayşen, sekiz kardeşi olduğunu belirtmiştir. Babasıyla aralarının çok iyi olduğunu ancak yakın zamanda babasını kaybettiğini ifade etmiştir. Annesiyle aralarının çok iyi olmadığını ve babasını kaybedince aile ilişkilerinin de eskisi gibi olmadığını eklemiştir. Üç çocuğu olduğunu ifade ederken her fırsatta çocuklarını ne kadar sevdiğini de dile getirerek çocuklarını asla bırakmayacağını da belirtmiştir. Eşiyle arkadaş ortamında tanıştıklarını ve bir müddet sonra evlenmeye karar verdiklerini, ancak ailesinin istemediğini ifade etmiştir. Ayşen, evlenme konusunda kendi kararını vererek evlendiğini ve yanlış bir seçim yaptığını ifade ederek devam etmiştir. Evliliklerinin her döneminde ekonomik ve psikolojik şiddete maruz kaldığını ve evliliklerinin son bir buçuk yılı içerisinde cinsel şiddet ve fiziksel şiddete uğradığını ifade etmiştir. En basit konulardan bile şiddet görmeye başladığını ve şiddetin dozunun her geçen gün arttığını belirtmiştir. Evliliklerinin son döneminde dışarıya çıkamadığını ifade etmiştir. Her şiddete uğradığında, eşinin çocukları kayınvalidesine gönderdiğini ve çocuklar gittikten sonra da eşinin, kendisine işkence boyutunda şiddet uyguladığını ifade etmiştir. Eşinin ailesinin de şiddete tanık olduğunu ve bildiğini, ancak engellemediklerini aksine erkektir yapar gibi sözlerle bu şiddeti desteklediklerini belirtmiştir. Şiddetin dozunun arttığı bir gün, evden çıktığını ve bağırdığını, ancak kimsenin duymadığını ifade ederek, tanımadığı kişilerin evine sığındığını ifade etmiştir. Daha sonra ALO 183 hattı aracılığı ile ihbarda bulunduğunu ve polis eşliğinde çocuklarını almaya gittiğini belirterek, bir daha asla geri dönmek üzere evden ayrılmaya karar verdiğini de eklemiştir.

Olayın yaşandığı ildeki kadın sığınma evine gittiğinde kurum şiddetine maruz kaldığını, orada bulunmalarının gizli tutulması gerekirken, eşiyle telefonda görüşmek zorunda bırakıldığını ve eşine dönmesi için ona baskı yapıldığını, üç çocuk ile bir yere gidemezsin, yapamazsın gibi sözlerle vazgeçirilmeye çalışıldığını ifade etmiştir. Daha sonrasında kurumdaki bazı kişilerin yardımıyla şu an bulunduğu ile gelmek üzere bilet aldığı ve başka hiçbir şey almadan yola çıktığını ve İstanbul’a ulaştığını belirtmiştir. Sonrasında şu an bulunduğu sığınma evinde kalmaya başladığını ve bu dönemin hayatının dönüm noktası olduğunu belirtmiştir. Kurumun kendisini çok sahiplendiğini ve güçlendirdiğini hem kurumun çabası hem de kendi azmi ile işe yerleştiğini, çocuklarını okula gönderdiğini, ödevlerinde yardım ettiğini ve çocuklarıyla verimli vakit geçirdiğini ifade ederek, ilk kez bir işte çalıştığını belirtmiştir. Ayşen, kurumda bulunduğu süre boyunca, psikolog tarafından psikolojik destek aldığını ve sosyal hizmet uzmanı ile süreç görüşmeleri yaptığını eklemiştir. Bu görüşmeler Ayşen’in güçlenmesine yönelik yapılan çözüm odaklı müdahalelerdir. Sosyal hizmet uzmanı, süreç görüşmelerinde söz konusu vakayı kısımlar halinde ele alarak çözüm

odaklı müdahalelerde bulunmuştur. Psikolog da müdahalelerinde çözüm odaklı psikoterapi teknikleri kullandığını belirtmiştir.

Ayşen kurumdan sonraki süreçte, gelecek ile ilgili hedeflerini anlatırken, kendi ayakları üzerinde durmak istediğini, eve çıkmak istediğini ve çocuklarının düzeni bozulmadan, çalışmaya da devam etmek istediğini belirtmiştir. Kendisini güçlü kılan en önemli değerini, annelik olduğunu ifade ederek, çocuklarını çok sevdiğini bir kez daha tekrar etmiş ve çocuklarının bir teşekkür etmesinin her şeye değdiğini ifade etmiştir. Ayşen, görüşmenin sonunda kadınlara bir mesaj bırakmıştır: “Her şey erkek değildir, çocuklar hiçbir şey için engel değildir ve doğru karar, doğru insanlarla hayat güzeldir” (Tekindal vd., 2018: 55-56).

Müracaatçı Ayşen’in planlı müdahalesi yürütülürken buradaki kuramsal çerçeveler sosyal çalışmacıya güçlü bir kuramsal bilgi temeli sunar. Bu vaka örneğinde de, müracaatçının güçlü yanları vurgulanarak müdahalede kendi kaderini tayin etmesi adına kendisine fırsatlar sunulur.

“Müracaatçı Zehra ile yapılan görüşmede beş kardeş olduğunu ifade etmiştir. Kendisinin kız olması sebebiyle, eğitimine ortaokula kadar devam etmesine izin verildiğini, erkek kardeşlerinin ise lise mezunu olduklarını söylemiştir. Çocukluk ve ergenlik yıllarını geçirdiği ailesinde, aile içi ilişkilerinin çok iyi olduğunu babasının sürekli ağır işlerde çalıştığı için evde çok az vakit geçirdiğini çok fazla iletişimlerinin olmadığını dile getirmiştir. Annesine çok bağlı olduğunu çocukluk, gençlik ve evlilik döneminde sürekli her şeyini annesine anlattığını ve bir yıl önce annesini kaybetmesiyle ağır psikolojik çöküntü yaşadığını, ara ara ağlama nöbetleri geçirdiğini anlatmıştır. Bu süreçte psikiyatriye yönlendirilmiş ve psikiyatrist tarafından düzenlenen ilaçlarla tedavi görmüştür. Abla ve ağabeylerinin iyi insanlar olduğunu fakat boşanma kararından sonra hiç biri destek çıkmadığı için hepsiyle iletişimini kestiğini belirtmiştir.

Gençlik döneminde arasının çok iyi olduğu dokuz yıl yanında yaşadığı amcası ile miras kavgası sebebiyle görüşmediğini belirtmiştir. Boşanmak istediği dönemde aile fertleri kız çocuğunu da babasına bırakarak gelmesi koşuluyla kendisine yardım edeceklerini belirtmiştir. Bunun sonucunda müracaatçı Zehra, son altı aydır tamamı ile iletişimini kestiğini belirtmiştir. Zehra, yirmi bir yaşında evlendiğini evliliğinin on yedi yıl sürdüğünü, evliliğin ilk yıllarından itibaren şiddetin sürekli var olduğunu ve toplum baskısı sebebiyle boşanmaktan korktuğunu ifade etmiştir. Evlenmeden önce bir sevgilisi olduğunu, yurt dışında yaşadığını ve uzaktan akraba oldukları için ailesinin sevdiği kişi ile evlenmesine karşı çıkarak şiddet gördüğü eşi ile evlenmeye zorlandığını ifade etmiştir. Eşi ile evli olduğu süre zarfında sürekli annesinden yardım gördüklerini, eşinin sık sık İstanbul’a gittiğini ve kendisini Bayburt’ta bırakarak aylarca gelmediğini belirtmiştir. İkinci çocuğun doğumundan sonra eşiyle birlikte İstanbul’a yerleştiklerini belirtmiştir. Zehra, eşinin İstanbul’da kendisi dışında imam nikâhlı bir eşinin daha olduğunu iddia etmektedir. Zehra, İstanbul’da yaşadıkları dönemde ev temizliğine gittiğini bir buçuk ay bir lokantada çalıştığını ve kaymakamlıktan maddi yardım aldığını belirtmiştir. Eşinin bu süreçte sürekli alkol ve uyuşturucu madde kullandığını, eve kadın arkadaşlarını getirerek kendisini bu kadınlara hizmet etmeye zorladığını, istediği şekilde davranmadığında şiddet uyguladığını, aşağılayıcı ve onur kırıcı sözler söylediğini belirtmiştir. Zehra, bir oğlan ve bir kız olmak üzere iki çocuğu olduğunu ifade etmiştir. Zehra, şiddetin gerçekleştiği bir gün buna tanık olan oğlunun karakola ihbarı ile ŞÖNİM ile bağlantısının gerçekleştiğini belirtmiştir. Kuruma yaş sebebiyle oğlunun alınmadığını ifade etmiştir. Son yerleştiği sığınma evinin, kaldığı üçüncü sığınma evi olduğunu belirtmiştir. Kızının psikolojik destek aldığını ifade etmiştir. Kendisinin annesinin vefatı sonrası ağlama nöbetleri geçirdiğini ve psikolojik destekle bu durumla baş edebilir hale geldiğini ifade etmiştir. İşe girmek ve oğlunu da eşinden alarak çocuklarıyla bir yaşam kurmak istediğini ifade etmiştir. Boşanma davasının devam ettiğini eşinin kızı vermesi koşuluyla boşanmayı kabul edeceğini ve avukatın süreçle sağlıklı bir şekilde ilgilenmediği

için davasının uzadığını ifade etmiştir. Vakaya kurumda kaldığı süreçte vakadan sorumlu uzman ve psikolog tarafından çözüm odaklı psikoterapi teknikleri kullanılmıştır. Kendisine iç gözü kazandırılmaya çalışılmıştır.” (Tekindal vd., 2018: 56-57).

Müracaatçı Zehra'nın karşılaştığı sorunlar ve yaşadıkları onu, kendisi ve ailesiyle ilgili birçok kararlar almaya itmiştir. Bu süreçte onun yanında olacak, destekleyecek ve güçlendirecek bir sosyal çalışmacı, müracaatçının kendi kaderini tayin etmesini kolaylaştırırken ihtiyaçlarını da sağlıklı bir şekilde giderebilmesini sağlar.

Özellikle müracaatçıların gerçek benlikleri ve ideal benlikleri arasında yaşadıkları çelişkiler varsa bu süreçte sosyal çalışmacı buna dair farkındalık kazandırır. Alınan kararların gerçekçi ve uygulanabilir olması müracaatçının kendine olan güven ve saygıyı kazanmasını etkiler. Psiko-sosyal müdahalenin bir gereğide budur. Psiko-sosyal müdahale diğer kuramsal çerçevelere de açıktır. Gerçek amaç, müracaatçının fonksiyonlarını ve diğer bireylerle olan ilişkilerini doyurucu ve güçlü kılarak sosyal çevresindeki imkân ve kaynaklardan en üst düzeyde faydalanmasını sağlamaktır (Turan, 2012: 252-260). Müracaatçıya dönük olarak bunun sağlanamadığı müdahale hizmetleri, onun kendi kaderini tayin etmesini zorlaştırır.

Müracaatçı Zehra ve Aysen vakasındaki gibi ve/veya benzeri vakalardaki müracaatçı yaşantıları onların birçok açıdan desteklenmesini ve güçlendirilmesini mesleki roller açısından zorunlu kılar. Tüm bu mesleki müdahaleler sırasında ise kuramsal çerçeveler sosyal çalışmacıya yol gösterecektir.

2.12. Sosyal Adalet

Sosyal çalışmacılar, mesleklerinin bir gereği olarak baskı karşıtı bir anlayışla sosyal adaletin ilerlemesine katkı sunarlar. Ayrımcılık üzerine şekillenmiş olan sistemi, müracaatçısı adına yeniden inşa etmek üzere kendine misyon edinir (Teater, 2014: 100). Sosyal adalet, farklılıkları ile karakterize olan, çeşitliliği bünyesinde barındıran çokkültürlü toplumlarda özellikle önem arz eder. Geliştirilecek ve sunulacak hizmetlerin çokkültürcü bir anlayışla sunulması sosyal çalışma mesleği için olmazsa olmazdır. Hak temelli bir sosyal hizmet anlayışı ancak, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları ile mümkündür.

Bu uygulamalara katkı sunan birçok kuramsal çerçeve mevcuttur. Bunlardan **radikal sosyal hizmet**, küreselleşme sürecinde yaşanan eşitsizlikler ve toplumsal adaletsizliğe dair yapılan vurgular (Erbaş, 2009: 61) üzerinden şekillenir. Hak savunuculuğunu çoğulcu bir anlayış ile gerçekleştiren radikal sosyal hizmet uygulamaları, farklılıklar ve çeşitlilikler üzerinden şekillenen adaletsizliklere karşı çıkar. Toplumsal düzeyde yürütülen pek çok hizmet, sosyal adaletten yoksun bir şekilde yürütülürse, müracaatçılar arasında hak temelli bir sosyal hizmeti ve çokkültürcü anlayışı yerleştirmek meslek adına oldukça güçleşir.

Sosyal adaletin, kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlardaki müracaatçı kitlesinde çok farklı yansımaları ve etkileri mevcuttur. Özellikle göçmenlerin olduğu toplumlarda **varoluşçu yaklaşımının** temel prensipleri üzerinden müracaatçı ile mesleki terapötik ilişki geliştirmediğinizde, yaşadığı belirsizlikler ve hayatındaki haksız uygulamalar üzerinden

belirginleşen anlam arayışı, onu ve çevresindekileri etkisi altına alarak, çoğunluğu için belirsiz ve etkisiz bir hayatta kaybolma sebebi olmaktadır. Örneğin; geldikleri ülkeye aslında emekleri ile kayıt dışı da olsa katkı sunan ancak yasal statünün dışında kalan birçok göçmen, “ucuz ve güvencesiz insan yığını” olarak yaşamlarını sürdürmekte, görünmez bir yabancı kitlesi olarak kabul edilmektedir (Dedeoğlu, 2011: 33). Bu şekilde bir hayata tutunmaya çalışan müracaatçıya yönelik sosyal hizmet müdahalesi, çokkültürcü anlayıştan ve varoluşçu prensiplerden uzak düşünülemez. Kişinin hayatta var oluş sebebi yoksa, kendisine veya çevresine dair varoluş mücadelesini sürdüremez. Çokkültürcü sosyal hizmet müdahalesinin bir amacı da, müracaatçılar ile yürütülen mesleki ilişki sürecinde onu ve yaşamını anlamlı kılarak, sosyal adaletin olduğu bir yapı içerisinde kendisini güçlendirmektir.

Ekolojik yaklaşım çevresel unsurlar ile birey arasındaki dengeyi, onun biricikliği üzerinden ele alır. Çevresel faktörleri de birey üzerindeki etkisinden dolayı önemser (Sheafor ve Horejsi, 2015: 112). Bu çevresel sistemler arasındaki denge bozulduğunda, bireyin uyumu bozulacağı gibi sosyal adaletin tesisi de zorlaşacaktır. Müracaatçının uyum içinde olduğu ekolojik bir sistemden, çatıştığı çevresel bir sisteme geçildiğinde eğer ki, sosyal çalışmacı toplumun çevresel unsurlarını, etkileşimlerini ve işleyişleri ekolojik yaklaşımın prensipleri ile okumaz ve müracaatçının yaşadıklarını, hissettiklerini bu perspektiften ortaya koymaz ise, iyi oluş haline ve sistem içindeki uyumuna katkı sunması mümkün olamayacağı gibi sosyal adaleti sağlaması da zorlaşır. Sağlıklı sosyal hizmet politikaları üretmek ve çokkültürcü anlayışı yerleştirmek yine bu perspektiften sorunlara eğilmekle mümkün olacaktır.

Sosyal adaletin bir yönünü şiddet olgusu oluşturur. Şiddetin toplumsal yönü iyi okunup doğru analiz edilemezse, farklı boyutları görülmezse tüm vatandaşlar için başta güvenlik noktası olmak üzere birçok noktada risk oluşturma yanına adaletli bir refah sunumunu da zorlaştırmaktadır. Bu sağlanamadığı takdirde şiddet olgusu birçok hayatı da tehdit eder. Özellikle sosyo-kültürel çeşitliliğin olduğu büyük metropollerde yabancı uyruklu kadın vatandaşların artışıyla cinsel amaçlı şiddete maruz kalan vakalardaki artış hatta öldürmeye kadar giden şiddet eylemleri (Sözen vd., 1999: 24) sosyal adaletin çok yönlü yansımalarını örnekler niteliktedir. Her geçen gün bu sayı daha da artmaktadır (<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/2017-utanc-raporu-2017de-409-kadin-olduruldu-387-cocuk-cinsel-istismara-ugradi-40696747>, 09/03/2019). Şiddetin diğer türlerinin de sosyal adalet kapsamında düşünülmesi gerektiği Tablo 11’de görülmektedir. Bu şiddet türlerinin ve uygulamalarının sonlandırılması adına sosyal çalışmacıya kuramsal bakış açısı sunacak ve yol gösterecek çerçeveler uygulama adına pratiklik sağlayacaktır.

Tablo 11. Şiddet Türleri ve Uygulanması

Şiddetin Türleri	Uygulanması
Fiziksel Şiddet	• Tokat- yumruk atmak • Tekmelemek • Bir aletle vücuda zarar verme • Sağlıksız koşullarda yaşamaya zorlama vs.
Psikolojik Şiddet	• Küçük görmek, aşağılamak • Emir vermek • Sürekli eleştirmek • Başkalarıyla karşılaştırma • Dalga geçme, lakap takma vs.
Cinsel Şiddet	• Cinsel ilişkiye zorlamak • Taciz • İstenmeyen cinsel içerikli sözler • Encest • Zorla evlendirme • Doğum kontrol yöntemlerini reddetmek • İstenmeyen cinsel içerikli davranışlar vs.
Ekonomik Şiddet	• Çalışmaya zorlama • Çalışmaktan alıkoyma • Kişisel mal varlığının izinsiz kullanımı • Yetersiz para vermek veya para vermemek

Kaynak: Akkaş ve Uyanık, 2016; Harcar, vd. 2008; Sarıcı, 2013; Yüksel, 2016'dan aktaran Tekindal vd., (2018).

Sosyal adaletin sağlanması yönündeki kuramsal çerçeveler çok yönlü ele alınabilirse, bilimsel farkındalık da gerçekleşmiş olacaktır. Bu sağlanabilirse mağduriyetler yaşanmadan sunulacak refah hizmetlerinin önü açılacaktır.

2.13. Eklektisizm

Sosyal çalışmacıların müdahale hizmetlerini planlarken ve bu hizmetleri sunarken kullanabileceği birçok kuramsal çerçeve olduğu daha önceki bölümlerde vurgulandı. Peki bir sosyal çalışmacı tüm çerçeveleri düşündüğünde kendisine nasıl bir yol haritası çıkaracak?, Bu çerçevelerden hangisini kendisine rehber edinecek?, Hangisi karşılaştığı vaka için ona daha çok katkı sunacak?, şeklindeki birçok sorunun cevabı yine sosyal çalışmacının kendisindedir. Mesleki yeterliliği de süreçte kendisine katkı sunacak ve müracaatçısı için hangisinin doğru bir çerçeve olduğuna karar verecektir. Bir doktor düşünün ki, her hastasına tek bir ilaç ve tek bir tedavi yöntemi kullanıyor. Her yaş grubuna aynı metotla tedavisini sürdürüyor. Böyle bir yaklaşımın, yöntemin, tekniğin veya anlayışın hastalarda karşılık bulması mümkün müdür? Bazıları için geçerli olan doğrular, birçok hasta için doğru veya istenen etkiyi sağlamaz. Aynı şekilde sosyal çalışmacı da bir profesyonel olarak mesleğini icra ederken kullanacağı kuramsal çerçeveleri belli kalıplar üzerinden değil, daha çok müracaatçısı üzerinden hareket ederek yol haritasını belirlemelidir. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarının, farklılıklar ve çeşitlilikler üzerinden sunulabilmesi ancak bu şekilde mümkün olacaktır. Kültürel farklılıkları olan, sosyal gerçeklikleri ve geçmiş yaşantıları apayrı olan gerek bireylerin gerekse toplulukların ihtiyaçları ve sosyal öncelikleri her zaman değişecektir. İnsana hizmet, insanın farklılığının kabulüyle başlar. Farklılıkların kabulü de farklı müdahale türlerini ve yaklaşımlarını gerektirir. İşte tam da bu noktada sosyal çalışmacının karşısına

kuramsal çerçeveler çıkar. Sosyal çalışmacının karşılaştığı vakanın temel dinamiğini keşfetmesi ve kullanacağı kuramsal çerçeveye, yöntemine ve tekniğine karar vermesi, müdahale süreçlerini yönetmek adına ilk adımlardandır. Farklı çerçevelerin bir arada olması, bazen öncelik sırasına göre yer değiştirmesi, eklektik yaklaşımın bir gereğidir.

İnsanın bütün oluşu, kuramların da belli açılardan bu bütünlüğe uygun etkileşimlerini mümkün kılar (Topses, 2012: 73). Her bir sosyal çalışmacının kendi uygulama modellerini ortaya koyarken bu perspektiften yararlanması çokkültürcü sosyal hizmetin müracaatçı açısından uygulanabilir ve sürdürülebilir olmasını kolaylaştıracaktır. Thompson'ın (2016: 47) vurguladığı gibi sosyal çalışmacının temel görevlerinden bir tanesi müracaatçı için belirsizliği yönetebilmektir. O halde her müracaatçının yaşantısı da kendisine özel olduğuna göre, bu belirsizlikler yönetilirken eklektik yaklaşımın esas tutulması problemin öznelliğine daha uygundur.

Sosyal hizmet, “bireylerin toplum içinde kendilerini ifade edebilmeleri, yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve toplumda sosyal adaletin sağlanmasına yönelik programlardan oluşan bir bütündür” (Eroğlu, 2013: 25). Tanımdaki bu üç dinamik unsur, eklektik yaklaşım içinde sunulacak farklı ekollerle müracaatçı adına daha etkin ve daha hızlı sonuçlar verecektir.

Sosyal hizmet mesleğinin icrasında yardım isteyeneye yardım götürmek esastır. Yardım süreçlerinde iyi niyetli olmak, yardım sürecini işlevsel kılmak için yetmez. “Zarar vermeme” ilkesi göz önünde bulundurularak yardım süreçlerinde bireylerin hak temelli tüm taleplerine cevap verilir. Mesleki müdahaleler yürütülürken, geleneksel yaklaşımlar yanında güncel yaklaşımlarında dikkate alınarak birbirini beslemesi modern anlayışın gereğidir. Sunulan hizmetlerde mesleki etik ve ilkeler gözetilirken, ideal olan yaklaşım şekli ise vakadan vakaya değişebilmektedir (Acar, 2013: 251). Eklektik yaklaşımın gereği de buradan doğar.

VAKA ÖRNEĞİ

Bir Yakınını Kaybetmiş Erkek Bir Müracaatçı ile Uygulama Teorilerini Kullanma

“Annesinden yeni boşanmış babası ile yurtdışı seyahatine giden bir erkek bir müracaatçı, dönüşte annesini görmek üzere hastaneye gelir ve kendisi yurtdışındayken beklenmedik bir şekilde ölen annesinin haberini alır. Bu sürede annesi de henüz evlenmiştir. Sosyal çalışmacı, kendisinin uzakta iken böyle bir kaybının olmasına üzüldüğünü sakince söyler ve kendisine nasıl yardımcı olabileceğini sorar. Müracaatçının iki temel ricası olur. Birisi, ne olduğunu öğrenmek ister ve ne yapması gerektiğini sorar. Sen ne yapardın?” (Payne, 2016: 13).

Bu vakadan hareketle düşünülecek olursa her sosyal çalışmacının kafasında şekillenen mesleki müdahale şekli aynı değildir. Herkesin aynı mesleki müdahalede bulunması beklemek zaten gerçekçi bir beklenti olmaz. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının değer boyutunda alt tema olarak işlenen kültürel farkındalık ve öz-farkındalığın süreci şekillendirmede etkili olacağı unutulmamalıdır. Bu etkilerin farkında olan bir sosyal çalışmacı, müracaatçısının kültürel farklılıkları konusunda bilgi sahibi olarak uygulamanın yapılandırılmasını kolaylaştıracaktır. Müdahale hizmetlerine bu farkındalıklarla başlayan bir sosyal çalışmacının faydalanacağı kuramsal çerçeveyi/çerçeveleri kararlaştırması zor olmayacaktır. Her bir vaka kendi içinde özel

olduğu için, müracaatçının durumu ve öznelliği dikkate alınarak yürütülecek yardım ilişkisinde tek bir yaklaşımın doğruluğunu savunmak, hem müracaatçı açısından hem de sosyal çalışmacı açısından dayatma olur. İhtiyaç duyulan kuramsal çerçeveler vakanın gereksinimine göre sosyal çalışmacı tarafından seçilir ve bu doğrultuda yürütülür.

Günümüz modern anlayışı ve sosyal hizmet disiplini farklılıklar üzerine çalışırken eklektik yaklaşımı savunur (Özbesler ve Bulut, 2013: 101). Eklektik yaklaşımdan hareketle müdahale planı oluşturan bir sosyal çalışmacı, kuramsal çerçeveler konusunda kendini daha rahat hissedecek ve müracaatçının yüksek yararını gözeterek gerek duyduğu uygulama teorilerine ve yaklaşımlarına karar verecektir.

Genel hipotezde sosyal hizmet uygulamalarının insan temelinde dil, din, ırk, mezhep, kültür ayrımı gözetmeksizin sunulabilmesinin ön şartı çokkültürcü sosyal hizmet yaklaşımına bağlanmış ve bu hipotez “sosyal hizmet kuramlarında çokkültürcü sosyal hizmetin yeri nedir?” sorusuna cevap aranarak bu bölümde kuramlardan oluşturulan tematik başlıklarda tartışılmıştır. Peki sosyal çalışmacının bu kuramsal çerçevelere çokkültürcü sosyal hizmet yaklaşımında ihtiyacı var mıdır? Varsa ne gibi gerekçelerle vardır? Davranışlar ve durumlar kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda sunulacak hizmetlerin planlanmasında ve sürdürülebilir olmasında gerekli referanslardır. Kuramlar tam da bu noktada rol üstlenerek müracaatçının davranışlarını ve durumlarını anlamlandırmayı, açıklamayı ve anlamayı sağlar. Geçmişte olanları ve gelecekte olabilecekleri müracaatçı adına kestirebilmeyi ve bu konuda içgörü kazanmayı kolaylaştırır. Sosyal çalışmacının müracaatçısına yönelik sürdüreceği mesleki ilişkisinde, kuramsal çerçeveleri sosyal hizmetin değerleri ile uyumlu bir şekilde kullanmak gibi bir sorumluluğu da vardır. Bu sorumluluğun gereği olarak sosyal çalışmacı kendi sezgilerine, doğrularına ve varsayımlarına göre hareket edemez (Teater, 2014: 12-13). Buradan hareketle sosyal hizmet disiplinine katkı sunan birçok kuramsal çerçeve bu çalışmada ele alındığı şekliyle birçok temada sosyal çalışmacının karşısına çıkmakta ve farklı vakalarda farklı yaklaşımların sergilenmesini kolaylaştırmaktadır. Her müracaatçının ait olduğu kültür ve yerel dinamikler, onun kendi benliğinin oluşmasında, birey olarak şekillenmesinde etkili olmaktadır. Kültürel farklılıklar toplumda bireysel farklılıkları görünür kılar. Müracaatçıların ait olduğu kültür ve bunun etkisiyle kendisinde oluşan bireysel farklılıklar, onun için anlamlı farklılıklardır. Sosyal çalışmacının bu bireysel farklılıkları vaka sürecinde önemsemesi, hangi kuramsal yaklaşımla çalışacağına dair müracaatçının öznel yanlarını dikkate alması, eklektik yaklaşım ve bütüncül uygulamaların çıktıları arasındadır.

Hiçbir kuram ve yöntem kendisi tek başına bir sorunun çözümünde sosyal çalışmacı için yeterli değildir. Bu sebeple sosyal çalışmacı özellikle çokkültürlü toplumlarda hizmet sunumunda eleştirel bakışı bırakmamalıdır. Başarılı bir eleştirel bakış, muhakemenin kuramsal çerçevelerle beslenmesine bağlıdır. Muhakemenin beslenmesi, sosyal çalışmacının vakalarda daha kesin ve daha hızlı yanıtlar vermesini sağlar (Teater, 2014: 12). Holistik bakış, uyum, sosyal işlevsellik, savunuculuk, terapötik ilişki, kültürel güç, ayırım karşıtlığı, baskı karşıtlığı, bilişsel cimrilik, sosyal destek, kendi kaderini tayin ve sosyal adalet üzerinden oluşturulmuş tüm bu şemalar çokkültürlü toplumlardan

etkilenerik şekillenir. Bunun farkında olan bir sosyal çalışmacı, uygulama boyutunda faydalanacağı bilgi temelini ona göre oluşturur ve müracaatçının farklılıklarını çokkültürcü sosyal hizmet ile muhakeme ederek hizmet sunumuna geçer. Bunu gerekleştirebilirse o zaman müracaatçısını ötekileştirmeyen ve onun öznelliğini önemseyen bir hizmetten bahsedilebilir. Aksi takdirde sadece bir kuramsal çerçeveyi esas alan ve bu şekilde bir bilgi temeli oluşturan sosyal çalışmacının sunduğu hizmet ve uygulama kültürel yetkinlik açısından tartıřmalđ olur. Eklektisizm ise buraya referans olacak çözümleri, çokkültürcü sosyal hizmet üzerinden çeşitlendirir. Her bireyin farklılıklarını farketmek ve kültürel olarak yetkin uygulamalar sunmak adına eklektik yaklaşım tüm kuramsal çerçeveleri önemser ve müracaatçının kendi bireyselliğine ve biricikliğine zarar vermeden bütüncül bir yaklaşım içinde onu kendi sosyal bağlamından koparmadan sosyal çalışmacıya müdahale fırsatđ sunar. Bu fırsatđ değerlendirebilmek ise, sosyal çalışmacının kendi muhakemesini ne kadar beslediğiyle ilgili olarak uygulamanın yetkinliğine yansır.

Sosyal hizmet disiplin olarak “sadece birey ve toplum arasında değil, aynı zamanda birçok çatışan g arasında olması açısından da iki ateş arasındadır” (Thompson, 2016: 24). “İki ateş arasında olmak” sosyal çalışmacının çokkültürlü toplumlarda sunacağı hizmetleri, yetkin bir şekilde sunabilmesini de gerekli kılar. Müracaatçıların yaşantılarını ona uygun kuramsal çerçevelerle ele almayan bir sosyal çalışmacı eklektik anlayıştan da uzaklaşmaktadır. Bu bağlamda her sosyal çalışmacının çokkültürcü sosyal hizmetin kuramsal bilgi temelinde göstereceği eklektik hassasiyet, müracaatçılara yönelik çoğulcu anlayışı, uygulamalara da kazandırır. Bu da sosyal hizmet uygulamalarının kuramsal bilgi temelini daha işlevsel kılar.

Bölüm 3: Sosyal Hizmet Uygulamalarında Çokkültürcülük

Sosyal çalışma, uygulama ile iç içe olan bir akademik disiplindir. Uygulama boyutunda kuramsal bilgi temeli, olguların arasındaki ilişkileri daha net ortaya koyabilmek adına önem arz eder. Teorik olarak rahat bir şekilde ortaya konan bu ilişkiyi, hayat içinde ve uygulamada görebilmek her zaman o kadar kolay değildir (Thompson, 2016: 213). Sosyal çalışmacıların zorlandıkları temel noktalardan biri de budur. Hayata uygulamanın zorluğu kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda daha belirgin hale gelmektedir. İhtiyaçların ve isteklerin farklılaştığı bir toplumda, sosyal çalışmacının eklektik bir anlayıştan uzak olduğu düşünüldüğünde, müracaatçının taleplerine ve gereksinimlerine cevap verebilmek daha da zorlaşır.

Sosyal devlet olmanın kriterlerini tanım veya anlamı üzerinden tartışmaya açmak yerine kapsamı üzerinden düşünmek ve tartışmak daha anlamlı olacaktır. Grup olarak farklılaşan ve ihtiyaçları da o nispette çeşitlenen grupların sosyal devlete ihtiyaçları her durumda vardır (Erbaş, 2009: 83). Bu ihtiyaçlar müracaatçının kendi kültürüne ve ait olduğu toplumun sosyal gerçekliklerine göre değişebilmektedir. Sosyal çalışmacının bunu görmesi, uygulamada ve mesleki müdahalesinde bu sosyal gerçekliği dikkate alması çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları için başat bir öneme sahiptir. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması aslında düşünümsel bir uygulamadır. Thompson'a (2016: 109) göre düşünümsel uygulama, "kuramın köşeli çivisini, uygulamanın yuvarlak deliğine uydurma fikrinin ötesine geçmeyi içerir". Yine Thompson, düşünümsel uygulama için, müracaatçıya has özel durumların göz önüne alınması gerektiğini, herkese yönelik geçerli iddialardan uzak durmak gerektiğini savunur. Zaten eklektik yaklaşım da bu gereksinimden doğan bir anlayıştır. Her şart ve durumda müracaatçının biricik ve özel olduğu unutulmamalıdır. Tüm bu uygulamalarda dikkate alınması gereken diğer bir nokta da kanıta dayalı uygulamalara sadık kalmaktır. Kanıta dayalı uygulama, "belli koşullarda kullanılan müdahalenin en etkili biçimini gösteren araştırma kanıtı tarafından desteklenen uygulamayı ifade etmektedir" (McLaughlin, 2015: 186). Bu uygulama tarzından uzaklaşıldığında, uygulamalarda keyfi ve fayda gözetmeyen müdahaleler söz konusu olacaktır.

Sosyal hizmet uygulamaları, farklılıkların zenginlik olarak görüldüğü gruplarda ve topluluklarda daha kuşatıcı ve kucaklayıcı olarak yürütülür. Bir sosyal hizmet uygulaması, kuşatıcı ve kucaklayıcı olmaktan ne kadar uzaklaşırsa, çokkültürcü uygulamalardan da o kadar uzaklaşır. Uzaklaşma devam ettiği sürece de sosyal riskler artar. Toplumun kendi realitesinden kopuk çözüm önerileri ise bu sosyal risklerin önünü almak için yeterli olamaz. Tek kültürcü anlayış bu risklere çözüm üretemeyecektir (Özgür, 2010: 102-103). Farklılıkların ve çeşitliliklerin dikkate alındığı, çokkültürcü uygulama modelleri, müracaatçıların problem alanlarına daha fazla hitap edecektir.

Kuram ve uygulamanın birbirini tamamlar nitelikte olması, uygulamanın bilgi temelini güçlü olmasını da gerekli kılar. Kültürel olarak yetkin sosyal hizmet uygulaması, literatür incelendiğinde genellikle değer, bilgi ve beceri boyutları olmak üzere üç boyutta ele alınmaktadır (Weaver, 1999: 220). Bu çalışmada çokkültürcü sosyal hizmet

uygulamasının farklı boyutları da ele alınmış olup sırasıyla tartışılmıştır. Bu boyutlar arasında sosyal hizmet kuruluşları, mevzuatlar, sosyal hizmet yönetimi, refah rejimleri ve sosyal politikalar yer almaktadır. Çokkültürcülüğün bu boyutlardaki yansımaları örnek vakalarla tartışılmıştır. Çalışmanın özgün olan bir diğer yanı da bu oluşturmaktadır.

3.1. Sosyal Hizmetin Değer, Bilgi ve Beceri Boyutunda Çokkültürcülük

3.1.1. Sosyal hizmetin değer boyutunda çokkültürcülük

Farklı olanın anlaşılacak yerine daha çok ayrıştırıldığı dünyada, çokkültürcülük insanlığın ihtiyaç duyduğu değerlerden biridir. Farklılıkların reddedilmediği ancak anlaşılma gereğinin de duyulmadığı birçok toplum, çokkültürlü olsa da çoğulcu bir tavır içinde çokkültürcü olamamışlardır. Farklı olanı yaşatma ve farklılığını aktarabilme imkânı çoğu zaman bu gruplara verilememiştir. Bu konuda yeteri kadar samimi olunamamıştır. Çokkültürcü uygulamanın değer boyutu, bu anlamda birçok mesleki uygulamayı daha uygulanabilir ve daha kabul edilebilir noktaya taşıyabilecek unsurdur.

Sosyal hizmet, insan değer ve onuruna ilişkin savunuculuk rolleri üstlenmiş bir meslektir. Savunuculuk rollerini icra ederken, uygulama boyutunda bazı çatışmalar yaşaması da muhtemeldir. Sosyal çalışmacı kendisi için doğru kabul ettiği bazı yargılayıcı taraflarını fark etmez ve uygulama boyutunda bunu dayatmaya kalkarsa, mesleki müdahale daha çok dışlayıcı ve baskılayıcı bir süreç haline döner. Oysa mesleki müdahale, müracaatçının iyilik haline katkı sunmak ve kendisini gerçekleştirmesine yönelik profesyonel yardım sunma sürecidir.

Mesleki müdahale süreçlerinde sosyal çalışmacının “doğru” tanımı üzerinde tekrar durması gerekecektir. Esasında normal tarif etmek, normal olmayana tarif etmekten daha zordur. Toplumsal değişimin bu kadar hızlı yaşandığı bir dünyada normal görece bir kavram olup tarifi kolay değildir (Arkonaç, 2005: 409).

Atkinson ve arkadaşları (Atkinson vd.’den aktaran Arkonaç, 2005: 407-408), anormal olmanın kriterlerini şu şekilde sınıflandırır: İstatistiksel Normlarda Sapma, Sosyal Normlardan Sapma, Davranışın Hatalı Uyumu. Peki, bir davranışın hatalı uyumuna karar verecek kişinin, durum veya vaka değerlendirmesi, sosyal inceleme raporlarında uzman görüşü bildirmesi ne kadar tarafsız ve yansız olabilir? İşte profesyonel çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması tam da bu noktada devreye girer. Bu uygulamaların temelini ise, değer boyutunda çokkültürcü bakış oluşturur.

Thompson’a (2016: 154) göre sosyal çalışmacının zorunluluklarından biri, müracaatçısını etik olmayan uygulamalar ve müdahaleler açısından istismar ve baskıya karşı korumaktır. Bu bağlamda karşına ilk olarak *etik değerler sorunu* çıkar. Karmaşık oluşu ve sürece etkisi yönüyle de bu temel bir sorundur. Sosyal hizmet disiplini değerler ile meslek olmaktadır. Değerlerinden soyutlanmış bir sosyal çalışma mesleği etik olamayacağı gibi etkinde olmayacaktır.

3.1.1.1. Farklılık

Özgür’e (2009: 38) göre, değer boyutu, “farklılıkların nasıl anlaşılacağı konusunda yol haritası sunan *farklılık* kavramını, saygı, hoşgörü gibi duyarlılık konularını içeren *kültürel*

duyarlılığı ve bireylerin hem kendi hem de başkasının kültürel geçmişine ilişkin farkındalığı içeren *kültürel farkındalık/özfarkındalığı*” içerir. Çokkültürlü toplumlar açısından **farklılık**, daha çok kültürel farklılıkları belirtmektedir. Dolayısıyla kültürü ve kültürel farklılıkları değer boyutunda ele almak çokkültürcü anlayışın temellendirilmesinde elzemdir.

Kültürü tanımlamak zor olsa da, yardım süreçlerinde “kilit bir kavram” olma özelliğini her zaman korumuştur. Müracaatçının kültürlerini anlamak, esasında onu ve değerler sistemini anlamak demektir. Değerler sistemini anlamak ise, onun duygu durumunu ve buradan hareketle vereceği tepkileri anlamlandırmak olacaktır (Özgür, 2009: 40). Kültürel farklılıkların görmezden gelindiği toplumlarda, kültürel duyarlılık ve kültürel farkındalık oluşturma şansı kalmayacaktır. O halde toplumun öncelikle, kendi kültürel çeşitliliği içinde farklılıkları görmesi, bu işin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Aksi takdirde farklılıklar üzerinden toplumun ayrıştırılması ve dışlanması, toplumun her bir ferdi etkisi altına almaktadır. Bu noktada özellikle çocuklar, bulundukları kültürün etkisi altında kalmaktadır. Ulusal bir gazetenin 29/11/2018 tarihli haberinde yayımlandığı şekliyle 15 yaşındaki Cemal isimli öğrencinin, BM mülteci programı kapsamında gittiği İngiltere’de yine aynı okuldaki 16 yaşında olan başka bir İngiliz öğrenci tarafından darp edilmesi hatta arkadaşlarının buna seyirci kalması bu gerçeği gözler önüne sermektedir. Cemal isimli öğrencinin şu ifadeleri mültecilik konusunda yaşananları dünya kamuoyunun tekrar gündemine getirmiştir: *“İngiltere’ye geldiğimde hayal kırıklığına uğradım. Hayatım daha güzel olacak, okulda derslerime çalışırsam geleceğim parlak olacak diye düşünüyordum. Bunların hiçbirini başaramadım”, “Kendimi hiçbir yerde güvende hissetmiyorum, bakkala giderken bile. Derslerime odaklanamıyorum, ev ödevlerimi yapamıyorum. Geceleri uyanıp ağlıyorum.”* (<https://www.haberturk.com/ingiltere-de-multeci-cocugun-kiz-kardesi-de-saldiriya-ugramis-2240125>, 29/11/2018). Oysa her çocuğun, doğuştan gelen en temel hakkı güven içinde yaşamaktır. Aslında sosyal çalışma, farklılıkların bir değer olduğunu, bu değerın tanınmayı ve anlaşılmayı hak ettiğini kavramak ve kavratmak üzere verilen sosyal mücadelenin adıdır.

3.1.1.2. Değerlerin sınıflandırılması

Weaver’a (1999: 222) göre sosyal hizmet uygulamasında “değerler” dört büyük temayla birlikte düşünülebilir. Bunlar; 1) Yardım edenin (helper) iyilik hali ve öz-farkındalığı, 2) Alçakgönüllülük ve öğrenmeye isteklilik, 3) Saygı, açık görüşlülük ve yargılayıcı olmayan tutum, 4) Sosyal adalet.

Biestek (1961) ise geleneksel değerleri 7 basamakta toplamıştır.

Birinci geleneksel değer, ‘*bireyselleştirme*’dir ki bu değer, sosyal hizmet uygulamasında müracaatçının biricikliğine bakar. Her bir durumun, müracaatçılar açısından ne anlama geldiği ve nasıl karşılık bulduğu değişebilmektedir. Biestek’e (1961: 25) göre bireyselleştirme, birey olma hakkının bir insan olarak ele alınmasından ziyade, farklılıklarıyla bir insan olarak ele alınmasını içerir.

VAKA ÖRNEĞİ

Zihinsel Yetersizlik ve Okul Sosyal Hizmeti

“T.K. on dört yaşında, ortaokul yedinci sınıfta kaynaştırma öğrencisidir. Eğitimine devam etmekten davranış problemleri göstermesi ve öğretmenlerinin onu bulunduğu sınıfta istememesi üzerine okulun özel eğitim sınıfına yönlendirilmiş ve eğitimine burada devam etmesi sağlanmıştır. T.K. sınırdaki mental kapasiteye (IQ:72) ve hiperaktiviteye sahiptir; aynı zamanda epilepsi hastasıdır.

Olgu, 2017 yılında Türkiye’de bir kent merkezindeki devlet okulunda gerçekleşmiştir. T.K. kaynaştırma öğrencisi olarak eğitimine devam etmekten davranış problemleri göstermesi nedeniyle ve öğretmenlerinin, kendisini bulunduğu sınıfta istememesi üzerine okulun özel eğitim sınıfına yönlendirilmiştir. Hem okul müdürü hem de rehberlik servisi, özel eğitim sınıfındaki öğretmenin aynı zamanda sosyal hizmet uzmanı olması nedeniyle süreci daha yakından takip edebileceğini düşünmüştür. Sosyal hizmet uzmanı, özel eğitim sınıfındaki T.K.’nın bilişsel ve davranışsal süreçlerini gözlemlemiştir. Bunun yanında kaynaştırma öğrencisi olduğu süre zarfında sık sık kendi sırasını terk etmesi, gürültülü ve düzensiz olması, öğretmenlerinin yönergelerine uymaması ve sürekli sınıfı terk etmek istemesi gibi sınıf içi davranış problemleri gösterdiğini hem rehberlik servisi hem de öğretmenleri ile yaptığı görüşmeler aracılığıyla öğrenmiştir. Bu tür davranış problemleri göstermesi nedeniyle öğretmenlerinin birçoğu tarafından ‘sınıfın sorun çıkaranı’ olarak ifade edilmiştir. Aynı zamanda T.K. başka öğrencilerle dalga geçme, onları tehdit etme ve onlara yönelik fiziksel şiddet uygulama gibi zorbalık davranışlarını sergilemektedir. Akranlarını şiddet göstererek tehdit etmesi, sınıf değişikliği nedeniyle yakın arkadaşlarıyla ilişkilerinin kesilmesi ve bunun sonucunda izolasyon yaşaması, birçok öğrenci tarafından kendisiyle dalga geçilmesi ya da dalga geçildiğini düşünmesi, okula olan ilgisinin düşük olması, diğer öğrenciler tarafından ‘farklı’ olarak tanımlanması gibi durumlar süreç boyunca gözlemlenmiştir.

Eğitimine devam ettiği süre boyunca içe dönük ve dışa dönük davranış problemleri devam eden T.K.’nın, okula bıçak, muşta vb. aletler getirdiği, en son olarak da gizlice boş olan bir sınıfa girip kalem kutusu içinde olan parayı almış olduğu okulun kameraları aracılığıyla tespit edilince ailesi görüşmeye çağırılmıştır. Ailenin geliş nedeni; T.K.’nın davranış ve uyum problemlerinin olması ve ayrıca kendisine ait olmayan bir parayı alması nedeniyle disiplin sürecinin başlamasıdır” (Kara, 2019: 360-361).

Burada sosyal çalışmacının öncelikle çocuğun bireysel farklılıklarını kabul etmesi söz konusudur. Müdahale süreçleri ise, sonradan yapılandırılmıştır. Sosyal çalışmacı T.K.’yı arkadaşlarının farklı gördüğü gibi görerek değil, farklılığını kabul ederek müdahalesini yapılandırmıştır. Bu yaklaşımla sergilenen mesleki müdahale, müracaatçının biricik oluşuna uygun olarak seyretmiştir. Aynı vakada farklılığın kabulüne dayanan “bireyselleştirme” değeri önemsenmemiş olsaydı farklı ve olumsuz sonuçları görmek de mümkün olabilirdi.

İkinci değer ‘*duyguların amaçlı dışavurumu*’dur. Sosyal çalışmacının amaçlı bir dinleme yapması ve dışa vurulan duygularda yargılayıcı ve cesaret kırıcı yaklaşımlardan uzak durması terapötik açıdan yararlı olacaktır (Biestek, 1961: 35).

VAKA ÖRNEĞİ

“Onur (16 yaş) rektum kanseri tanısı konulduktan sonra cerrahi bir girişim sonrası kolostomi açılmış ve sonrasında 21 gün aralarla beşer gün yatacağı ve altı ay sürecek olan kemoterapi tedavisine başlanmıştır. Hastaneye yattığı ilk günden itibaren kimseyle konuşmuyordu ve bu yöndeki çabaları karşılıksız bırakıyordu. Sık ağlama nöbetleri geçiriyor bunu önlemek ve göstermemek adına da daha fazla içine kapanmıştı. Yanında amcası refakatçi olarak

kalıyordu ve çok sevdiği yeğenine yardım edememenin çaresizliğini yaşıyordu. Ayrıca kanser tanısı konulduğunu Onur’a söylemedikleri için hastaneye yatma süreçleri konusunda açıklama yapamamanın tikanıklığını yaşıyorlardı.” (Acar, 2013: 248-249).

Bu vakada Onur ile sosyal çalışmacının görüşmeleri devam ederken sürekli ağlamaların eşlik ettiği oturumlar söz konusudur. Böyle bir durumda sosyal çalışmacı tarafından hiçbir şekilde Onur’un ağlaması kesilmez ve duygusal boşalım (katarsis) sonrasında duygularını aktarması sağlanır. Böylece Onur ile terapötik süreç başlar. Yargılayıcı veya reddedici bir tutum sergilenirse, müracaatçı daha çok direnç göstererek kendi içine kapanıp ağlama nöbetlerine devam eder.

Üçüncüsü ‘*kontrollü duygusal katılım*’dır ki sosyal hizmetin duygusal boyutuna bakan bir ilkedir. Dolaylı veya doğrudan dışa vuran duyguların anlaşılmasına çalışılması sosyal çalışmacının duyarlılığı ile ilgilidir. Duygunun baskılanması kabul edilemeyeceği gibi, duygunun dile getirildiği durumlarda duyarsız davranmak da etik açıdan kabul edilebilir değildir (Thompson, 2016: 159). Mesleki müdahalede müracaatçıların duyguları üzerine konuşabilmek, çözüm adına birçok adımı kolaylaştırır (Acar, 2013: 249). Mesleki müdahalenin sürdürülebilir olması için gerekli olan bir değerdir. İlgisiz ve paylaşılanlara kayıtsız kalan bir sosyal çalışmacının müracaatçısı ile mesleki ilişkisini sürdürmesi zordur.

VAKA ÖRNEĞİ

Gözetlemecilik Eğilimi Olan Erkek Eşcinsel

“Otuz yaşında, ilkökul mezunu, evli, iki çocuk babası erkek hasta; Ocak 2015’te halka açık tuvaletlerde uzun süre kalma yakınmasıyla, ailesinin isteğiyle, ancak kendi başına, psikiyatri polikliniğine başvurdu. Hasta boş zamanlarında hastane tuvaletlerine giderek pisuvar veya kabinlerde idrarını yapan erkekleri gözetleyerek uyarıldığını ve kimse yokken gözetlediklerini düşleyerek mastürbasyon yaptığını, üç dört defa boşalmadan tuvaletten çıkamadığını, sonrasında derin suçluluk ve utanç duyduğunu belirtti. Kendini tutamayıp başkalarına sarkıntılık yapmaktan korktuğunu, bu davranışını denetleyemediğini ifade etti. Beş yıl önce, gözetlemecilik davranışı ilk başladığında, tuvaletlerde kalma süresi haftada ortalama bir saatken, polikliniğe başvurmadan önce haftada ortalama sekiz saate çıkmıştı.” (Tetik ve Başar, 2014: 34).

Buradaki vaka örneğinde birey doğrudan psikiyatrya giderek destek almak istemiştir. İlaç tedavisine başlanmasının yanında parafilik davranışlarındaki denetimi sağlayabilmesi için bilişsel-davranışçı terapi teknikleri kullanılmıştır. 6 aylık devam eden tedavi ve yardım süreci sonunda gözetleme süresi, başlangıçta haftada 8 saat iken, ayda en fazla iki saate kadar düşürülmüştür. Böyle bir vaka örneğinden yola çıkılacak olursa müracaatçı, psikiyatrya değilde hastanedeki sosyal hizmet birimine yardım almak için başvurmuş olsaydı, birimde görevli olan sosyal çalışmacının mesleki ilişki sürecinde müracaatçının paylaşımları sonrası kullanacağı temel mesleki değerlerden biri, *kontrollü duygusal katılım*dır. Kendi özelini anlatan ve yardım isteyen bir müracaatçının duygularına ve paylaşımlarına karşı sosyal çalışmacının kayıtsız durması, reddetmesi, küçük görmesi, profesyonel bir yaklaşım ile bağdaşmaz. Burada öncelikli olan sosyal çalışmacının bu eğilimleri tasvip edip etmemesi değil yardım talep eden kişiye mesleki ilişki içinde profesyonel yardım sunmasıdır.

Dördüncüsü ‘*kabul*’dür ve müracaatçıyı zayıf ve güçlü yanlarını ayırt etmeden olduğu gibi kabul etmeyi içerir (Thompson, 2016: 160). Çokkültürlü toplumlarda bireyle sosyal hizmet uygulamalarında özellikle gerekli olan değerdir. Müracaatçının tutum ve davranışlarında olumsuz yanlar görülsede esas olan reddedilmeden, değişim için motive ederek yardım sürecini başlatmaktır. Kabul demek ne müracaatçının olumsuz niteliklerini onaylamak ne de her şeyini takdir etmek demektir. Kabul, tarafsızlık içinde müracaatçının yaşadıklarını inkâr etmeden, yetersiz olduğu konularda küçümsemeden, gerçeklikleri de görmezden gelmeyerek onu şartsız bir şekilde kabul etmektir (Turan, 2012: 38). Bu değer uygulamada görmezden gelinmesi, müracaatçı ile terapötik ilişkinin kurulmasını zorlaştırır. Şartsız kabulün olmadığı mesleki ilişki, müracaatçının reddedilmesi, ilişkinin ve yardım sürecinin şartlara bağlanması demektir ki ilişkinin sürdürülebilirliğine ve spontanlığına zarar verir.

VAKA ÖRNEĞİ

İntihar Sonucu Ebeveyn Kaybı Yaşayan Çocuğa Yönelik Sosyal Hizmet Müdahalesi

“M.O. yedi yaşında, ilköğretim birinci sınıfta öğrenim gören, anne-babasının ve kardeşinin ölümüne şahit olmuş, kendisi de olaydan yaralı olarak kurtarılmış erkek bir çocuktur. Aile içi şiddete tanıklık eden M.O. annesinin öfke patlaması sonucu gerçekleştirdiği cinayeti ve intiharı bütün yönleriyle yaşamıştır. Olaya geç müdahale edilmesi nedeniyle anne-babasının ve kardeşinin cesetleri bulunan evde yaralı bir şekilde yaklaşık 5 saat kalmıştır.” (Karataş, 2013: 254)

Bu vaka örneğinde müracaatçı ile hastanede görüşmeler yürütülmüş ve travmanın etkisi en aza indirilmeye çalışılmıştır. Genelci sosyal hizmet yaklaşımı ile çalışılan bu vakada müracaatçının kriz durumunu atlatması ve ebeveynsiz bir yaşama hazırlanması sağlanmıştır. Süreçde babaannesiyle olumlu bağlanma süreçleri gözlemlendiği için onun vasi olarak atandığı, aileye sosyo-ekonomik destek verildiği ve psikosomatik rahatsızlıklar olabilme ihtimalinden dolayı bir psikiyatrya yönlendirildiği görülmüştür. 6 aylık bir tedavi süreci sonrası müracaatçının okuluna ve sosyal çevresine uyum sağladığı izleme süreçlerinde anlaşılmıştır. Bu vakada çocuk ile çalışan sosyal çalışmacının annesinin gerçekleştirmiş olduğu eylemin doğruluğu veya yanlışlığına dair taraf olmasının veya bu yönleriyle eleştiri sunmasının müracaatçı için iyileştirici hiçbir etkisi yoktur. Müdahale süreçlerinde de daha çok psiko-sosyal destek aktif kılınmış, terapötik süreç kendisinin ve yaşadıklarının şartsız kabulüyle sağlanabilmektedir.

Beşinci geleneksel değer ‘*yargılayıcı olmayan tutumlar*’ başlığı altında dile getirilir. Sosyal çalışmacının, müracaatçısının söyledikleri üzerinden herhangi bir onaylama ya da onaylamama gibi yargılayıcı ifadelerde bulunma şeklinde bir rolü yoktur. Yargılayıcı ifadeler, güven ve saygı temelli mesleki ilişkinin temellendirilmesini de zorlaştıracaktır (Thompson, 2016: 161). Bu değer kullanımına en çok ihtiyaç duyan, toplumda en çok dışlanmış ve bu anlamda en kırılgan gruplardan biri olan “sokak çocukları” üzerinden örnek verilebilir. Sosyal hizmet mesleğinin doğası gereği birçok hizmet alanı vardır. Bu hizmet alanlarına yönelik tek başına, yeterli bir disiplin olması ise mümkün değildir. Farklı uzmanlıkları beraberinde barındıran, kurumlararası işbirliğini gerektiren, eklektik yaklaşımların esas alındığı, profesyonellerden oluşan bir ekip çalışmasına ihtiyaç duyulan alanlardan biri de sokak çocuklarına yönelik yürütülecek sosyal hizmetlerdir. Sokak

çocukları en çok dışlanan ve marjinalleştirilen gruplar arasındadır. *Köprü altı çocuğu, sokak çocuğu, tinerci* gibi ifadeler de bunu özetlemektedir. Bu alanda da kavram kargaşası mevcuttur. *Sokak çocuğu* ile *sokakta çalışan çocuk* karıştırılmaktadır. Sokakta çalışan çocuğun akşam evine gittiği gerçeği unutulmaktadır. Zaten bu gerçek onları sokak çocuklarından ayıran noktadır. Sokak çocukları üzerine yapılan araştırmalar ise oldukça sınırlı düzeyde olduğundan o alana yönelik hizmet modellerinin oluşturulması o nispette zorlaşmaktadır (Bademci, 2014: 173-174). Sokak çocuklarına yönelik yürütülecek çalışmalarda sosyal çalışmacının belki ihtiyaç duyduğu ilk değerlerden biri yargılayıcı olmayan tutumdur. Yukarıda geçen *köprü altı çocuğu, sokak çocuğu, tinerci* gibi ifadelerin hepsi yargılayıcı olan ve dışlayan ifadelerdir.

Altıncı değer, '*müracaatçının kendi kaderini tayini*' adı altında ifade edilir. Sosyal hizmet uygulamasında herkes tarafından kabul gören bu değer, müracaatçının seçim yapabilmesini, kendisiyle ilgili karar verebilmesini onun hakkı ve özgürlüğü olarak görür (Shardlow, 2015: 77). Yine bu değer, mesleki müdahale sürecinde müracaatçının güçlendirilmesini, kararlarını kendisinin alabilmesini ve bunun yanında sorumluluklarını da üstlenebilecek şekilde aktif rol almasını savunur. Kendi kaderini tayin, sosyal çalışmacının, müracaatçının seçimlerinde/eylemlerinde hiçbir sınırlama ve kısıtlama yapamayacağı anlamına gelmemelidir. Özellikle şiddet, istismar gibi durumlarda otorite kullanılması, bu hakkın esirgenmesi değil, sınırlandırılmasıdır (Thompson, 2016: 162-163). Sosyal hizmet, müracaatçının kendisine yardım edebilme becerisini artırmaktır. Onu şekillendirmeye dönük bir hizmet değildir. Her şeyi onun adına düşünmek, onun adına kararlar almak sosyal hizmet olarak tarif edilemez. Bu durum müracaatçının yeterliliğini düşüreceği gibi bağımlılık düzeyini de artıracaktır. Müracaatçının aldığı kararlarda hiçbir hata olmaması gibi bir hedef zaten gerçekçi de değildir. Dolayısıyla kendisinin hatalarını görmesi ve onlar üzerinden kendi doğrularını keşfetmesi onu daha güçlü kılacaktır. Zastrow (2015: 141), "sosyal hizmet, müracaatçılar ile *birlikte* yapılır, müracaatçıya *yönelik* değil" diyerek, müracaatçının kendi kaderini tayin etmesine yönelik bu değeri özetlemiştir.

Zastrow (2015: 141) "öz-belirlenim hakkı" olarak tanımladığı bu değerın sınırlarından da bahseder. Müracaatçı kendisiyle ilgili olumsuz etkilerin olacağı bir eyleme karar verirse, sosyal çalışmacı bu konuda kararlı olup, müdahale sınırlarını belirlemelidir. Örneğin, fiziksel yeterliliği konusunda sıkıntıları olan bir yaşlı, ihtiyaçlarını göremeyecek durumda iken yalnızlığı tercih ederse ve bu durum risk ve tehdit içeriyorsa, yaşanabileceklere dair farkındalık oluşturmak ve müracaatçıya alternatif yaşam/hizmet modelleri sunmak sosyal çalışmacının sorumluluğundadır.

Son geleneksel değer ise '*gizlilik*'tir ki müracaatçı ve sosyal çalışmacı arasında yürütülen mesleki ilişki sürecinde ortaya çıkan bilgilerin korunmasıdır. Bu değer, müracaatçı açısından temel bir hak iken sosyal çalışmacı açısından ise etik bir zorunluluktur. Ayrıca sosyal hizmet müdahalesi içinde önkoşul niteliğindedir (Biestek, 1961: 121). Zastrow'a (2015: 142-150) göre gizlilik, müracaatçı tarafından izin verilmediği, yasal sorumluluk gerektirmediği sürece paylaşılanların sosyal çalışmacı tarafından gizli kalmasını sağlamaktır. Bu da müracaatçı ve sosyal çalışmacı arasındaki gizli veya açıktan yapılmış

olan anlaşmanın gereğidir. Bu anlaşmanın ve gizliliğin ihlalini gerektiren haller ise şu şekilde sıralanabilir: a) müracaatçı bilgiyi paylaşması için sosyal çalışmacıya yetki verirse, b) kriminal bir durum için sosyal çalışmacı ifadeye çağrılırsa, c) müracaatçı, sosyal çalışmacı hakkında görev ihlali yaptığına dair benzer davalar açarsa, d) müracaatçı sosyal çalışmacıya tehditte bulunursa, e) meleki ilişki sürecinde suç unsuru durumlar söz konusu olursa, f) müracaatçının durumu başkaları için açık tehdit içeriyorsa (örneğin, alkol problemi olan bir pilot). Tüm bu durumlarda gizlilik, artık mesleki bir değer olmaktan çok risk ve tehlike içeren bir unsur olarak değerlendirilmelidir.

Bu değerlerin tümünün sosyal hizmet uygulamasındaki etkililiği test edilmiş ve doğrulanmıştır (Thompson, 2016: 165). Uygulamada bu değerlerin karşılığını bulması teoride paylaşıldığı kadar kolay olmamaktadır. Sosyal hizmetin değer ve etiğini uygulamaya hâkim kılmak “akan suda büyük bir balık yakalamak gibidir” diyen Shardlow (2015: 71-72), bunun zorluğuna dikkat çekerek sonrasında ise balık yakalandığında her an, kayıp suya düşebileceği riskini paylaşarak sosyal çalışmacının dikkatli olması gerektiğini vurgular.

Thompson (2016: 170-180) değerlerin sınırsız olduğunu vurgulamanın yanında *özgürleştirici değerler* olarak aldığı bazı seçilmiş değerleri de şu yedi başlık altında sıralar. Birincisi, ‘*bireysellikten uzaklaşma*’dır. Buna göre, müracaatçıların biricikliğinin yanında sadece kendilerine özgü bireyler olarak yaşamalarının çok da mümkün olmadığı, hayatlarında bazı belirleyicilerinde bulunduğu unutulmamalıdır. Koşulları, ihtiyaçları, problemleri, çözümleri ve bunların şekillendirilmesini etkileyen *sosyal oluşumlar ve örüntüler* bulunur.

İkincisi ‘*eşitlik*’tir. Dil, din, ırk, mezhep, sınıf, yaş, engellilik gibi pek çok alanda yaşamları süresince dezavantajlı konumunda olan ve bunu bir veya birden çok kez deneyimleyen müracaatçılar açısından eşitsizliklerin kabulünün kilit bir değeri vardır.

Toplumsal çeşitliliğin farklı boyutları söz konusudur. Toplum nüfusunun ciddi bir oranını oluşturan yaşlılar³ genellikle tek bir kategori olarak değerlendirilir. Oysa tek bir kategori olarak değerlendirilmeden kendilerinin farklılıklarını görmek ve bu doğrultuda hizmet üretmek uygulamaya değer katacaktır. Engelli bireyin, kadının, kronik hastanın vb. kesimlerin yaşlılık dönemlerinde diğer yaşlılara sunulan hizmetlerden yararlanıp-yararlanmadığı fark etmek gerekir (Cankurtaran ve Beydilli, 2016: 153-154). Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları bu farkı farketmek ve hizmetlerini bu yönde çeşitlendirmek içindir. Eşitliğin sağlanması, eşitsizliğin görülmesi ile mümkün olacaktır. Eşitlik her zaman adaletin sağlanması anlamlarına da gelmez. Yukarıda verilen örnekten yola çıkılacak olursa her yaşlıya hizmetlerin aynı şekilde sunulması bir eşitlik olabilir

³ Yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus, 2014 yılında 6 milyon 192 bin 962 kişi iken son beş yılda %16 artarak 2018 yılında 7 milyon 186 bin 204 kişi oldu. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2014 yılında %8 iken, 2018 yılında %8,8’e yükseldi. Yaşlı nüfusun 2018 yılında %44,1’ini erkek nüfus, %55,9’unu kadın nüfus oluşturdu. Nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı nüfus oranının 2023 yılında %10,2, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörüldü (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30699>, 03/05/2019).

ancak sosyal adalet değildir. O nedenle ‘*sosyal adalet*’ üçüncü özgürleştirici değerdir. Sosyal hizmet müdahalesinde müracaatçı genellikle daha güçlü olan birey veya grup karşısında istismar edilmiş, örselenmiş bireydir. Kaynaklara erişimi daha sınırlıdır. Sosyal anlamda dezavantajlıdır. Sosyal adalet değerinden uzak bir sosyal hizmet müdahalesi etik açıdan da kusurludur. Görmezden gelinerek çözüm aramak ise, sosyal sorunlar adına faydasız bir girişim olacaktır.

Dördüncü özgürleştirici değer ‘*birlikte çalışma*’dır ki bu değer müdahale sürecinde sadece müracaatçıyı değil aynı zamanda diğer meslek elemanlarıyla da işbirliği yapmayı gerektirir. Müracaatçı için bir şeyler planlanırken, sadece onun dışındaki kişilerin aktif olduğu değil, kendisi için kendisinin de aktif olduğu bir ilişki sürecini başlatmayı öngörür. Bir anlamda sosyal hekim olan sosyal çalışmacılar, sosyal problemlerin çözümünde multidisipliner bir anlayış ile doktor, hemşire, öğretmen vb. meslek elemanları ile de aktif işbirliğine giderek ortaklaşa çalışır. Birlikte çalışarak müracaatçının hayatına kritik noktalarda dokunulmuş olur ve dezavantajlı olduğu alanlarda güçlenmesi sağlanır. Birlikte çalışmak Acar’ın (2013: 237) da belirttiği üzere meslektaşlar arasında da söz konusudur. Sosyal çalışma mesleğinin diğer mesleklerden ayırt eden bir yanı da diğer disiplinlere göre bu işbirliğinin daha fazla olmasıdır. Vaka üzerine bilgi almak ve bilgi vermek mesleğin gelişimine de olumlu katkılar sunacaktır.

Beşincisi, ‘*yurttaşlık*’tır ki sosyal haklara sahip olmanın yanında, sosyal yaşama da dâhil olabilmektir. Yurttaşlık değeri, müracaatçı için sosyal içerme vurgusu yapar.

Altıncısı ‘*güçlendirme*’dir. Kişinin kendi yaşamı ve koşulları üzerinde daha fazla kontrol sağlayabilmesi için gerekli bir değerdir. Psikolojik süreç olmasının yanında, ayrıca sosyal ve politik bir süreçtir. Thompson (2007) güçlendirmenin üç düzeyde etkisinden bahseder. 1) *Bireysel Düzey* (psikolojik faktörlerle ilgili olup, benlik saygısını artırmak gibi çabaları içerir). 2) *Kültürel Düzey* (kültürle ilgili kural, alışkanlık vb. varsayımların nasıl engel oluşturabileceğiyle ilgili olup kalıp yargı ve ayrımcılıklarla mücadele çabalarını içerir). 3) *Yapısal Düzey* (ırk, cinsiyet, sınıf vb. faktörler açısından bireylerin yaşayabilecekleri dezavantajlı durumlarla ilgili olup, yoksulluk, ırkçılık gibi yapısal sorunlarla mücadeleyi içerir). Özgürleştirici bir değer olarak da kabul edilebilecek güçlendirme, müracaatçının günlük yaşantısının basit düzeyde kolaylaştırılması demek değildir. Günlük deneyimlerinde dezavantaj ve baskının bir unsur olarak dikkate alınmasının yanında, sorun ve koşullar arasında sosyo-politik bir bağlantının da kurulmasıdır (Thompson, 2016: 177).

Belirlenen son özgürleştirici değer ise ‘*otantiklik*’tir. Varoluşçu kavramlardan biridir. Müracaatçının seçme özgürlüğüne olanak tanımanın yanında eylemlerinin sorumluluğunu da taşımak şeklinde bir zorunluluğu beraberinde getirir. Otantiklik gerek müracaatçıyı gerekse sosyal çalışmacıyı davranışlarından sorumlu kılar. İkisinin de mazeretlerin arkasına saklanmasını engeller. Otantik olma değerini önemseyen bir sosyal çalışmacı müracaatçısının değişiminde daha etkin rol alacaktır. Bu değeri benimsemeyen ise, çözümünden ziyade problemin bir parçası olacaktır. Kendisinin değişebileceğine inanmayan bir sosyal çalışmacının başkasının hayatında da değiştirebileceği çok fazla bir şey yoktur.

Tüm bu değerler, özellikle kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda mesleki müdahaleleri doğrudan etkileyerek terapötik ilişki sürecinde belirleyici olmakta ve kültürel yetkinliği artırmaktadır.

3.1.1.3. Kültürel duyarlılık

Etkili kültürlerarası görüşme (effective cross-cultural interviewing) ancak tüm görüşme gruplarına uygulanacak nitelikli bir görüşme için gerekli genel prensiplerle, kültürel farklılıkların kabulü birleştiğinde mümkündür (Kadushin ve Kadushin, 1997: 345). Bu kabul gerçekleşmeden çokkültürlü toplumlarda sosyal çalışmacının çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması mümkün değildir. **Kültürel duyarlılık**, değer boyunda ele alınacak dinamik unsurlardan diğer biridir.

Toplumların kültürel yaşam tarzlarını kabul etmek veya tam tersi müracaatçının geleneklerini sıradan ve anlamsız görmek tüm görüşme süreçlerini doğrudan etkileyecektir. Giddens'a (2014: 105) göre gelenekler, "anamlı olan bir rutindir". Bu anlamlı rutinler, kendi bağlamından koparıldığında, Giddens'ın tanımının tam zıttı olan anlamsız rutinler haline gelir. Çokkültürlü toplumlarda bu anlamlı rutinelere çok rastlanır ve hepsi de o toplum için ayrı ayrı zenginliklerdir. Tüm bunların sosyal çalışmacı tarafından anlamlı görülmesi ise kültürel duyarlılık boyutuyla ilgilidir.

Bir toplumda yürütülen çalışmalarda o kültürün tanınması ve o yönde çalışmaların yürütülmesi çokkültürcü çalışmalar için bir gerekliliktir. Örneğin, bir toplumda okur-yazarlık oranı çalışılıyorsa o toplum önce yazı ile tanışmış olmalıdır. Temizlik üzerine bir çalışmaysa önce su kaynaklarına erişim düzeyleri bilinmeli ve o kültüre ait hijyen kriterleri ortaya konmalıdır (Yaman ve Akyurt, 2013: 108). Aksi takdirde veriler toplansada o topluma dönük yapılan çalışmalarda bunun bilimsel bir karşılığı olmayacağı gibi bu verilerden yola çıkılarak sunulacak hizmetin de anlamı olmayacaktır. Burada kültürel bilgi ve evrensel bilgi üzerinden çokkültürcü bir değerlendirmenin de gereği ortaya çıkmaktadır.

Sosyal çalışmacılar mesleklerinin gereği olarak ve kültürel yetkinlik adına şu etik ilkelere riayet etmeli ve sorumlulukları unutmamalıdır. a) Kültürü, kültürün insan davranışı üzerindeki etkisini ve toplumdaki işlevini anlamalı; her kültürün güçlü yönleri olduğunu kabul etmelidir. b) Müracaatçının kültürü hakkında bilgi sahibi olmalı; kültürel farklılıkları kabul etmeli ve duyarlı olmalı; hizmetleri sunarken müracaatçının kültürünü göz önünde bulundurarak davranmalıdır. c) Sosyal farklılıkların doğasını ve ırk, renk, etnik ve ulusal köken, cinsiyet, yaş, medeni durum, siyasal görüş, dinsel inanç, cinsel tercih, zihinsel ya da fiziksel özür gibi farklılıklara yönelik baskıları anlamaya çalışmalı ve bu konuda eğitim programlarına katılmalı ve kendini geliştirmelidir. (Duyan vd., 2008: 213).

Yaman ve Akyurt (2013), 2011 Van depreminde Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet bölümü öğrenci ve hocaları tarafından oluşturulan sosyal çalışma ekibinin yardımlar konusundaki gözlemini somut bir örnek üzerinden *ihtiyacın kültürel yönüne* şöyle dikkat çeker:

"Sosyal çalışmanın öncelikli hedefi, sosyal çalışmacının zihnindeki ihtiyaçları değil, müracaatçının yapısal ihtiyaçlarını gidermek olmalıdır. Bir sosyal çalışmacının evrensel ve

genel bir müracaatçı kategorisi tahayyül ederek belli bir hedef belirlemesi sağlıklı görünmemektedir. Somut müracaatçıların kendileri için ihtiyaç gördükleri şeylerin ne olduğuna ilişkin hiçbir araştırma yapmadan, onların ihtiyaç algılarını hesaba katmadan, masa başında belirlenmiş hedefler belki gerçekleştirilebilir ama bu hedeflere ulaşıldığında, müracaatçılara götürülen sosyal hizmetin pek çok noktada beklenmeyen aksaklık ya da zaaflara yol açacağı görülecektir. Bu konunun en sıradan örneği olarak, Van depreminde de karşılaşılan, köylere ıslak mendil gönderilmesi verilebilecektir. Nitekim sosyal hayatlarında ıslak mendil kullanma alışkanlığı olmayan ve böylesi bir malzemeye ihtiyaç da duymayan bir sosyal zemine, kentli insanın ihtiyaç sıralamasında öne çıkan bir hijyen malzemesinin Van depreminde bölgeye gönderilmesi en anlayışlı ifade ile özensiz bir sosyal hizmet yaklaşımının bir ürünü olarak belirecektir.” (Yaman ve Akyurt, 2013: 124).

İhtiyaçların kültürel farklılıklara göre şekillenebileceği bilgisinin uygulamadaki karşılığı ise çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarıdır. Uygulamanın bu çoğulcu şekli, müracaatçıların gereksinimlerini yerelden okuyarak doğrudan ihtiyaca dönük hizmetler sunar. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasında saygı, hoşgörü ve kabul kültürel duyarlılığın temel unsurlarıdır (Özgür, 2010: 95). Mesleki uygulama boyutunda sosyal çalışmacı bu hususları dikkate almadığında müracaatçının kendi kaderini tayin hakkını da ihlal etmiş olur.

Bazı vakalarda ise müracaatçının kendi kaderini tayin hakkı kültürün belirleyici unsurları tarafından da baskılanabilmektedir. Böyle durumlarda sosyal çalışmacının üstleneceği rol, çokkültürcü sosyal hizmetin değer boyutu ve kültürel duyarlılık adına belirleyici olmaktadır. İçağasıoğlu Çoban vd.’nin (2017: 102) yapmış olduğu araştırmada yer verilen vaka örneğindeki sosyal çalışmacının mesleki duruşu, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında müracaatçının kendi kaderini tayin hakkını kullanabilmesi ve kendi öznelliğine saygı duyulması noktasında beklenen ve örnek mesleki duruştur.

“X İlin Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne, 14 yaşında bir erkek çocuk ile 13 yaşında bir kız çocuğun bir evin bahçesinde düğün eğlencesiyle evlendirildikleri ihbarında bulunulmuştur.

Vakaya dair daha ayrıntılı bilgi edinmek amacıyla ihbarda bulunan kişi telefon ile aranmıştır. İhbar eden kişi, yaşadıkları apartmanın yanında gecekonduların olduğunu, burada yaşayan 13 yaşındaki kız çocuğu ile 14 yaşındaki erkek çocuğunun evlilik düğünlerinin geçen gece gecekondunun bahçesinde yapıldığını ifade etmiştir. İhbarda bulunan kişiye çocukların yaşlarını nerden bildiği sorusu sorulmuş, ihbarda bulunan kişi de, bu kız çocuğu ve ailesiyle yıllardır komşu olduklarını, çocuğun yaşını bildiğini, ancak erkek çocuğun yaşının 14 olduğunu diğer komşulardan öğrendiğini ifade etmiştir.

İhbar evrakının ilgili meslek mensubuna teslim edildiği gün, meslek mensubu inceleme yapmak için düğün eğlencesinin yapıldığı eve gitmiştir. Belirtilen evde yaşayan yetişkinler ile görüşme yapılmış, ancak yetişkinler kız çocuklarının olmadığını ve çocukların evlendirilmesi olayının da yaşanmadığını ifade etmişlerdir. Hanede yaşayan yetişkin erkeklerden biri, “Çocuklar birbirlerini sevmişlerse, kimi ilgilendirir, evlenebilirler” ifadesini kullanmış, ancak çocukların evlendirilmesi olayının kendi evlerinde gerçekleşmediğini belirtmiştir.

Söz konusu çocuklara ulaşılamadığından, ihbarda bulunan kişi ile tekrar iletişime geçilmiş ve aynı sokakta yaşayan diğer komşularla görüşülerek, düğün eğlencesinin olduğu gece evlendirilen iki çocuğun gece yarısı bir otomobile bindirilerek götürüldüğü öğrenilmiştir.

Meslek mensubu vakaya dair inceleme raporu düzenlemiştir. Raporunun sonuç bölümünde evlendirildikleri iddia edilen çocukların yer tespitlerinin yapılabilmesi için İl Emniyet Müdürlüğünden yardım talep edilmesi ve çocuk yaşta evlilik iddiası nedeniyle Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulunulması gerektiği belirtilmiştir. Buna rağmen ilgili İl Müdürlüğünde görevli üst düzey bir yönetici “alan memnun, veren memnun, neden ortalığı karıştırıyorsunuz” ifadesini kullanarak vakayı kapatmasını meslek mensubundan istemiştir. Sosyal hizmet merkezinde kurulan komisyon vakanın kapatılmasına karar vermiş, bu nedenle de ihbara dair işlem yapılmamıştır.” (İçağasıoğlu Çoban vd., 2017: 102)

3.1.1.4. Kültürel farkındalık / öz-farkındalık

Sosyal bilimlerde tartışma konularından biri, sosyal bilimcinin kendi değer yargıları, kültürü ve bakış açısının, araştırdığı toplumu anlamada süreci nasıl etkilediğidir. Kendi kültürü ve araştırdığı kültür arasında kuracağı ilişkinin niteliği nasılsa, araştırmanın niteliğide aynı şekilde etkilenmektedir. İki insan ilişkisi iki kültür ilişkisi gibi de düşünülebilir. Burada iki husus özellikle dikkate alınmalıdır. Toplamların mevcut gündelik dil ve doğal tutum dünyası önemsiz sayılıp göz ardı edilemez; sosyal analizci tarafından düzeltilemez (Yaman ve Akyurt, 2013: 109). Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında kültürel farkındalık bu açılardan ele alındığında, sosyal çalışmacının müracaatçının tutum dünyasını önemsiz ve görmezden gelmesi hatta kendisi tarafından değiştirilmeye çalışılması, uygulamayı yetkin bir uygulama olmaktan çıkarır.

Kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda yapılan görüşmelerde karşılaşılan problemlerden biri dil bariyeridir. Dil, aslında “etnik kimliğin görüşme sürecine yansıyan en açık tezahürüdür” (Kadushin ve Kadushin, 1997: 348). Yine Kadushin ve Kadushin’ e (1997: 348) göre eğer ki, görüşme yapan kişi ve görüşmeci arasındaki dil, paylaşılamayan bir unsur olarak kalırsa, kültürel farklılıklar içinde mesleki müdahale sürecini etkileyen temel unsurlardan biri olarak sosyal çalışmacının karşına çıkar.

Sosyal çalışmacıların kendi değerleri, kültürel geçmişleri, doğrunun tanımına dair önkabulleri mesleki müdahale sürecini etkileyen unsurlardandır. Müracaatçının kendi kültürel gerçekliğini ve bunun mesleki müdahale sürecine etkisini görebilmek adına kültürel farkındalık kadar, aynı şekilde sosyal çalışmacının kendisini tanıyabilmesini ifade eden **öz-farkındalık** da etkilidir. Hanley’e (2015: 226) göre kendi bakış açısını derinlemesine ve eleştirel bir gözle inceleyebilen bir uygulayıcı farklılıklarla daha etkin çalışacağı gibi, kalıp yargılarından da daha rahat uzaklaşacaktır. Bunu başaramamış sosyal çalışmacı için, düşük öz-farkındalık seviyesi mesleki müdahalesini her zaman olumsuz etkileyecektir. Mevcut önyargılarını aşan ve kalıp düşüncelerinden uzaklaşan bir sosyal çalışmacı, müracaatçısı adına daha profesyonel bir duruş sergiler.

Sosyal çalışmacının müracaatçısının kültürel farklılıklarına dair olumsuz tutumları varsa bu durum mesleki ilişkiyi sürdürülebilir olmaktan çıkarır. Tutum üzerine kuramsal yaklaşımlar genellikle bunun öğrenilir bir eğilim olduğu üzerinde durur (Arkonaç, 2005: 444). Tutumlarımızın oluşumunda birçok etken faktör vardır. Özellikle de okulların kültür aktarımındaki rolleri düşünüldüğünde bireylerin okul iklimlerindeki deneyimleri başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Yazıcı, 2013: 60). Çokkültürcü anlayışın hâkim olduğu bir okul iklimi ile karşı olan okul ikliminde yetişen bir bireyin öğrenilmiş tutumları ve eğilimleri de o nispette farklılık gösterecektir. Bu bağlamda sosyal

çalışmacının bir profesyonel olarak yürüttüğü hizmetine, müracaatçısına dair kültürel çeşitlilikler ve farklılıklardan dolayı herhangi bir gölge düşmemelidir. İnsan odaklı yürüttüğü bu hizmetin kalitesi aynı şekilde tutumlarına yönelik farkındalığı ile de doğrudan ilişkilidir.

Vaka inceleme süreçlerini Yıldırım ve Yıldırım (2008: 92-100) 4 aşamada ele alır: 1) İnceleme (Tetkik) 2) Değerlendirme, 3) Müdahale 4) Sonlandırma. Vaka incelemenin bu süreçleri, farklılık bilgisi, kültürel duyarlılık, kültürel farklılık, öz-farkındalık gibi temel dinamiklerden sürekli etkilenmektedir. Bunun bilincinde olan bir sosyal çalışmacının sunacağı sosyal hizmetler kültürel açıdan daha yetkin hizmetlerdir.

3.1.1.5. Uygulamada etik ikilem

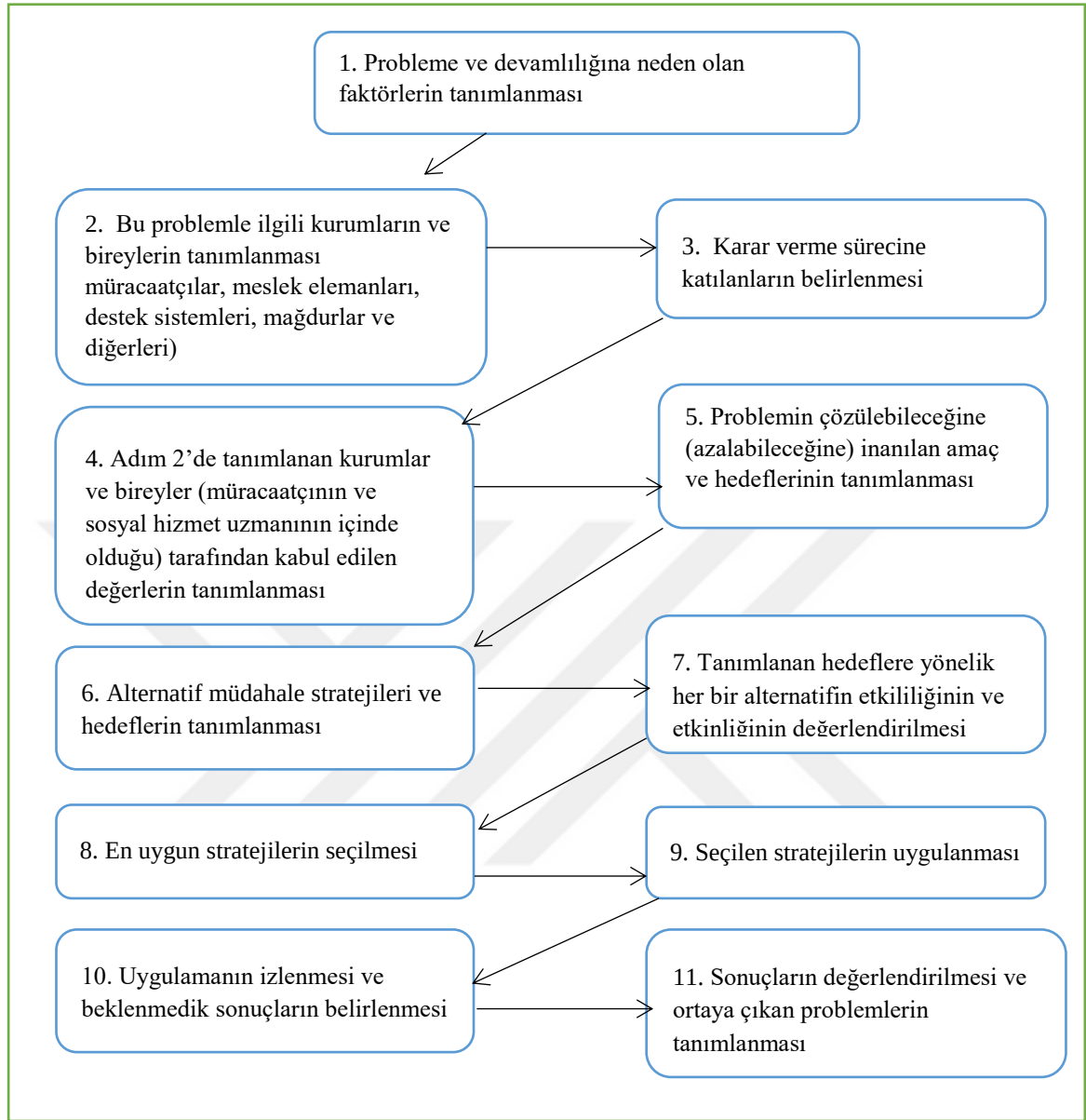
Kültürel çeşitliliğin ve farklılıkların olduğu toplumlarda peki sosyal çalışmacının *tüm farklılıkları* kabul etmesi veya *marjinalitenin* kültürel farklılıklar içinde değerlendirilmesi mümkün müdür? Marjinalitenin de kabulüne dayanan çokkültürcü bir bakış olabilir mi? Marjinalite temelde sosyal, ekonomik ve politik bir dışlanma ile karakterize bir kavram olmakla birlikte *ötekilik* ve *kültürel kimlik* kavramlarıyla da dialektik bir ilişkisi içindedir (Zengel ve Kaya, 2013: 17). Sage Billson (1988: 183) marjinaliteyi üç kategoride ele almıştır. Birincisi, bireyin iki kültür içindeki kültürlerarası iletişimine ve asimilasyonuna bakan *kültürel marjinalite*, ikincisi hâlihazırdaki bir statüye veya sınıfa girememekten kaynaklı dışlanmışlığı ifade eden *sosyal marjinalite*, üçüncüsü ise sosyo-politik ve ekonomik açıdan dezavantajlılık sebebiyle bazı kesimlerden görülen dışlanmışlığın ifadesi olarak *yapısal marjinalitedir*. Marjinalliğe sebep olabilecek farklılıklar kimine göre sapma, kimine göre ise bireysel tercih ve yönelim olarak da değerlendirilebilmektedir. Örneğin, cinsel kimlik ve cinsel yönelim konusunda bazı görüşler LGBTİ'lerin cinselliğini kendi tercihleri ve yönelimleri olarak ele almanın yanında, sosyal hizmet eğitimini ve sosyal bilimlerin akademik ahlakını bu bağlamda eleştirmektedir (Jeyasingham, 2008; Logan, 2001; Yağcıoğlu ve İlbaşı, 2010). Yine bireylerin homofobiye dair görüşleri ile bu gruplarla olan tanışıklık düzeyleri arasında ilişki olduğu bilinmektedir (Şah, 2012: 23). Bazı görüşler ise bu yönelimleri, bir sapma ve marjinalite olarak mütalâ ederken, tedavi edilmesi gereken patolojik bir durum olarak ele almaktadır. Bu görüşlerde ağır basan nokta ise, insanın yaratışılı itibarıyla iki cinsiyeti olduğu ve cinsel yönelimin sadece karşı cinsiyet üzerinden olabileceğidir. Bunun dışındaki diğer yönelimler duygu, düşünce ve algıdan kaynaklı normalden sapma durumlarıdır (Beşer, 2013). Aynı yaş grupları arasında farklı üniversitelerde yürütülen araştırmalarda dahi, farklılıklara dair tolerans, kabul ve duyarlılık düzeyinin farklılaşabildiği görülmektedir (Çoban vd., 2010: 130). Farklılıklar ve marjinalite konusuna sosyal öğrenme süreçlerinin de eşlik ettiği bu anlamda görülmektedir. Peki farklılığın bu yönü, çokkültürcü sosyal hizmetin savunduğu bir değer olarak kabul edilebilir mi? Hak savunuculuğu mesleği olan sosyal hizmet burada nasıl bir yerde durmaktadır?

O halde sosyal hizmetin değer, bilgi ve beceri boyutlarında uygulamalar şekillendirilir ve yürütülürken marjinalitenin doğru anlaşılması gerekmektedir. Eğer ki, farklılığın her şekli kültürel çeşitlilik olarak değerlendirilecek olursa, toplumsal çatışma zeminine hizmet

eden bir anlayış veya bir uygulama modeli yine farklılık olarak kabul edilecek midir? Çokkültürcü sosyal hizmet farklılıkları bir değer olarak kabul ederken, bu değeri kültürel bir karşılık olarak toplumsal hayatın zenginliği içinde değerlendirir (Özgür, 2010: 92-93). Ancak marjinallik toplumsal beraberliğe ve birlikteliğe zarar verecek noktaları da içinde barındırabilmektedir. Buradan hareketle sosyal çalışmacının, müracaatçının *her talebini* çokkültürcü perspektiften ele alarak kabul etmesi mümkün değildir. Etik kararlar verebilmek, çokkültürcü yetkin uygulamalar için ilk adımlardan biridir. Etik kararlar almak sosyal çalışmacı için zor bir süreçtir. Mesleki değerler, kurumsal değerler ve kişisel değerler bazı durumlarda sosyal çalışmacının etik ikilemler yaşamasına sebep olmaktadır (Gökçearslan Çifci ve Gönen, 2011: 158). Uygulamada etik ikilem oluşturabilecek bu ve benzeri birçok durum için bu tez çalışmasında zorlayıcı bir kabule gidilmemiş, buna gerek de duyulmamıştır. Bilimselliğin bir tarafı da zaten savların yine tartışılabilir olmasıdır. Aksi takdirde bilimin ortaya koyduğu ve geliştirdiği söylemler, tartışılmaz bir tabu haline gelir ki, bu da bilimin ilkelerine aykırıdır (Karasar, 2015: 48).

Çokkültürlü toplumlar da hizmet sunacak sosyal çalışmacının alacağı kararlarda bireysel tasarrufların önüne geçebilmesi, müdahale planında neyi esas aldığına göre değişmektedir. Çatışma sebebi, kendisinden kaynaklı olabileceği gibi yönetimden, müracaatçıdan veya uygulamaya dönük etik ikilemden kaynaklı da olabilmektedir. Böyle durumlarda sosyal çalışmacının *etik karar verme modellerine* başvurması ve bunlardan faydalananı olması keyfiliğin önüne geçeceği gibi mesleki uygulamanın kalitesini ve etkisini de artıracaktır (Gökçearslan Çifci ve Gönen, 2011: 160). Birçok etik karar alma modelleri vardır. Burada Şekil 3’de Dolgoff vd.’nin (2005) Genel Karar Verme Modeli örnekştirilmiştir:

Şekil 2. Genel Karar Verme Modeli

Kaynak: Dolgoff vd. (2005: 58–60).

Tüm modellerde seçenekler oluşturulduktan sonra müracaatçı için en uygun karar etrafında yoğunlaşma ve sonrasında değerlendirme söz konusudur. Bazı seçenekler etik ikilemleri zorlayıcı olabilir. Postmodernizm sonrası bilimin ve bilimsel gerçekliğin dahi ne kadar masum olduğu tartışılırken, “kime göre, neye göre?” sorusunun cevabında evrensel bir yanıt aramak gerçekçi olmadığı gibi insancıl da değildir (Özalp, 2010: 144-145).

Evrensel değerler ve ilkeler ışığında savunulan çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları, her müracaatçının kendine özgü olduğu düşünüldüğünde, farklılığın tekkültürcü bakıştan uzak bir şekilde yerel ve özgün olarak okunmasını savunmuştur (Özgür, 2010: 91). Burada uygulamaya bakan yönü ile evrensellik ve yerellik arasında ilk bakışta sanki çelişki ve bir ikilem varmış gibi görünse de yerel ve özgün model ihtiyacı kültürel çeşitliliğin ve farklılığın olduğu toplumlarda, doğal olan ve kendi yerelinde hissedilen bir

ihtiyacın karşılığıdır, ancak yerelde topluma zarar veren yönleriyle karakterize olmuş bir marjinalitenin farklılıkların toplumsal kabulü içinde değerlendirilmesi mümkün değildir. Böyle bir kabul, bu çalışmada savunulmamıştır.

Çalışmada özellikle vurgulanan ve genel hipotez olarak da savunulan, farklılıkların kabulüne, tanınmasına ve güçlendirilmesine dayalı çokkültürcü sosyal hizmet anlayışının, insan temelinde ayırım gözetmeksizin sosyal hizmet sunulabilmenin ön şartı olduğudur. Buradaki ayrıntı ve vurgulanabilecek husus şudur ki, evrensel değerlerin kabulüyle birlikte yereldeki farklılıkların ve taleplerin hangisinin toplumsal zeminde marjinalite olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğidir.

Tabi ki marjinalitenin, konjonktürel bir karşılığı da vardır. Marjinallik, zaman ve mekân üzerinden değişkenlik gösteren çevresel unsurlardan da etkilenen dinamik bir kavramdır (Özkan Özbek ve Yaman, 2017: 85). Bugünün konjonktüründe kabul edilen veya onaylanan, yarının konjonktüründe eleştirilebilmektedir. Örneğin, okumak için başörtüsünü açmak zorundan kalan birey ile sosyal yardım alabilmek için başörtüsü takmak zorunda kalan birey arasında insan hakları ve onun ihlali bağlamında bir fark yoktur. Konjonktürün etkisiyle, müracaatçıların öz-belirlenim hakkı dönem dönem marjinalite kapsamında ele alınıp, yıpratılmış, dayatmaya ve ayırtırmaya maruz bırakılmıştır. O halde salt bilimin veya bilimsel çevrelerin marjinalite tasavvuru ve tanımı, farklılık/çeşitlilik kapsamında toplumsal gerçekliğe ne kadar baktığı iyi tahlil edilmelidir. Çokkültürlü toplumlarda kültürel farklılıklar her zaman olmuştur. Zaten kültür, “tutarlı ve homojen bir bütün oluşturmaz ve bu nedenle temsil ettiği bireylerin ve toplumsal çerçevenin dışında anlaşılamaz” (Doytcheva, 2009: 120). Homejen olmayan bu bütünü oluşturan bireylere yönelik sunulacak hizmetlerde ise çoğulcu anlayışın etik ilkelerden ve ikilemlerden bağımsız olması zaten düşünülemez.

Bu bağlamda evrensellik, yerellik ve marjinalite üzerine yapılacak tartışmalar için bu kapı özellikle aralanmış ve açık bırakılmıştır.

3.1.2. Sosyal hizmetin bilgi boyutunda çokkültürcülük

Yasal ve politik çerçeve uygulamada gerekli ve kritik olmakla birlikte, uygulayıcıya müdahale sürecinde ayrıntılı yön tayin etmez. Bu noktada mesleğin bilgi temelleri devreye girer ve sosyal çalışmacıya ayrıntılı olarak yönlendirmelerde bulunur. Sosyal hizmet karar verebilirlik açısından “*mesleki özerkliğin*” olduğu bir meslektir. Sosyal hizmet müdahalesi, mekanik bir süreç olmadığından sosyal çalışmacının kendisinin de üzerine düşünömsel uygulamada rol alması gerekecektir. Özellikle bilgi temelini her vakada yeniden keşfetmeyeceğine göre bu çerçevenin gerek teorik arka planını, gerekse beceri boyutunu kendisine tevarüs etmiş şekliyle tekrar ele almalı, üzerinde değerlendirmelerde bulunmalıdır. Bilgi ve deneyimlerin bir sosyal çalışmacı tarafından toptan kabul edilmesi veya toptan reddedilmesi uygulama açısından gerçekçi ve kabul edilebilir bir durum değildir. Mesleğin bilgi temeli çok geniş bir çerçevedir (Thompson, 2016: 83).

Çokkültürlü sosyal hizmet uygulaması, “hizmet alanların bakış açılarını anlayabilme, görebilme, keşfedebilme ve kabul etmeyi içeren aktif çabaları, başka bir deyişle *kültürel*

bilgiyi de gerekli kılmaktadır” (Sue ve Sue’den aktaran Özgür, 2009: 45). Weaver’a (1999: 220) göre sosyal hizmet uygulamasının bilgi temeli 4 temadan oluşur. 1) Farklılık bilgisi, 2) Tarih bilgisi, 3) Kültür bilgisi, 4) Güncel gerçeklikler. Farklılık bilgisi, diğer alanlar açısından asıl bağlamı oluşturur. Sosyal çalışmacı için, bulunulan toplumun inançları, gelenekleri ve manevi dinamikleri farklılık temasıyla ilk bilinmesi gereken unsurlardır. Tarih bilgisi ise, ikinci öneme sahip alandır. Sosyal çalışmacının bulunduğu toplumun tarihine ve sosyal hizmetlerle ilişkili mevzuatına aşina olması önem arz eder. Kültür bilgisi üçüncü tema olarak, toplumun iletişim tarzları, dünya görüşleri, inanç sistemleri ve değerleri üzerine bilgileri içerir. Güncel realiteler ise sosyal çalışmacının bilgi temelini oluşturan son temadır. Bu kapsamda sosyal çalışmacı, yerel siyasi argümanları, halk organizasyonlarını, bölgesel yapıları ve etkilerini bilmelidir.

Thompson (2016: 83-116) sosyal hizmet mesleğinin bilgi temelini genel çerçevesini de şöyle çizmiştir. İnsanın gelişimi, din ve tinsellik, sosyal süreçler ve kurumlar, kişilerarası ilişkiler ve grup/örgüt dinamikleri, sosyal hizmet süreci, kuramsal paradigmlar, müdahale yöntemleri, etik ve değerler, diyalektik akıl, bilgiyi kullanma, düşünsel uygulama, düşünceler ve duygular.

Bu geniş çerçeveye dair her sosyal çalışmacının bilgi temeli muhakkak ki aynı düzeyde olmayacaktır. Bu süreçler özellikle çokkültürlü toplumlarda, sosyal çalışmacının çoğulcu bir anlayışa ve bakışa sahip olup olmaması ile de yakından ilgilidir. Hatta bu süreçlerdeki bilgi temeli genellikle bu anlayış üzerinden şekillenebilmektedir. Thompson (2016: 114-115), bir coğrafyacı örneği üzerinden giderek nasıl ki bir coğrafyacının dünyanın tüm fiziki ve sosyal coğrafyasını bilmesi beklenmiyorsa, sosyal çalışmacılardan da her şeyi bilmesini beklemek gerçekçi olmayacaktır görüşünü savunarak, gerçekçi olanın ve bir sosyal çalışmacıdan beklenenin şunlar olduğunu arkasından sıralar.

- ✓ *Temel bilgilere dair kavrayış*; farklı alanlara dair uzmanlık bilgisi beklenmesede temel bilgileri bilmesini beklemek gerçekçi olur.
- ✓ *“Bilmiyorum” diyebilme*; bilinmeyen bir şeyi biliyormuş gibi davranmak yerine “bilmiyorum” diyebilmek, sınırlarımızı görerek yapıcı olmak sürece daha çok katkı sağlar. Bu durum bir zayıflık ve başarısızlık göstergesi değildir.
- ✓ *İleri düzey bilgiye erişim*; bir vaka ile çalışırken uzmanın mevcut bilgi düzeyi yeterli olmadığında ihtiyaç duyulan bilgiye erişim hemen mümkün olmasada vazgeçilmemelidir.
- ✓ *Öğrenmeye açık olma*; mesleki müdahale süreci mekanik bir süreç olmadığından belli rutinlerin dışına çıkarak ileri düzey öğrenmelere açık olmak, uygulama sürecinde olması gerektir. Rutinin dışına çıkmayan bir uzmandan etkili müdahalede bulunması beklenemez.
- ✓ *Seçici olabilme yeteneği*; bütün bilgiler her zaman her kişiye kullanılmaz. Uzman, hangi bilgi unsurunun uygulamanın hangi yönünü etkileyeceğini bilmeli ve bu konuda seçici olabilmelidir.
- ✓ *Düşünsel uygulama*; bilgi temelini canlı tutulması sağlayan dinamik bir unsurdur.

Sosyal çalışmacıdan beklenen yeterlilikler ve yetkinlikler çokkültürlü toplumlarda yürütülecek sosyal hizmet uygulamalarının etkinliğini belirleyen unsurlardır.

Sosyal hizmetin bir amacı da toplumsal ilişkilere işlerlik kazandırmanın yanında kurumların işlerliğini de sağlamaktır. Bunu sağlanın yolu, dayanışmadan geçer. İnsanın ve ilişkilerinin gelişimi de yine dayanışmaya bağlıdır (Adams vd., 2015: 33). Sosyal alanda bireylerin dayanışması, doğrudan kültürel farklılıkların bilinmesiyle de ilgilidir. Toplumsal düzeyde farklılıklar ve bunun üzerinden geliştirilen bilgi düzeyi ise, sosyal hizmetin bilgi boyutuna bakar. Modernlik aslında bilginin ve bilmenin gerçek anlamını değiştirmiş ve eski anlamından çıkarmıştır (Giddens, 2014: 45). Çokkültürlü toplumların bir gerçeği olarak farklı ve çeşitli olana karşı çoğulcu anlayış ne kadar başarılabilirse, farklılıkların bir arada yaşaması da o oranda kolaylaşacaktır. Farklı olan ile dayanışmanın zeminini oluşturan sosyal çalışma mesleği, bulunulan toplumun tarihine, kültürüne ve güncel gerçekliklerine dair farkındalığı olan meslek elemanlarıyla, arzu edilen çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarını daha kolay ve istendik şekilde gerçekleştirecektir.

Küreselleşen dünyada bilim insanların yaklaşım ve anlayışları da değişmektedir. Ülkesinin sorunlarına çözüm üretmek ve kendi halkını aydınlatmak asıl misyonları iken, toplumuna yabancılaşan ve piyasa beklentilerini önceleyen bilim insanının kendi toplumuna sunacağı katkılar her geçen gün azalmaktadır. Özellikle üniversitelerin eleştiri yeteneğini kaybetmesi bu süreci daha da hızlandırır (Erbaş, 2009: 118). Küreselleşme ve postmodernizmin etkisiyle kültürel çeşitliliğin daha çok hissedildiği dünyada çokkültürcü bakış ve uygulamalara daha fazla ihtiyaç olmaktadır. Bu ihtiyacın karşılığı olan çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları ancak eleştirel bakışla ortaya koyulabilir. Bu ihtiyacın görülmesi ise, kültürel bilginin önemsenmesi ile mümkündür. Kültürel bilgi, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarının değer boyutunda ele alınan farklılıkların kabulünü daha ileri noktaya taşıyacaktır. Aynı zamanda müracaatçıların ihtiyacı olan sosyal hizmetlerin sunumunu ve şekillendirilmesini de doğrudan etkileyecektir.

Sosyal çalışma mesleği uygulamada birçok beceriyi beraberinde kullanan bir meslektir. Bu becerilerin kullanımında ise birçok bilgi temeline ihtiyaç duyar. Duyan'a (2010) göre sosyal çalışma bilgisi üç başlıkta ele alınabilir:

- ✓ *Kuramsal Bilgi*; müracaatçıları, durum ve olayları anlamamızı kolaylaştırır. Kuramsal bilginin bir kısmı uygulamayla ilişkili olarak sosyal çalışmacıya yön vermenin yanında sosyal çalışmanın amacınıda ortaya koyar.
- ✓ *Olgusal Bilgi*; hukuki mevzuat, sosyal politika, kurum politikası, işlemler ve sistemler, insan gruplarına dair bilgi, toplumsal sorunlar hepsi bunun içine girer.
- ✓ *Kişisel Bilgi*; daha çok uygulama bilgisi olarak da değerlendirilebilir. Uygulayıcıların kişisel deneyim ve tecrübeleri kişisel bilgi kapsamındadır.

3.1.2.1. Çokkültürcülük eğitimi

Peki, farklılığın bu kadar belirginleştiği çokkültürlü toplumlarda hizmet sunacak olan sosyal çalışmacılar için lisans düzeyinde kültürel çeşitlilik, çoğulculuk, kültürel yetkinlik gibi kavramların da eşlik ettiği çokkültürcülük olgusuna yönelik akademik eğitimler ve

ders içerikleri yeterli midir? Türkiye’deki sosyal hizmet bölümlerinin müfredatı üzerine bilimsel araştırmasını yapan Erdurak’ın (2016) araştırmanın yapıldığı yıl itibariyle lisans düzeyinde öğrencisi olan 37 üniversitenin sosyal hizmet bölümlerinin müfredatlarından elde ettiği sonuçlardan faydalanılarak oluşturulan aşağıdaki tablolarda hangi dersin, hangi üniversitede, kaç saat okutulmakta olduğu gösterilmiştir:

Tablo 12. Sosyal Hizmet Bölümlerinde Lisans Düzeyinde Okutulan Dersler

Zorunlu Dersler	Seçmeli Dersler
Felsefe	Felsefe
Bilim Felsefesi	Bilim Tarihi ve Felsefesi
Sosyoloji	Çağdaş Düşünce Akımları
Sosyoloji II	Kent, Kır, Göç Sosyolojisi
Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı	Kentleşme ve Sorunları
Aile Sosyolojisi	Kırsal Alanda Sosyal Hiz.
Hukuk Sosyolojisi	Kırsal Alanda Sosyal Hiz.
Kent Sosyolojisi	Sosyal Sorunlar
Kırsal Alanda SH	Aile Sosyolojisi
Şehir ve Kültür-İstanbul	Cinsiyet Sosyolojisi
Eleştirel Çok kültürcü Sosyal	Eğitim Sosyolojisi
Çok kültürcü Sosyal Hizmet Uygulamaları	Gençlik Sosyolojisi
Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi	Kurumlar Sosyolojisi
Sosyal Sorunlar	Siyaset Sosyolojisi
Sivil Toplum Örgütleri	Suç Sosyolojisi
Sosyal Çalışma Uygulamalarında Kültürel Farklılıklar	Kültür Sosyolojisi
Hukuka Giriş	Çağdaş Sosyoloji Kuram
İnsan Hakları	Demografi ve Sosyoloji
Aile Hukuku	Eleştirel Teori
Medeni Hukuk	Modernite ve Postmodernite
SH Hukuku	Sınıf ve Sosyal Tabakalaşma
Psikoloji	Sosyal Değişim ve Küreselleşme
Sosyal Psikoloji	Toplumsal Hareketler
Sosyal Psikoloji II	Toplumsal Kalkınma
Aile Psikolojisi	Türk Töresi
Gelişim Psikolojisi	Türkiye’nin Toplum Yapısı
Örgütsel Davranış	İnsan Hakları ve SH
Pozitif Psikoloji	Çocuk Hakları ve Hukuku
Psikolojik Danışma Rehberlik	Aile Hukuku
Ruh Sağlığı Bozuklukları	Sağlık Hukuku
Tıbbi Sosyal Hizmet	Aile ve Çocuk Hukuku
Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet	İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku
Toplum Sağlığı ve Sağlık Sistemleri	İş Yaşamının Hukuki ve Ekonomik Yönleri
Temel Sağlık Bilgisi, Tıbbi Terminoloji	Ceza Hukuku
Halk Sağlığı	Çocukla Psikolojik Görüşme
Hastalıklar ve Sosyal Hizmet	Edebiyatta Psikolojik İncelemeler
Psiko-Sosyal Rehabilitasyon	Gelişim Psikolojisi
Sağlık Hizmetlerinde İletişim	Grup Psikolojisi
Sağlık İçin Sosyal Bilimler	Kültürel Psikoloji
Tıbbi İlk Yardım	Moral ve Motivasyon
Çevre Koruma, İş Sağlığı ve Güvenliği	Örgütsel Davranış
İletişim / İletişim Becerileri	Psikopatoloji
Etkili İletişim Teknikleri	Psiko-Sosyal Boyutlarıyla Mobbing/ Şiddet
Sosyal Hizmette İletişim ve Dil	Sağlık Psikolojisi
Sosyal Hizmette Halkla İlişkiler ve İletişim	Sosyal Psikoloji

Tablo 12'nin devamıdır.

Sosyal Antropoloji	Yakın İlişkiler Psikolojisi
Sosyal ve Kültürel Antropoloji	Psikiyatrik SH
Sosyal Politika ve Planlama	Tıbbi Sosyal Hizmet
Sosyal Politika	Tıbbi ve Psikiyatrik SH
Sosyal Politika ve Planlama II	Dünyada ve Ülkemizde Anne ve Çocuk Sağlığı
Türkiye'de Sosyal Politika	Ergoterapi
Sosyal Hizmet Kuruluşlarında Yönetim ve Organizasyon / İşletme Yönetimi	Halk Sağlığı
Genel İşletme / İşletmeye Giriş	İnsan Anatomisi
Eleştirel Düşünme, Yaratıcılık ve Girişimcilik	İnsan Fizyolojisi
Sosyal Hizmet Sektöründe Girişimcilik	İnsan ve Sağlık
İnsan Kaynakları Yönetimi	İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğinde SH
Kalite Güvencesi ve Kalite Yönetim Sistemleri	Psikodrama
Eleştirel Düşünme ve Girişimcilik	Sağlık İletişimi
Sosyal Hizmet Sektöründe Girişimcilik	Sağlık ve Çevre
İnsan Kaynakları Yönetimi	Sağlıkta Yoga
Kalite Güvencesi ve Kalite Yönetim Sistemleri	Tıbbi Terminoloji
Genel İşletmecilik Bilgileri	Toplum Sağlığı ve Sağlık Sistemleri
Girişimcilik	Uğraşı Terapisi
Uygulamalı Girişimcilik	Üreme Sağlığı ve SH
Girişimcilik ve KOBİ'ler	Üreme/Cinsel Sağlık SH
Özel SH Kuruluşları ve Yönetimi	İletişim / İletişim Becerileri Bilgisi
İnsan Kaynakları Yönetimi ve SH	İletişim / Etkili İletişim / Dil
Özel SH Kuruluşları ve Yönetimi	Halkla İlişkiler ve İletişim
Proje Yönetimi ve Girişimcilik	Halkla İlişkiler
SH Kuruluşlarında Stratejik Planlama	Etkili İletişim
SH Toplam Kalite Yönetimi	Etkili İletişim Teknikleri
Toplam Kalite Yönetimi	Oyunla İletişim
Yönetim ve Organizasyon	Beden Dili
Ekonomi Ekonomi II	Demografi
Ekonomik Kalkınmanın Sosyal Analizi	Sosyal Antropoloji
Finansal Yönetim	Sosyal Politika ve Planlama
Genel Muhasebe 1	Sosyal Adalet / Temelleri
Genel Muhasebe 2	Ekonomiye Giriş
Makro Ekonomi	Finansa Giriş ve Proje Yönetimi
Mikro Ekonomi	Sosyal Kalkınma ve İstihdam Politikaları
SH Finansman	Sosyal Kalkınma ve Sosyal Hizmet
Kamu Yönetimi	Kamu Yönetimi ve Sosyal Hizmet
Kamu Yönetimine Giriş	Siyaset Bilimine Giriş
Siyaset Bilimi	Yerel Yönetimler
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Akademik Kazanımlar-I
Yerel Yönetimler	Akademik Kazanımlar-II
Bilim. Araşt. Yöntem. Tek.	SH Bağımsız Çalışma
Bilim. Araşt. Yönt. Tek. II	Rapor Hazırlama ve Sunum Teknikleri
Araştırma Yöntemleri	Konuşma ve Sunum Becerileri
Araştırma Yöntemleri-II	Münazara
SH- Görüşme İlke ve Tekn.	Ekip Çalışması
SH-Görüşme İlke-Tekn-II	Sosyal Hizmet Atölyesi
Akademik Araştırmalar	Proje Semineri
SH. Araştırmaları	Proje Yönetimi
SH. Araştırmaları II	Sosyal Hizmet Semineri
Bitirme Tezi Çalışması /Projesi /	Adli SH
Bitirme Tezi Çalışması / Projesi /-II	Afet SH
Rapor Hazırlama ve Sunum Teknikleri	Kriz ve Krize Müdahale
Sunum Teknikleri	Okul Sosyal Hizmeti

Tablo 12'nin devamıdır

Seminer / Vaka Tartışmaları	Eğitim ve Sosyal Hizmet
Seminer	Eğitimde Drama
Adli SH	Sokak SH
Afet SH	Sokak Çocukları Fenomenini Anlamak
Orduda Sosyal Hizmet	Manevi Destek Hizmetleri
Okul Sosyal Hizmeti	Endüstri ve Sosyal Hizmet
Özel Eğitime Giriş	Endüstriyel Sosyal Hizmet
Sokak SH ve Adli SH	Aile Danışmanlığı
Sokak SH	Aile Danışmanlığı II
Manevi Sosyal Hizmet	Aile Danışmanlığı III
Aile ve Çocuklarla SH	Aile Tedavileri
Aile Danışmanlığı	Aile Terapileri
Ailelerle SH	Aile ve Çocuklarla SH
SH Alanları	Aile ve Çocuklarla SH
SH Kurumlarını / Alanlarını Tanıma	Ailelerle Sosyal Hizmet
Sosyal Hizmet Kuruluşları	Ailelerle SH Uygulaması
Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri	Aile İçi Şiddet, İstismar ve SH Müdahalesi
Çocuk Refahı	SH Alanında İnternet Kullanımı
Çocuklarla SH	Özel Sosyal Hizmet Kuruluşları
Gençlik, Toplum ve SH	Çocuk İhmal ve İstismarı
Engellilik ve Engellilerle SH	Çocuk Koruma ve Bakım Sistemi
Kadın Hakları ve Sosyal Çalışma	Çocuk Suçluluğu ve SH
Kadın Sorunları ve SH	Çocuk ve SH
Aktif Yaşlanma	Çocuk ve Yetişkinler İçin Spor Becerileri
Gerontoloji	Çocuklarla Yaratıcı Drama
Yaşlılar İçin SH	Çocukluğun Tarihi
Yoksulluk ve SH	Risk Altındaki Çocuklar ve Gençler
Yoksulluk ve Sosyal Yardım Alanında SH	Gençlerle SH
Madde Bağımlılığı	Gençlik ve SH
Göçmen/Mülteci/Sığınma cılarla SH	Gençlerle Psikodrama
Sosyal hizmete Giriş	Engellilerle SH
Sosyal hizmete Giriş II	İşaret Dili
Sosyal hizmette Temel Kavramlar	Toplumsal Cinsiyet
Sosyal Hizmet İlke ve Yöntemleri	Kadın Sorunları SH
Sosyal Hizmetin Temelleri	Kadına Yönelik Şiddet
Sosyal Hizmet Tarihi	Feminist SH
SH Mevz. I	Gerontoloji
SH Mevz. II	Yaşlılarla SH
İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre	Agism
İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre II	Evsizler ve SH
Sosyal Hizmet Etiği	Yoksulluk ve SH
Sosyal Refah ve SH	Yoksulluk ve Sosyal Yardım Alanında SH
İnsani Hizmet Örgütlerinde Gönüllü Çalışma	Göçmen/Mülteci/Sığınma cılarla SH
Uluslararası Sosyal Hizmet	Kurumda ve Evde Bakım Hizmetleri
Karşılaştırmalı Sosyal Hizmet	Evde Bakım Hizmetleri
Stratejik Planlama, Proje ve Risk Yönetimi	Sosyal Bakım
Suçluluk ve Sosyal Hizmet	Sosyal Hizmet Tarihi
Sosyal Hizmet Uygulama Eğitimi-I	SH Mevzuatı
Sosyal Hizmet Uygulama Eğitimi-II	İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre II
Sosyal Hizmet Uygulama Yöntemleri	Sosyal Hizmet Etiği
İşyerinde Uygulama-I	Değerler Eğitimi
İşyerinde Uygulama-II	SH Sosyal Refah Yaklaşımları
SH Kuram ve Yaklaşım	Edebiyat ve Sanatta Sosyal Refah
SH Kuram ve Yaklaşım II	İncelemeleri
	Gönüllü Kuruluşlar

Tablo 12'nin devamıdır

SH Kuram ve Yaklaşım III	Uluslararası Sosyal Hizmet
Genelci SH	Avrupa Birliği ve Sosyal Hizmet
SH Kuram ve Müdahalesi/ Uyg. I	Karşılaştırmalı Sosyal Hizmet
SH Kuram ve Müdahalesi/ Uyg. II	SH Literatür Okumaları
SH Kuram ve Müdahalesi/ Uyg. III	Literatürde Sosyal Hizmet
SH Kuram ve Müdahalesi/ Uyg. IV	Edebi Metinlerde SH İncelemesi
Birey ve Gruplara Yönelik SH Uygulamaları-I	Sosyal Hizmet Okur-Yazarlığı
Birey ve Gruplara Yönelik SH Uygulamaları-II	Güncel Sosyal Hizmet Tartışmaları
Topluma Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları	Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Sunumu ve Örgütlenmesi
SH Kuram ve Uygulaması I: Birey ve Aile ile Sosyal Hizmet	Çalışma Yaşamında Sosyal Hizmet
SH Kuram ve Uygulaması II: Gruplarla / Toplumla Sosyal Hizmet	Suçluluk ve Sosyal Hizmet
SH Kuram ve Uygulaması III: Örgüt ve Topluluklarla Sosyal Hizmet	Şiddet ve Sosyal Hizmet
Sosyal Hizmet Kuramı I: Bireylerle Sosyal Hizmet	Terör ve Sosyal Hizmet
Sosyal Hizmet Kuramı II: Aile ve Gruplarla Sosyal Hizmet	Başarılı Sosyal Hizmet Uygulama Örnekleri
Sosyal Hizmet Kuramı III: Örgüt ve Topluluklarla Sosyal Hizmet	ASPB'ye Bağlı Kurumlarda Sosyal Hizmet Uygulaması
Gruplarla Sosyal Hizmet	Yerel Yönetimlerde Sosyal Hizmet Uygulaması
Gruplarla Sosyal Hizmet	Sosyal Hizmet Alan Uygulaması I
Uygulamalı Araştırma-I	Eğitimde Sosyal Hizmet Uygulaması
Uygulamalı Araştırma-II	Sağlıkta Sosyal Hizmet Uygulaması
Uygulamalı Araştırma-III	Erasmus Öğrencileri için Sosyal Hizmet Uygulaması
SH Alanlarında Ortamlarında Gözlem / İnceleme	Sivil Toplum Örgütlerinde Sosyal Hizmet Uygulaması
Sosyal Hizmet Ortamlarında İnceleme II	Genelci SH
Staj	Sosyal Hizmette Mesleki Rol ve Kimlik
Yaz Stajı	Medya ve Sosyal Hizmet
SH Uygulaması	Sosyal Güvenlik Sistemleri
Blok Uygulama / SH Uygulaması-II	Sanat Tarihi
Sosyal Güvenlik Sistemleri	Sanat ve Sosyal Hizmet
Sosyal Bilimlere Giriş	Spor ve Sosyal Hizmet
Teknolojik Sistemler ve SH	Drama
Müracaatçı Sistemlerini Tanıma	Yaratıcı Drama
Süpervizyon (I)	Tiyatro Oyun İncelemesi
Süpervizyon (II)	Teknolojik Sistemler ve SH
İleri İngilizce I	Sosyal Hizmet Bilişimi
İleri İngilizce II	İşyerinde Uygulama-I
İngilizce Literatürde Sosyal Hizmet	İşyerinde Uygulama-II
Yabancı Dilde (İng) Okuma ve Konuşma I	Baskı Karşıtı Uygulama
Yabancı Dilde (İng) Okuma ve Konuşma II	Sosyal Hizmette Eşitlik ve Çeşitlilik
Mesleki İngilizce / Yabancı Dil	Eski Metinleri Okuma
Mesleki İngilizce / Yabancı Dil II	Osmanlı Türkçesi-I
Mesleki İngilizce / Yabancı Dil III	Osmanlı Türkçesi-II
Mesleki İngilizce / Yabancı Dil IV	Osmanlıca
	Zazaca
	Kürtçe
	Dayanışma Modelleri

Tablo 12'nin devamıdır	Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Hizmetleri
	Yardım Edenlere Yardım
	Yenilik ve Yaratıcılık
	Çatışma Çözme ve Arabuluculuk
	Sosyal Hizmette Olgu Yönetimi
	Bilgisayar Uygulamaları
	Bütünleştirme Semineri
	Oyunla İletişim
	Kanıtı Dayalı Sosyal Hizmet Uygulaması
	Diksiyon
	İzcilik
	İzcilik
	Ekolojik Sürdürülebilirlik
	Gelecek İçin Sürdürülebilirlik
	Mevlana Öğretisi
	Mukayeseli Hayır Hizmetleri ve Sosyal Yardım
	Akademik İngilizce
	İngilizce Konuşma ve Yazma Becerileri I
	İngilizce Konuşma ve Yazma Becerileri II
	İngilizce Konuşma ve Yazma Becerileri III
	İngilizce Konuşma ve Yazma Becerileri IV
	Mesleki İngilizce / Yabancı Dil
	Mesleki İngilizce / Yabancı Dil II
	Mesleki İngilizce / Yabancı Dil III
	Mesleki İngilizce / Yabancı Dil IV
	Sosyal Çalışmacılar İçin Yabancı Dil

Kaynak: Erdurak'ın (2016: 40-147) yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Tablo 12 incelendiğinde bu kadar ders çeşitliliğinin olması ve tasarruf yetkisinin üniversitelere bırakılması, sosyal hizmette nitelikli içerikler yerine Erdurak'ın da hipotezinde savunduğu gibi, “öğretimle ilgili olarak müfredat, muhteva ve yapılacak düzenlemelerin tamamen üniversitelere, bölümlere bırakılması, sosyal hizmet eğitiminin zenginleşmesi anlamında çeşitlenmesine değil dağınıklığına, keşmekeşliğine yol açmaktadır” (Erdurak, 2016: 149). Bu dağınık yapıda görünen müfredat için çokkültürlülüğe yönelik bilgi temeli oluşturacak dersler çok sınırlıdır. Sınırlı sayıda olan bu derslerin bazıları da seçmeli oldukları için öğrencilerin kültürel yetkinliği adına bir eksiklik oluşturmaktadır.

Çokkültürcü sosyal hizmetin dünya genelindeki 40-50 yıllık geçmişi düşünüldüğünde yenilikçi girişimler gözlensede henüz sosyal hizmet müfredatı ile entegre bir sistemden bahsetmek zordur (Fong, 2005: 43).

Sınırlı sayıda da olsa çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarına temel oluşturacak bazı dersler ve bu derslerin verildiği üniversiteler şöyledir:

Tablo 13. Sosyal Hizmet Bölümlerinin Lisans Düzeyinde Çokkültürcü Sosyal Hizmet Uygulamasına Temel Oluşturabilecek Nitelikte Zorunlu/Seçmeli Derslerin Dağılımı

Zorunlu Dersler	Seçmeli Dersler
<i>Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı</i> Yaklaşık bütün üniversitelerde	<i>Kültür Sosyolojisi</i> İstanbul Arel Üni./2 saat, İstanbul Sabahattin Zaim Üni./3 saat, KTO Karatay Üni./2 saat
<i>Eleştirel Çok kültürcü Sosyal Hizmet</i> Adıyaman Üni./2 saat	<i>Eleştirel Teori</i> Esenyurt Üni /2 saat
<i>Çokkültürcü Sosyal Hizmet Uygulamaları</i> RTE Üniversitesi/3 saat	<i>Sınıf ve Sosyal Tabakalaşma</i> Gümüşhane Üni./2 saat
<i>Sosyal Çalışma Uygulamalarında Kültürel Farklılıklar</i> Esenyurt Üni. / 2 saat	<i>Toplumsal Hareketler</i> Bingöl Üni /3saat, Gümüşhane Üni./2saat, İstanbul Sebahattin Zaim Üni./3saat
<i>Sosyal Antropoloji</i> 2, 3, 4 saat olacak şekilde değişiklik göstererek birçok üniversitede okutulmaktadır	<i>Türk Töresi</i> KTO Karatay Üni./2 saat
<i>Eleştirel Düşünme, Yaratıcılık ve Girişimcilik</i> Anadolu Üni./3 saat, İst. Arel Üni./3 saat, İst. Aydın Üni./2 saat	<i>Türkiye'nin Toplum Yapısı</i> KTO Karatay Üni./2 saat
<i>Eleştirel Düşünme ve Girişimcilik</i> Bitlis Eren Üni./3 saat	<i>Kültürel Psikoloji</i> RTE Üni./3 saat
	<i>Örgütsel Davranış</i> RTE Üni./3 saat
	<i>Sosyal Antropoloji</i> RTE Üni./3 saat, Selçuk Üni./3 saat, İstanbul 29 Mayıs Üni./3 saat
	<i>Baskı Karşıtı Uygulama</i> Adıyaman 2 saat, Celal Bayar 3 saat, Düzce 3 saat, Hacettepe 2 saat, Kocaeli 2 saat, İst. 29 Mayıs 3 saat, Esenyurt 3 saat, KTO Karatay 2 saat
	<i>Sosyal Hizmette Eşitlik ve Çeşitlilik</i> (Ankara / 3 saat)

Kaynak: Erdurak'ın (2016: 40-147) yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Tablo 13 incelendiğinde **çokkültürcülük eğitimi**, “Çokkültürcü Sosyal Hizmet”, “Baskı Karşıtı Uygulama” ve “Sosyal Hizmette Eşitlik ve Çeşitlilik” vb farklı adlarla 2-3 saat zorunlu ya da seçmeli ders olarak bazı üniversitelerin sosyal hizmet bölümlerinde sürdürülmektedir. Kültürel çeşitliliğe ve farklılıklara dair farkındalık kazandırmak adına 4 yıllık lisans düzeyindeki eğitim müfredatı incelendiğinde görülmektedir ki, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarına dair yeterli eğitim verilmemektedir. Sınırlı sayıda üniversitede sınırlı ders saati ile sosyal çalışmacıların değer, bilgi ve beceri boyutlarıyla çokkültürcü eğitimlerinin gerçekleştirilmesi ve bu perspektiften uygulamaların sağlanması zordur. Farklılıklar üzerine düşünmeyen, tartışmayan ve çoğulculuğu benimseyememiş bir sosyal çalışmacının, farklı olana sunacağı hizmet geleneksel ve tektip olmaktan öteye geçemeyecektir. Alternatifsiz sunulan hizmet, farklılıklarıyla birey olan müracaatçıyı sadece ötekileştirecektir.

3.1.3. Sosyal hizmetin beceri boyutunda çokkültürcülük

Kültür, “her zaman terapinin sessiz bir katılımcısıdır” (Draguns’tan aktaran Özgür, 2009: 40). Terapiye eşlik eden bu unsur, beceri boyutunda sosyal hizmetlerin şekillenmesinde

etkili olmasına rağmen görünür değildir. Fark edilemeyen bu yönü ile kültür, meslek elemanlarının uygulama becerilerine etki eden dinamikler arasındadır. Çokkültürlü görüşmeler gerçekleştirilirken, mesleki yetkinliğin, genel görüşme yetkinliğinden farklı olduğu unutulmamalıdır. Genel görüşme yetkinliği (general interviewing competence) etkili ve verimli çokkültürlü görüşme için bir ihtiyaç olmakla birlikte yeterli değildir. Genel yetkinlik (general competence) ve kültürel hassasiyetin (cultural sensitivity) birlikte olduğu görüşme, yetkin görüşme olarak tanımlanabilir (Kadushin ve Kadushin, 1997: 345). Bu bağlamda Weaver (1999: 221-222) uygulama becerilerini iki grupta toplamıştır: ‘Genel Beceriler ve Önleme Becerileri’. Genel becerilerin içinde sıklıkla, iletişim ve problem çözme becerileri dile getirilmektedir. Bu beceriler, sosyal çalışmacıya güçlü perspektifler ve empati kurabilmeyi kazandıran becerilerdir. Önleyici beceriler ise, sabır, sessizlik, dinleme gibi becerileri kapsamaktadır. Sosyal çalışmacılar, dinlemeye ve öğrenmeye karşı istekli olmanın yanında sessizliği doldurmaya karşı dürtülerine de hâkim olmalıdır. Uygulama becerileri, sosyal hizmetin ilişkiler ve etkileşimler üzerinden şekillenen boyutudur. Sosyal çalışma mesleğinin sosyal boyutu zaten, “insanların yaşadıkları toplumsal arka plan içindeki günlük yaşamlarında kurdukları sosyal ilişkiler”den oluşmaktadır (Adams vd., 2015: 33). Bu ilişkilerin yapılandırılması ve sorunun çözümünde müracaatçı lehinde kullanılması, uygulama sürecinde müracaatçıyı daha aktif ve güçlü kılacaktır. Sosyo-kültürel farklılıklarına dair sorun yaşayan bir müracaatçı ile çalışacak sosyal çalışmacı, değer ve bilgi boyutunda kendisiyle ilgili sorun alanlarını aşabildiyse, öz-farkındalığı yüksek olarak çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında daha etkin rol alacaktır.

Sosyal çalışmacıların iletişim becerileri açısından başvurabilecekleri birçok farklı kuram mevcuttur. Bu kuramlar mesleki müdahale sürecinde “dili” etkileyecektir. Örneğin, postmodernist etkiyle müracaatçısına yaklaşan bir sosyal çalışmacının iletişim dili, onun kendi sorunlarını ve öyküsünü tekrar onun penceresinden yansıtmaya şeklinde olacaktır. Müdahalede esasında zaten “hizmet alana öyküsünü yeniden hikâyeleştirmek” (Hanley, 2015: 219). Kuramsal çerçeveyi iyi bilmeyen bir sosyal çalışmacının, bu öyküyü yeniden hikâyeleştirmesi de kolay olmayacaktır. Her öykü kişiye özeldir ve bu öznellik içinde kültürel birçok renk olduğu unutulmamalıdır. Bu gerçeklikten hareketle geliştirilen dil, müdahale sürecini ve iletişimin yapılandırılmasını doğrudan etkileyecektir. Aşağıda verilen örnek vakada engellilik refah alanında çalışan bir sosyal çalışmacının iletişim dilinin, müracaatçı açısından nasıl can atıcı olduğu görülmektedir:

“Mesela o zaman rehabilitasyon merkezinde idareciydim, tabii o zamanlar, 90’lı yılların sonu, şu anki gibi engelli çocuklara yönelik toplumda çok ön yargıların olduğu bir dönem. Stajyer öğrencilerim vardı, bir araştırma yaptırıp, hem özel kurumlarda, hem bizde “Acaba bu kurumlarda hizmet alan engelli aileleri çocuğunun engelini kabul ediyor mu, etmiyor mu?” diye. Açık uçlu ve kapalı uçlu sorular sorduk. Yüzde 80’ni çocuğunun engelini kabul etmeyen bir tablo çıktı karşımıza, yani ‘Benim çocuğum engelli değil’ diyor. Dedik ki: “O zaman biz ailelerle olan iletişimimizi buna göre kurgulayacağız.” Her ay eğitimler yaptık. Bir gün bir aile dedi ki: “Benim çocuğum okumayı öğrenmek istiyor.” Bir meslekdaşım da dedi ki: “Ben de uçmak istiyorum.” Yani benim uçmam nasıl imkânsızsa, senin çocuğunun da... Ve ailenin yıkıldığını gördüm ben. Sonra tabii bunu meslekdaşımla gördüm, çok yanlış olduğunu. Yani burada biz dilimizi, iletişimimizi bazen farklı kullandığımız oluyor. Acıtırız karşıdakini, onun yerine kendimizi koymuyoruz. Benim yaptığım hatalar olmamış

mıdır bu 25 yıllık süreçte? Mutlaka olmuştur. Meslekî yaşamımda müracaatçıya aşırı derecede kızdığımı bilirim, odamdan dışarıya çıkardığımı bilirim. Yapmamam gerekiyordu belki, ama bazen de, işte sonuçta biz de insanız.” (İçağasıoğlu Çoban vd., 2017: 97)

Sağlıklı iletişim, geri dönütün esas alındığı açık, basit ve yavaş bir dil kullanımının kendisidir. Görüşmeci daha direktif ve yönlendirmeci olmalıdır. Yetkin bir görüşmecinin dili sadece akıcı bir şekilde kullanabilmesi yeterli olmayacaktır. Müracaatçısının kullandığı kelimelerin yanında, bunların anlam içeriğine de odaklanmalıdır (Kadushin ve Kadushin, 1997: 348-349). Bu şekilde sağlanabilecek olan anlam bütünlüğü, sağlıklı bir iletişim için başlangıç niteliğinde olacaktır. İletişimin sağlıklı olarak temellendirilmesi, tüm müdahale süreçleri açısından önem arz eder.

Sosyal çalışmacıların uygulamada ihtiyaç duyduğu becerileri, Thompson (2016) tarafından 16 kategoride ele almıştır:

Tablo 14. Uygulama Becerileri

1	İletişim becerileri	9	Düşünme becerileri
2	Özfarkındalık becerileri	10	Yaratıcılık
3	Analitik beceriler	11	Hızlı düşünüp doğru tepki vermek
4	Duyguların yönetilmesi	12	Alçakgönüllülük
5	Öz-yönetim becerileri	13	Dirençlilik
6	Sunum becerileri	14	Birlikte çalışma becerileri
7	Koordinasyon Becerileri	15	Hayatta kalma becerileri
8	Duyarlılık ve gözlem becerileri	16	Çatışma çözme becerileri

Kaynak: Thompson (2016: 126-150)

Tüm bu beceriler çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında sosyal çalışmacının kullanacağı ve uygulamasını daha yetkin kılacağı becerilerdir. Thompson’a (2016: 150) göre beceri deneyimle iç içedir. Zaman içinde kendiliğinden geliştiği düşünmek oldukça yanlış bir bakıştır. Deneyim, beceri gelişiminde her zaman *hammadde* görevi üstlenmiştir. Zaman içinde bu hammadde işlenebilirse, sosyal hizmet uygulamasındaki potansiyeller açığa çıkacaktır. Beceri gelişimini artırmak için Thompson (2016: 151) aşağıdaki basamakları tavsiye eder;

Tablo 15. Beceri Gelişimini Artırma Basamakları

Uygulama üzerine düşün	Beceri geliştirme, anlama ile desteklenmelidir.
Değişime hazırlıklı ol	Bir şeyleri farklı şekilde yapma konusunda isteksiz bir uzman, beceri gelişimini kendisi engellemiş olur.
Kendine güven	Öğrenme adına teşvik unsurudur. Eğer ki uzman kendisine güvenmiyorsa, başkasının kendisine güvenmesini beklemesi de anlamsız olacaktır.
Başkalarından öğren	Bu öğrenme ile kastedilen şey başka bir uzmandan, uygulama becerisini olduğu gibi kopya etmek demek değildir. Bununla birlikte her meslektaştan öğrenilecek birçok şey vardır.
Süpervizyon ve eğitimden yararlan	Uzmanın kendi becerileri üzerine tartışmalar yapması, uygulamaları adına kendisine pek çok birçok katkılar sunar.
Kayıtsız olma	Kayıtsız davranan bir uzmanın beceri geliştirmesi ve fırsatları yakalaması zordur.

Kaynak: Thompson (2016: 151)

Başarılı müdahale, sorunun iyi anlaşılması ile başlar, iyi çarelere dönük kaynakların ve yaklaşımların keşfi sonrasında bunlardan müracaatçı için en uygun olanı seçme ile gerçekleşir (Koşar, 1992: 19).

3.2. Sosyal Hizmet Kuruluşlarında Çokkültürcülük

Sosyal hizmet, uygulama boyutunda üç düzeyde ele alınabilir. Bireyle yapılan çalışma olarak *mikro düzey*; aile ve küçük gruplarla yapılan çalışmalar olarak *mezzo düzey*; örgüt, topluluk, yasa ve sosyal politikalar üzerine yürütülen çalışmalarda *makro düzeyde* sosyal hizmetlerdir. Bu düzeylerde sosyal çalışmacılar bazı özel etkinlikler kullanırlar. Sosyal vaka çalışması, vaka yönetimi, grup çalışması, grup terapileri, aile terapisi, topluluk örgütlenmesi gibi etkinlikler bunlardan bazılarıdır (Zastrow, 2015: 9-12). Tüm bu tekniklerden ve hizmet sunumundaki düzeylerden sosyal çalışmacı, sosyal hizmet kuruluşlarındaki çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında faydalanır. Yine sosyal hizmet mesleği birçok refah alanını içinde barındıran bir meslektir. Her refah alanına yönelik açılmış kuruluşlar ise, hizmet modelleri olarak müracaatçılara çeşitlilik sağlamaktadır. Kültürel farklılıkların olduğu çokkültürlü toplumlarda her kuruluşa aynı oranda ihtiyaç hissedilmeyebilir. Sosyal devlet olmanın bir gereği olarak devlet, vatandaşına ihtiyaç duyduğu hizmeti gerek ailesi yanında gerekse bu mümkün değilse kurum bakımı şeklinde kuruluşlar üzerinden yürütmek durumundadır. Sosyal hizmet kuruluşlarındaki çeşitlilik, 20. yüzyılın ve sosyo-kültürel çeşitliliğin getirmiş olduğu ihtiyaçlardan biridir. Farklı refah alanlarında çalışan sosyal çalışmacıların yine sorun alanları da farklılaşabilmektedir. İçağasıoğlu Çoban vd.'nin (2017: 39) yapmış olduğu araştırmada kadın sığınma evlerinde çalışan bir sosyal çalışmacının söyledikleri, farklı kuruluşlarda çaresizlik ve tükenmişlik gibi farklı duygu durumlarının yaşanabildiğini açıkça göstermektedir.

Kültürel çeşitlilikler ve farklılıklar sosyal hizmet mesleğini her geçen gün daha fazla çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarına itmiştir. İhtiyacın bir gereği olarak alanda bu model üzerinden müracaatçıya sunulan hizmetler çeşitlendirilmiştir Kuruluş düzeyinde sunulan hizmet çeşitliliği de bu ihtiyacın karşılığıdır. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarına yönelik planlamalarda ve hizmetlerin sunumunda görevli meslek elemanlarının müracaatçının farklı yönlerini tanıması ve görmesi kuruluşlarda yaşanan sorunlara çözüm ararken kolaylık sağlar. Bireyin özne olarak öznelliğinin daha görünür olduğu çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları, kuruluş düzeyinde sunulan hizmetleri daha kuşatıcı kılar (Özgür, 2010: 92).

Sosyal hizmet kuruluşlarının ilk olarak sosyal hizmet üreten kuruluşlar olduğu unutulmamalıdır. Belli nüfus gruplarına yöneliktir ve gruba uygun seçilmiş amaçlar doğrultusunda yürütülür. Hizmetlerin yürütülmesinde gerekli ve yeterli sayıda araç-gereç ve personel sayısı bulundurulması ise sunulacak hizmetlerde gerekli önceliklerdir (Tomanbay, 2013: 16). Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında müracaatçının kendi koşulları ve gereksinimleri göz ardı edilemez. Müracaatçıdan kaynaklı olmayan ancak hizmet sunumunu doğrudan etkileyen bazı örnek vakalar İçağasıoğlu Çoban vd.'nin (2017: 67-68) araştırmasında görülmektedir:

“O şeylerde kalmaya başladılar. Ama bir ay değil, iki ay değil, üç ay değil, dört ay değil. Yani hani ilk ayı ben kabul ederim ki bunlar birden geçmediler, yani bekleniyordu. 2011’den beri geçişler oluyordu. Bugün mesela 157’yi aradığınızda size İngilizce, Arapça şey var, tercüman. Kürtçe yok. Mülteciler için herhangi bir sorun olduğunda, orayı aramaları gerekiyor. Peki, kendini nasıl ifade edecek.” (Katılımcı 34, Sosyal Çalışmacı, Kadın Refah Alanı).

“Çünkü kadın orda size cinsel şiddetini anlatabiliyor, daha önce kimseye anlatmadığı bir şeyi size anlatmak isteyebiliyor. O noktada hani alanda kadın personelin, meslek elamanının çalışması da çok önemli, kesinlikle çok önemli. Yani en büyük eksiklerden biri heralde kolluk için. Kesinlikle daha iyi işler hatta bir ileriki boyutuyla belki bir sosyal hizmet uzmanı. ÇİM gibi bir merkezin kurulması kadın alanında da muhteşem olabilir. Kadının daha az örselenmesi, hikâyeyi defalarca anlatmak zorunda kalmaması falan, olabilir yani kesinlikle çok daha iyi olur.” (Katılımcı 20, Sosyal Çalışmacı, Kadın Refah Alanı).

“Özel bakım ünitesinde şöyle bir problem var. Her türlü yaşlı orada bulunuyor. Aslında biraz daha ihtisaslaşma gerekiyor. Yani akıl hastası da var, psikiyatrik vaka da. Ben size onu da vereceğim. Psikiyatrik vaka. Biz aslında sağlık raporu istiyoruz, bunun psikolojik sorunu var mı diye. Biraz doktorlar acıyıp, sağlam raporu veriyorlar. Geliyor, aynı yere koyuyoruz demanslı yaşlıyla psikolojik rahatsızlığı olan yaşlıyı. Her türlü şey olabiliyor ondan sonra. ... Yaşlıyı, çıkartsanız zaten nereye gidecek. O yüzden kurumun fiziksel açıdan belki bir yönetmelik değişikliği olabilir, fazlalaşabilir, ihtisaslaşma çok önemli. Personel sayısı fazlalaştırılabilir. Personel de yetersiz çünkü. O özel bakım ünitelerinde neredeyse 5 yaşlıya 1 personel verilmesi gerekiyor, ama yok. Bir koğuşa belki 1 personel veriliyor.” (Katılımcı 23, Sosyal Çalışmacı, Engellilik Refah Alanı).

Vakalarda görüleceği üzere ilk vakada dil problemi, ikinci vakada personel yetersizliği, üçüncü vakada ise yönetmelikten kaynaklı çıkmazlar doğrudan müracaatçıyı etkilemektedir. Müracaatçının kendinden kaynaklı olmayan sorunlar, düzeltilmediği takdirde kuruluş düzeyinde de hizmet sunmuş olsanız, onu ve çevresini kendi sorunuymuş gibi etkilemeye devam etmekte, haksız muameleye maruz kalmasına sebep olmaktadır. Sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan kesimler daha çok sosyo-kültürel ve ekonomik olarak “farklı” nitelendirilebilecek kesimlerdir. Ayrımcılık karşıtı uygulamalarıyla sosyal hizmet mesleği ise hizmete erişemeyenleri de odağına alır (Cankurtaran ve Beydilli, 2016:156). Bu vaka örneklerinde de müracaatçı kuruluş düzeyinde hak ettiği nitelikli hizmeti alamamaktadır. Çokkültürcü sosyal hizmet, farklılıkların kişiye olumsuz olarak yansıdığı, hak ihlallerinin olduğu uygulamalara karşı çıkar. Sosyal çalışmacının mesleki rollerinin gereği de budur (Sheafor ve Horejsi, 2015: 75-87). Bu rollerin işler kılınması sosyal hizmet kuruluşlarındaki hak ihlallerinin önüne geçecektir.

Kültürel çeşitlilik, müracaatçıların sorunlarının çeşitliliğini ve karmaşıklığını bereberinde getirmiştir. Sosyal hizmetin gerek kuruluş olarak gerekse mevzuat olarak mevcut yapısı sunulacak hizmetlerin çeşitlendirilmesinde yeterli olamamakta ve bahsi geçen hak ihlallerinin artmasına sebep olmaktadır. Bu durum İçağasıoğlu Çoban vd.’nin (2017: 60) araştırmasında alanda hizmet sunan sosyal çalışmacıların söylemlerine şöyle yansımıştır:

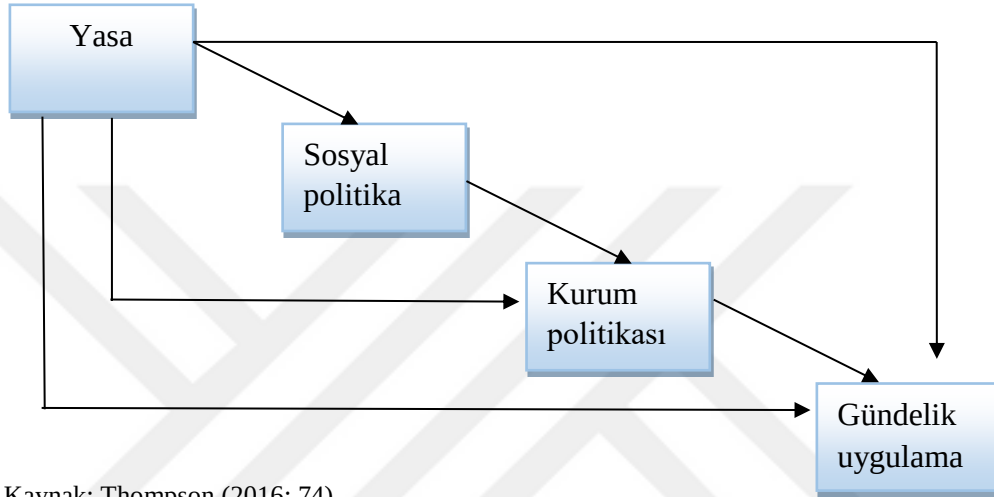
“Bir laf vardır ya, “Elindeki tek aleti çekiç olan, her sorunu çivi olarak görür” gibi. Bizim elimizde de sadece enstrüman olarak kurum bakımı varsa ya da nakdi yardım gibi, ya kurum bakımına alırım, ya nakdi yardım veririm; ama danışmanlık boyutunu yeterince yerine

getiremeyen bir yaklaşım, sizi kurum bakımına almaya zorlar.” (Katılımcı 13, Sosyal Çalışmacı, Çocuk Refah Alanı)

“Alternatıfsızlık ve hizmet, yani kurum bakımında rehabilitasyon hizmetlerinin hiçbiri yürümez halde, yürümüyor, yürümeyecek de. Bakım üzerine, beslenme üzerine, ya da işte çocuğun okulunun devamı üzerine kurulu. Çocukların psikososyal ihtiyaçları düşünülüyor, düşünülüyor.” (Katılımcı 14, Sosyal Çalışmacı, Engellilik Refah Alanı)

Sosyal politikalar, kurum politikalarını da etkileyen belirleyici unsurlardandır. Kurumsal uygulamaları şekillendiren etkenler ise Thompson’a (2016: 74) göre yasa, sosyal politika, kurum politikası ve gündelik uygulamalar olmak üzere dört şekilde ele alınabilir.

Şekil 3. Uygulamayı Şekillendiren Etkenler

Kaynak: Thompson (2016: 74)

Tüm bu unsurlar Şekil 3’te de görüldüğü gibi birbirinden etkilenmektedirler. Sosyal hizmet kuruluşlarındaki gündelik uygulamalar, ne kurum politikasından, ne sosyal politikadan, ne de yasalardan bağımsız değildir. İçağasıoğlu vd.’nin (2017: 68) araştırmasında, kadın refah alanında çalışan bir sosyal çalışmacının dile getirdikleri, hem bu ilişkiyi hem de bu ilişki sarmalından doğabilecek çıkmazları görme fırsatı sunar:

“Şimdi ŞÖNİM’lerde kadın sığınma evleri biz de oradaki çalışan meslek elemanları olarak bizim önceliğimiz her zaman kadın oluyor. Bazen çocuğu çok fazla da, hani ikinci plâna attığımızı da hissediyorum. Ben de kendi adıma hissediyorum; çünkü biz hep kadın ve beraberindeki çocuğa hizmet veriyoruz. Çocuğa hizmet vermiyoruz. Önceliğimiz her zaman kadın oluyor. Kadını korumak işte. Tabî ki kadınla beraberindeki çocuğu da korumak aynı zamanda; ama kadın sığınma evlerinde de özellikle zaten çocuğun tüm bakım ve sorumluluğu kadına ait. Yani biz biraz kadınla çalışmaktan aslında çocukla çok fazla çalışmıyoruz. Zaten kurumlarımızda da çocuk eğitimcileri ve çocuk gelişimcileri örneğin’de yok. Çocuk gelişimcisi yok ne ŞÖNİM’de ne kadın sığınma evinde.” (Katılımcı 20, Sosyal Çalışmacı, Kadın Refah Alanı).

Sosyal hizmet kuruluşlarının şekillenmesinde etkili olan politika belgeleri, kurum prosedürü olarak görülse de, yasaların ve politikaların uygulamaya dönük icrasını sağlamakta oldukça etkilidir. Bunun yanında politikaların uygulamaya aktarılmasında etkili olan diğer bir nokta ise örgüt kültürüdür. Örgüt kültürü, örgüt içinde oluşan tüm değer, norm ve varsayımları kapsar (Thompson, 2016: 74). Günümüzde sosyal hizmet kuruluşlarının çeşitliliği, kültürel farklılıklar ve çeşitlilik üzerinden şekillenmekle birlikte

hizmet alanları itibariyle de farklılaşmaktadır. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında müracaatçının yetiştiği ve uzun yıllarını geçirdiği sosyo-kültürel gerçekliği bilinmez ise, kuruluşlarda kendisine yönelik, onun ihtiyacı olan hizmeti sunmak zorlaşır. Örneğin, geleneksel kültür ve modern kültür arasında sıkışmış kalmış olan yaşlılara sunulacak kuruluş hizmetlerinde huzurevleri ilk akla gelen kuruluşlardandır. Modern toplumun ihtiyacından doğmuş ancak geleneksel kültürde yetişmiş bir yaşlının, bu kuruluşlarda arzu edildiği gibi hızlıca uyum sağlayabilmesi mümkün değildir (Şenol ve Erdem, 2017: 32) Bu süreçte sosyal çalışmacı, çokkültürcü sosyal hizmet perspektifinden müracaatçının toplumsal geçmişini, rol ve sorumlulukları öğrenerek farklılıklarını yakalaması, keşfetmesi ve tanımaya çalışması onun dünyasından anlamlı hizmetler ortaya koymasını sağlayacaktır. Aksi takdirde yaşlının ve toplumun huzurevi algısı “kaliteli bir yaşlılık döneminin geçirileceği yerler olarak görülmekten çok, sığınılacak bir yer” olmaya devam edecektir (Bahar vd., 2009: 94).

Kuruluşlarda verilecek hizmetlerin sistemli olarak sunulması ve müracaatçıya kendi hak ettiğinin verilmesi sosyal devletlerde zaten olağandır, ancak kişiye kendisi için anlamlı olan hizmetleri sunarken bunun sosyal sermaye ile ilişkisini de görmek gerekir. Sosyal sermayeyi “insanların birbirleriyle iletişime geçmelerini ve katılımlarını sağlamak üzere mevcut ve paylaşılmakta olan bireysel ve müşterek kaynaklar” (Jordan, 2015: 105) şeklinde aldığımızda, bu kaynakların sosyal çalışmacı tarafından bilinmesi ve doğru okunması, sunulacak hizmetleri müracaatçı açısından anlamlı ve faydalı kılacaktır. Sosyal sermayenin farklı birçok tanımı yapılmıştır:

Tablo 16. Sosyal Sermaye Tanımları

Yazar	Yıl	Sosyal Sermaye Tanımı
Lyda Judson Hanifan	1916	İnsanların günlük yaşamlarında bireyler ve aileleri arasında geliştirdikleri dostluk, arkadaşlık vb. ilişkiler.
Pierre Bourdieu	1986	Karşılıklı tanışıklık ve tanımaya dayanan daha az ya da daha fazla kurumsal ilişkilere bağlı bireyin ya da grubun fiili ve potansiyel bütün kaynaklarının toplamı.
James Samuel Coleman	1988	Sosyal yapının ve sosyal yapı içindeki kurum veya kişilerin faaliyetlerini kolaylaştıran bir olgu.
Robert D. Putnam	1993	En az iki kişi arasında, güvene dayalı bir şekilde kurulabilen iletişim imkânı, toplumu oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran, güven, norm ve iletişim ağı özellikleri
Robert D. Putnam	1995	Paylaşılan amaçları daha etkin bir şekilde gerçekleştirmek için katılımcıların hareketini sağlayan ağlar, normlar ve güveni içeren sosyal yaşamın özellikleri. Bizim başkalarıyla olan ilişkilerimiz.
Micheal Woolcock ve Deepa Naraya	2000	İnsanların toplu bir şekilde hareketini sağlayan normlar ve ağlar.
Francis Fukuyama	2000	İnsanlar arasındaki işbirliğini sağlayan gayri resmi normlar. Dinin, geleneğin, tarihi deneyimlerin ve diğer kültürel normların bir ürünü.

Kaynak: Polat ve Aktaş Polat (2015: 768)

Tüm bu tanımlarda, ilişki ağlarının varlığı ortak nokta olarak vurgulanabilir. Bu ilişki ağları çokkültürcü uygulamalarda kolaylaştırıcı olabildiği gibi bazen zorlaştırıcı da olabilir. Hatta zorlaştırmanın da ötesinde sosyal hizmet uygulamalarına dönük hak ihlallerine de sebep olabilir.

Sosyal yardımlar alanında kendini gösteren aşağıdaki örnek vaka, bu ilişki ağının olumsuz kullanım şeklini açıkça göstermektedir:

“Bir kadın müracaatçı, eşinden boşanmıştır. Kadın, biri ortaokul 7. sınıf, diğeri ortaokul 6. sınıf öğrencisi iki çocuğu ile birlikte baba evine yerleşmiştir. Müracaatçının babası emeklidir. Üç katlı küçük apartman kendisine aittir, apartmanın diğer katlarında da müracaatçının diğer kardeşleri yaşamaktadırlar. Müracaatçı 2 çocuğu adına da Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünden 3 yıl boyunca sosyal ve ekonomik destek almıştır. Kendisi ile meslek mensubunun yaptığı görüşmelerde, sosyal ve ekonomik desteğin süreleri olduğu, ekonomik destek aldığı süreleri değerlendirmesi gerektiği, çalışmaya engel bir durumunun olmadığı, bu nedenle İş Kurumuna başvurması ve meslek edinme kurslarına gitmesi yönünde kendisine rehberlik yapılmıştır. Ancak müracaatçı, üç yıl boyunca kendi geleceğine dair bir plânlama yapmamıştır. Meslek mensubu tarafından yapılan son incelemede, müracaatçıdan mal varlığına dair belgeler istenmiş, ancak müracaatçı belgeleri teslim etmemiştir. Meslek mensubu değerlendirmesini yapmış ve sonuçta ailede ekonomik olarak korunmaya muhtaç çocuk olmadığını, müracaatçının kira ödemediğini, babasının gayrimenkulleri olduğunu, babası tarafından ekonomik olarak desteklendiğini, kendisinin de düzenli bir işte çalışabilecek yeterliliğe sahip olmasına rağmen çalışmayı düşünmediğini gerekçe göstererek, iki çocuktan birinin sürekli yardımının kesilmesini uygun görmüştür. Müracaatçının ilgili İl Müdürlüğünde üst düzey yöneticilerle ilişkisi olması nedeniyle, vaka idare tarafından başka bir meslek mensubuna, ikinci çocuk adına yardımın bağlanması için devredilmiştir.” (İçağasıoğlu Çoban vd., 2017: 103)

Bazı vakalarda ise müracaatçının kendi kaderini tayin hakkının elinden alındığı görülmektedir. Burada sosyal çalışmacının savunuculuk rolü devreye girmektedir.

“X İlinde Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne, 79 yaşında yalnız yaşayan bir yaşlının, temel ihtiyaçlarını ekonomik yoksulluğa da bağlı olarak artık karşılayamadığı, bu nedenle acilen X İlının sınırları içinde hizmet veren kamu kuruluşu bir huzurevine yerleştirilmesi için ihbarda bulunulmuştur.

Vaka, ilgili meslek mensubuna havale edilmiştir. Meslek mensubunu ilgili İl Müdürlüğünde görevli üst düzey bir yönetici telefonla aramış ve söz konusu yaşlının X Huzurevinde yerinin hazır olduğunu, sadece sosyal inceleme raporu yazılması gerektiğini belirtmiş, bu raporun da acilen yazılmasını istemiştir. Meslek mensubu aynı gün yaşlının ikamet ettiği adrese gitmiş, yaşlı ile görüşmüştür.

Üst katlarında evli olan çocukları yaşamakta olan yaşlının aile apartmanında, kendisine ait olan giriş katındaki dairede yaşadığı, emekli olduğu, ekonomik yetersizliği olmadığı, zihinsel bir probleminin olmadığı, fizyolojik olarak hala kendi kendine yeter durumda olduğu öğrenilmiştir. Yaşlının şu an kendi kendine yeter durumda olduğunu, bu nedenle huzurevine yerleşmek istemediğini belirtmiş olması ve yaşadığı apartmanın diğer katlarındaki dairelerde de çocuklarının yaşıyor olmaları nedeniyle, sosyal yoksunluk da tespit edilmediğinden, meslek mensubu huzurevi başvurusunu reddederek vakayı kapatmıştır. Bu durum üzerine üst düzey idareci meslek mensubuna telefon ile ulaşmış ve kanaatini değiştirmesini istemiştir. Ancak meslek mensubu yaşlının huzurevi talebi olmadığını, zihinsel yeterliliğe sahip kişinin zorla huzurevine yerleştirilemeyeceğini açıklamasına rağmen, “sen raporunu ... ‘huzurevine yerleştirilmesinde sakınca yoktur’ şeklinde değiştir, gerisini bize bırak” ifadesini kullanmıştır. Meslek mensubu bu olay üzerine yaşlıyla tekrar görüşmüş, durumu yaşlıya

anlatmış, ancak yaşlı çocuklarının kendisine dair böyle bir talepleri olduğunu, kendisinin huzurevinde şu an yaşamak istemediğini ifade etmiştir. Meslek mensubu yaşlı ile yaptığı görüşme sonucunda kanaatini değiştirmemiş, bu nedenle de kanaatini değiştirmeyen meslek mensubundan idare tarafından savunma niteliğinde “bilgi notu” istenmiştir.

Burada iki önemli nokta bulunmaktadır. Birincisi, kendi kendine yeter durumda olan ve bu durumu sağlık kurulu raporuyla da ispatlanmış yaşlının rızası dışında huzurevine çocukları tarafından yerleştirilmek istenmesi. İkincisi ise, yaşlının yaşadığı ilde sosyal ve ekonomik yoksunluk içinde olan, özel huzurevine maaşları olmadığı için yerleşemeyen yaşlıların, kamu kuruluşu olan huzurevlerine yerleşebilmek için 6 aydan 2 yıla kadar sıra beklediği gerçeğidir. Ancak henüz sıraya alınmamış, hakkında inceleme yapılmamış bir yaşlının huzurevinde yerinin hazırlanmış olması, üzerinde durulması gereken bir durumdur.” (İçağasıoğlu Çoban vd., 2017: 102)

Sosyal hizmetlerin şekillenmesinde küreselleşmenin de etkisiyle popüler kültürü ve etkisini görmezden gelmek bazı dinamikleri kaçırmak demek olacaktır. Popüler kültür, kuruluş düzeyinde verilecek olan hizmetleri de etkileyebilmektedir. Bu noktadan hareketle popüler kültürün hangi kültürel ve tarihsel bağlamda ortaya çıktığı unutulmamalıdır (Erbaş, 2009: 132). Kendi bağlamından uzaklaşmış ve başka kültürlerin etkisiyle oluşturulmuş hizmet çeşitliliği, müracaatçıya sosyal fayda sunma yönüyle tartışmaya açıktır.

Sosyal hizmet kurum ve kuruluşları, müracaatçılar, yöneticiler, çalışanlar ve gönüllüler olarak paydaşların birbiriyle etkileşimli olduğu örgütlerdir (Bayram, 2011: 125). Bu örgütlerde sunulacak hizmetlerde sadece hizmet alanın değil, hizmet sunanın da güçlendirilmesi, sunulacak hizmetlerin niteliğini doğrudan etkiler (Giderler, 2015: 58). Kuruluşlarda çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarının sunulabilmesi de yine bu bağlamda sosyal çalışmacının güçlendirilmesine bağlıdır. Kültürel çeşitliliğin toplumlarda kuruluş hizmeti sunarken, sosyal çalışmacının çokkültürcü sosyal hizmetin değer, bilgi ve beceri boyutlarında yetkin olması uygulamanın yetkinliği için yeterli değildir. Uygulama ortamında kendisinden beklenenleri icra ederken karşılaşacağı dinamikler de süreci olumlu ya da olumsuz etkilemektedir. Sosyal hizmet kuruluşlarının çeşitliliği, bu dinamikleri daha da etkin kılmaktadır. Her kuruluşun kendine ait bir sistem bütünlüğü ve bu sisteme uygun bir hizmet akışı söz konusudur. Sosyal çalışmacının bu sistem içinde etkin rol alarak etkin uygulamalar gerçekleştirebilmesi sadece kendi uzmanlık alanıyla ilgili değildir. Sunulacak hizmetlerin niteliği müracaatçıların, yöneticilerin, çalışanların ve gönüllülerin her birinin sürece olumlu katılımıyla mümkündür. Hizmet sunumunda direnç gösteren her paydaş, süreci olumsuz olarak etkileyecektir.

3.3. Mevzuatlarda Çokkültürcülük

Sosyal hizmet mesleği, uygulamaları ile birlikte, yasa ve politikalardan bağımsız düşünülemez. Güçlenmesi ve gelişmesi yine bu süreçlerle mümkündür. Karşı çıkılan, itiraz edilen noktalar olmakla birlikte, yok sayarak sosyal hizmet mesleğinin gelişimine katkı sunmak zordur (Thompson’a, 2016: 42).

Hakları şekillendiren hukuk kuralları yine sosyal çalışma mesleğinde sosyal adaletin belirleyicisi olarak profesyonellerin önünde durur. Peki, sosyal adalet mevzuatlar

üzerinden şekillendirilirken özellikle çokkültürlü toplumlarda çoğulcu adalet anlayışının zeminini oluşturabilmekte midir?

Balı (2001: 226-229) çoğulcu adalet anlayışını savunurken 3 adalet alanından bahseder. Bunların ilki tüm bireyleri/vatandaşları kapsayan, temel hak ve özgürlüklerin koruyucusu olan, asgari düzeyde refahın herkese sunulduğu, farklılıklardan çok ortak özelliklerin ön planda olduğu alandır. İnsan olmak bu alandaki haklarını aramak için yeterlidir. İkinci alan, sosyal gruplara yönelik olarak sunulacak asgari refah alanıdır. Bu alanda artık salt birey söz konusu değil, artık bir toplumun üyesi olan birey söz konusudur. Bireyin kültürel farklılıklarının en üst düzeyde kabul ve saygı gördüğü alandır. Balı'nın "sivil kamusal alan" olarak nitelendirdiği alan bu alandır. Bireyler bu alanda kültürlerinin kendilerine sundukları farklı sosyal gerçekliklerini yaşamakta hürdürler. Üçüncü alan ise, siyasi alandır. Burada bireylerin artık toplumsal kimlikleri de vardır. Siyasi temsil haklarını bu alanda kullanabileceklerdir. Toplumsal barışa dair ilkeler, bu alandadır. Birinci alan "yaşam ihtiyacı"na bakarken, ikinci alan "sosyal bağlılık ve ortak yaşam ihtiyacı"na, üçüncü alan ise, "güvenlik ihtiyacı"na bakmaktadır (Balı, 2001: 233-251). Bu ihtiyaçların gerek azınlık gerekse çoğunluk olan tüm vatandaşlar için dikkate alınması, çoğulcu bir adalet anlayışı için bir gerekliliktir.

Kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda mevzuatların şekillendirilmesi süreci, bu üç temel adalet alanına da bakar. Birey olarak temel insan haklarının, kültürel farklılıkların, toplumsal kimliklerin her birinin birlikte önemsendiği ve göz önünde bulundurulduğu yasal metinler ve bu bakış açısından doğmuş tüm mevzuatlar çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarına hizmet edeceği gibi hız da verecektir.

Yasal mevzuatın oluşturulmasında toplumsal gerçekliklerin önemine değinen Adams (2015: 350-353) çocukluk örneği üzerinden giderek bu dönemi sadece evrensel yaş dönemleriyle izah etmenin doğru olmayacağını, çocukluğa dair yasal mevzuatın toplumsal ve kültürel yapıların dikkate alınarak izahının ancak mümkün ve doğru olacağını savunur. Çocuk refah alanı da bu gerçeklikten bağımsız düşünülmemelidir. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları tüm bu refah alanlarına bakmaktadır. Bu alanlara dair yasal mevzuatın şekillendirilmesi süreci yine çoğulcu anlayıştan etkilenmektedir.

Hukuk ve hukukun şekillendirdiği kurallar, müracaatçı için önem arz eden ihtiyaç, hak temelli yardım, değerlendirme, güçlendirme, seçim vb. noktaları her zaman destekleyebilmek adına yeterli olamamaktadır. Adli süreçler ve bunlara dair sınırlılıklar bunu daha da güçleştirmektedir. Elbet mevzuata uygunluk her daim sistemin işlerliğine hizmettir ancak mevzuatçılık (legalizm) "hukuka aşırı ya da körü körüne bağlılığı yahut kanunun ruhundan ziyade lafzına (yazdıklarına) bağlı kalmayı" ifade etmek için de kullanılagelmektedir (Braye ve Preston-Shoot, 2015:134). Dolayısıyla bir meslek elemanının bu anlamda legalizmden uzak durması ve konuya dair öz-farkındalığının olması, çokkültürlü toplumlarda sunulacak hizmetlerde çözüme katkıyı ve mevzuatın yenilenmesini beraberinde getirecektir. Örneğin, Dedeoğlu ve Gökmen'in (2011: 1) de çalışmasında dikkat çektiği gibi göçmenlik ve vatandaşlık hakları her zaman yasalardaki gibi uygulanabilir olamamaktadır. Birçok göçmen kadın, mevcut statülerinden dolayı

vatandaşlık hakları ve sosyal haklarından yoksun bırakılabilmektedir. Kaynaklara ulaşırken zorluk yaşamanın yanında, emek piyasasında birçok sıkıntıyla yüz yüze gelirken bir yandan da sosyal dışlanmalara maruz kalmaktadır. O halde mevzuatlar, çokkültürcü sosyal hizmet bağlamında tekrar ele alınarak bu doğrultuda yasal çalışmalar yapılması bir ihtiyacın karşılığıdır.

3.3.1. Sosyal hizmetler kanunu

Sosyal hizmet disiplini içinde genel geçer bir kabuldür ki toplumların ve nesillerin devamı ancak biyo-psiko-sosyal ve tinsel bir varlık olan insanın sağlıklı olabilmesi ve o nispette sağlıklı aileler kurabilmesi ile mümkündür. Güçlü toplumlar güçlü aileler ile kurulabilir. Aile yaşamının temeli ise etnik ve kültürel farklılıklara dayanır. Sosyal çalışmacı ise ailelerin bu farklılıklarına dair değer ve beklentilerine duyarlı olması beraberinde kendisine çözüm odaklı bilgileri de sağlar (Turan, 2012: 156-164). Güçlü bireyler ve güçlü ailerden oluşan toplumları oluşturabilmek için de devletin oluşturmuş olduğu yasal mevzuatlar vardır. Türkiye’de sosyal hizmetlerin şekillenmesinde temel kanun olan 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler Kanunu” gelmektedir.⁴ Çalışmanın amacı, tüm sosyal hizmet mevzuatını tek tek ele almak değil; bu kanunu çokkültürcülük perspektifinden bütüncül bakış açısıyla yorumlamaktır. Mevzuatlarda çokkültürcülüğün nasıl ve ne kadar işlendiğini görmek için bu başlıkta örnek olarak sosyal hizmet alanını ve hizmet sunumunu doğrudan etkileyen/şekillendiren “*Sosyal Hizmetler Kanunu*” eleştirel ve çokkültürcü perspektiften ele alınmış, dikkat çeken maddeler/ifadeler yorumlanmıştır.

Kanunun ilk maddesinde amaç belirtilirken yer alan “*diğer kişiler*” ifadesi oldukça muğlak ve ucu açık bir ifadedir:

“Bu Kanunun amacı; korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve **diğer kişilere** götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir.” (Sosyal Hizmetler Kanunu, 1. Madde).

Kanunun 3. maddesinin a fıkrasındaki sosyal hizmetler tanımında, çokkültürlülük olgusuna veya kültürel farklılıklara dair bir tanım içeriği görülememiştir. Tanımda daha çok çoğulcu anlayıştan uzak uygulamaların sebep olduğu sonuçların sağaltılması üzerinden bir tanıma gidilmiştir:

“Sosyal Hizmetler; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü...” (Sosyal Hizmetler Kanunu, 3. Madde, a fıkrası).

Kanunda tanımlar başlığı altında 3. maddenin f fıkrasının 5. Bendinde, bakım ve rehabilitasyon merkezlerinin tanımı yapılırken, “*normal yaşamın gereklerine uymama*” şeklinde bir ibarenin tanımda geçmesi, normalliğin görece bir kavram olarak tartışıldığı bu zamanda, tanımı da göreceli ve tartışmalı kılmaktadır:

⁴ Kanun, ilk adı itibarıyla “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu” olarak 1983 yılında 2828 sayılı kanun olarak kabul edilmiş iken, 3.6.2011 tarihli ve 633 sayılı KHK’nin 35 inci maddesiyle “Sosyal Hizmetler Kanunu” olarak değiştirilmiştir.

“Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri; bedensel, zihinsel ve ruhsal engellilikleri nedeniyle **normal yaşamın gereklerine uymama** durumunda olan kişilerin, fonksiyon kayıplarını gidermek ve toplum içinde kendi kendilerine yeterli olmasını sağlayan beceriler kazandırmak veya bu becerileri kazanamayanlara devamlı bakmak üzere kurulan sosyal hizmet kuruluşları...” (Sosyal Hizmetler Kanunu, 3. Madde, f fıkrası, 5. bend).

Kanununun genel esaslar başlığı altında 4. maddede sosyal hizmetlere ilişkin genel esaslar sıralanırken d fıkrasında, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının sınırları çok net olarak çizilmiştir. Yürütülecek çalışmaların bu genel esaslar üzerine bina edilmesinin gerekliliği kanun metninde açıkça belirtilmesi özellikle meslek ve sunulacak çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarını “yasal bir zorunluluk” haline getirmektedir:

“Sosyal hizmetlerin yürütülmesi ve sunulmasında sınıf, ırk, dil, din, mezhep veya bölge farklılığı gözetilemez, hizmet talebinin hizmet arzından fazla olması halinde öncelikler, ihtiyacı olan olma derecesi ve başvuru veya tespit sırası esas alınarak belirlenir.” (Sosyal Hizmetler Kanunu, 4. Madde, d fıkrası).

Kanunun 22. maddesine eklenen ek fıkra da (Ek fıkra: 6/2/2014-6518/17 md.) korunma kararına yönelik sosyal çalışmacının çocuk hakkında yazacağı inceleme raporundan ve *kanaatten bahsedilmektedir*. Çokkültürlü toplumlarda çocuk yetiştirme kültürü de aynı şekilde farklılık arz eder. Sosyal çalışmacı mesleğini icra ederken bu noktanın bilincinde olarak, kişisel değerleri, mesleki değerleri ve toplumsal değerleri arasında özfarkındalık geliştirmesi, değişken bir kavram olan “kanaati” etkiler. Hatta maddenin ek fıkrasında geçtiği gibi “ailesine teslim edilmesinde herhangi bir sakınca bulunmadığına dair kanaat” sosyal çalışmacı tarafından bir çocuk için telafisi mümkün olmayan yaşantıların kapısını aralayabilir. Burada çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının bilgi boyutu da devreye girer:

“Sosyal hizmet kuruluşlarının kendisine teslim edilen çocuk hakkında yapacağı inceleme sonucunda hazırlayacağı raporda, 5395 sayılı Kanunun 9 uncu maddesi uyarınca çocuğun derhâl korunma altına alınmasını gerektiren bir durum olmadığı ve ailesine teslim edilmesinde herhangi bir **sakınca bulunmadığı kanaatine varması hâlinde** mülki idare amirinin onayı ile çocuk ailesine teslim edilebilir.” (Sosyal Hizmetler Kanunu, 22. Madde, Ek fıkra: 6/2/2014-6518/17 md.)

Kanunun 23. maddesinde “koruyucu aile”nin tanımı yapılırken, çocukların hangi ihtiyaçlarının esas alacağı vurgulanmıştır. Bu ihtiyaçlar ağırlıklı olarak koruyucu aile tarafından karşılanacak maddi ihtiyaçlardır. Anne veya babasının yanında bakımı devam eden bir çocuğun bu maddi ihtiyaçları karşılanırken, ebeveynleri tarafından sevgi, ilgi, şefkat vb. birçok duygusal gereksinimleri de karşılanmaktadır. Koruyucu ailenin yanına verilen bir çocuğun maddi ihtiyaçları karşılanırken, kendi öznel dünyasındaki ilgi ve sevginin karşılığı her zaman bulunamayabilmektedir. Koruyucu aileler her ne kadar iyi niyetli olsalar da süreci çocukların bu dünyasıyla birlikte değerlendirebilmeleri, yürütebilmeleri, yönetebilmeleri zor olmaktadır. Bu noktada kültürel farklılıklara dair farkındalığı olan bir sosyal çalışmacı, çocuğun ait olduğu kültür ile koruyucu ailenin kültürü arasında arabuluculuk rolünü üstlenerek uyum sürecini kolaylaştırmanın yanında hızlandıradabilir:

“Koruyucu aile hizmeti kapsamında aile yanına yerleştirilen **çocukların bakım, eğitim, kurs, okul, yemek ve taşıma servisi, harçlık ve benzeri ihtiyaçları esas alınarak** koruyucu

ailelere, bu giderlerin tamamına karşılık toplu bir öde-me yapılmasına veya her bir gider türü için ayrı ayrı yapılacak ödemelerin kapsamına, ödeme tutarlarına, yapılacak ödemelerin usul ve esasları ile koruyucu ailelerin seçimine, çocukla ilgili sorumluluklarına ve hizmetin işleyişine ilişkin usul ve esaslar, Maliye Bakanlığının uygun görüşü üzerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından çıkarılan yönetmelikle belirlenir ve bu kapsamda verilecek ödemelerden hiçbir kesinti yapılmaz.” (Sosyal Hizmetler Kanunu, 22. Madde, Değişik ikinci fıkra: 6/2/2014-6518/18 md.).

Koruyucu aile yönetmeliğinde bu uyum problemlerinin önüne geçmek adına 4. maddede belirtildiği gibi öncelikli olarak “*Akraba veya Yakın Çevre Koruyucu Aile Modeli*” benimsenmiştir:

“Akraba veya Yakın Çevre Koruyucu Aile Modeli: Veli ya da vasi dışında kalan kan bağı bulunan akrabalar ya da çocuğun iletişim içinde olduğu veya tanıdığı bakıcı, komşu gibi yakın çevresinde olan, tercih etmeleri halinde en az temel ana, baba eğitimleri kapsamında eğitim almış kişi ve ailelerin sağladığı bakım” (Koruyucu Aile Yönetmeliği, 4. Madde).

Ayrıca uygun koruyucu ailenin bulunması ve çocukla ilişkisinin sağlıklı yürütülebilmesi adına başlangıçta sosyal çalışmacılar tarafından sosyal incelemeler yapılmakta birlikte sonrasında “*Temel Aile Eğitimi*”, “*Koruyucu Aile Birinci Kademe Eğitimi*” gibi eğitimlerin eşlik ettiği izleme süreçleri başlar. Koruyucu aile biriminde görevli sosyal çalışmacının ilk görevlerinden biri çocuk ve ailenin birbirine uyum sürecinde destek olmaktır. Bu destek sürecinde çokkültürcü sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değer boyutlarının her biri sağlıklı hizmet modellerini belirlemede etkin unsurlardır.

Kanunun 32. maddesinde kurum bünyesindeki kuruluşlarda koruması devam eden kız çocukları ile ilgili evlenme durumunda olanlar hakkında yapılacak çeyiz yardımı ve evlenme yardımdan bahsetmektedir. Bu katkı dezavantajlı konumunda olan çocuk ve bireyler hakkında değerli ve gerekli bir sosyo-ekonomik destek olmakla birlikte diğer bireylere yönelik kaynağa erişilebilirlik açısından sosyal adaletin sağlanması gibi noktalarda çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması adına üzerinde durulması gereken hususlardır. Çokkültürlü toplumlarda ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaç duydukları gereksinimlerin giderilmesi ve sosyal adaletin sağlanması hak temelli sosyal hizmet anlayışının yaygınlaştırılması ile mümkündür:

“Kuruma ait sosyal hizmet kuruluşlarında koruma kararı devam eden kız çocuklarından evlenenlere çeyiz ihtiyaçlarını karşılamak ve bir defaya mahsus olmak üzere en yüksek Devlet memuru aylığının birbuçuk katı tutarında evlenme yardımı yapılır. Bu yardım hiçbir vergi ve kesintiye tabi tutulmaksızın ödenir.” (Sosyal Hizmetler Kanunu, 32. Madde).

Kanunda ek madde olarak bulunan 5. ve 6. maddelerde doğal afet durumlarında sosyal hizmet müdahalesi yapmak üzere geçici / sürekli ekiplerin kurulmasını ve afet çalışmaları süresince sosyal sosyal çalışmacıların istihdamını konu almıştır. Özellikle afet durumlarında çokkültürcü sosyal hizmet müdahalesi daha da gerekli bir müdahale olarak sosyal çalışmacının karşısına çıkar. Mevzuatta buna yönelik bir vurguya rastlanmamıştır. Bölgeyi bilmeyen, yerel dinamiklere dair farkındalığı olmayan bir sosyal çalışmacının afet dönemlerinde de olsa, faydalı ve etkin müdahalelerde bulunması zordur. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında vurgulanan farklılık üzerine oluşturulacak farkındalık, doğal afet dönemlerinde de müracaatçılar veya afetzedeler için problemlerin çözümünde kolaylaştırıcı bir bilgi temeli oluşturur. Bu bilgi temelinden hareketle sosyal çalışmacı,

çokkültürcü uygulamasının değer ve beceri boyutlarıyla müracaatçısına yönelik daha iyi bir uygulama örneği ortaya koyabilir:

“Doğal afet bölgelerinde afetzedelere yönelik sosyal hizmet müdahaleleri için gerekli öncü, geçici ve sürekli ekipler, Kurum Genel Müdürünün onayıyla kurulur. Bu ekipler ile diğer Kurum personelinin düzenli bir eğitim programından geçirilmesi için gerekli bütün önlemler alınır. Afet bölgesinde görevlendirilen personelin, hizmetin gerektirdiği ihtiyaçları karşılanır.” (Sosyal Hizmetler Kanunu, Ek Madde 5, Ek: 21/1/2000-KHK-594/7 md.).

“Doğal afet bölgelerindeki ilçe sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının müteveli heyetlerine, ilçe sosyal hizmetler müdürü, müteveli heyeti üyesi olarak katılır. Bu vakıflarda afet çalışmaları süresince, sosyal hizmet uzmanları istihdam edilebilir. (Sosyal Hizmetler Kanunu, Ek Madde 6, Ek: 21/1/2000-KHK-594/7 md.).

Kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda devlet, refah hizmetlerini şekillendirirken, yaşlı ve engelli bakımını da dikkate alarak, gerek sosyal güvenlik gerek sosyal destek anlamında tedbirleri yasal mevzuat içine almak durumundadır. Bu bağlamda 2828 sayılı kanunda ek madde olarak yer alan 7. 10. ve 11. gibi maddeler engelli ve yaşlı refahını sağlamaya dönüktür.

Peki, kültürel ve geleneksel değerler açısından bu refah hizmeti yerel unsurlar veya kişinin yakın çevresinden bireysel yardımlarla çözümlenemez mi? Bu noktada çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarının çocuk, genç, yaşlı, engelli vb. gruplara yönelik ayırt edilmeksizin savunduğu hak temelli refah sunumu devreye girer. Aksi halde bireyin kendi kültüründen birinin veya birilerinin sürece el atmasını beklemek, bireye yönelik yapılan muameleleri, olumlu-olumsuz yanlarıyla kabul etmek demek olacaktır. Devletin bu süreçte, yakınların ihtiyaç sahiplerine yönelik ilgi, alaka ve sosyal desteklerini kazanmak adına toplumsal proje ve hedefler koyması gayet anlaşılırdır. Bunun yasal zeminini oluşturmamak, bu alandaki sosyal hizmetleri göz ardı etmek bireyin yaşadıklarına veya yaşayacaklarına göz yummak demek olacaktır. Hatta hak ettiği gibi bir düşüncenin ürünü olarak da yorumlanabilir. Bu ise, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında kabul edilebilir bir şey değildir. Her toplumun kendi kültürel çeşitliliği, yardım ve hizmet modellerini etkiler. Çokkültürcü sosyal hizmet, bu kültürel çeşitliliklere ait farklılıkları tanımak, farkındalık geliştirmek adına rol üstlenir ancak hizmet alanlara veya müracaatçılara yönelik bu hizmetleri kesinlikle bir yerlere havale etmez. Devletin hem geleneksel hem modern sistemi ve modelleri birlikte işler kılması arzu edilendir. Bunun en pratik ve sürdürülebilir şekli, mevzuatlarla yasal zemin oluşturulabilirse sağlanır.

“Her ne ad altında olursa olsun her türlü gelirler toplamı esas alınmak suretiyle, hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı, asgarî ücretin aylık net tutarının 2/3’ünden daha az olan bakıma ihtiyacı olan engellilere, resmî veya özel bakım merkezlerinde bakım hizmeti ya da sosyal yardım yapılmak suretiyle evde bakımına destek verilmesi sağlanır. Hanede birden fazla bakıma ihtiyacı olan engelli bulunması hâlinde, hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarının hesaplanmasında birinci bakıma ihtiyacı olan engelliden sonraki her bakıma ihtiyacı olan engelli iki kişi sayılır. Bakıma ihtiyacı olan engellilere özel bakım merkezlerinde sunulacak bakım hizmetinin karşılığı olarak belirlenecek kişi başına aylık bakım ücreti tutarı, (20.000) gösterge rakamı ile memur aylık katsayısının çarpımı sonucu bulunacak tutardan fazla olamaz. Bakıma ihtiyacı olan engellinin evde bakımına destek için ise (10.000) gösterge rakamı ile memur aylık katsayısının çarpımı sonucu bulunacak tutar

kadar aylık sosyal yardım yapılır.” (Sosyal Hizmetler Kanunu, Ek Madde 7, Ek: 1/7/2005-5378/30 md.; Değişik: 6/2/2014-6518/21 md.).

“65 yaşını doldurmuş ve her ne ad altında olursa olsun her türlü gelirler toplamı esas alınmak suretiyle, hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı asgari ücretin aylık net tutarının üçte birinden az olan Türk vatandaşlarına 4734 sayılı Kanunun 21 inci maddesinin birin-ci fıkrasının (b) bendinin tabi olduğu usule göre hizmet alımıyla bakım hizmeti verilebilir.” (Sosyal Hizmetler Kanunu, Ek Madde 10, Ek: 6/2/2014-6518/23 md.)

“Sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birisinden her ne ad altında olursa olsun bir gelir veya aylık hakkından yararlananlar ile uzun vadeli sigorta kolları açısından zorunlu olarak sigortalı olunması gereken bir işte çalışanlar hariç olmak kaydıyla, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının sosyal hizmet kuruluşları ile Darülaceze Müessesesinde ücretsiz bakılan veya bakım ücreti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından ödenerek özel sosyal hizmet kuruluşlarında bakımı sağlanan ya da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca yardım yapılmak suretiyle desteklenen resmî sosyal hizmet kuruluşlarında verilen bakım hizmetinden yararlanıp da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının sosyal hizmet kuruluşlarınca verilen bakım hizmetinden ücretsiz yararlanma-ya ilişkin koşulları haiz olan yaşlılar ile engelli bireylere, her yıl merkezî yönetim bütçe kanunu ile belirlenecek miktar üzerinden hiçbir kesinti yapılmaksızın aylık net harçlık verilir. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Maliye Bakanlığı tarafından müştereken hazırlanacak bir yönetmelikle tespit olunur.” (Sosyal Hizmetler Kanunu, Ek Madde 11, Ek: 6/2/2014-6518/24 md.).

Çokkültürcü sosyal hizmet, yasal metinlerde geçen ibareleri ve dilin kullanımını *değer boyutuyla* önemser. Bu bağlamda Sosyal Hizmet Kanununda bazı ibarelerde değişiklik yapılması, müracaatçılar veya hizmet alanlar açısından mevzuatlarda rahatsız olunan bazı noktaların varlığını zaten göstermektedir. Olumlu bir kazanım olarak değerlendirilebilecek bu değişiklikler, mevzuat yapıcılarının dil konusunda ne kadar hassas olunması gerektiğini ortaya koymaktadır. Tabiki burada kavramların kullanıldığı zaman ve koşullar da göz ardı edilmemelidir. 1983 yılında kabul edilmiş olan Sosyal Hizmetler Kanunu’ndan bu anlamda, 25/4/2013 tarihli ve 6462 sayılı Kanunun 1 inci maddesiyle “*özürlü*” ibaresi “*engelli*” ibaresiyle, 6/2/2014 tarihli ve 6518 sayılı kanunun 30’uncu maddesiyle “*muhtaç*” ibaresi “*ihtiyacı olan*” ibaresiyle değiştirilmiştir. Esas olan kavram değişikliğinden ziyade, çoğulcu bir anlayışın ürünü olan mevzuatları ortaya koyabilmek ve buradan hareketle sürdürülebilir, ötekileştirmeyen sosyal hizmetler sunabilmektir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki; sosyal çalışma mesleğinin hizmet alanları içinde yer alan mevzuat çeşitliliği içinde müracaatçıların yasal mevzuata hâkim olmasının, yasal haklarını sorgulamasının zorluğu açıkça görülmektedir. Bunu müracaatçıdan beklemek de gerçekçi görünmemektedir. Bu durumda sosyal çalışmacının çalıştığı refah alanına ait mevzuata hâkim olması ve çoğulcu bir anlayışla hak temelli sosyal hizmet uygulamasına ağırlık vermesi daha gerçekçi ve uygulanabilir bir beklenti olacaktır. Örneğin; bakım, eğitim, erişilebilirlik, istihdam, mali kolaylıklar, sağlık ve sosyal güvenlik, sosyal hayat konularına göre tasnif edilmesi mümkün olan yaşlı ve engelli refah alanına ait olan ve aynı zamanda yasal zemini oluşturan mevzuat içinde, bazıları doğrudan veya ağırlıklı olarak o alana aittir. Ama bazısı ise dolaylı olarak ilgilendiren diğer alanlarla ilgilidir. ⁵

⁵ Bakınız: <https://eyh.aile.gov.tr/konularina-gore-ulusal-mevzuat>

Bakanlığın sitesinde yer aldığı üzere sadece yaşlılık ve engellilik refah alanına ait çok sayıda ulusal mevzuat söz konusudur. Bu hizmet alanlarından herhangi bir müracaatçının başka bir müracaatçıyla hiçbir şekilde ne bakım imkânları, ne eğitim olanakları, ne kaynağa erişebilirlik düzeyleri, ne istihdam olanakları, ne mali durumları, ne sağlık ve sosyal güvenlikleri, ne de sosyal hayata dair yaşantıları aynı değildir. Bu farklılıkların birçok sebepleri vardır. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması yapacak bir sosyal çalışmacı, en azından mesleki müdahalelerini bu perspektiften hak temelli bir anlayışla yürütürse, müracaatçının yaşadığı olumsuzlukları mesleki rolü gereği asgariye indirerek, kendisini de problemleri ile baş edebilmesi adına güçlendirmiş olacaktır. Aksi takdirde çeşitliliğin ve farklılıkların olduğu toplumlarda sosyal adalet daha da zedelenecektir. Sosyal hizmetin sunumu profesyonellikten öte, amatör bir hizmete dönüşecek, ihtiyaç sahibinin kaynakla buluşması sağlanamadığı gibi, yaşadığı sorunların zaman içinde daha da kökleşmesine sebep olunacaktır.

3.4. Sosyal Hizmet Yönetiminde Çokkültürcülük

Sosyal hizmetin, profesyonel bir hizmet oluşundan kaynaklı hesap verebilirlik yönü vardır. Peki, daha çok kastedilen kimlere karşı hesap vermektir? Disiplin öncüler, müracaatçılar, bakım hizmeti sunanlar ve meslektaşlar, hesap verilecek ilk kişiler arasındadır (Thompson, 2016: 210). Sosyal çalışmacıların mesleki uygulamalarında hesap verebilirlik durumu, mesleki standartlara uymak ve etik değeri olan bir hizmet sunmaktır. Hesap verebilirlik düşüncesinden uzak sunulacak hizmetler, paydaşları açısından kusurlu bir hizmet olacaktır. Hesap verebilirlik yönü olmayan bir hizmetin yönetiminden bahsetmek de zordur. Sosyal hizmet yönetiminde belirleyici olan temel kriter, hesap verebilir ve sürdürülebilir nitelikte hizmetleri bir araya getirmektir. Bu nitelikteki hizmetlerin çeşitlendirilmesi, müracaatçıya hak temelli sunulması, kültürel çeşitliliğin ve farklılığın olduğu toplumlarda sosyal hizmet yönetiminin temel hedefleri içindedir.

Sosyal hizmet bilimi, mesleki uygulamalarında eleştirel düşüncenin önemini her zaman vurgulamıştır. Gerek davranış sağaltımlarında ve gerekse de temel eşitsizliklerle mücadelede uygulayıcıların bakış açısı, eleştirel düşünceden beslenirse başarılı olması daha muhtemeldir (Dominelli, 2015: 56). Kendi doğrularını hiçbir zaman tartışmayan bir uygulayıcının sunduğu hizmetlerdeki rutin içinde kalıp yargılarından ve hatalı uygulamalardan uzaklaşması zordur. Sosyal hizmet yönetimi dendiğinde birçok değişkenin bir arada yönetildiği süreçler söz konusudur. Uygulamaya kadar yansıyan bu yönetim süreçleri, sosyal hizmetlerin sunulmasını, yaygınlaştırılmasını ve geliştirilmesini her zaman etkiler. Örneğin, karar vermek sosyal hizmet müdahalesinde her zaman zor bir aşama olmuştur. Sosyal hizmet eğitimi almış bir meslek elemanı tarafından dahi bu çok kolay olmazken tarih vb. gibi farklı branşlardan öğretmenlerin sosyal hizmet kuruluşlarında görevlendirilmesi gibi bazı örnekler çocuğun cinsel istismara maruz kalıp kalmadığı, boşanma süreçlerinde çocuğun ebeveynlerden hangisinin yanında kalmasının uygun olup olmayacağı gibi kararlar nasıl sağlıklı verilecektir? Aslında bu sorular o çocuk için yaşam hakkını ilgilendiren sorulardır (İçağasıoğlu Çoban vd., 2017: 29). Çokkültürlü toplumlarda yaşanabilecek birçok problemde çözüme yönelik müdahale planı doğrudan sosyal hizmet yönetimini de ilgilere hususlardır. Çoğulcu anlayışla

sunulacak sosyal hizmet uygulamaları sadece sosyal çalışmacıyı ilgilendiren bir konu değildir.

Sosyal hizmet yönetimi, insan kaynakları, kalite, halkla ilişkiler, finansal, gönüllülük ve gönüllü, merkezi ve yerel yönetimler ve ek olarak da tüm bunlarda belirleyici rol oynayan yönetim etiği perspektifinden değerlendirilebilir.

Günümüz sosyal hizmet kuruluşları, kamu ve özel kuruluşlar haricinde birde üçüncü sektör olarak da bilinen STK'ların açtığı kuruluşlar olmak üzere genellikle üç farklı türden oluşmaktadır. Bunların dışında yine azınlıklara ve gerçek kişilere ait kuruluşlarda mevcuttur (<https://eyh.aile.gov.tr/kuruluslarimiz-yasli>, 02/12/2018). Tüm bu kuruluşlarda yürütülecek sosyal hizmetlerin sağlıklı bir şekilde yönetilebilmesi ve müracaatçılarına bu hizmetlerin en verimli bir şekilde sunulabilmesi ilk olarak **insan kaynakları yönetimine** bağlıdır.

İnsan kaynakları yönetiminde ise, birçok kriter örgüt davranışlarında etkili olabilmektedir. Küreselleşmenin de etkisiyle hızlı değişen ve rekabetin esas olduğu dünyada, “yetkinlik” insan kaynaklarında temel argümanlardan biri olmuştur. Rekabet noktasında olan kurum ve kuruluşlara somut katkı sağlayabilmesi yönüyle de yetkinlik insan kaynakları yönetiminde belirleyicidir. İşletmeler veya kuruluşlar açısından “ne” yapıldığından ziyade, “nasıl” yapıldığına dair bakış açısı, yetkinlik adına “itici bir güç” oluşturur (Budak ve Mayatürk Akyol, 2013: 155-174). Bu itici güç, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında kullanılabilecek yönetsel dinamiklerdendir. Sosyal çalışmacının sunacağı hizmetler açısından yetkinlik ve bu yetkinliğin müracaatçı lehine çevrilebilmesi sosyal çalışmacının kendisini ilgilendirdiği gibi yönetim süreçlerinde rol alan tüm birimleri ve birim amirlerini de ilgilendirir. İnsanı ve doğasını iyi bilen bir yönetici, insan kaynakları yönetiminde, insanın zaaflarını da yönetebilir. Kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda doğal olarak farklılıkların da bir araya geldiği kuruluş ve hizmet ortamları olacaktır. Bu noktada insan kaynağını doğru ve profesyonel bir şekilde yönetemeyen, stratejik işbirliği yapamayan bir yöneticinin, yürütmüş olduğu sosyal hizmetlerde oluşacak aksamalarla ilgili birim çalışanları kadar kendisinin de sorumluluğu vardır.

Kuruluşlarda bir hizmetin nasıl sunulacağını şekillendiren yönetsel dinamikler ise, hizmet ilkeleridir. Bu ilkeler Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliğinde şu şekilde sıralanmıştır:

- a) Birey, aile ve toplumun ihtiyaçları esas alınır.
- b) Sorunların yerinde tespiti ve çözümü esastır.
- c) Hizmetler, sosyal sorunları çözmeyi ve sosyal riskleri azaltmayı amaçlar.
- ç) Hizmet politikalarının belirlenmesinde alan tarama analizleri dikkate alınır.
- d) Hizmet modellerinin tespitinde, hizmet bölgesinin sosyal, ekonomik ve kültürel yapıları dikkate alınır.
- e) Merkezde, birey ve ailenin kendi başına sorun çözme kapasitesi ve sosyal refahını artırmaya yönelik önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri verilir.
- f) Hizmetin planlanması ve sunumunda paydaş kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılır.

g) Toplumun bilgi ve farkındalığını artırmaya yönelik eğitim, kültür, sanat ve benzeri alanlarda faaliyetler yapılır.

ğ) Hizmetler, merkezin sorumlu olduğu hizmet bölgesinin tümünü kapsar.

h) Hizmet sunumu ve önceliklerin belirlenmesi risk esaslı olarak yapılır.

(<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/02/20130209-3.htm>. 10/04/2019).

Sosyal hizmet mesleğinde insanı korumak, liyakatın asıl ölçüsüdür. İnsana hak ettiği şekilde hizmetin sunulması, müracaatçılar açısından değer artırıcı olur. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında gerek yöneticinin gerekse sosyal çalışmacının sosyal hizmet alanına ve uygulamalarına bakışı sorun çözümüne de doğrudan yansımaktadır. İçağasioğlu Çoban vd.'nin (2017: 32-33) yapmış olduğu araştırmada bir müfettiş ve sosyal çalışmacının arasındaki diyalog sosyal hizmette sorun çözümünde insan kaynakları yönetiminin nasıl fırsat veya risk olabileceğini göstermektedir:

“Müfettişler de gece bizim orada çalışıyorlar. Kız da çıkmış koridora ana avrat anneye küfretmeye başlamış. Müfettişler o arada olayı görüyorlar, tanık oluyorlar. Sabah gittim, başmüfettiş sosyal servise geldi. Dedi ki “... Hanım, siz bu nakil işlemlerini nasıl yapıyorsunuz?” Anlamadım dedim. “İşte bir çocuk nakil olması gerektiğinde nasıl işlem yapıyorsunuz?” falan. Dedim “ben size sosyal servis teftişinde anlatmıştım bunları. Hani şöyle şöyle şöyle yapılıyor nakil diye...Haaaa”, dedi, benim olaydan haberim yok, ama o sabahki yaşanan arbededen. “Yaaaa” dedi bu dedi “şu çocuk var ya” dedi ismini söyledi işte. Ona dedi “bir rapor yazsanız nakil yapsak”, dedi. Ben burada oturuyorum, müfettiş böyle karşımda oturuyor, ben şöyle bir kalkmışım tabii. Anlamadım, Müfettiş Bey, demişim adama. “Oturur musunuz, niye ayağa kalktınız”, dedi bana, “ayağa kalkamazsınız.” “Kalkarım”, dedim. “Siz benden ısmarlama rapor isteyemezsiniz, böyle bir hakkınız yok. Siz, bu çocuk nakil olsun diye bir talepte bulunamazsınız”, dedim. “Bahsettiğiniz çocuğun biz sekizinci kuruluşuyuz. Haberiniz var mı?” dedim. Hep böyle birilerinin damarına dokunduğu için, hep çocuk tacizi yaşadığı için birilerini kurtarmak için, hep çocuk nakil olmuştu. “Bu çocuk burada kalacak” dedim, “18 yaşını doldurana kadar. Ben burada olduğum sürece burada kalacak. Hergün bana orospu diye bağırarak, ama buradan reşit yaşta ayrılacak”. Dedi ki “akşamleyin böyle böyle oldu. Bana da dedi dümdüz girdi” dedi. “Bize dedim günde beş posta giriyor. Hiç benim yüzümün kızardığını gördünüz mü çocuk bana küfrederken? Çocuk bana küfretmiyor; öfkesini kusuyor. Sadece öfkesini benim üzerimden kismaya çalışıyor. Öfkesini küfrettiği insanın üzerinden çıkarmaya çalışıyor. Ben bunun farkındayım, ben bunun için nakil istemeyeceğim. Böyle bir şeyi benden istememiş olun, ben bunu hiç duymamış olayım, Müfettiş Bey. Bakın, dedim, sabahları oturuyoruz, bir bardak çay içiyoruz, sohbet ediyoruz, inanın ben bunu da keserim, dedim yani. Keserim.” (Katılımcı 37, Sosyal Çalışmacı, Kadın Refah Alanı)

Çokkültürlü toplumlarda, farklılıkların ve çeşitliliğin oluşu hizmet kuruluşlarında da insan kaynakları yönetimi açısından farklı uygulamaları ve bakış açılarını beraberinde getirir. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında esasında insanın değeri vurgulanırken, farklılıkların ayrıştırılmadan kendisine yönelik hak ettiği değerlerin verilmesi söz konusudur. Örnekte de görüldüğü gibi müracaatçının kendi durumuna dair farkındalığının olmaması, farklı davranış biçimleri içine girmesi onun ayrıştırılmasını veya dışlanmasını gerektirmez. Farklı olanın ötekileştirilmediği çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında müracaatçının yüksek faydası gözetilir. Sosyal çalışmacının burada takındığı tavır da çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında arzu edilen etik

duruşun ta kendisidir. İnsan kaynakları yönetiminde rol alan herkesin müracaatçının lehinde karar alması veya her zaman müracaatçının tarafında durması mümkün olmayabilir veya arzu edilsede görülmeyebilir. Bir sosyal çalışmacının kültürel farklılıkların ve çeşitliliklerin kurumsal yansımalarını mesleki müdahale süreçlerinde görmesi ve yine her durumda müracaatçı lehinde karar alması mesleki rolleri içinde çoğulcu anlayışın bir gereğidir. Bazen görece çok basit bir ihtiyaç, müracaatçının özel durumlarından kaynaklı taleplerinin başında gelebilir. Aşağıdaki huzurevi örneğinde de bunu görmek mümkündür:

“Huzurevindeki yaşlı odaları lavaboluydu, Banyo ve tuvaletler ortak kullanımlıydı. Katta odalarda uzun bacaklı “L” şeklindeki uzun bir koridora sıralanmıştı, tuvaletler koridorun sonundaydı. Odama gelen kadın yaşlımız (adı Hüsnîye olsun) söze “maruzatım var!” başladı. Koridor başındaki tek kişilik odada kalıyordu. Yaşlılıkta insanın tuvaletle samimiyeti çok artıyor ya! Tutmayan, ağrıyan ayaklarıyla kilometrelerce(!) yol gidip, tuvalet ihtiyacını karşılayıp, odasına döndüğünde bitap düştüğünü, özellikle geceleri çok zorlandığını söyleyen yaşlı, tuvalete yakın bir odaya yerleştirilmeyi talep ediyordu. Bu insani talebi epeyce zorlanarak gerçekleştirebildiğimizde, yaşlımızın mutluluğu görülmeye değerdi.” (<https://www.sosyalhizmetuzmani.org/cemizgezek.htm>, 12/06/2019).

İnsan kaynakları yönetiminde müracaatçıların gereksinimlerinin ve özel koşullarının dikkate alınması, sunulan hizmetleri daha anlamlı kılacaktır. Tüm yönetsel dinamikler uygulama süreçlerinde gerek sosyal çalışmacıyı gerekse kurum liderini yakından ilgilendirir. Bu dinamiklerin gözardı edildiği yönetsel süreçler, farklılıkların eşlik ettiği insan kaynakları yönetimini zorlaştıracaktır.

Toplam **kalite yönetiminde** amaç tüm çalışanların katıldığı, kalitenin sürekli iyileştiği, toplam maliyetlerin ise düşürüldüğü yönetim anlayışı kazandırmaktır. Sosyal hizmet kuruluşlarında kalitenin temel kriterleri; “fiziki görünüm, emniyet, erişebilirlik, doğruluk, heveslilik, yeterlilik, nezaket, itibar, iletişim ve hizmet alan kişiyi anlamak” şeklinde sıralanabilir. Bu kriterler yerine getirilmediğinde veya bunlardan ödün verildiğinde “algılanan kalite derecesi” düşecektir (Özcan ve Çiçek, 2011: 173-186). Algılanan kalite değerinin yükselmesi, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarına da değer katacaktır. Kalite kriterlerinin herbiri, çoğulcu uygulamalara ayrı ayrı katkı sunar. Bu kriterlerin uygulanmasında özellikle çocuk, kadın, engellilik gibi refah alanlarında kalite yönetiminin yakalanabilmesi için Özcan ve Çiçek’in (2017) de yukarıda vurguladığı gibi tüm çalışanların rol üstlendiği bir yönetim sürecini gerekli kılar. Sosyal hizmet mesleği profesyonel bir yardım hizmeti olarak, müracaatçıların yaşadıkları olumsuzluklarda kendilerine güçlendirici fırsatlar sunar (Zastrow, 2015: 21). Bunun içinde çoğulcu anlayışın ve profesyonel bakışın hakim olduğu kalite yönetimine ve ekip çalışmasına ihtiyaç vardır. İçağasıoğlu Çoban vd.’nin (2017: 42) yaptığı araştırmada çocuk refah alanında çalışan bir sosyal çalışmacının mahkeme salonunda mağdur çocuk ile mağdur edenin yüzleştirmesi sürecinde yaşananlara ortaya koyduğu tavır sosyal hizmetlerde kalite yönetimine ve ekip çalışmasına olan ihtiyacı göstermektedir:

“...Ne bileyim, mahkemeler, çok önemli bir şeydir mahkemelerin tutumları. Çocuk cinsel istismara uğramış, çocuğu ben yanında sosyal hizmet uzmanıyla gönderiyorum, değerlendirip gönderiyorum, çünkü çocuğun ifadesi alınacak. Çocuğu tecavüzcülerle aynı anda duruşmaya alıyor. Çocuk diyor ki “Onlar benim yüzüme bakıp bana yalan söylüyorlardı. Benle dalga

geçiyorlardı.” Krize girdi çocuk. Nasıl bunun ikisini bir araya getirirsin sen yani. ... Çocuğun yanında, evet, biri var, ama hakim diyor çünkü. Sen ne diyeceksin, diyemezsin ki suçlular dışarı çıksın falan. ... Çocuk kriz geçirdi, mahkeme salonunu birbirine kattı. Ondan sonra ambulans geldi. Getirttiler. Dediler “ne yapalım?” Dedim ki “artık ifade veremez o çocuk, getirin kuruma”. Kuruma getirdiler. Çocuk intihara teşebbüs etti. Üç gün boyunca “ben intihar etmek istiyorum, bu dünyada yaşamamın hiçbir anlamı yok, mahkeme bile bana bunu yaptı.” Üç gün boyuca ben o çocuğun başında hep birini tuttum. Çünkü camı kırıyor, camla kendini kesiyor, elbisesini kesiyor, elbisesini ip yapıyor. Ona, diazem verildi. ... Çocuk kendine gelince yine aynı şeyleri yapmaya çalışıyor. Tek nedeni, kaldıramadı olanları, kız tecavüzcüleriyle yüzleşmeyi kaldıramadı.” (Katılımcı 35, Sosyal Çalışmacı, Çocuk Refah Alanı)

Çocuğun nesne olarak görüldüğü ve travmanın kendisine tekrar tekrar yaşatıldığı bu sistem, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarına ve benzeri refah alanlarında çalışan tüm profesyonellerin farklı uygulama becerilerine dair duyulan ihtiyacı bu örnek özelinde somutlaştırmıştır. Diğer türlü çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları ve sosyal hizmet yönetimi sadece bir meslek elemanından beklenen bir süreç olur ki, bu da hiçbir şekilde gerçeklik ve kalite yönetim anlayışı ile bağdaşmaz. Farklı kesimlerden gelen ve farklı sorun alanlarıyla mücadele eden müracaatçıların yaşadıklarında dair çözümler, yine çoğulcu anlayışın hakim olduğu ve tüm profesyonellerin rol aldığı süreçlerle mümkündür. Bireyin yaşantısının özneliği, onun olduğu gibi şartsız kabulünü gerektirir. Profesyonel yardım süreçlerinde ise sunulan hizmet müracaatçıyı örseleyici değil, güçlendirici olmalıdır. Çokkültürcü sosyal hizmet, bunu sağlamak üzere mesleki müdahale ve uygulamalarıyla bu süreçte müracaatçıya dönük güçlendirici rol üstlenir. Bunu yaparken de sosyal çalışmacının mesleki rollerinde etkin ve yetkin olmasını önemser.

Paydaşları ile sürekli etkileşim içinde olan ve farklı hedef kitlelerine hizmet sunan sosyal hizmet mesleği için **halkla ilişkiler yönetimi** bir zorunluluktur. Halkla ilişkiler yönetiminde, medya ilişkileri, kriz yönetimi, kurumsal itibar, durum saptama, planlama, uygulama ve planlama süreçlerinin hepsi dikkate alınmalıdır. Halkla ilişkiler yönetim süreçleri, sunulan sosyal hizmetlerin halk nezdinde güven kazanması adına önem arz eder (Bayram, 2011: 126). Çokkültürlü toplumlarda talep edilecek olan hizmetlerin bilinmesi, planlanması ve uygulanması halkla ilişkiler disiplininin de faydalanmayı gerektirir. Zaten sosyal çalışma, multidisipliner bir anlayış ile hizmet sunan bir meslektir. Mesleğin bu yönü, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasını kolaylaştırmaktadır.

Kültürel farklılıkların olduğu toplumlarda halkla işbirliğine giderek toplumsal düzeyde çalışma yapabilmek, bir ihtiyacın karşılığı olan hizmeti ortaya koyabilmek, nitelikli halkla ilişkiler yönetimine bağlıdır. Alanda çoğulcu bir anlayış ile hizmet sunacak meslek elemanlarının, kültürel bilgi ve farkındalık düzeylerinin halkla ilişkiler yönetiminde etkisi yadsınamaz.

Kurumsal itibar hiçbir zaman kurum kültüründen ve kurum kimliğinden bağımsız olmamıştır. Sosyal hizmet kurum ve kuruluşları açısından da aynı şekilde belirleyici olan kurum kültürü ve kimliği, olumlu kurumsal itibar için bir gerekliliktir. Kısaca, kurumsal imaj olarak da tanımlanabilecek kurumsal itibar, sunulacak sosyal hizmetlerin tümünü etkileyecektir. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında insanın öncelenmesi esastır. İnsan değeri üzerinden şekillenen sosyal hizmet uygulamalarında müracaatçıya zarar

verecek tutum ve davranışlara girilemez. Dolayısıyla kurumsal itibarın korunması adına olumsuz mesleki tavır ve duruşlar hiçbir zaman çokkültürcü sosyal hizmetin kabul edebileceği bir durum değildir. Sosyal çalışmacının her durum ve şartta müracaatçısının hakkını koruması ve savunması mesleki rollerinin gereğidir (Zastrow, 2015: 101). İçağasıoğlu Çoban vd.'nin (2017: 35-36) araştırmasında, çocuk refah alanında hizmet sunan bir sosyal çalışmacının dile getirdikleri, halkla ilişkiler yönetiminde kurumsal itibar anlayışının ne kadar suitimal edilebileceğinin boyutlarını ortaya koymaktadır:

“Ama sonra öğrendim ki çocuk bulunmuş ve geldikten sonra alınan öyküler sonucu bekçinin çocuğa tecavüz ettiği ortaya çıkmış ve beki tutuklanmış. Orada meslekdaşım olan il müdürü ve müdür yardımcısının konuyu örtbas etmeye çalışması, beni vazgeçirmeye çalışması beni çok yaralamıştı. Çocuğu, çocuğun haklarını korumak değil, kurumu ve kurum aracılığıyla personeli korumak çok içimi acıtmıştı. Bu olayı hiç unutamıyorum. Olayın çok derin boyutta olduğu çıktı ortaya, tutuklandı, ama kızı kaybettik. ... En acı deneyimlerimden biridir o. Kaybettik ne yazık ki. Bir kere çocuk odaklı bakamıyorlardı. Çocuğun tarafından, çocuk gözüyle, çocuk odaklı bakamadıklarını düşünüyorum ben. Tamamen bir idareci, yönetici tarzı ve tutumuyla kurumun adı çıkmasını diye. Bir de, çok şahit olmadım ben ama bu beki ile il müdürünün iletişimlerinin iyi olduğunu, ailece görüştüklerini o yüzden kayırmacı olduğunu duydum. Ama kesinlikle çocuk odaklı bakamadıklarını düşünüyorum, kişisel değerler, algılar işin içine giriyor. Hatta idareci konum olarak farklı bir makama geldi.” (Katılımcı 7, Sosyal Çalışmacı, Çocuk Refah Alanı)

Çokkültürcü uygulamalarda, müracaatçı odaklı bakmanın ve müdahale sürecini bu şekilde planlamanın gerekliliği bu örnekte görülmektedir. Çokkültürlü toplumların sorunları kendi içindeki farklılıklarla beraber bir o kadar çeşitlenmektedir. Sosyal çalışma mesleğinin refah alanlarında hizmet sunan sosyal çalışmacıların bu farklılıklara yaklaşırken değişmeyecek olan şey ise, soruna müracaatçı odağından bakabilmektir. Müracaatçı odağından bakılamadığı takdirde birçok farklı referanslar sorun çözümüne müdahil olarak sosyal hizmetlerin müracaatçının odağından çıkmasına ve başka noktalara kaymasına sebep olmaktadır. Kurumsal itibarın çocuk müracaatçıya rağmen öncelenmesi de bunun çok açık örneğidir. Hiçbir kurumsal itibar müracaatçının yaşamı göz ardı edilerek kazanılamaz. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının kuramsal çerçevelerinde yer verildiği gibi sosyal çalışmacının hak savunuculuğu üzerinden şekillenecek mesleki rolleri, bu ve benzeri örneklerde daha açık görülebilir olmalıdır. Aksi takdirde sosyal çalışmacı kendi mesleğini icra ettiğini söylerken bir çocuğun hayatının bambaşka bir noktaya evrilmesinde bilerek veya bilmeyerek rol üstlenmektedir. Buradaki sorumluluk aynı şekilde sosyal hizmet yönetiminde rol ve sorumluluğu olan tüm paydaşlar içinde söz konusudur.

Sosyal hizmet kuruluşları kâr gözetken diğer kurum ve kuruluşlardan farklı olmakla birlikte, nakit yönetimi bu kuruluşlar içinde her zaman için hayati olmuştur. Özellikle **finansal yönetim**, kurum başarısını etkileyen unsurlardandır. Finansal yönetim sanıldığı gibi sadece banka ilişkileri veya muhasebe süreçlerinden ibaret değildir. Esasında kurum başarısını etkileyen iki ayaktan bahsedilecekse, bunlardan biri “operasyonel etkinlik” diğeri ise, “finansal etkinlik”tir. Finansal etkinliklerinin başarılı olmadığı yerde operasyonel etkinliklerin de başarılı olması zordur (Ertuğrul, 2011: 191-211). Çokkültürlü toplumların sosyal hizmet algısı ve bu algıya yönelik sosyal beklentiler finans yönetim ile doğrudan ilgilidir. Sunulacak hizmetlerin çeşitliliği, bulunulan toplumun gereksinimi,

nakit yönetimiyle ilişkili olarak sürdürülebilir. Finans yönetiminden bağımsız düşünülen çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları ya sürdürülebilir olmayan kısa süreli hizmetler olarak veya belli kalıplar içinde standardize edilmiş, çoğulcu anlayıştan uzak tek düze hizmetler olarak sunulacaktır. Finansal yönetim, kâr amacı gütsün veya gütmesin, ister merkezi ister yerel isterse de sivil toplum kuruluşları üzerinden şekillenen hizmet kuruluşları olsun, hepsi için bir gerekliliktir. Hatta kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda “kârlılık testi” gibi ne derecede etkili olunduğunu gösteren finansal etkinlikler olmadığı için daha da gereklidir (Ertuğrul, 2011: 208). Sosyal çalışmacılar için hizmetlerin sunumu ve organizasyonu sürecinde kaynak yönetimi ve bütçeleme açısından katkı sağlar. Sosyal çalışmacıların çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında bütçeleme dışında finansal yönetimin farklı bir boyutu olarak sosyal yardım uygulamaları da karşısına çıkar. Sosyal yardım sürecinde sosyal çalışmacılar bazen meslek elemanı olarak bazen de yönetici olarak rol üstlenir. Müracaatçısının sorununu çoğulcu bakış açısıyla ele alan ve değerlendiren sosyal çalışmacı, bireysel veya kültürel farklılıklardan kaynaklı çeşitliliği olumsuz referans olarak almaz. İçağasıoğlu Çoban vd.’nin (2017: 45) yapmış olduğu araştırmada sosyal çalışmacının vurguladığı örnek, müracaatçıların bazen sosyal yardım gibi süreçlerde üzerinde nasıl baskı hissettiklerini ortaya koymaktadır:

“Bi gün bi arkadaşım çok zor durumda olan bir kadının -işte eşi vefat etmiş, çocukları küçük-, ekmeğe muhtaç bir kadının mahallede yaşadığını ve yardıma muhtaç olduğunu söyledi. Yardımcı olabilir misin dedi. Ayni-nakdi yardımdı o zamanlar ismi. O işlere bakmıyorum; ama eğer gelirse, arkadaşım ile görüştürebilirim, ilk görüşmesini yapsın dedim. Kadının biri geldi, işte “beni şu kişi gönderdi” dedi. Baktım, bildiğimiz böyle türbanlı bir kadın. Siz hangi mahallede oturuyorsunuz, dedim. Arap Alevilerinin oturduğu mahalle dedi. E, Arap mısınız dedim? Evet, dedi. Türban takıyorsunuz dedim. Kadın utandı, türbanı çıkardı ve ağladı. Hocam, dedi mecbur kaldım. Çocuklarım aç, bana eğer türban takarsam, buradan yardım alabileceğimi söylediler. Evet, bu benim karşılaştığım bir örnek; ama ben şuna inanıyorum. Bu genel geçer, genel bir bakış açısıdır. Yardıma muhtaç olanlarla yardımı dağıtanların genel bakış açısı.” (Katılımcı 32, Sosyal Çalışmacı, Engellilik Refah Alanı)”

Çokkültürcü sosyal hizmet, müracaatçının ihtiyaçlarına hak temelli yaklaşır ve bizzat onu bu süreçte özne olarak aktif kılar (Özgür, 2010: 92). Örnekte müracaatçının hak temelli sosyal hizmete olan inancı tam olsaydı, kendisi üzerinde bu kadar baskı hissetmeyeceği gibi farklı davranış kalıplarına da yönelmeyecekti. Kültürel farklılıklar çokkültürlü toplumlarda her zaman olacaktır. Burada asıl üzerinde durulması gereken nokta, farklılıkları nasıl tanımladığımız ve bunu karşı tarafa (müracaatçılara) nasıl yansıttığımızdır. Çokkültürcü sosyal hizmet, kültürel yetkinliği önemser. Bu sebeple kültürel değerlerden uzaklaştıkça çevresi içinde birey anlayışından da uzaklaştığı gerekçesiyle uygulamayı eksik görür (Gökçearslan Çifci ve Uzunarslan, 2019: 217).

Sosyal hizmetler için finans yönetiminde gerek yönetici ve çalışanları gerekse hizmet alanları doğrudan etkileyecek diğer bir konu ise vergi düzenlemeleridir. Sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıkların olduğu toplumlarda, sosyal hizmet kuruluşlarında sunulacak hizmet çeşitliliğini ve özellikle de özel kuruluşlar açısından ücretlendirmeleri etkileyecek olan bu konu sosyal devletlerde daha da önem kazanır. Sayım’ın (2011: 245) da dikkat çektiği gibi dernek ve vakıf tüzel kişiliği üzerinden sunulan ayrıcalıkların suiistimalini önlemek adına muafiyet ve istisnalarla ilgili yapılacak vergi düzenlemeleri, sosyal hizmet

kuruluşlarını, sunulacak hizmetlerin niceliğini ve niteliğini doğrudan etkileyecektir. Bunların yanında sosyal refahın bir göstergesi olan sosyal harcamalar da bu düzenlemelerden etkilenmektedir (Toprak, 2015: 167-170).

Eğitim her toplumun önceliği olduğu gibi çokkültürlü toplumlarda daha da öncelikli bir durum arz eder. Toplumlar, ötekini reddetmeyen çoğulcu bir anlayış içinde eğitim problemlerini aşmadığı sürece, eğitimden beklenen faydayı bulması zordur. Türkiye’de çokkültürlü eğitimin tarafları arasında ortak bir fikrin tam olarak sağlandığını söylemek zordur. Bunun temel sebepleri arasında çokkültürlülük olgusunun tam olarak anlaşılmaması söylenebilir. Eğitim ortamlarından başlamak üzere birçok paydaş yapı ve kuruluşların bu noktaya katkı sunmak adına birlikte hareket etmesi eğitimde çokkültürcü anlayışın önünü açacaktır (Arslan, 2016: 422). Çokkültürcü hizmetlerin gereği ve değeri üzerine ortak bir akıl oluşturulamadığında ise bu konuda **gönüllü istihdamının** kolay olmayacağı da görünen bir gerçekliktir.

Gönüllülük sadece istekli olmak demek değildir. Gönüllülük aynı zamanda profesyonel olmanında bir gereğidir (Acar, 2013:236). Profesyonelliğin insan sevgisi olmadan amacına ulaşması zordur. Mühendis, mimar vb. herhangi bir meslek sahibi, insanı sevmesede işinde teknik yönden başarılı olabilir ve mesleğini icra edebilir. Sosyal çalışma mesleğinin ise böyle bir şansı yoktur. Bu meslek, insana olan sevgisi ile vardır (Tomanbay, 1999: 7). İnsana dair bu sevgi yitirildiğinde farklı olanı ötekileştirmeler başlamaktadır. Ötekileştirmeler ise, toplumsal sorunları beraberinde getirir. Gönüllülük ve profesyonellik uygulama becerileri açısından bazen sosyal çalışmacıyı zorlayıcı olabilmektedir. Aşağıda verilen örnek, gerek sosyal çalışmacının hizmet sunarken gerekse müracaatçının hizmet alırken gönüllülük olgusuna karşıt olarak zorunluluğun sosyal hizmetlere nasıl yansıdığını göstermektedir. Müracaatçının kendi kültüründe alışkın olduğu tarz ve yaşantı değişikliğinin onun için ne kadar zor olabileceği yaşlı refah alanında çalışan bir kurum yöneticisinin ifadelerinden anlaşılmaktadır:

Yeni Gardroba Çivi

“Mobilyalar geldi. Keyifliyiz. Yenileri odalara yerleştirirken, tüm oda elden geçiyor. İlk önce koridor başındaki dört kişilik odayı düzenlemiştik. İlerideki odalarda düzenlemeyi sürdürüyoruz. Tak-tuk sesleri duyduk. Anlayamadık. Ses o dört kişilik odadan geliyordu. İnanılmaz! Yaşlı, (adı İsa olsun) o kadar kısa süre içerisinde nereden bulduysa, kocaman bir keserle, 10-15 cm. uzunluğundaki bir çiviye dolabın yan dış yüzeyine yarıya kadar çakmıştı. Sınır kat sayım ses desibelimi yükseltti; “İnsaf, İsa Amca” dediğimde, son derece sakin” Ne var! Paltomu aşcam” yanıtını aldım.” (<https://www.sosyalhizmetuzmani.org/cemizgezek.htm>, 12/06/2019).

Sosyal devletlerde ülkelerin gelişmişlik düzeyleri sunulacak olan refah hizmetlerinin doğrudan belirleyicisidir. Gelişmiş ülkelerin sosyal devlet anlayışı, kapitalizmin kaynakların kullanılması sonucu ortaya çıkardığı zenginliklerin sosyal açıdan zayıf sınıfların da dahil edildiği adaletli bir paylaşım iken; azgelişmiş ülkelerde, sosyal devletin misyonuna ulusal zenginliklerin oluşturulabilmesi için kalkınmayı sağlamak gibi bir işlev de eklenmiştir (Erbaş, 2009: 74). Hem **merkezi** hem de **yerel yönetimlerin** sosyal hizmetlerle ilgili olarak kalkınmayı sağlamak ve kaynakları adaletli kullanmak gibi iki temel görevi, aslında sosyal devlet olmanın gereğidir. Merkezi yönetim ile yerel

yönetimlerin en büyük farkı yöneldikleri ve ağırlıklı olarak sundukları hizmetler açısından. Yerel yönetimler özellikle belediyeler nezdinde daha çok sosyal yardım odaklı gitmektedir. Sosyal hizmet alanları ise eğitim, sağlık, ıslah, konut, rehabilitasyon, eğlence ve boş zamanı değerlendirme, sosyal güvenlik ve sosyal refah gibi pek çok alan mevcuttur. Bu alanlarda yerel yönetimlerin, belediyelerin mali gücü göz önünde bulundurularak büyük yatırım gerektiren noktalar ağırlıklı olarak merkezi yönetimlerin inisiyatifine bırakılmıştır. Dolayısıyla yerel yönetimlerin özellikle belediyelerin bu anlamda birincil aktörden ziyade yardımcı rol üstlenmiş aktörler olduğu söylenebilir (Küçükkaraca, 2013: 50-51). Merkezi veya yerel yönetimlerden kaynaklı yapısal sorunlar, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında göze çarpmaktadır. Sosyal çalışmacıların, müracaatçının yaşadığı sorunlarda ve bu sorunların sağaltımında öncelikle üstleneceği rol savunuculuk rolü olmalıdır (Sheafor ve Horejsi, 2015: 77-78). Sosyal çalışmacının “insan hakları savunucusu olmak” veya “kurumun koruyucusu olmak” şeklindeki bu iki nokta savunuculuk rolünün yansıması olarak mesleki uygulamada karışabilmektedir. İçağasıoğlu Çoban vd.’nin (2017: 45) araştırmasında yer verilen aşağıdaki örnekte kadın refah alanında çalışan bir sosyal çalışmacının eleştirisi bu bağlamda anlamlıdır:

“Bütün meslek elemanlarını şu şekilde eleştirdim. Arkadaşlar, biz kurumun anası değiliz; biz meslek elemanıyız. Biz kurumun koruyucusu değiliz; biz insan hakları savunucuyuz. Biz çocuk hakları savunucuyuz. Çocuğun korunma altına alınması gerekiyorsa, çocukla ilgili bakım tedbiri alınması gerekiyorsa, bakım tedbirini alacaksınız, çocuğun hangi kuruluşa kalıp kalamayacağı sizin sorunuz değil. Bu devletin sorunu, bu politika üretenlerin sorunu. Yetmiyorsa kuruluş, bir tane daha açacaklar. E ben bu çocuğu alacam, ama kalacak yer yok şimdi. Kuruluş çok dolu. Sana ne, senin görevin bu değil. Bu etik değil. Senin görevin bu çocuğun fiziksel olarak kalacağı koşullar kötüyse, kalmaması gerekiyorsa, önce onun fiziksel olarak sağlıklı bir ortama almak. Aldın mı, aldın. Ha halası çıkar, dayısı çıkar, şu çıkar bu çıkar onu sonra değerlendirirsin, ama o gün o fiziksel olarak kötü olan koşullarda çocuğun, can güvenliği tehlikesinin olduğu çocuğun, fiziksel olarak istismara uğrama tehlikesinin olduğu bir ortamda çocuğu bırakamazsın. Alacaksın. O gün alacaksın o çocuğu. Kuruluşa yap, bu senin problemin değil. Bunu idarî işler düşünecek. Bunu Bakanlık düşünecek. Bir kuruluş daha açacak yetmiyorsa. Ama çocuğu alacaksın.” (Katılımcı 37, Sosyal Çalışmacı, Kadın Refah Alanı)

Sosyal çalışmacının merkezi veya yerel yönetimlerin çözüm bulması gereken noktalarda tüm sorumluluğu üstlenmeden kendi mesleki rolünün gereği olarak müracaatçısının yüksek faydasını gözetmesi ve olması gereken kararları alması doğru olandır (Sheafor ve Horejsi, 2015: 92). Tüm sorun alanlarına tek başına çözüm üretmesi sosyal çalışmacıdan beklenemez, gerçekçi de değildir. Sosyal çalışmacının yapısal eşitsizliklerde sosyal hizmet yönetimi adına merkezi ve yerel yönetimlerde etkin rol alması ve farkındalık oluşturmaları, uygulamanın bütünlüğü adına katkı sağlar.

Sosyal çalışma mesleğinin işlevlerinden biri, sosyal rehabilitasyondur. Meslek, bireysel mutluluğu önemseyen gibi, toplumsal mutluluğu da önemser (Tomanbay, 1999: 5). Sosyal rehabilitasyonun gerçekleşeceği ortamlarda sosyal hizmetlerin işlevsel olmasında merkezi ve yerel yönetimlerin rolü fazladır. Bununla birlikte sivil toplum kuruluşlarının da sürece katkısı yadsınamaz. 2011 Van depreminde yardımların dağıtılması konusunda merkezi ve yerel yönetimlerin yanında sivil toplum kuruluşlarıyla da eşgüdüm gerekliliği

tekrar görülmüştür. Ağırlıklı olarak muhtarlar aracılığıyla dağıtılan yardımların, bekletilmesi, zamanında dağıtılmaması, yakınlarla öncelik verilmesi gibi sıkıntılar gözlenmiştir. Valiliğin eşgüdümü ve koordinasyonunda STK'ların da sorumluluk aldığı sosyal travma benzeri durumlarda merkezden tayin ile gelen memurların aktif kılınması, akrabalık ilişkilerinin asgariye indirilmesinde etkili olabilmektedir (Yaman ve Akyurt, 2013: 132). Tüm hizmetlerin birlikte düşünülmesi, planlanması ve yürütülmesinde merkezi ve yerel yönetimlerin rolü, kolaylaştırıcı da zorlaştırıcı da olabilir. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında bilgi, beceri ve değer boyutlarıyla farkındalığı yüksek bir sosyal çalışmacı, mesleki rolleri gereği yerel kaynakları müdahale sürecinde güçlendirici bir unsur olarak kullanabilir.

Sosyal hizmet uygulamalarında ve yönetiminde etik, çokkültürcülük perspektifin temel unsurudur. Latince'deki "ethica" Yunanca'da ki "ethikos" kelimeleriyle türetilmiş olan etik, "töre, görenek ve alışkanlık" anlamlarına gelir. Bilim dalı olarak, insanın bireysel ve toplumsal ilişkilerini nasıl yönlendirmesi gerektiğini, iyi ve kötü söz veya davranışını belirleyecek kriterlerin neler olabileceğini araştırır (Seyyar ve Genç, 2010: 205-206). Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) 6-8 Temmuz 1994 tarihinde Colombo, Sri Lanka'da yapılan toplantısında etik davranış için *genel standartları*, Amerikan Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NASW) *sosyal hizmetin standartlarını* belirlemiştir.

Tablo 17. Etik Davranış Genel Standartları İle Sosyal Hizmetin Standartları

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) Etik Davranış İçin Genel Standartları
Her bir müracaatçı, müracaatçı sistemi ve onun davranışına etki eden öğeleri anlamaya çalışmak ve gerekli hizmetleri sunmak
Mesleğin değerlerini, bilgisini ve metodolojisini korumak ve geliştirmek, mesleğin işlevselliğine zarar verebilecek davranışlardan kaçınmak
Mesleksi ve kişisel sınırlılıklarının farkında olmak
Geçerli bilgi ve becerilerin tümünün kullanımını desteklemek
Bilginin geliştirilmesi ve geçerliliğinin sınanması konusunda uygun yöntemlere başvurmak
Toplumsal yaşama katılımın artırılmasına yönelik politika ve programların geliştirilmesi için mesleki katkı vermek
Toplumsal gereksinimleri belirlemek ve yorumlamak
Birey, grup, topluluk, ulus ve uluslararası düzeyde toplumsal sorunların temelini ve doğasını belirlemek ve yorumlamak
Sosyal hizmet mesleğinin çalışma alanlarını belirlemek ve yorumlamak
Yapılan çalışmaların ve toplumsal beyanların kendisi kişisel görüşü mü, yoksa bir meslek derneğinin, kurumun ya da başkalarının mı görüşü olduğu açığa kavuşturmak
Amerikan Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NASW) sosyal hizmetin standartları
Sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılarına karşı etik sorumlulukları
Sosyal hizmet uzmanlarının meslektaşlarına karşı sorumlulukları
Uygulama ortamında sosyal hizmet uzmanlarının uygulama sorumlulukları
Meslek elemanı olarak sosyal hizmet uzmanlarının etik sorumlulukları
Sosyal hizmet uzmanlarının sosyal hizmet mesleğine karşı etik sorumlulukları
Sosyal hizmet uzmanlarının topluma karşı etik sorumlulukları

Sosyal çalışmacıların müracaatçılarına karşı *etik sorumlulukları* da 16 başlık altında ele alınmıştır. Müracaatçılara bağlılık, kendi kararını kendisinin vermesi, bilgilendirilmiş onay, yetkinlik, kültürel yetkinlik ve sosyal farklılıklar, çıkar çatışmaları, mahremiyet ve gizlilik, kayıtlara ulaşma, cinsel ilişki, fiziksel temas, cinsel taciz, küçük düşürücü dil

kullanma, hizmetler için ödemeler, karar verme kapasitesine sahip olmayan müracaatçılar, hizmetlerin kesintiye uğramaması, hizmetlerin sonlandırılması (Duyan, 2013: 112).

Sosyal hizmet etiği, müracaatçı ile yürütülen mesleki ilişkide göz ardı edilemez. Müracaatçının kendisine ve hayatına dönük manipülatif hareketlerden kaçınmak doğru ve yerinde olacaktır. Müracaatçıların hayatlarına profesyonel ilişki içinde dokunurken “modernleştirici yabancı”lar olarak değil, “yardımcı tanıdık”lar olarak katılmak doğru olandır (Yaman ve Akyurt, 2013: 134). Sosyal çalışmacıların yardımcı tanıdık olabilmeleri ise çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarındaki yetkinlikleriyle ilgilidir.

Sosyal çalışmacının yetkin uygulama örneği ortaya koyabilmesi, karşılaştığı ikilemleri iyi tahlil edebilmesine bağlıdır. Bu ikilemler bazı durumlarda kendi dışındaki unsurlardan kaynaklı da olabilir. Örneğin, bir sosyal çalışmacının şu beyanı bunu özetler niteliktedir:

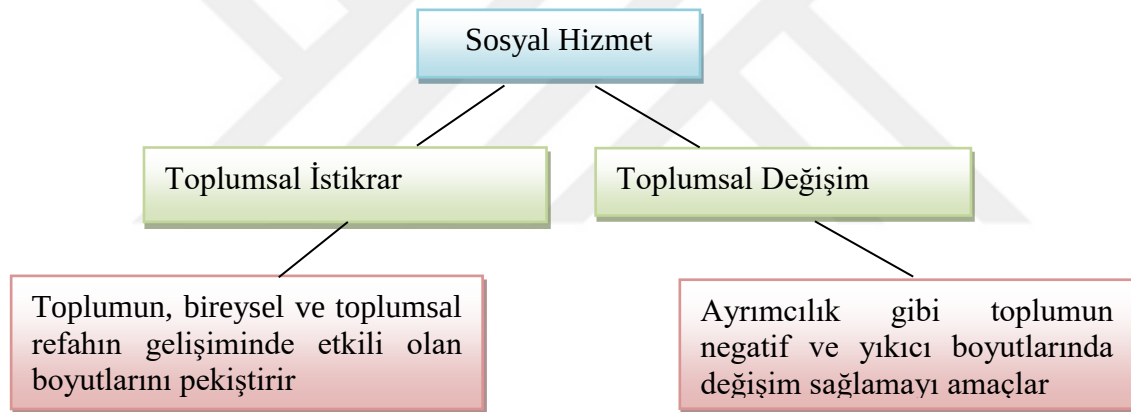
“...Fakat bir şeyler değişti, o müdürüm gitti, yerine başka bir kurumdan bir müdür geldi. Orada çok bocaladım, yani aynı bakışa sahip olmadığınız ya da meslekî bir bakışa sahip olmayan insanlarla çalışmanın benden çok şeyler götürdüğünü, hizmetten de çok şeyler götürdüğünü fark etmek bir dönüm noktasıydı. Ondan sonrası da hiç iyi gelmedi zaten. Hani daha çoğaldığını, meslekten olmayan insanların artık her yerde fazlalaştığını, aynı dili konuşamaz olduğumuzu fark ettim. Daha çok tükendiğim –zaten işin tüketici bir yanı var– bir de bunlarla uğraştığımızı ve yorulduğumuzu fark ettim. Yani bir vaka, bir kadın vakasına aynı bakışla bakmıyorsunuz, aynı çözüm yollarından gitmiyorsunuz.” (İçağasıoğlu Çoban vd., 2017: 28).

Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında, *aynı dili konuşabilmek* sosyal çalışmacının da örnekte vurguladığı gibi, hizmeti anlamlı kılan şeydir. Diğer türlü hizmet sunumunda yaşanan etik ikilemler ve/veya etik ihlaller sunulan hizmetleri yetkin uygulamalar olmaktan çıkarmaktadır. Etik ihlaller çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarını, normatif tanımın dışına çıkarır. Çokkültürcülüğün normatif tanımı ise çeşitliliğe yönelik olması gereken hizmetlerin sunumu şeklindedir (Canatan, 2009: 82). Sosyal hizmet alanında etik ihlalin tanımı ise “bir meslek elemanının veya ilgili bir kişinin hizmet alan kişi ya da grupla ilişkisinde, bir baskıdan veya bilgisizliğinden dolayı verdiği bir kararlar veya gerçekleştirdiği bir eylemle, değer harcamasına (maddî-manevî bir zarar görmesine) yol açması” şeklinde yapılabilir (Bayrı Mengilli ve Acar, 2017: 17). Bu tanımda da görüleceği üzere sosyal çalışmacı, bu ihlale iki türlü sebep olabilmektedir. Birincisi baskıdan, ikincisi ise bilgisizlikten. Bu iki nedende çokkültürcü sosyal hizmetlerin sunumunda kabul edilebilemez. Sosyal hizmet uygulamalarında etik dışı yönelimler insanın araçsallaştırılmasına sebep olmaktadır. Ayrıca gerek kişi gerekse sistemin etik ihlal doğuran sonuçlarının altında ahlaki/kültürel değer yargılarının beslediği davranış kurallarını ve norm sistemlerini görmek mümkündür (Bayrı Mengilli ve Acar, 2017: 18). Çokkültürcülüğün temelde bir tanınma politikası olduğunu söylemek mümkündür ancak tanınma ile zorlama politikası arasındaki çizgi çok incedir (Appiah, 2014: 175). Bu da uygulamada etik ihlallere girilmesini kolaylaştıran bir sebep olmaktadır. Sosyal hizmet ürettiğini söyleyen her sosyal çalışmacının bu bağlamda etik ihlallere girmeden, insan değer ve onuruna yakışır bir şekilde sunduğu çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları, çoğulcu anlayışın topluma yansımış şeklidir denebilir.

3.5. Refah Devletinde Uygulama Modelleri ve Çokkültürcülük

Refah devleti, “kişilere ve ailelere asgari bir gelir güvencesi sağlayan, onları toplumsal risklere karşı koruyan, onlara sosyal güvenlik olanakları sağlayan, toplumsal statüleri ne olursa olsun tüm vatandaşlara eğitim, sağlık, konut gibi sosyal hizmetler alanında belirli standartlar sağlayan devlettir” (Özmen, 2017: 370). Bu tanımda devletten beklenen birçok olumlu özellik, refah devletinin olumlu koşullarda doğduğu anlamına gelmez. Tam aksine, refah devletin kapitalist ekonomilerde ortaya çıkan eşitsizlik ve güvensizlik sorunlarından hareketle devletin bu noktaya seyirci kalamayacağı düşüncesi ve anlayışıyla doğmuştur (Durdu, 2009: 41) Küreselleşme, değişimi zorlayan bir olgudur. Değişim ile birlikte geleneksel koruma sistemleri, yerini daha çok refah sistemleri içinde rol alacak aktörlere bırakmıştır. Refah sistemlerinin başlangıcı ise kapitalist sistem ile birlikte (Kesgin, 2014: 35). Küreselleşen dünyada insanın sorunlarına sosyal çözümler üretmeye çalışan mesleklerden biri olan sosyal çalışma, tüm ülkelerde istenen seviyede gelişme göstermiş olmasa da bu meslek, refah devletlerinde sosyal hizmetlerin şekillenmesinde büyük rol oynar. Thompson’a (2016: 44) göre sosyal çalışma, toplumsal istikrar ve değişimden yana birçok faaliyette bulunur. (Şekil 3.)

Şekil 4. İstikrar ve Değişim

Kaynak: Thompson (2016: 44)

Sosyal devlet kavramı olarak ilk Almanya’da kullanılsa da kökeni Antik Yunan’a kadar uzanır. Stoa okulunun sistemli olarak ortaya koyduğu “doğal haklar öğretisi”, doğuştan kazanılan haklar olarak adalet kavramı üzerinden eşitlik, özgürlük ve kardeşlik ilkeleri ile temellendirilmiştir. Sosyal devlet, sosyal ve ekonomik alana dair müdahale sürecinde rol almasıyla ve toplumsal refahı sağlamayı amaç edinmesiyle refah devleti kavramı ile de örtüşmektedir (Erbaş, 2009: 66-68). Hatta literatür incelendiğinde bazı kaynaklarda birbirlerinin yerlerine kullanıldığıda görülmektedir.

Ülke vatandaşları açısından sosyal devlet peki ne kadar önemlidir? Bu soruya cevap niteliğinde Erbaş (2009: 82) “sosyal devletin olup olmamasının ötesinde, onun toplumu ne oranda kapsadığı” üzerinde önemle durur. Topluma mal olmamış, sadece hukuki metinlerde yer alan sosyal devlet ifadelerinin veya refah rejimlerinin vatandaş veya hizmet alacak olan müracaatçılar için çok da anlam ifade ettiği söylenemez. Sosyal çalışma disiplini, Thompson’a (2016: 26) göre refah devletlerinde “yama vurmaya yarayan” bir sistemdir. Bunu dar bir görüş olarak nitelendirse de tamamen reddetmez.

Sosyal devletin kapsayıcılığı ise, uygulamaların kültürel çeşitliliğe ve farklılıklara ne kadar baktığıyla ilgilidir. Ayırtırmadan bütünleştirici uygulamaların müracaatçıya sunulması sosyal hizmet uygulamalarının çokkültürcü yönüyle ilgilidir. Esasında çokkültürcülük farklılıkların tanınması üzerinden geliştirilmiş politik bir söylemdir (Özgür, 2010: 89). Bu söylemin sosyal hizmet uygulamasındaki karşılığı, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarıdır. Bu uygulamaların ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi sürecinde, müracaatçı için bu hizmetlerin ne kadar anlam ifade ettiği, meselenin diğer bir boyutudur. Ne anlam ifade ettiği ise müracaatçının kendi kültürel geçmişi ve yaşantıları bilinirse kestirilebilir. Aksi takdirde sunulan hizmetler ne kadar yenilikçi diye düşünülse de müracaatçının *rahatını ve keyfini* kaçırarak uygulamalar olmaktan öteye gidemeyecektir. Yaşlı refah alanından alınan aşağıdaki örnek bunu gösterir niteliktedir:

Eski Yatağını Arayan Yaşlı

“Erkek bloğunun mobilyalarını yenileyebilmiştik ama eskimiş pamuk yatak şiltelerini yenileyemiyoruz. Televizyonda anneler günü kutlama etkinliğimize ilişkin haberi izleyen annesini yeni kaybeden bir hanım, bizimle iletişime geçti. Yüklü bir miktar para bağışlayacağını söyleyince, nakdi değil, elli beş adet yaylı yatak almasını istedik. Aldı, üstelik yatak örtüsü, yastık, nevresim takımları ile birlikte. Tontinilerimiz ‘yepyeni yataklarda yatacak’ diye mutluyuz. Gönüllümüz için küçük bir tören yapacağımız gün, yenileri de sermiştik. Ertesi sabah yaşlının (adı Hüseyin olsun) biri odama geldi. “Hayrola Hüseyin Amca!” soruma aldığım yanıt: “Ben o yeni yatakta yatamam. Çok rahattır, iyidir belki ama ben yatamayacağım. N’olur bana eski yatağımı verin!” dedi. Şaşırdım. Yaşlının yalvararak bakan gözleri. “Eskiydi, kirliydi, ergonomik değildi!” dememi engelledi. Depoya kaldırdığımız yatakların arasından kendi yatağını buldu, onu kullandı.” <https://www.sosyalhizmetuzmani.org/cemizgezek.htm>, 20/06/2019).

Toplumsal refahın gelişiminde istikrar ve değişimi sağlayabilmek adına farklı modeller geliştirilmiştir ki içlerinde Esping-Anderson’un bireylerin piyasaya bağımlılık/bağımsızlık durumlarına göre üçe ayırdığı muhafazakâr, liberal ve sosyal demokrat model en bilinenleridir (Can, 2013: 15). Bunlara dördüncü bir model olarak da Güney/Akdeniz refah modeli eklenebilir. Ülkelerin refah modellerinin kendi özgünlüğü ile şekillendiği unutulmamalıdır. Her ülkenin sosyo-kültürel yapısı ile ekonomik ve siyasi tarihi birbirinden farklılık göstermektedir (Can, 2013: 114). Tüm modeller esasında toplumsal refahı artırabilmek için oluşturulmuştur ancak toplumsal çıktıları her zaman arzu edildiği gibi olmayabilir. Yukarıda yaşlı refah alanından verilen örneklerde de görüldüğü gibi kişinin hayatında refah rejimleri ve politikaları doğrudan etkili olmaktadır. Burada refah rejimleri, çokkültürcülük perspektifinden ele alınarak sosyal hizmet mesleği üzerinden tartışılacaktır.

3.5.1. Muhafazakâr model

Korporatist model olarak da bilinen bu model, Almanya, Belçika, İtalya, Hollanda, Fransa, Avusturya gibi ülkelerde uygulanmaktadır. Muhafazakârlık temelde Fransız İhtilali’ne bir tepki hareketi olarak başlamış, sağ siyasetin de temelini oluşturmuştur (Çaha, 2012: 109). Muhafazakârların hassasiyetle üzerinde durdukları konulardan biri toplumsal düzendir. Bu düzen ise otorite ve mülkiyet temelli olarak sağlanabilir. Ayrıca aile, akrabalık, gelenek, görenek vb. hususlar toplumsal düzenin devamlılığı için dinamo işlevi görmektedir (Çaha, 2012: 123). Geleneksel çekirdek aile ve onu koruyacak

politikaları oluşturmasına önem verir. Aile, bu modele göre toplumun öncelikli birimidir. Okulda cinsel eğitim, kürtaj, eşcinsellere eşit haklar, gündüz bakım merkezlerinde kamu kaynaklarına, küçüklere yönelik doğum kontrollerine, tek ebeveynlik şeklindeki alternatif aileye karşı çıkar (Zastrow, 2015: 47). Almanya rneğinde, 0-3 yaş aralığına yönelik ocuk bakımında bu sorumluluğun büyük oranda aileye bırakılması ve devletin çok sınırlı sorumluluk üstlenmesi aileye verilen önemi göstermektedir. Sosyal politika sistemlerinde ve hizmet uygulamalarında, konunun özeline göre ülkeler arasında farklılık görülebilmektedir. Örneğin, Hollanda ve Danimarka gibi ülkelerde ocuk bakımı kısmi olarak enforml sektörle karşılanırken, yaşlı bakımı daha çok kamu sektörü üzerinden karşılanmaktadır (Can, 2013: 20-25).

Toplumsal düzenin devamında savununulan aile ve gelenek yapısı etkili olmakla birlikte riskleri de beraberinde getirir. Özellikle seçim vb. esaslar gözetilerek grup liderleri belirlenmediği için gerek etnik gerekse dini gruplar içinde özel hakların verildiği güçlü elitler oluşabilmektedir (Lajunen, 2011: 65). Bu kritik noktaların göz ardı edilmesi, çokkültürlü toplumlarda sosyal dinamikler açısından riskleri barındırır. Çokkültürcülük politikalarında iki farklı akım vardır ki, birinde bireysel haklar savunulurken, diğerinde daha çok cemaat veya ait olunan kültürün hakları ön plana çıkar. Kymlicka, liberal hakları savunurken, Taylor komniteryan düşüncenin başına çeken kişi olarak bireyin ait olduğu kültürel arka planını, cemaatçi kültürü savunur (Kutlu ve Alsancak, 2018: 298). Çokkültürcülük adına sosyal riskler de buradan doğmaktadır. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında bireye rağmen bir hizmet sunumu yoktur. Gönüllülük esas olduğu gibi uygulamalarda bireyin fayda görmesi de mesleki müdahalelerden beklenir. Çokkültürcü sosyal hizmet, kültürel çeşitliliğin getirdiği farklılıkların sosyal yansımalarını dikkate almak zorundadır. Örneğin, nitelikli işlerde çalışan ve yüksek gelirli ailelerin çocukları ile tek ebeveynli veya düşük gelirli olup çift ebeveynli ailelerde yetişmiş çocukların nitelikli yaşam koşulları aynı olamayacağı için, sunulan refah hizmetlerinde sosyal politikanın önemi yine ortaya çıkmaktadır (ztrk, 2014: 46). Çokkültürlü toplumların sosyal adalet temelinde ilerlemesi, sosyal sorunların ve sosyal risklerin doğru yönetilmesini gerektirmektedir.

Muhafazakrlar değişime karşı dirençli olup daha çok geleneği vurgulamaktadırlar. Bireylerin sorunlarında onun kendi davranışlarını ve sorumluluğunu özellikle vurgularlar. Muhafazakrlara göre, yoksulluğa düşmek, bireyin kendi tembel davranışlarının bir sonucudur. Sosyal refah programının, sorumsuz davranışlar sergileyen vatandaşlar yüzünden çok çalışan ve sorumlu davranan vatandaşları baskıladığına inanırlar (Zastrow, 2015: 46-47).

Özellikle okkltrc sosyal hizmet uygulamaları adına modelin güçlü yanları bilindiği gibi zaafıları da görülebilmelidir ki, sağlıklı ve sürdürülebilir hizmetler planlanabilsin. Aksi takdirde kültürel farklılıkların olduğu gruplarda sosyal riskler fark edilemeyeceği gibi, analiz edilmesi de zorlaşacaktır. Modern düşüncenin ürünü olan benzerlik politikaları, postmodernist akım ile “farklılıkların kabulü” ve “birlikte yaşama kültürü” ön plana çıkmıştır (Kutlu ve Alsancak, 2018: 296). Farklılıkların sadece yaşanan toplumda olduğunu düşünmek bir yanılgı olur. Çokkültürcü sosyal hizmet, birçok alanda

müracaatçının gereksinimlerini önemseyen ve hak temelli hizmet sunmaya çalışan uygulamalar bütünüdür. Farklılıkların gözlenebileceği alanlardan biride adalet alanıdır. Diğer türlü farklılıkların görülemediği, refah sistemlerinin sosyal çözümler düşünemediği pek çok alanda hak ihlalleri görülecektir. İçağasıoğlu Çoban vd.'nin (2017: 81) yapmış oldukları araştırmanın raporlarına yansıyan meslek elemanının beyanları bunları hatırlatmaktadır:

“Örneğin işitme engelli bir mahpus yazdığı bir mektupta, “Sabah ve akşam sayım oluyor, sabah kalk saatinde geliyorlar. Ben işitme engellyim ve duyamıyorum. Bu nedenle 3-4 defa kalkamadım. Ondan sonra beni çok kötü azarladılar ve ben uyuyamaz hale geldim. “Acaba kaçta gelecekler, kalkış saati geldi mi?” falan diye psikolojisinin bozulduğunu anlatıyor. İşitme engelli ve konuşmıyor ya da görme engelli, mektup yazamıyor. Öyle olduğunda mektuplaşamıyorsun. Ses kayıt cihazı istemişlerdi, ama “Elektronik cihazlar içeriye giremez” denildiğinden, tabii ki mektuplaşma olanağından yoksun kalıyorsun ya da bütün mahremiyetini koğuşundaki bir insanla paylaşıyorsun ve mektubunu öyle yazıyorsun. Yani gündelik yaşama dair çok fazla sıkıntı var. Yine görme engelliysen, hapishanelerin çoğunda – yeni yeni yapılmaya başlandı gerçi; ama temel alanlara yapıldı, koğuşlarda yok öyle bir şey– kabartma zemin yok.” (Katılımcı 45, Sosyal Çalışmacı, Çocuk Refah Alanı)

Hangi refah rejimi olursa olsun, sosyal hizmet mesleğinin gözardı edemeyeceği temel ilkelerinden biri insanın biricikliği, benzersizliğidir. Sosyal çalışmacının da mesleğini icra ederken insanın öznelliği dikkate alması adına kural “müracaatçının bulunduğu yerden başla”dır (Sheafor ve Horejsi, 2015: 96-97). Muhafazakâr model, bu yönüyle bireyin biricikliğine gerekli hassasiyeti göstermemektedir. Çokkültürcü uygulamaların bu bağlamda şekillenmesi de modele sunulacak temel katkıdır.

3.5.2. Liberal model

Model daha çok İngiltere, ABD, Kanada, Avusturya gibi ülkelerde uygulanmaktadır. Liberalizm siyasi bir akım olarak temelde çoğulcu bir toplumdan yanadır. Farklılıklarla karakterize bir toplum öngörür. Farklılıkların rahatlıkla sergilenebileceği, özgür düşüncenin hâkim olduğu bir toplum, liberal model için esas olandır. Yine liberal modelin toplumsal düzen açısından ilkesi ise “kendiliğinden düzen” olmuştur. Bunun toplumsal karşılığı ise devletin sürekli her alana müdahil olmadığı, toplumun kendi dinamikleri ile değişim ve dönüşüm gerçekleştirdiği gelişim sürecidir (Çaha, 2012: 59-63). Liberal çerçeve ile çokkültürlülük, çeşitliliğe saygı anlamında, çatışmaları asgariye indirmek noktasında birbiriyle hem örtüşür hem ortak hedefler paylaşır (Sikka, 2010: 580-609). Tabi, liberal modelin, çoğulcu toplumu önemsemesi ve bireyciliği ve özgürlüğü üst seviyede vurgulanması çokkültürlü toplumlar açısından aranan tek model olduğu anlamına gelmez. İnsan değeri ve onuru üzerinden geliştirilen herbir eleştiri, modele katkı sunacaktır. Bu eleştirel bakış özellikle çokkültürlü toplumlarda sunulacak sosyal hizmetler için gerekli olandır. Sosyal politikalar, sosyal refah rejimlerinden doğrudan etkilenmektedir. Dolayısıyla çokkültürcü eleştirel bakış, yapıcı ve kapsayıcı sosyal hizmetlerin önünü açacaktır.

Taylor (2014: 83), Batı liberal toplumlarını, üstünlük varsayımlarını zorla dayatmaları, sömürgeci geçmişleri, kökeni başka kültürlerden olan toplumları marjinalleştirerek dışlamaları yüzünden suçlamaktadır. Bu suçlamalar da belirleyici olan noktaların,

günümüzde farklı gruplar üzerinde de görülmesi, Taylor'ın eleştirisini günümüzde de geçerli kılmaktadır.

Sosyal politikalar, esasında sosyal devletin toplumsal uzlaşısı zeminini oluşturmaktadır. Liberal model tarafından devlet müdahalesine yönelik geliştirilen ciddi eleştiriler, sosyal uzlaşma zemininden devletin uzak kalmasına neden olurken, sosyal kesimlere yönelik talepleri almasına da engel olmuştur. Bu bağlamda demokratik katılım zayıflamış ve sonuç olarak da siyasi yapılar elitleşirken, sosyal hizmet uygulamaları zayıflamaya başlamıştır (Kesgin, 2014: 129). Farklı kesimlere ait taleplerin olmaması veya çözüm bulunamaması refah devleti ve sosyal hizmet uygulamalarını sekteye uğratar. Vaka örneğinde bunu görmek mümkündür.

Sosyal İnceleme Raporundan Bir Vaka Örneği

Baba G.D. ile yapılan görüşme; “52 yaşında olduğunu, iki kişi ile evliliğinden 14 çocuğu olduğunu ve işsiz olduğunu belirtmiştir.

Muş'un bir köyünde yaşarken köye gelen PKK'lıların çocuklarını istemesi, aile buna razı olmayınca da evlerini yakması nedeniyle 1994 yılında İstanbul'a göç etmek zorunda kaldıklarını, kalacak yerlerinin olmaması nedeniyle bir gecekonduyu yaparak orada yaşadıklarını ancak belediye görevlilerinin kaldıkları gecekonduyu yıkması nedeni ile kendilerine naylonlarla çevrili bir baraka yaptıklarını ve orada 7-8 ay yaşadıklarını ifade etmiştir.

Oğlu E.D.'nin askerlik dönüşü sinirli davranışlarının olduğunu, kendi kendine konuşmaya başladığını, sürekli el kol hareketleri yaptığını, ailesinden kimsenin sözünü dinlemediği, sürekli geçmişini hatırladığı ve evlerinin yakıldığı zaman hakkında konuştuğu, cansız nesnelerle konuşmaya çalıştığı, küfürlü konuştuğu ve kavga çıkardığı için insanlarla sağlıklı diyalogunun olmadığı, rahatsızlığından ötürü çalışmadığı belirtmiştir. Yakınlarının yardımı ile girdiği işlerde de sorun çıkartıp 2 günden fazla çalışmadığı, bu olumsuz davranışları nedeniyle psikiyatrik tedavi görmeye başladığı fakat hastalığını kabul etmediği için ilaçlarını düzenli kullanmadığını söylemiştir.

Sosyal inceleme raporu komşuları Z. Ç. ve B.Ö. den alınan bilgiyle devam etmiş, sonuç olarak E.D. hakkında yapılan görüşmelerden; E. D.'nin köyünde yaşadığı PKK saldırısından çok etkilendiği ve bu durumu sürekli hatırladığı, rahatsızlığının askerlik dönüşü başladığı, çevresiyle iletişiminin yetersiz olduğu, agresif tavırlar sergilediği, uyum problemi yaşadığı, herhangi bir çalışma hayatının olmadığı, tespit edilmiştir. 2022 sayılı yasaya göre maaş alması uygundur.” (<http://psikiyatriksosyalhizmet.com/sosyal-servis-uygulamaları-ve-bir-sosyal-inceleme-olgu-sunumu>, 11/05/2019).

Böyle bir vaka örneği üzerinde gidilecek olursa sosyal çalışmacının 2022 sayılı yasayı dikkate alarak ihtiyaç sahibi bir müracaatçıya sosyal inceleme raporuyla maaş bağlanmasında rol alması, müracaatçının hakkı olmakla birlikte yeterli bir müdahale midir? Refah modellerinin öncelikle müracaatçıların yaşadıkları ve etkililik düzeyleri üzerinden onlardan gelen taleplerin alınarak ve mesleki yetkinliğin süreçte işler kılındığı, gerçek ihtiyaçların hizmet olarak sunulduğu modellere ihtiyaç vardır. Burada göç sebebi müracaatçının kendi isteği dışında, zorlayıcı sebepler ile oluşmuştur. Göç ile birlikte hayatında değişen aile düzeni, sosyal ilişkileri, ekonomik geliri vb. gibi birçok dinamik unsurun eşlik ettiği sosyal koşullar, toplumsal yaşama uyumunu zorlaştırmıştır. Farklılıkların gözetildiği ve güçlendirildiği çokkültürcü anlayışı olan ihtiyaç (Özgür, 2010: 93) bu örnek özelinde de görülmektedir. Liberal modelin genel eşitliğe yapmış

olduğu vurgu bilinmekle birlikte bu vb. örneklerde görülebileceği gibi, çözüm sunulamayan veya geçici çözümlerin öne çıktığı sosyal hizmet uygulamaları, modeli sadece siyasi bir model ve öneri olmaktan öteye taşıyamaz. Oysa liberal düşüncenin asıl amacı, etnik kimlikler de dâhil olmak üzere, eşitlik ve özgürlük gibi idealler üzerinden farklı kültürel oluşumları tam olarak desteklemektir ancak ideal ve realitelerin her zaman birlikte gidebilmesi mümkün değildir. Liberal modelin en iyi sergilendiği ülkelerde dahi evrensel olarak dillendirilen eşitlik, özgürlük gibi söylemler kısmen gerçekleştirilebilmiştir (Rockefeller, 2014: 107).

Liberaller genellikle, değişim ve gelişimin birlikte olduğunu düşünürken yumuşak geçişlerin ise daha doğru olacağını savunur. Yine liberallere göre toplumdaki farklı kesimler arasında adil bir yarışa olanak sağlanmalıdır. Hükümetleri ise, sadece sosyal eksikliklerde yaptırım uygulama ve refahını geliştirme gibi konularda savunur ve önemserler. Siyasal ve sosyal eşitsizliklere eleştiri sunarken bu alanlarda azınlık hakları ile genel eşitlikçiliğe vurgu yaparlar. Liberaller karşılaşılan problemlerin kişinin kendisiyle ilgili olduğunu düşünmez daha çok kendi kontrolünü aşan ve kendinden kaynaklanmayan dışsal sebeplerden kaynaklandığını kabul eder. Bu bağlamda sorunun kaynağını çevrede arar. Örneğin, öğrenme güçlüğü problemi yaşayan bir çocuğun kendisini doğrudan riskli kabul etmez, onun eğitimini engeline uygun bir eğitim ortamında alamadığı takdirde riskli durumlardan bahseder. Bu sebeple çocuğun uygun eğitim ortamında uygun eğitim olanaklarıyla buluşturulmasına çalışır (Zastrow, 2015: 47-48).

Avrupa’da refah politikalarındaki çeşitliliği çocuk bakımlarında da görmek mümkündür. Özellikle liberal modelde gelir testi uygulamasıyla en dezavantajlı olana ulaşılması ve devamlılığın sağlanması söz konusudur. Bu sebeple kamu sektöründe sağlanan genel bakım hizmeti, sadece en yoksul %20’lik kesime kapsamaktadır. Çocukların gelişimi noktasında riskli faktörlerin bakım hizmetiyle önüne geçilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu riskli faktörler ise, dezavantajlı sosyal sınıflara ait olmak, işlevsel anlamda yetersizlik, ailelerin eğitim düzeylerin düşüklüğü ve okuryazar olmanın önemsenmediği bir kültürel yaşam olarak sıralanabilir. Avrupa genelinde ortalama olarak küçük çocuğu olan boşanmış ebeveynlerin %20’si sadece İngiltere’de yer almaktadır ki, genel toplamın %9’unu oluşturmaktadır (Can, 2013: 18-26). Çocuk refah alanına bakan yönüyle yukarıda sayılan risk faktörleri ve bakım hizmetleri birlikte düşünüldüğünde, kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda bu ihtiyaç daha fazla hissedilmektedir. İhtiyaçların öncelikleri ise bulundukları toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik seviyesine göre de çeşitlenmektedir. Liberallerin sosyal anlamdaki bu eksiklikleri, piyasanın etkin olduğu, devletin ise silik bir aktör olduğu model ile başarılı olup-olamayacağı ayrı bir tartışma konusudur. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları bu anlamda kültürel farklılıkların önemsendiği ve kültürel olarak yetkin uygulamaların sunulduğu bir yaklaşım örneği (Özgür, 2010: 94) olarak birçok refah alanında meslek elemanlarıyla katkı sunmaktadır.

3.5.3. Sosyal demokrat model

Model daha çok İskandinav ülkelerde uygulanmaktadır. İsveç, Danimarka, Norveç gibi İskandinav ülkeleri, sosyal demokrat modelin uygulandığı ülkeler arasındadır. Türkiye’ye kıyasla daha köklü bir geçmişi olan sosyal demokrasi Avrupa’da 19. yüzyılın ortalarına

kadar uzanır. Liberal demokrasi ile birlikte kıyaslandığında sosyal demokrat modelin daha devletçi bir yapıya sahip olduğu görülecektir. Liberal model ise sosyal demokrat modele göre daha bireyci ve özgürlükçü bir anlayışa sahiptir. Ekonomi politikası olarak serbest piyasa ekonomisinden çok karma ekonomi modelini benimser. Devletin bir rolü de sosyal gruplar arasında adaleti sağlamanın yanında refah kaynağı haline de gelmektir. Sivil toplum kuruluşları aracılığıyla devlet üzerinde baskı uygulayabilmek adına örgütlü katılımı teşvik eder. Devletin sunduğu hizmetler karşılığında vatandaşlarına ve sosyal gruplara daha fazla karışma hakkı vardır. Bu modelin eleştiriye açık yönlerinden biri, güçlü örgütlü yapıların zayıf olanlar üzerinde “çete yapılanması” şeklinde baskı oluşturabilmesidir. İmtiyazlı grupların türemesi olası sosyal risklerdendir (Çaha, 2012: 172-179). Bunu Ceylan’ın (2013: 246-247) araştırmasında İsveç örneğinde görmek mümkündür. Elde edilen sonuçlar itibarıyla, İsveç’te toplumsal ihtiyaçların karşılanamamasından kaynaklı görülen “sosyal nitelikli” sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. “Yaşlı ve devlet” ilişkisinin tatmin edici olduğu rahatlıkla söylenebilirken, “yaşlı ve toplum” ilişkisi için bunu söylemek zordur. İsveçli yaşlıların yüzleri devlete bakan yönüyle gülerken, topluma bakan yönüyle mahsundur. Devletin yaşlılara yönelik yaşam kalitesini artırmak için hayatlarında daha da etkin rol alması, yaşlıların toplum düzeyindeki *genel memnuniyetlerini* artırmamıştır. Genel memnuniyetin görülmesi kişinin hayatında aile ve toplumun var olmasıyla yakından ilgilidir. Aile ve toplumun yaşlı için güçlendirici nitelikte olduğu yine Ceylan’ın araştırmasının sonuçları arasında sayılabilir. Tüm bu risklere yönelik çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasını etkin ve aktif kılmak refah rejiminin ihtiyaç duyduğu noktalarda müracaatçıları daha güçlü kılacaktır. Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Federasyonu’nun genel standartlar içine aldığı “toplumsal gereksinimleri belirlemek ve yorumlamak” ile “toplumsal sorunların temelini ve doğasını belirlemek” şeklindeki etik ilkeler sosyal risklerin çözümünde sosyal çalışmacıya yol gösteren ilkeler olarak kabul edilebilir (Duyan, 2013: 112).

Çoğulcu uygulamalar, farklılıkları önemserken, müracaatçısını ayırtırmadan sosyal adaletin gereği olarak problem çözümünde onu aşan unsurları da hizmet sunumunda dikkate alır. Çokkültürcü sosyal hizmet sınıflayan, disipline eden ve etikleyen tüm uygulamalara karşı çıkar (Özgür, 2010: 102). Bu modelde her yurttaş çalışma ve aile durumuna bakılmaksızın hizmet ve yardımlara erişir. Hizmetler birey odağında ilerler ve bu hizmetlerden yararlanmak vatandaşlık hakkıdır. Sosyal demokrat modelde sivil toplum örgütlerinin, özel sektörün ve ailenin kısmî etkilerinden bahsedilebilir. Diğer modellerdeki gibi görünür ve belirgin bir etkisi yoktur. Evrensel ilkesinin esas alındığı sosyal politikalar, bakım hizmetlerinde kamu sektörünün etkin olmasını sağlamıştır (Can, 2013: 16-17). Bu perspektiften sosyal demokrat model çokkültürlü toplumlarda yaşayan her bireyin vatandaşlık hakkının bir gereği olarak sosyal hizmetlerden faydalanmasını öngörür. Bu yönüyle çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarını güçlendirecek bir refah modelidir. Çokkültürlü toplumlarda sunulacak hizmetler, müracaatçıların sosyo-demografik özelliklerinden her zaman etkilenir. Bu sebeple hizmetlerin planlanması ve sunumunda bu dikkate alınarak yapılır. Zaten çokkültürcülüğün gereği ve başarısı, çeşitlilik ve eşitlik üzerinden karşılıklı kabullerle mümkündür (Berry, 2011: 2.17). Aynı şekilde sosyal demokrat modelin uygulandığı ülkelerde de bu görülebilir. Ceylan’ın

(2015: 223-248) İsveç’de yürütmüş olduğu araştırma bakım hizmeti alan yaşlıların sosyo-demografik özellikleriyle yaşam algıları ve refah hizmetlerindeki memnuniyeti arasında anlamlı ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Doytcheva’nın (2009: 57) çokkültürcülük tanımından yola çıkılacak olursa farklılıkların dikkate alındığı, eş değerde ve saygınlıkta savunulduğu bu ideal, farklılıklara birlikte yaşama fırsatı sunan sosyal demokrat modelde, çokkültürcü sosyal hizmet olarak uygulama alanı bulur. Özellikle devlet otoritesinin çoğulcu bir anlayışa sahip olması, kültürel çeşitliliği teşvik etmesi, çokkültürlü toplumlar açısından savunulacak bir değerdir. Toplumda bunun görünür ve somutlaşmış şekli ise farklılıklarıyla yaşayabilmek ve farklılıklarını kendi kültüründeki nesillere aktarabilmektir (Doytcheva, 2009: 23). Devletin çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında rol alması, toplumsal farklılıklara dair ideallerinin gerçekleştirilmesi adına özellikle yapısal değişim gerektiren sorunlarında daha hızlı ve etkin sonuçlar almayı sağlayacaktır. İsveç örneğinde de görüldüğü üzere devletin farklılıklara sunmaya çalıştığı refah hizmetlerinin bir karşılığı olan sosyal harcamalar ve yapısal dönüşümlere yönelik adımlar atması bunu göstermektedir (Ceylan, 2015: 228). Devletin aktif rol almadığı refah hizmetinde piyasanın veya ailenin değişim adına kalıcı ve sürdürülebilir katkı sunması sosyal harcamalar dikkate alındığında çok da mümkün görünmemektedir.

3.5.4. Güney/Akdeniz refah modeli

Türkiye’nin de içinde olduğu bu model Yunanistan, Portekiz, İspanya, İtalya gibi Güney Avrupa ülkelerinde yaygındır. Güney/Akdeniz refah modeli Esping-Andersen’in tasnifinin çok genel olması, farklılıklara fazla odaklanmaması gibi eleştiriler almış ve bu eksikliği gidermek adına Ferrera tarafından geliştirilmiştir (Kesgin, 2014: 116). Akdeniz refah modelindeki ülkelerin yapısal olarak da bazı farklılıkları vardır. Bu ülkeler özellikle sanayileşmekte geç kalan, sanayi kapitalizmine geç uyarlanan ülkeler olarak tarif edilebilir. Tarım, bu ülkelerde daha hâkim ve belirleyici bir unsurdur. Küresel dinamiklerin de etkisiyle bu ülkelerde sosyo-ekonomik değişimler yaşanmaktadır ki başında da hızlı kentleşme gelir. Kentleşme kendine ait birçok sosyal problemleriyle de birlikte gelmektedir. Devletin toplumsal refah sürecinde tek başına belirleyici olması zordur. Bu modelde aile, enformel sistemler ve piyasa refah rejimini birlikte etkileyen diğer unsurlardır. Akdeniz ülkelerinde ailenin, sosyal refahın sağlanmasında ki fonksiyonu oldukça fazladır. Akdeniz ülkeleri gibi gelişmekte olan bu ülkelerde enformel sektör ve formel sektör birbirinden çok keskin hatlarla ayrılmamış olmakla birlikte enformel ağlar çok etkin rol alır. Çalışma ve istihdam sektöründe enformel ve formel yapılar iç içedir ve istihdam piyasası göçlerden de ciddi olarak etkilenmektedir. Dönüşen aile yapıları ve demografik değişimle birlikte, bu ülkelerde aile ve akraba ilişkileri daha önceki gibi güçlü ve etkili olamamaktadır. Bireyselliğin ve yoksulluğun artış gösterdiği bu ülkelerde sunulacak sosyal yardımlar genellikle refah karması şeklinde sunulmaktadır (Kesgin, 2014: 94-105).

Enformal ağların çok etkili olduğu bu modelde bazen sosyal sermaye ağlarının da karanlık yönü sosyal hizmet uygulamalarına yansımaktadır. İçağasıoğlu Çoban vd.’nin (2017: 45) araştırmasında çocuk refah alanında çalışan bir sosyal çalışmacının aşağıda

vurguladığı noktalar bu ikili ilişkilerin süreçte nasıl müracaatçıya olumsuz yansıdığını ve hak ihaline sebep olduğunu göstermektedir:

“Yani şimdi iki tane komşu, çok net yani iki komşu, ikisi de ekonomik destek almak için müracaat ediyor, ikisinin de eşinden ayrı, işte ikisinin de çocukları var. Bir vaka, bir tanesi bir tanıdığı aracılığıyla işte incelemesinin çabuk yaptırılmasına ilişkin işte bir sürecin içerisine giriyor ve ona yardım bağlanıyor. Daha önceki ise ondan daha önce müracaat etmiş olmasına rağmen bu yardımdan faydalanamıyor. Bu kadın geliyor ve soruyor, diyor ki “ben bu insandan daha önce müracaat yaptım, ben size dilekçe verdim ancak benden daha sonra dilekçe veren bu insana yardım bağlandı. Bana neden yardım bağlanmadı?” Şimdi burada ne söyleyebiliriz? Hadi ben sosyal hizmet uzmanıyım, hadi ben işte insanım, hadi bu mesleğin uygulayıcısıyım. Hani ben bu insana nasıl cevap verebilirim? Var mı bunun cevabı? Ona şunu söyleyebilir miyim “onun tanıdığı vardı, onun işte siyasi bir yakını vardı, o nedenle biz işte onun incelemesine önden gittik. Kusura bakma senin yakının yoktu bu yüzden sana o yüzden gelemedik mi diyeyim?” (Katılımcı 58, Sosyal Çalışmacı, Çocuk Refah Alanı)

Sosyal devletlerde, vatandaşın refahını artıracak hizmetlerin şekillendirilmesi ve çeşitlendirilmesi bütün bu değişkenlerden bağımsız değildir. Özellikle çokkültürlü toplumlarda yürütülecek sosyal hizmet faaliyetleri, farklılıkların yerel boyutta ele alınmasını gerektirir. Bu model için temelde belirleyici olan devlet, aile, akraba ilişkileri, piyasa vb. tüm unsurların, vatandaş veya müracaatçı lehine çevrilmesi, refah hizmetlerinin sunumunda etkili olacaktır. Çokkültürcü sosyal hizmet, müracaatçıların sorunlarına yönelik gerçek ihtiyaçların tespitiyle başlayan ve onların farklılıklarını çözümün odağına alarak bu perspektiften güçlendirici mesleki müdahalelerde bulunan uygulama yaklaşımıdır (Özgür, 2010: 102-103) Bu modelin çokkültürcü uygulamalar açısından yansımalarını tartışmak için Güney/Akdeniz modelinde konumlanan Türkiye’nin yaşlılık algısı ve bunun üzerinden şekillenen yaşlı refahı ele alınabilir. Türkiye’deki aile ilişkileri Güney/Akdeniz ülkelerinde olduğundan daha sıkı ve belirleyici olarak sosyal refahı etkilemeye devam etmektedir. Refah sistemleri için iki kilit kavram olan *aile* ve *piyasa* açısından yaşlının “sorunlu” mu “sorumlu” mu olduğu refah hizmetlerinde yaşlılık algısında ikilem sebebi olabilmektedir. Geleneksel aileden, modern aile yapısına geçilmesiyle birlikte yaşlı algısının da dönüşüm geçirdiği görülmektedir. Çekirdek aile yapısında “sorumlu” yaşlıdan çok “sorunlu” yaşlı algısı söz konusudur. Güney/Akdeniz ülkelerinde bu algı daha belirgin olsa da Türkiye’de yaşanan bir ülke olarak dönüşüm geçirmektedir. Piyasa/sistem açısından ise, yaşlı artık üretim sisteminde aktif olmayan sadece tüketen olarak sistemde rol üstlenmektedir. Durum böyle olunca refah sistemi ve sosyal harcamalar açısından “sistemi tüketen” bir yaşlı olarak gündeme gelmektedir (Taşçı, 2013: 21-22). 2022 sayılı kanunda bazı haklar tanımlanmış olsa da yeterli değildir. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasında müracaatçılara tanınmış haklar, adalet için yeterli değildir. Haklar, diğerlerine de sorumluluk yükler. Bu sorumluluğu ise, sosyal devlet olarak devletin kendisi ilk olarak üstlenir. Sorumluluk üstlenmesi gerekenler sorumluluklarını üstlenmez ve gereğini yerine getirmezse hakların tanımlanmış veya tanınmış olması bir şey ifade etmez (Sheafor ve Horejsi, 2011: 25). Çokkültürcü sosyal hizmet ve savunuculuk rolleri gereği sosyal çalışmacılar ayrımcılık karşıtı uygulamalarda hak temelli bir anlayışla müracaatçının kaynakla buluşmasında ve onun güçlendirilmesinde sorumluluk üstlenir. Bu bağlamda müracaatçının menfaatini gözetken sosyal refah hizmetlerine destekçi olur.

Modelin eleştiriye açık yönlerinden biri sosyal güveniktir. Vatandaşları arasında sağlıklı ve adaletli güvenlik hizmeti sunamamak sosyal devlet açısından bir zaafıdır. Sosyal güvenlik, sosyal devletlerde sosyal politikalar açısından uygulama aracıdır. Sosyal güvenlik hizmeti sunarken, finansman, kayıt dışı istihdam ve demografik olarak yaşlanmış nüfus her zaman için süreci tehdit eden risk unsurlarıdır (Yenihan, 2017: 177-196). Bu unsurlar açısından toplumun farklı kesimlerinin maruz kaldığı muamele her zaman aynı olmadığı gibi, insana yaraşır da değildir. Özellikle kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda sunulacak sosyal güvenlik hizmetleri, toplumun genelini kapsar nitelikte olmalıdır ki, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarından bahsedilebilsin. Sosyal güvenlik tanımı gereği, “insanoğlunun bütün insanlık boyunca tehlikenin zararlarından korunmak için geliştirdiği bireysel ve toplumsal tedbirlerin bütününe verilen ortak adı” ifade eder (Alper, 2015: 123). Bu bireysel ve toplumsal tedbirler günümüze geldikçe çeşitlenmiştir. Sosyal güvenlik hizmetleri temelde geleneksel ve modern sosyal güvenlik hizmetleri olarak ikiye ayrılır. *Geleneksel sosyal güvenlik yöntemleri* kapsamına bireysel tasarruflar, aile içi yardımlaşma, tanıma bilme faktörüne bağlı yardımlaşma, dini sosyal yardımlar, kurumsallaşmış sosyal yardımlar girerken; *modern sosyal güvenlik yöntemleri* kapsamına ise sosyal sigorta yöntemi ve devletçe korunma yöntemi girmektedir. Bunun dışında *tamamlayıcı sosyal güvenlik yöntemleri* vardır. Özellikle yaşlılık, malullük, hastalık ve işsizlik gibi muhtaçlık dönemlerinde kullanılmak üzere ayni ve nakdi tasarruflar tamamlayıcı tedbirler kapsamındadır. Özel sigortaların ölüm, kaza ve hayat sigortaları, bireysel emeklilik programları ve yardımlaşma sandıkları (İlksan, Oyak vb.) yine tamamlayıcı sosyal güvenlik yöntemleri arasında sayılabilir (Alper, 2015: 127-129). Çokkültürlü toplum, sosyo-kültürel ve ekonomik farklılığı olan birçok insanın bir arada yaşadığı toplumlar ise, herkesin bu yöntemlerden ne kadar yararlanabildiği sosyal adalet için bilinmesi ve sorgulanarak cevap aranması gereken bir konudur. Tüm bu sosyal güvenlik yöntemlerinin çokkültürlü toplumlara eşit olarak hitap ettiğini söylemek ve eğer istenirse tamamlayıcı tedbirlerden yararlanabileceğini iddia etmek gerçekçi olmayacaktır. Bu sebeple çokkültürcü sosyal hizmet, müracaatçıların farklılaştırılmadan ve ötekileştirilmeden eşit ve hakkaniyetli sosyal güvenlik hizmetlerinden faydalanmalarının mücadelesini verir.

Refah modellerinin genel yaygınlık durumuna bakıldığında, sosyal demokrat modelin çok daha sınırlı olarak özellikle İskandinav ülkelerinde, Anglo-Sakson modelin ise kurumsallaşmış piyasa ekonomisiyle orantılı olarak daha yaygın olduğu görülür. Muhafazakâr model ise, daha çok Kıta Avrupası’nda yaygındır (Gençler ve Çiftçi, 2013: 7). Akdeniz refah modeli çok yaygın olamamakla birlikte Güney Avrupa ülkelerinde görülen bir modeldir. Bu ülkelerdeki refah hizmetlerinin, muhafazakâr, liberal ve sosyal demokrat modellere göre çok daha zayıf olduğu rahatlıkla söylenebilir (Kaya, 2009: 94). Sosyal refahın göstergesi ise, sosyal harcamalardır. Sosyal harcamaların yüksek olduğu ülkelerde gelir dağılımına yönelik adaletin ise daha iyi olduğu söylenebilir (Toprak, 2015: 167-170). Çokkültürlü toplumların asıl öznesi konumunda insan ve onun farklılıklarının tüm refah modellerinde *sosyal dışlanmalara* maruz kalınabildiği ve buna yönelik alınan tedbirlerin sosyal koruma harcamalarına yansıdığı görülebilir. Örneğin, Türkiye’nin

sosyal korumalara yönelik yapmış olduğu harcamalar, TÜİK tarafından yayınlanan 2017 yılına ait son sosyal koruma istatistiklerinde şöyledir:

Tablo 18. Sosyal Koruma İstatistikleri, 2017

	(Milyon TL)			
	2016 ^(r)		2017	
	Harcama	(%)	Harcama	(%)
Sosyal koruma harcamaları toplamı	336 520	100,0	382 639	100,0
İdari masraf ve diğer harcamalar	5 744	1,7	7 108	1,9
Sosyal koruma yardımları toplamı	330 776	98,3	375 531	98,1
Hastalık/sağlık bakımı	91 330	27,1	103 077	26,9
Engelli/malül	11 982	3,6	13 317	3,5
Emekli/yaşlı	162 139	48,2	185 036	48,4
Dul/yetim	39 615	11,8	44 684	11,7
Aile/çocuk	12 319	3,7	14 891	3,9
İşsizlik	8 172	2,4	8 672	2,3
Sosyal dışlanma b.y.s	5 218	1,6	5 853	1,5

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

(r) 2016 yılı verileri idari kayıtların güncellenmesi nedeniyle revize edilmiştir.

Kaynak: <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27622>. 12.04.2019

Sosyal dışlanma hakkında herkesin hem fikir olduğu ortak bir tanım yapmak kolay değildir. Nedenleri açısından sosyal dışlanmaya bakılacak olursa AB Komisyonu tarafından nedenleri dört grupta toplanmıştır. İlki, küreselleşmenin, teknolojik gelişmelerin ve üretim sisteminin yeniden yapılanmasının eşlik ettiği işgücü piyasasındaki değişimlerdir. İkincisi bilgi teknolojisindeki yenilikler ile bilgi toplumunun genişlemesidir. Üçüncü neden, nüfusun yaşlanması, aile ve toplum yapısındaki değişim, iç-dış göçler, etnik, kültürel ve dini farklılıklardaki artışlarla etkilenen sosyo-demografik değişimdir. Dördüncüsü ise ekonomik ve sosyal gelişmeler ile bölgesel ve coğrafi ön yargılar eşliğinde oluşan kutuplaşmalardır (Tokol, 2015: 153). Dört grupta toplanan tüm bu nedenler çokkültürcü sosyal hizmetin uygulamasını etkileyecek unsurlardır. Yetkin sosyal hizmet uygulamasında değer temelinde vurgulanan dört unsurdan biri sosyal adalettir (Weaver, 1999: 222). Çokkültürcü sosyal hizmet, sosyal adaletin sağlanması adına sosyal çalışanlarla müracaatçıların kendi farklılıklarıyla toplumlarında sosyal dışlanmaya maruz kalmadan yaşayabilmeleri adına hak temelli hizmetlerin sunumu için mesleki müdahaleler yürütür.

Çokkültürlü toplumlarda *farklılık* ve çoğulculuk temel kavramlardan biridir. Farklı refah sistemlerinde bu kavramlara yönelik algı değişiklik göstermektedir. Liberallere göre kültürlerin çeşitliliği bir yük değildir. Seçme özgürlüğüne odaklanan liberalizmde kültürel çeşitlilik alternatif sunması yönüyle avantajdır. Cemaatçilerin farklılık kavramı üzerine olumlamaları liberallerden farklıdır. Liberallerde bireye dönük olan farklılık kavramı, bireyin kendi hayatı ile ilgili çeşitli alternatiflerin olmasını önemser. Cemaatçilerin arkasında durduğu farklılık kavramı ise, ötekini yaşam tarzını reddeden, mevcuttan farklı olmayı seçenek olarak görmeyen bir anlayıştır. Gruba, gücünü kullanmak noktasında istediği gibi tasarruf yetkisi vermeyi önemser (Bauman, 2000: 268).

Çokkültürcülük, temelde çeşitliliğin ve farklılığın tanınması üzerine şekillenmiş bir söylemdir (Özgür, 2010: 89). Bu söylemin yansımaları ve görünümü ülkeler arası farklılık göstermektedir. Farklı ülkelerin etnik, dinsel, eğitim, kültürel ve dilsel olmak üzere beş farklı kategoride çokkültürcülüğe dönük anlayışlarının birbirinden farklı olduğu Canatan'ın (2009: 95) araştırmasında görülmektedir. Özellikle Avrupa'da "etnik çeşitlilik" ve "dinsel çeşitliliğin" daha çok kabul gördüğü, dilsel çeşitliliğe ise tahammülün olmadığı yine Tablo 19 incelendiğinde araştırma sonuçlarından çıkarılmaktadır.

Tablo 19. Farklı Çeşitlilik Biçimlerine Verilen Desteğin Görünümü

Çeşitlilik Biçimleri	Çokkültürcülüğe Desteğin Yüksek Olduğu Ülkeler	Çokkültürcülüğe Desteğin Düşük Ya Da Olmadığı Ülkeler
Etnik Çeşitlilik	(Macaristan hariç) Tüm diğer ülkeler	Macaristan
Dinsel Çeşitlilik	Belçika, İsviçre, İspanya, Finlandiya, Fransa, İngiltere, Macaristan, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda ve İsveç	
Eğitimde Çeşitlilik	Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, İrlanda, Polonya ve Portekiz	Diğer tüm ülkeler
Kültürel Çeşitlilik	İsviçre	(İsviçre hariç) Tüm diğer ülkeler
Dilsel Çeşitlilik		Tüm ülkeler

Kaynak: Canatan (2009: 95)

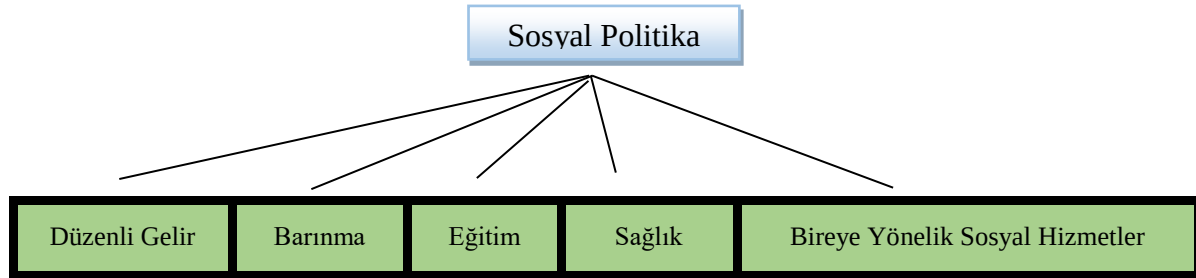
Refah sistemlerinin farklılıkları güvence altına alabilmesi ve bireysel farklılıkların tedirgin olunmadan yaşanabilir olması, bir insan hakkıdır. Tüm semavi dinleri ve kültürel farklılıkları bünyesinde barındıran ülke ve toplumlar da farklılıkları kulacaklayan proje ve uygulamalara daha çok ihtiyaç hissedilmektedir. Antalya Belek'te "*Dinler Bahçesi*" olarak hayata geçen projede, aynı bahçede cami, kilise ve sinagogun bulunması farklılıkların birarada yaşayabilmesi, saygı ve hoşgörü adına önemli farkındalık oluşturulmuştur (<http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/uc-din-bir-bahcede-dinler-bahcesi-40691945>. 12/06/2019). Sosyal hizmet mesleği, insan hakkı mesleği olarak refah rejimlerinde ilk olarak insanın farklılıkları ile yaşayabilmesini önceler. Çokkültürcü sosyal hizmetin de savunduğu temel argüman, insan değer ve onuruna yakışır hizmetlerin her refah rejiminde ayırt edilmeksizin toplumun tüm bireylerine sunulmasıdır. Zaten sosyal hizmet, sosyal refah anlayışını insan hakları ve sosyal adaleti sağlamak adına sadece bir araç olarak görür (Küçükkaraca, 2013: 91). Refah sistemi, insana hizmet odağından uzaklaştığı takdirde amaca hizmet etmeyen bir argümandan farksız olacaktır. Buradan hareketle, aracın amaca dönüşmesi, işler olmayan ve işlevsellikten uzak refah sistemleri doğuracaktır.

3.6. Sosyal Devlet ve Sosyal Politikalar

Sosyal hizmet, insan haklarının korunması ve sosyal adaletin sağlanması üzerinden tanımlanabilecek bir değer mesleğidir. Mesleğin değer temelli oluşu, sadece ihtiyaçların karşılanmasını değil, ihtiyaçların hak temelli karşılanmasını önemsemesinden kaynaklıdır (Küçükkaraca, 2013: 85). İhtiyaçların hak temelli karşılanması gerekliliğine inanan sosyal hizmet mesleğinin şekillenmesi ise sosyal politikalar üzerinden olur. Sosyal alana dair

sorunların çözümünde sosyal politikalar gerek politika boyutuyla gerekse de akademik disiplin boyutuyla rol alır. Thompson’a (2016) göre sosyal politikanın beş temel alanı vardır.

Şekil 5. Sosyal Politika

Kaynak: Thompson (2016: 66)

Bu alanların her biri, refah sistemleri ve çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları açısından önem arz eder. Her biri için kültürel farklılıklar tekrar gözden geçirilmeli, gerek insan olmaktan gerekse de vatandaş olmaktan doğan haklar, çoğulcu bir anlayış ile bireylere ulaştırılmalıdır. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında müracaatçıya sunulacak olan hizmet bir ihsan değil, onun en doğal hakkıdır. Sosyal devlet olmanın ve sosyal politika üretmenin kriterleri içinde müracaatçının yararının gözetilmesi ilkesi vardır. Sosyal çalışmacının çokkültürcü uygulamalarda mesleki rolleri arasında en sık kullanacağı “*destekleyici*” olmaktır (Zastrow, 2015: 100). Destekleyici rolünü icra ederken bazı yaşananlar onun için zorlayıcı olabilir. İçağasioğlu Çoban vd.’nin (2017: 45) araştırmasında Engelli refah alanından bir sosyal çalışmacı bu duruma dikkat çekmektedir:

“Engelliler Destek Projesi Bakanlığımızın düzenlediği bir proje. Bu EDESte bir ...(etkinlik) olacaktı. ...dedim ki, tekerlekli sandalyelilerin de girebileceği, bedensel engellilerin de katılabileceği rahat bir yer istiyoruz. Bana denilen şey şu: Biz birkaç bedensel engelli gelecek diye uygun bir yer nereden bulalım. Onları oraya taşıyoruz. ...Uygun olan, peki, bu mudur, yoksa rampalı bir yer ayarlamaya çalışmak mıdır? Varın, siz düşünün ötesini...(taşınmaları sizce neden sıkıntı?) Onur kırıyor. Onlar da bir insan. Siz artık gerisini mesela personelin nasıl davranıyor olabileceğini düşünün.” (Katılımcı 28, Sosyal Çalışmacı, Engellilik Refah Alanı)

Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında sunulan hizmetler hak temellidir. Bu bakış ve anlayıştan uzaklaşıldığı ölçüde müracaatçının hakkı da kendisine ya örnekte olduğu gibi sunulmamakta ya da lütuf gibi sunulmaktadır.

Sosyal politika, meslek elemanları açısından belirleyiciliği olan bir faktırördür. Verilecek olan hizmetlerinin türünü ve düzeyini belirleyen çerçevedir (Walker ve Walker, 2015: 111). Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında sosyal politikalar hiçbir zaman meslek elemanlarının veya müracaatçıların hak temelli uygulamaların dışına çıkmasına referans olamaz. Çokkültürcü uygulamaların üç temel boyutundan olan *bilgi* ve *değer* genel kurallarla tanımlanır ve kişiden kişiye değişiklik göstermez ancak *beceri* boyutu, bireysel farklılıklara açıktır (Küçükkaraca, 2013: 83). Sosyal politikanın kapsamı içinde eğitim konusu ele alındığında Türkiye’de özel eğitimin istenen ölçüde bireyselleştirilemediği, tek tip uygulamaların önüne geçilemediği görülmektedir. İçağasioğlu Çoban vd.’nin

(2017: 85-86) araştırma raporunda bu durum sosyal çalışmacı tarafından açıkca ifade edilmiştir:

“Yani zaten Türkiye’deki özel eğitim modelinin tamamı sağlık alanında problemli, dünyanın hiç bir gelişmiş ülkesinde haftada iki seans kırkar dakikalık derslerle bir bireyi eğitemezsiniz. Yani sağlık konusunda engelli bireylerin Türkiye’de devlet eliyle yaşadığı ayrımcılık, ötekileştirmedir. Bu niteliksiz eğitimidir. Yani bugün dünyada hiçbir gelişmiş ülkede bunu göremezsiniz. Yani haftada iki gün engelli çocuğunuz var, düşünün, engellisiniz, haftada iki gün nasıl eğitilebilir ki otizmlili bir çocuk, yani ayda sekiz ders saati yapıyor. Yani böyle bir eğitim modeli yok dünyada. Yani sağlık alanında devletin kendi sağladığı imkânlar zaten yetersiz ve ayrımcılığı tetikleyen, özel eğitim alanı engellilerin sağlık hakkıyla ilgili şimdi özel eğitim alanı da ticarileşmiş durumda, ticari kişilere şey yapılmış durumda, dolayısıyla o alanın tamamı şeyli, bir ayrımcılık içeriyor, bir hak ihlali içeriyor, yani yetersiz bir eğitim olmasından dolayı.” (Katılımcı 42, Sosyal Çalışmacı, Engellilik Refah Alanı)

Çokkültürcü sosyal hizmet kapsamında sosyal politika ve bu bağlamda eğitim ele alındığında, bireylere sunulan hizmetlerin “*hak ettiği kadar kadar değil, hak ettiği düşünüldüğü kadar*” sunulduğu görülmektedir. Bireylerin hak temelli alacağı sosyal hizmetlerden uzaklaşıldıkça tüm bu hak ihlalleri sosyal adaletten de uzaklaşma sonucunu doğurmaktadır. Sosyal adaletin temel prensiplerine bakıldığında, kaynakların devlet tarafından dağıtılması, ihtiyaçların yanında öncelikli ihtiyaçlarında tespit edilerek karşılanması, temel yaşam gereksinimleri ile temel insani gereksinimlerinin öncelikli olması, ekonomik ve politik kaynakların dışında sağlık, eğitim gibi geliştirici kaynakların da devlet tarafından dağıtılması hepsi sosyal adaletin temel prensipleri kapsamındadır. Sosyal çalışmacının sosyal adaleti aradığı yer aslında devlettir. O devlet ise, sosyal devletin kendisidir. Çokkültürlü toplumlarda bireysel ihtiyaçlarda kültürel çeşitliliğin ölçüsünde değişmekte ve farklılaşmaktadır. Farklılaşan bu ihtiyaçların görüldüğü ve hizmet boyutunda anlamlı olarak yansıyan uygulama şekli ise çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasıdır. Sosyal adalet tam bu noktada çokkültürcü uygulamaların işler kılınmasını sağlar. Devlet eliyle bazı hizmetlerin yürütülmesi hatta ilginçtir *tespit edilmemiş ihtiyaçların karşılanıyor olması* sosyal adalet değildir. Örneğin, elektiriği olmayan köylere devletin bulaşık makinası dağıtmış olması sosyal adaleti sağlamak değildir. (Küçükkaraca, 2013: 90-91). Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında ihtiyaçların önceliğine bakıldığı gibi yerelde anlamlı karşılığının olması da önemsenir. Yerel dinamiklerden hareketle beslenmeyen bir uygulama yerele “layık” bir hizmet olmaktan uzaklaşacağı gibi, yerele “orijinal bir katkı” sunmaktanda uzak olacaktır (Yaman ve Akyurt, 2013: 113). Çokkültürcü sosyal hizmet orijinal uygulamalar sunmanın peşindedir. Orijinalikten uzak her hizmet, çokkültürlü toplum için anlamlı olmaktanda uzaklaşacaktır.

Herkesin sosyal hizmet adına genellikle eşitlikten bahsettiği yerde aslında fotoğrafı tersten görüp eşitsizlikler üzerinden hareket edilmiş olsa daha doğru olacaktır. Eşitsizlikler ortaya konmadan eşitlik gibi kavramlar üzerinden gitmek, sosyal hizmetin uygulanabilirliğini güçleştirmektedir. Bu durum aynı zamanda genelci sosyal hizmetin odağında olan problem odaklı müdahale yöntemlerinin de bir gereğidir (Küçükkaraca, 2013: 94). Örneğin, Türkiye’deki sosyal hizmet uygulamalarının eşgüdünden uzak olması, sosyal güvenlik açısından vergi yüklerinin daha çok, düşük ve orta gelirli

vatandaşlar üzerinde olması, sosyal devletin göstergesi olarak sosyal güvenliğin kusurlu noktalarındandır (Erbaş, 2009: 76). Yine sosyal ve ekonomik bir hak olarak eğitimde fırsat eşitliğinin sunulması Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 42. Maddesinde tanımlanmış bir hak iken, sosyal hizmetin hak temelli algılanmadığı durumlarda nasıl mağduriyetler doğurabildiği, İçağasıoğlu Çoban vd.'nin (2017: 45) yapmış olduğu araştırmadaki vaka örneğinde görülebilmektedir:

“Görme engelli birisinin eğitim alması için küçük illerde rehabilitasyon merkezleri yok. İstanbul, Ankara, İzmir. Yani hep büyük şehirler önemsenmiş ama küçük şehirde engelli yokmuş gibi davranılıyor. Bir örnek vereyim. Bizim çocuk sitesine bir küçük çocuğumuz geldi görme engelli. İlkokul üçüncü sınıfa gidiyor, okuması gerekiyor. Ama burada bir okul olmadığı için, biz onu ... iline nakil etmeye uğraşıyoruz. Daha da nakil olmadı ve mağdur durumda kaldı, okuluna devam edemiyor şu anda.” (Katılımcı 28, Sosyal Çalışmacı, Engellilik Refah Alanı)

Sosyal politikalar, sosyal devlet için olmazsa olmaz mıdır? Aslında birbirinin uygulayıcısı konumunda olanlar için böyle bir soru doğru bir soru değildir. Sosyal politikanın kapsamı düşünüldüğünde iki kavramın öne çıktığı görülecektir. Bunlardan biri “*sosyal risk*” diğeri ise “*refah devleti*” kavramıdır. Zaten sosyal politika kapsamının ekseriyetini, sosyal risklere maruz kalan insanlar oluşturur. Bunların devlet eliyle korunmasının uygulayıcı olarak ifadesi ise sosyal refah devletidir (Gençler ve Çiftçi, 2013: 4). Uygulayıcı konumunda olan devletin, sosyal riskleri yönetebilmesi, çokkültürlü toplum içindeki farklılıkları görebilmesi ve tanıyabilmesiyle doğrudan ilgilidir. Bu farklılıkların ve çeşitliliğin dikkate alındığı çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında, Queensland Sosyal Hizmet Konseyi'nin (<https://communitydoor.org.au/principles-of-social-service>, 08/05/2019) vurguladığı sekiz ilke farklılıkların yönetilebilmesinde sosyal devlet için referans ilkelere dir:

- ✓ Kapsayıcı sosyal ve ekonomik politika,
- ✓ Politika ve uygulama için temel referans noktaları olarak insan hakları belgeleri,
- ✓ Bilgiyle ve yaşam deneyimiyle şekillenmiş bir uygulama,
- ✓ Önleme ve erken müdahale üzerine odaklanma,
- ✓ Kişi merkezli politika ve uygulamaya odaklanma,
- ✓ Hizmetten yararlananların yaşamlarını etkileyen politik kararlar hakkında bilgilendirilmesi,
- ✓ Yerel tepkileri ihtiyaca göre etkin bir şekilde bilgilendiren topluluklar,
- ✓ Plânlama ve etkiyi ölçme için verilere zamanında erişme.

Sosyal riskleri yönetebilmek, sosyal devletin öncelikli hedeflerindendir. Müracaatçı kitlesi olarak dezavantajlı gruplar sosyal riskleri aynı zamanda içinde barındırır. Bu sosyal riskin yönetilmesi ise hak temelli bir anlayışla sunulacak hizmetlere bağlıdır. Toplumlar, dezavantajlı gruplar üzerindeki ahlaki sorumluluğunu üstlenmesi gerekirken bunu bir kenara iterek, adeta ahlaki sorumsuzluk gösterdiğinden, sosyal çalışma mesleği sosyal politikayı görmezden gelemmez. Dezavantajlı grupları sosyal dışlanmışlığa götüren sebepleri araştırmak ve sosyal süreçler açısından bunlara çözüm aramak sosyal hizmet

mesleğin bir gereğidir (Walker ve Walker, 2015: 124). Aynı şekilde sosyal çalışmacının sosyal politika analizi açısından formas yonu bu bağlamda ele alınmalıdır. Hatta politika yapıcılara yönelik sunacağı danışmanlık hizmetleri, çokkültürcü sosyal hizmet ve sosyal müdahaleler açısından sosyal çalışmacıya değişimi sağlayabilecek noktasında bir misyon ve rol yükleyebilir (Yıldırım ve Yıldırım, 2008: 259).

Sosyal riskler özellikle sosyal hizmet uygulamalarında görülebilmektedir. Kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda imtiyazlı grupların varlığından söz edilecekse, imtiyazlı uygulamaların varlığından da bahsetmek gerekir. Gelenekçi sosyal hizmet uygulamasına eleştirel bakanlar, refah hizmetlerinde müracaatçının sorunlarının temel kaynağını onun bireysel kusurları olarak görür. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması ise ayrımcılık ve baskı karşıtı uygulamalarıyla bu eleştirilere yönelik sağaltıcı ve kapsayıcı bir hizmet modeli olarak doğmuştur. (Özgür, 2010: 100). Gelenekçi bakışa yöneltilen eleştirilerin uygulamalarda var olduğu ve müracaatçıların hak ihlaline gidebilecek kadar imtiyazlı uygulamalar için talepkar olunabildiği İçağasıoğlu Çoban vd.'nin (2017: 34) araştırma raporlarında dikkat çekmektedir:

“Hemşirelik hayatımda yaşamadım. 9 yıl da hemşirelik yaptım. Siyaset karışmazdı. Yani sağlıkta siyaset olmaz, mümkün değil böyle bir şey. Ama sosyal hizmetlerde siyaset var; ben bunu gördüm çok acı bir şekilde. Bu da beni çok etkiliyor, gerçekten çok etkiliyor. Meslekî etik ilkeler, değerler neyi gerektiriyorsa, hangi hizmet grubunun ihtiyaç sahibinin öncelikleri daha önemli, daha şeyse, ben ona göre hareket eder, kararlarımı ona göre veririm, ona öncelik tanırım, hizmetlerimi ona göre sunarım; ama sosyal hizmetlerde öyle bir şey yok, gücü yeten yetene gibi bir şey var.” (Sosyal Çalışmacı, Yaşlılık Refah Alanı).

Uygulamada imtiyaz gösterilebilecek daha masum örnekler de mevcuttur. Müracaatçıları için bazı davranışsal kalıpların değişimi kolay değildir. Bu gibi durumlarda genelleştirmeler ve peşin hükümler müracaatçı için incitici olabilmektedir. Bu gibi durumlarda gösterilecek imtiyaz ve profesyonel yaklaşım çokkültürcü bakışa daha uygundur:

Kuşlar Açıktan Ölmesin, Sayemde!

“Sosyal hizmet kuruluşlarında yemekhaneden odalara ekmek çıkarılmasının önlenemediğine ben şahit olmadım. Çemişkezek Huzurevinde de aldığımız tüm polisiye (!) önlemler yetersiz kalıyordu. Genellikle kadın yaşlıların çantalarına, erkekler de ceplerine koyuyordu. Avcılık geçmişi olan bir yaşlımızın (adı Yaşar olsun) kata ekmek çıkardığından sabıkalıydı(!) Bir gün Yaşar amca bana suçüstü yakalandı: “Yemek için almıyorum. Gelin de n”aptığımı göstereyim!” deyince, kata çıktık. Meğer Çemişkezek semalarının tüm kuşlarını Yaşar amca, odasının penceresinden besliyormuş. Ekmek konulacak saati bilen kuşlar çevrede fır döner, onu beklerlermiş. Bana “Bakın, hiç bir işe yaramıyorsam da bu dünyada, bir sürü kuşun ölmemesini sağlıyorum hiç değilse” dediğinde kendimi kötü hissettim.” (<https://www.sosyalhizmetuzmani.org/cemizgezek.htm>, 12/06/2019).

Bu örnek vakada kurum yetkilisi yaşlı birey için kuşların önemini fark eder ve onu incitmeden ortak bir kararla bundan sonra ekmekleri yangın merdivenine koymak üzere anlaşırlar. Böylece bu kararlar hem alt kattaki yaşlı odasının pencereleri kirlenmemiş hem de kuşlar ölmemiştir. Bunlardan daha da önemlisi müracaatçının farklı kabul edilebilecek bu talebi, makûl çerçevede kabul edilerek benlik saygısı yükseltilmiştir. Bu örnekte sert ve kuralcı bir yönetici olsaydı, müracaatçı ile onun farklı talepleri arasında çatışma

yaşanması muhtemel olduğu gibi, müracaatçının durumu kişiselleştirmesi de mümkündür. Buradaki uygulamada müracaatçı lehine inisiyatif kullanmanın masum şekli görülmektedir.

21. yy. dünyasında modernlik sonrası etkisinin daha çok hissedildiği küreselleşme sürecinde, Giddens’a (2014: 171) göre Batı kültürleri kendisi dışındaki kültürleri yok sayma veya yok etme gibi gizil bir misyon üstlenmiştir. Eşgüdümleme yanında parçalara bölme ve eşitliksiz bir gelişim sunma şeklinde de okunabilecek küreselleşme, yeni bağımlılık biçimleri ortaya çıkarmıştır. Küresel güvenlik olanakları oluşturma yanında birçok yeni riskler ve korkular oluşturmıştır. Sosyal güvenlik, aslında sosyal devlet olmanın bir göstergesidir (Erbaş, 2009: 76). Türkiye’nin kişi başına düşen kamu kesimi sosyal harcamaları ile GSYİH’ye oranları, dikkate alındığında OECD ülkeleri ile aradaki fark dikkat çekicidir. Bu oranlara göre Türkiye’nin AB ülkeleri arasında yeterli bir sosyal devlet niteliğini taşıdığını söylemek zordur (Gençler ve Çiftçi, 2013: 20; Toprak, 2015: 167-170). Bu niteliğin artırılması, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarına ve sosyal hizmet mesleğinin gelişimine katkı sunmanın yanında, müracaatçı lehine sosyal hizmet yönetim anlayışının yerleşmesine olumlu katkılar sağlayacaktır.

Sosyal güvenlik açısından *sosyal yardım* ve *sosyal sigortalar*, bu hizmetin sunulabilmesi için iki temel yöntem ve ana daldır (Kaya, 2009: 27). Bu noktada sosyal politikalar oluşturulurken, evrensel hak temelinde bir anlayışla tüm vatandaşların ihtiyaçlarının görülmesi, müracaatçıların hak temelli olarak kaynaklarla buluşturulması, çoğulculuğun gereğidir. Sunulacak bu hizmetlerin sürdürülebilirlik açısından ele alınması diğer bir politika konusudur. Günü birlik veya geçici çözümler üzerinden şekillendirilen politikalarla sosyal devletin temellendirilmesi zordur. Farklı kesimlerin ve kültürel çeşitliliğin politikalarda karşılık bulması, çokkültürcü uygulamaları da güçlendirecektir. Sosyal politikaların sahadaki uygulayıcıları olan sosyal çalışanların mesleğini icra ederken elini taşın altına koyması ve müracaatçının kaynak ile buluşmasını sağlamak gibi mesleki rolleri de vardır. Müracaatçının ihtiyaçlarının bütüncül bakış açısıyla değerlendirilmediği bazı vaka örnekleri, İçağasıoğlu Çoban vd.’nin (2017: 66) araştırmasında görülmektedir:

“Biz, başvurana hizmet veririz. Nedir? Biz yerimizde bekliyoruz, birisi başvuracak, başvurduktan sonra, “Bu başvurusu acaba haklı mı, haksız mı?” diye, onu incelemek üzere. Kurgumuz bu. Örneğin Ahmet isimli bir çocuk gelmişse, biz onun üzerinde yoğunlaşıyoruz ve “Onunla ilgili ne yapacağız, öyle mi yapacağız, böyle mi yapacağız, aileye mi vereceğiz, vermeyecek miyiz?” falan gibi. Polis tarafından alınan bir çocuk, terk edilmiş, kuruma yerleştirilmiş, kurumdaki arkadaşlar rapor yazmış ve çocuğun bakım tedbirine alınmasını öneriyor. Ben de aradım, dedim ki, “Tamam, bunu önermişsin, saygı duyuyorum, bunda bir şey yok. Eve de gitmişsin.” Raporlar ile geliyor, ilden mahkemeye vesaire gönderiyoruz. “Ama bak, burada 3 tane daha kardeşi var, ilkokula gidiyorlar vesaire. O 2 yaşında, yani emzirmeydi vesaire, anneye biraz daha yakın olması gereken bir dönem. Ailede sorun varsa -ilkokul çocukları var, 5 yaşında çocuk var, anaokulu çağında filan, 7 yaşında çocuk var- o zaman bunlarla ilgili de bir şey öner, yani kapsayıcı bir şey olsun. Polis bize bu 3 yaşındakini getirdi diye veya 2 yaşındakini getirdi diye, bununla yetinmeyelim” dedim. Yok. Çocuğu zaten okula kaydettirmiş, bilmem ne yaptırmış, ilgili, “sıkıntıya düşmeyelim” filan dedi. ... Bizim amacımız kendimizle ilgili değil, kendimizi korumaya yönelik değil; biz çocukları korumak için burada varız.” (Katılımcı 57, Sosyal Çalışmacı, Çocuk Refah Alanı).

Sosyal hizmet sistemi içinde rol üstlenmiş olan tüm paydaşlar temelde çocuğu korumak, müracaatçının hakkını teslim etmek ve hak ihlallerinin önüne geçmek için vardır. Sosyal hizmet mesleği tüm herkese yönelik olsa da geleneksel olarak daha çok sosyal işlevselliğini kaybetmiş, savunmasız, sosyal adaletsizliğe uğramış, kesimlere yöneliktir (Sheafor ve Horejsi, 2015: 23). Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları tam da bu nokta da devreye girerek sınıflayıcı ve etiketleyici şartlar ve tutumlardan uzak yaklaşımı ile müracaatçısının sorunlarına alternatifli çözümler sunar (Özgür, 2010: 102). Yukarıdaki örnek vakada da sosyal çalışmacı müracaatçısının sorununa yaklaşırken, tektipleştirici anlayış ile değil, ihtiyaç duyulan farklı çözümleri de sürece katmaya çalışmaktadır. Hatta bu yönde tutum sergilemeyen meslektaşını da eleştirmektedir.

Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarının güçlenmesi ve yaygınlaşması demek, aslında hak sahibine hakkının teslim edilmesi sürecinde profesyonellerin görev alması demektir. Bu da müracaatçıların ayrıştırılmadan ve sosyal dışlanmaya maruz kalmadan profesyonel hizmet almalarını sağlayacaktır. Örnek vakada bunu görmek mümkündür. Tek düze bir hizmet sunma anlayışı, çokkültürcü sosyal hizmet anlayışından uzaktır. Bu anlayış ile üretilen hizmet, müracaatçının sadece bir noktasını esas alan, diğer ihtiyaç alanlarını ve şartlarını göremeyen bir uygulama şeklidir. Çokkültürcü sosyal hizmet ise, sorunun bütüncül olarak ele alınmasını ve çözüm önerilerinin ona göre geliştirilmesini önceler.

Mikro düzeyde uygulamalar ve bu uygulamalar sırasında görülen ayrılıkçı yaklaşımlar hizmetlere erişimi ciddi oranda etkilemektedir. Eleştirel bilinçle mikro düzeydeki yapısal boyutta yer alan birçok uygulamanın çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarına referans olacak nitelikte düzenlenmesi ve makro düzeyde yürütülen sosyal hizmet uygulamalarının yasal zemini gözden geçirilerek savunuculuk uygulamasının gerçekleştirilmesi, sosyal politikaları sorun çözümünde daha etkin kılar (Cankurtaran ve Beydilli, 2016: 155-156). Çokkültürcü sosyal hizmet, sistemin öngördüğü hizmetlerden ziyade müracaatçının ihtiyaç duyduğu hizmetleri önceler. Bu mümkün olmadığında ise, sürecin hak temelli yürütülebilmesi adına müracaatçının yanında durmak, onun lehinde kararlar almak, bireyi kendi bütünlüğü içinde değerlendirerek hizmet modellerini sunmak, zaten mesleğin odağını oluşturur (Sheafor ve Horejsi, 2015: 27). Altta verilen vaka örneğinde alternatifli çözüm sunulamamış olmasından dolayı sosyal çalışmacının duyduğu rahatsızlık İçağasıoğlu Çoban vd.'nin (2017: 68) araştırmasında sosyal çalışmacının beyanlarına yansımıştır:

“Toplum merkezindeyken çok çok uzun süre uğraştığım bir vakam vardı. Bir kız çocuğu. Aaa onunla ilgili, yani bu biraz benimle ve sistemle ilgiliydi. Sistemin yetersizliğiyle ilgili o dönem bu çocukları yerleştireceğimiz doğrudan bir şey yoktu ve ailesine teslim ettik, tekrar. Onunla ilgili mesela hiç unutmadığım vakalardan biridir. Yapılması gereken şey korunma altına alınmasıydı, ama hamileydi. Kadın konukevleri o dönem o yaş grubunu almıyordu. Büyükannesinin yanına tekrar yerleştirdik, ama büyükanne kabul etmesine rağmen şey bir vaka. Nasıl diyeyim kabul görmeyecek bir vakaydı, yani tamamen sistemin nereye koyacağını bilemediği vakalardan biriydi. Sonrasında X’de ilk BSRM benzeri yer açıldığında, oraya aldık, ama o artık kayıp bir vakaydı. Bebeğini istemeyen ve ailesiyle de bağı olmayan. O dönemde doğru yerde olsaydı, kazanılabilecek bir vakaydı diye düşünüyorum. Doğrudan hani idareci, o dönem idareci bendim zaten. Ama alternatifini de bulamamıştım. Çıkış yolum yoktu.” (Katılımcı 21, Sosyal çalışmacı, Çocuk Refah Alanı)

Sosyal devlet ve devletin sosyal politika icrası gibi konularda meseleye nereden ve hangi paradigmadan bakıldığı anlamı da ona göre bütün bütün değişirir. Çokkültürcülük kavramını yerel karşılığından koparıp, olgunun ortaya çıktığı yerdeki gibi kavramsal karşılığıyla aynı şekilde taşınırsa, geldiği bölgeye ait olmayan sorunlar ve kavramsal kargaşa da beraber taşınmış olur. “Çokkültürcülüğün batılı olmayan toplumlarda batı diliyle tartışılmaması gereken bir mesele olduğunun farkında olunmalıdır” (Kutlu ve Alsancak, 2018: 302). Bu farkındalık oluşmadan yapılacak tartışmalar ise kişiyi sosyal devlet olmanın gereklerini farklı yerlerde aramaya itecektir. Sosyal politikaların şekillenmesi de aynı şekildedir. Bu farkındalığın ilk olması gereken kurumlar entelektüel katkısı itibarıyla üniversitelerdir. Sosyal hizmetin yeniden yapılandırılması kapsamında kendindeki yanlışlığı sorun odaklı ele alarak kırması gerektiğine vurgu yapan Tomanbay (1999: 62-68) aynı zamanda 1961’de ABD’den alınan bu modelin hiçbir eleştiriye tabi tutulmadan Türkiye’ye uygulanmış olmasına ise ayrıca eleştiri sunmaktadır.

Küreselleşen dünyada bu bağlamda üniversitelerin değişimi ve dönüşümü de bu sürecin ayrı bir noktasını oluşturmaktadır. Bu dönüşüm, mesleklerin gerek eğitim süreçlerini gerekse uygulama süreçleri etkilemektedir. Bu değişimin yönünü Erbaş (2009: 99) 1980 öncesi ve sonrası olarak şu şekilde kıyaslamıştır:

Tablo 20. Modern Üniversitenin Dönüşümü

1980’ler Öncesi	1980’ler Sonrası
Üniversite-Toplum İlişkisi	Üniversite-Sektör İlişkisi
Araştırma ve Eğitim İşbirliği	Araştırma ve Eğitimin Ayrışması
Çeşitlilik	Standartlaşma
Ulusal İdealler	Sivil İdealler
Kamu Yararı	Kurum ve Özel Sektör Yararı
Disipline Aidiyet	Kuruma Aidiyet
Buluş	Yenilik
Aydınlanmacı Bilgi	Eyleme Yönelik Bilgi
Yatay İlişkiler	Dikey İlişkiler
Bürokratik Olmayan Örgütler	Finansal Bürokratik Örgütler
Akademik Ölçüler	Finansal Ölçütler
Sabit Ücret	Sözleşme ya da Performansa Dayalı Esnek Ücret
Statükoyu Eleştirme	Statükoyu Haklılaştırma

Kaynak: Erbaş (2009: 99)

Yine Erbaş’a (2009: 104-106) göre küreselleşme ile şekillenen süreçlerin hiçbiri kendiliğinden gelişen süreçler değil, aktörlerin etkisi ile şekillenen süreçlerdir. Üniversitelerin de “nesnel” ve “herkesin yararına” olarak dönüştürüldüğü düşüncesi sadece bir yanılsamadır. Bilim dilinin evrensel olduğu ve bu dilde yayın yapma zorunluluğu ise, bu yanılgının sonucudur. Bilimin “dili” değil, “ilkelerinin” evrensel olduğu unutulmamalıdır. Çok iyi kullanılmayan bir dil ile düşünmenin ve bilim yapmanın zor olduğu bir yerde, sosyal bilimin imkansız olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu dönüşüm ise “akademik emperyalizm” olarak özetlenebilir. Sosyal devletin bir gereği olarak sosyal politikalar geliştirilirken, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında bu perspektifin esas alınması hizmetlerin yerelleşmesini ve müracaatçının kendisinden bir şeyler bulmasını sağlayacaktır. Sosyal hizmet disiplini ise sosyal bilimler açısından küresel gözlüklerden ziyade yerel gözlükler ile uygulamaları ve hizmetleri tartışarak, çokkültürcü sosyal hizmet zeminine daha yerel akademik katkılar sunacaktır. Yerel farklılıkların göz önünde

bulundurulduğu sosyal politikalar, yereli dikkate alan akademik birikimler ile mümkün olacaktır.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Sosyal hizmet insan odağından yürütülen bir meslek olarak, insanın farklılıklarını da hizmet uygulamalarında odağına taşımıştır. Refah alanlarında sunulan hizmetler, insanın özgünlüğünü de içinde barındırırsa anlam taşır ve bireysellikten bahsedilebilir. Sadece *zaman* kavramının dahi insanların dünyasında nasıl farklı anlamlara gelebildiğini Yıldız'ın (2014: 47) araştırmasında görmek mümkündür. Yetersizliği olan bireyler ve ailelerle yürütülen araştırmada *zaman* kimisine göre “en değerli hazine” iken, kimisine göre ise “çözölemeyen gizem, korku ve endişe kaynağı”dır. Çokkültürcü sosyal hizmet tam da bu farklılığın arka planını araştıran, yaşam süreçlerini tanımaya ve anlamaya çalışan uygulamalar bütünüdür. Çokkültürlülüğün doğal bir sonucu olarak farklı kültürlerin beraberliği inkar edilemez sosyolojik bir gerçekliktir. Sosyal çalışma mesleğinin uygulamada etkili ve sürdürülebilir hizmetler sunabilmesi adına farklılıkların farkedilebilmesi, anlaşılması ve güçlendirilmesi öne çıkmaktadır.

Çokkültürlülük ve sosyal çalışma mesleği arasındaki ilişki, genel hipotezden yola çıkılarak alt hipotez şeklinde oluşturulmuş soru cümleleri üzerinden sonuçlar itibariyle burada tartışılmıştır.

“Çokkültürlülük ve çokkültürcülük arasındaki fark nedir?”

Araştırmada çokkültürcülüğün herkesin ittifak ettiği ve savunduğu bir olgu olmaktan çok uzak olduğu görölmüştür. Bazı kesimler çokkültürcülüğü postmodernizm sonrası farklılıkların okunması, tanınması ve tanıtılması adına bir fırsat olarak görürken, bazı kesimler ise olguyu ülkenin beka meselesine dokunan bir kavram olarak görmektedir. Bu bağlamda üzerinde hemfikir olunan bir kavram değildir. Hangi olgu olursa olsun, kavrama yüklenen anlam ne ise, karşılığında beklenen faydanın veya tehdidin o oranda değiştiği görölmüştür. Paradigmal değişim, kavramsal karşılıklarda değişimi de beraberinde getirmektedir. Çokkültürcülük olgusu da bu çerçevede değerlendirilebilir. Farklılıkların fark edilmesi, tanınması ve bu detaylara dair farkındalığın oluşması toplumda karşılığı görölebilecek sosyal çıktılar verecektir. Kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda farklılıklar üzerine mutabık kalınan pozitif anlayış ve sosyal dışlanmalardan uzak oluşturulmuş sosyal zemin, çokkültürcülüğün de ortak zeminini oluşturacaktır. Buradan hareketle yapılacak tanımlar ve kavramsallaştırmalar daha kapsayıcı ve daha bütünleştirici olacaktır.

Literatür incelendiğinde “çokkültürlülük” ve “çokkültürcülük” kavramlarının bazen birbirlerinin yerine, bazen de yanlış anlamlarda yanlış yerlerde kullanıldığı görölmüştür. Bu kullanımlardan ötürü yanlış kabuller de gerçekleşmektedir. Kavramsal çerçeve içinde daha uzun vurgulandığı için burada kısaca değinilmesi yeterli görölmektedir. İngilizce literatüründe karşılıkları aynı olmadığı halde yayınlarda yinede karıştırılmaktadır. İngilizcede çokkültürlü kavramı “multicultural” ile çokkültürlülük kavramı “multiculturalness” ile ifade edilirken, çokkültürcü kavramı “multiculturalist” ile çokkültürcülük ise “multiculturalism” ile ifade edilmektedir. *Çokkültürlülük* bir durum tespiti iken, *çokkültürcülük* bir anlayış ve yaklaşım tarzıdır. Hatta kişinin, toplumsal farklılıkları okurken savunduğu perspektifin ta kendisidir. Her toplumlar için çokkültürlü

olmak mümkündür ancak her toplumun çokkültürcü olduğunu söylemek zordur. Bu anlamda kavramsal kargaşaya dair farkındalık oluşturulmuştur.

“Sosyal çalışma kuramlarında çokkültürcü sosyal hizmetin yeri nedir?”

Sosyal hizmet disiplini içinde uygulama boyutunda kullanılacak çok sayıda kuramsal çerçeveler bulunmaktadır. Kuramsal çerçeveler, uygulama adına kuramsal bir bilgi temeli de oluşturmaktadır. Kuramsal bilgi temelinin uygulamada gerekli olduğu noktalardan biri uygulamada boyutunda çeşitliliği sunarken birliktelik, bütünlük ve tutarlılığında sağlanmasıdır.

Mesleki müdahalede bulunurken, sosyal çalışmacının başvurabileceği birçok kuramsal çerçeve mevcuttur. Uygulamaya kavram ve prensipler yönüyle bir perspektif sunan kuramsal bakış, sosyal çalışmacıların ihtiyaç duyduğu bir mesleki beceridir. Bu çerçeveler, uygulamada sosyal çalışmacılara birliktelik sağlamak yanında, vaka yönetiminde kendisine rehberlik de etmektedir. Bununla birlikte literatürde yer alan birçok kuramsal çerçeve, vaka uygulamasında ve özele indirgemekte sosyal çalışmacılar için her zaman mümkün olamamaktadır. Zaten sosyal çalışmacıların uygulama becerisini artırabilmek adına kuramsal eğitimin yanında farklı teknik arayışları da bunun bir yansımasıdır (Ercan ve Tekgöz Obuz, 2016). Bu gerekçe ile araştırmada kuramsal çerçeveler tek tek işlenmemiş bunun yerine araştırmacı tarafından çokkültürlülüğe bakan yönüyle tematik başlıklar oluşturulmuş ve bu temalara kuramsal çerçevelerin katkısının ne olduğu ilgili bölümde tartışılmıştır. Kuramsal çerçevelerin tematik başlıklar halinde tartışılması, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında ve vaka yönetim sürecinde sosyal çalışmacıya bilgi temelindeki kuramsal farkındalık katkısı sunmaktadır. Bunun yanında uygulamadaki kuramsal karmaşanın önüne geçilmesi de beklenmektedir. Kuramsal çerçevelerin vaka örnekleri ile tartışılması, bu çalışmadaki mesleki fayda beklentisini ayrıca yükseltmiştir. Çokkültürcü toplumlarda müracaatçıların her birinin farklı kültürlerden gelebilmesi, sorunların çözümünde aynı yöntemin farklı sonuçlar doğurabilmesi, uygulamada kültürel boyutun yansımalarını görebilmeyi gerekli kılmıştır. Uygulamalı bir bilim olarak sosyal hizmetin teorik çerçevesinin bu bağlamda tekrar ele alınması, uygulamaya kültürel duyarlılık kazandırılması adına gerek müracaatçıları gerekse sosyal çalışmacıları için farkındalığı artırmaktadır. Daha önce bu bakış açısıyla kuramsal çerçeveler ele alınmış değildir. İlgili bölümün alana yönelik özgün katkılarından biri de budur.

Mesleki müdahalelerde bireysel tasarruflar ile eklektik yaklaşım birbirine karıştırılmaktadır. Bu çalışmada savunulan eklektik yaklaşım, vakaların ve müracaatçıların özelliğinin bir gereğidir ve uygulamada çeşitliliğin bilgi temelli yürütülmesinin bir karşılığıdır. Aksi takdirde kuramsal bilgi temelinden yoksun bir uygulama, bireysel tasarrufların önünü açabileceği gibi mesleki müdahalede sosyal çalışmacının rolünü de tartışılır hale getirecektir. Bu bilimsel araştırmada savunulduğu şekliyle, çokkültürcü uygulamadaki eklektik yaklaşım, çokkültürlü toplumlarda hizmet sunan sosyal çalışmacıların *mesleki rolünün ve müracaatçının biricikliğinin* bir gereğidir.

“Sosyal çalışma mesleğinin uygulamalarında çokkültürlülüğün yeri nedir?”

Çokkültürcü sosyal hizmetin değer, bilgi ve beceri boyutları her zaman vaka yönetiminde temel belirleyici unsurlardan olmuştur. Çalışma sonucunda görülmüştür ki kapsayıcı ve çoğulcu hizmetlerin sunumunda değer boyutuyla farklılıklar, kültürel duyarlılıklar ve kültürel farkındalıklar; bilgi boyutuyla kültürel farklılıkların bilgisi; beceri boyutuyla ise bilgi düzeyinin ötesinde farklılıkların dikkate alındığı uygulama becerileri ön plana çıkmaktadır. Bu uygulama becerilerinin farklı tasnifleri yapılmış olsa da özü itibarıyla, müracaatçının yaşantısını onun öznel dünyasıyla birlikte ele alan uygulamalar ve pratiklerdir. Kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda hizmet sunacak sosyal çalışmacının bulunduğu bölgenin ve yerelin özelliklerini bilmesi, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının ilk adımlardan biridir. Aksi takdirde sunulacak hizmetlerde, müracaatçının ihtiyaçlarına yönelik sağlıklı değerlendirmeler ve müdahaleler yapılamayacaktır. Bu açıdan sosyal çalışmacının farklılıkları iyi okuyabilmesi, buradan hareketle kültürel duyarlılık ve farkındalık geliştirmesi vakayı yönetirken kendisinden beklenmektedir. Farklılık bilgisiyle müracaatçıya dönük hizmetlerde terapötik ilişki daha rahat sağlanabilecektir. Tüm bu hizmetlerin amacına ulaşması, sosyal çalışmacının öz-farkındalığıyla doğrudan ilgilidir. Farklı kültürlere ve gruplara yönelik olumsuz tutum ve yargılar besleyen bir sosyal çalışmacının, müracaatçısı ile sağlıklı mesleki ilişki kurabilmesi ve yürütebilmesi çok mümkün değildir. Öz-farkındalığı yüksek bir sosyal çalışmacının sunacağı hizmet ve mesleki ilişki, düşük öz-farkındalığı olan sosyal çalışmacıya göre her zaman daha profesyonel olacaktır. Bu ayrımın uygulamadaki karşılığı, mesleki müdahalenin niteliği olarak görülmektedir. Yetkin müdahaleler için sosyal çalışmacının müracaatçısını tanıdığı kadar kendisini de iyi tanıması, profesyonel mesleki ilişkiyi sürdürülebilir kılacaktır. Uygulamanın değer, bilgi ve beceri boyutları araştırmada ilgili bölümlerde uzun uzun tartışıldığı üzere birçok farklı dinamik unsurun beraberliğinden oluşmaktadır. Örneğin, herhangi refah alanında çalışan bir sosyal çalışmacının farklı kültürden gelen bir müracaatçıyı şartsız kabul etmesi terapötik mesleki ilişkinin ilk koşulu olsa da yeterli değildir. Müracaatçının şartsız kabulü mesleki müdahalenin bir değeri olmakla birlikte diğer aşamalarda sosyal adalet, güçlendirme, birlikte çalışma vb. gibi özgürleştirici değerlerle de beslenmelidir. Doğru verilerle oluşturulmuş sağlam bilgi temeli, yetkin uygulama becerileri ile desteklenir ve mesleki müdahale sürdürülürse, sosyal çalışmacının çoğulcu uygulamalarına katkı sunduğu düşünülebilir. Aksi takdirde değer, bilgi ve beceri boyutlarıyla birbirinden çok uzak uygulamalar, müracaatçının farklılığına ve sorun alanına fayda sunamayacağı gibi hak temellide olmayacaktır.

“Çokkültürlülük, sosyal çalışma disiplininin müfredatında ne kadar işlenmektedir, yeterli midir?”

Toplumların birbirinden farklılaştığı yerlerde genellikle önyargılar başlar; oysa olumlu hiçbir önyargıdan bahsedilemez. Bu yargılamaların en çok görüldüğü toplumlar ise çokkültürlü toplumlardır. Kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda bazen profesyonellerin de önyargılarını ve ayrılıkçı tutumlarını müracaatçısına yansıtabildiği görülmektedir. Paylaşılan vaka örneklerinde de bunu görmek mümkündür. Sosyal çalışmacının yaptığı

bu şekildeki değerlendirmeler, bilgiye dayalı değerlendirme olmaktan ziyade değer biçme ve değer atfetme olur ki, böyle bir değerlendirme, meslek adına etik değerlendirme sorununu ortaya çıkarır (İçağasioğlu Çoban vd., 2017: 89). Sosyal çalışmacıların, mesleki bilgi temelini oluştururken akademinin başlangıcı kabul edilen lisans düzeyindeki alacağı dersler, mesleki becerilerini uygularken özümseyeceği değerlerinde çoğu zaman belirleyicisi olmaktadır. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarına dönük akademik birikimin lisans düzeyinde yeterli olarak sağlanabildiğini söylemek zordur. Hatta kültürel çeşitliliğin görmezden gelinemeyeceği Türkiye gibi toplumlarda, bu kadar ders çeşitliliği içinde çoğulcu anlayışa dönük dersler ve içeriklerin oluşturulamamış olması da düşündürücüdür.

Bununla birlikte çokkültürcü eğitim verilmediği/verilemediği sürece ötekileştirici bir dil kullanılmaya devam edeceğinden öteki olarak nitelendirilen kesim diğer kesimi sürekli kendisine ve dünyasına uzak görecektir. Ayrıca müfredatın akışında kendi kültürel kimliklerinin geçtiği yerlerde ötekileştirici dilin kullanılması bu duyguların oluşumunda da tetikleyici rol oynamaktadır.

“Sosyal hizmet kuruluşlarında çokkültürcülük neyi ifade eder?”

Farklılıkların daha görünür olduğu 21. yy.da sosyal hizmet kuruluşları, tek bir refah alanına hitap etmemiştir. Farklı refah alanlarına ait birçok sosyal hizmet kuruluşu müracaatçılara yönelik hizmet vermektedir. Kurum ve kuruluş çeşitliliği doğrudan kültürel çeşitliliği beraberinde getirmiş, farklılıkların beraberliğine de zemin hazırlamıştır. Kuruluşlarda farklı kesimlere sunulan farklı hizmet modelleri ve süreçte yaşanan zorluklar, refah alanına göre sosyal çalışmacıları çaresizlik, tükenmişlik vb. duygu durumlarına sürükleyebildiği araştırmada görölmüştür.

Kuruluşlarda hizmet sunacak gerek sosyal çalışmacıların gerekse diğer personellerin müracaatçıların sosyal geçmişlerini bilmesi, sunulacak hizmetlerin niteliğini doğrudan etkileyebilmektedir. Kuruluşlarda sunulacak hizmetler, müracaatçıya rağmen gerçekteştirilemez. Gerçekteştirilirse de bunun adı sosyal hizmet olmaz. Müracaatçının kendi kaderini tayin hakkı sosyal hizmetin temel ilkelerinden biridir. Çokkültürcü uygulamalar, bu ilkeden hareketle kuruluş düzeyin hizmetlerin farklılıklar ve ihtiyaçlar ölçüsünde çeşitlendirilmesini öngörür. Araştırmada kuruluşlarda daha çok bakım hizmetlerinin öncelikli olduğu ve psiko-sosyal ihtiyaçların arka planda kaldığı görölmüştür. Kuruluşlarda yürütülecek hizmetleri sınırlayan mevzuatların varlığı da diğer bir gerçektir. Sosyal çalışmacının “sosyal değişimin faili” olmak gibi mesleki bir rolü çokkültürcü uygulamalarda daha da öne çıkmaktadır. Hatta sosyal değişimde vaka yöneticisi olmak onun için farklılığın yönetimi anlamına da gelmektedir. Her kuruluşun bir sistem olduğu ve sistemin her parçasının birbirine hizmet ettiği kabulünden yola çıkılırsa, sosyal hizmet sistemi içinde tüm personelin farklılıkları ayrıştırmadan sistem bütünlüğü içinde kuruluş hizmeti sunması, müracaatçının biricikliğine ve öznelliğine katkı sunacaktır. Sosyal çalışmacının farklı kültürlerden gelen insanlara ve farklılıklara sunduğu hizmet, profesyonelliğin bir gereği olarak ayrıştırıcı olmaktan uzak bütüneştirici ve kabul edici olmak zorundadır. Araştırmada, kuruluş düzeyinde sunulan hizmetlerde ayrıştırıcı uygulamalara diğer personeller tarafından da girildiği görölmüştür. Örneğin,

kurumsal bakım hizmeti veren birçok kuruluş üzerinde Arun ve Pamuk'un (2014) yürütmüş olduğu çalışmada *ageism* konusunda personellerin mesai saatleri dışında fazladan çalıştırıldığında ayrımcı yaklaşımlara daha çok yöneldiği ortaya çıkmıştır. Hizmet bütünlüğünün esas olması yine paydaşların ortak bir kurum kültürünün sahip olmasına bağlıdır. Kurum kültürlerinin çokkültürcü anlayıştan uzak olması, farklılıklara yönelik atılacak adımları ve sunulacak hizmetleri olumsuz etkilemektedir. Sosyal sermaye ağlarının kuruluş hizmetlerine yansıyan olumlu ve olumsuz örnekleri, vakalarda görülmüştür. Sosyal sermaye, hizmet ilişkilerinde farklılığın kabulüne hizmet etmediği sürece çokkültürcü toplumlarda sosyal sermayenin karanlık yüzü daha etkin olarak hissedilmeye devam edecektir.

“Sosyal hizmet mevzuatında çokkültürcü perspektif mevcut mudur? Sosyal çalışmacının mevzuatlara bakan yönüyle rolü nedir?”

Mevzuatlar esasında, uygulamada bütünlük ve sürdürülebilirliğin sağlanması için oluşturulmuş yazılı metinlerdir. Uygulamada bütünlüğün sağlanabilmesi, hazırlanacak mevzuatın da uygulanabilir olmasıyla başlar. Bunun yanında yasal metinlerin sayısının ve içeriğinin taraflarca da bilinir ve anlaşılır olması bu süreci kolaylaştırır. Bu perspektiften yapılan araştırmada sosyal hizmet alanına ait birçok mevzuatın olduğu görülmüştür. Müracaatçıların kendi hizmet alanına ait tüm mevzuatı bilerek ve farkında olarak hak araması gerçekçi bir beklenti değildir. Yine mevzuat alanlarına ve konularına göre dağıtıldığında, örneğin sadece yaşlı ve engellilik refah alanına ait 150'nin üstünde mevzuatla müracaatçı karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla müracaatçının kendi yasal haklarının hepsini bilerek hukuk nezdinde hak aramasını beklemek, yaşadığı sorunlar ile onu başbaşa bırakmak demek olacaktır. Özellikle kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda, eğitim, barınma, erişebilirlik, istihdam, mali imkânlar, sağlık ve sosyal güvenlik, sosyal hayat gibi noktalar birbirinden oldukça farklılık göstermektedir. Bu toplumsal gerçekliğin farkında olarak hizmetlerde beklenen, hak temelli bir anlayışla çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarını sunmaktır. Yasal metinlerdeki bu çeşitlilik sebebiyle sosyal çalışmacının, müracaatçının sosyal haklarına dair yasal danışmanlık yapması, kaynağa erişiminin en hızlı ve adil bir şekilde sağlanması, bu konuda kendisinin güçlendirilmesi mesleki rollerinin ve çokkültürcü uygulamanın bir gereğidir.

Yasal metinlerin tümünün çokkültürcü anlayışı barındırdığını söylemek zordur. Sosyal hizmetin temel yasası denebilecek bir nitelik taşıyan “*Sosyal Hizmetler Kanunu*” bu araştırmada incelendiğinde görülmüştür ki, yasal metin içindeki çokkültürcülük vurgusu açıktan olarak sadece 4. Maddenin d fıkrasında⁶ vurgulanmıştır. Onun dışındaki maddelerde çokkültürlülük vurgusu çok silik kalmıştır. Hatta kanunda yer alan bazı maddelerindeki ibarelerde⁷ kimlerin kastedildiği çok muğlak ve belirsizdir. Bunun

⁶ “Sosyal hizmetlerin yürütülmesi ve sunulmasında sınıf, ırk, dil, din, mezhep veya bölge farklılığı gözetilemez, hizmet talebinin hizmet arzından fazla olması halinde öncelikler, ihtiyacı olan olma derecesi ve başvuru veya tespit sırası esas alınarak belirlenir.” (Sosyal Hizmetler Kanunu, 4. Madde, d fıkrası).

⁷ “Bu Kanunun amacı; korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve **diğer kişilere** götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan

dışında çoğulculuğun vurgulanması ve kültürel çeşitliliğe dair açıklık getirilmesi gereken birçok maddenin olduğu da görülmüştür.

Bunun yanında göç ve mültecilik konusunda hazırlanmış birçok ulusal ve uluslararası mevzuat göze çarpmaktadır. Bu mevzuatların mevcut oluşu veya çoğaltılması mağduriyetler açısından yaşananlara tek başına çözüm olamamaktadır. Dünyada yaşanan sosyal sorunlarda bu bağlamda sosyal çalışmacıların üstleneceği roller vardır. Sosyal çalışmacılar aracı, savunucu, eğitici, vaka yöneticisi, personel geliştirici, araştırmacı vb. birçok mesleki rolünü sosyal sorunlarda aktif olarak kullanabilmelidir. Mevzuatların oluşturulması süreci de bunun içindedir. Sorun doğru tanımlanmazsa, sorunun çözümüne yönelik hazırlanacak yasal çerçevede doğru olamayacağı için amacına da hizmet etmeyecektir.

“Sosyal hizmet yönetiminde çokkültürcü sosyal hizmetin önemi nedir?”

Sosyal hizmet mesleği ve bu mesleğin uygulamaları *hesap verebilirlik* yönüyle keyfi uygulamalardan ayrılır. Hesap verebilirlik ise özellikle sosyal hizmet yönetiminde kritik bir yerde durmaktadır. Gerek çalışan gerekse yöneticiler bu anlamda keyfilikten uzaktır. Bu keyfilik müracaatçı içinde söz konusu değildir. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarında aynı şekilde hesap verebilir olmak, uygulamaların ve hizmetlerin sürdürülebilir olmasını sağlar. Sosyal hizmet yönetiminin birçok farklı değişkenleri vardır. İnsan kaynakları yönetimi, kalite yönetimi, halkla ilişkiler yönetimi, finansal yönetim, gönüllülük ve gönüllü yönetimi, merkezi ve yerel yönetimler, sosyal hizmet etiği, yönetimi etkileyen değişkenler arasındadır. Sosyal hizmet yönetimi tüm bu değişkenlerin sağlıklı ve eşgüdümlü yönetilebilmesiyle sağlanır. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları içinde tüm bu süreçler belirleyici olmaktadır. İnsan kaynağı yönetilirken yetkinliğin önemsenmediği, kalitenin her geçen gün kötüleştiği, halkla ilişkilerde farklı hedef kitlelerine hizmet verildiğinin bilincinde olunmadığı, sosyal yardımların doğru yönetilmediği, gönüllülerin, merkezi/yerel yönetimlerin süreçte istenen düzeyde rol almadığı, hizmet süreçlerinde etğin göz ardı edildiği uygulamalar çokkültürcü uygulamalar değildir. Sosyal hizmet yönetiminin yetkinliği, çokkültürcü uygulamalarında yetkinliği anlamına gelecektir.

Çokkültürlü toplumlarda farklılıklara hizmet sunacak bir meslek grubu olan sosyal çalışma, insanı ve onun farklılığını yönetim anlayışına ne kadar yansıtabilirse o kadar başarılı olacaktır. Başarılı olmaktan kastedilen ise, müracaatçının kendi farklılığı ile hizmetlere ayrıştırılmadan erişebilmesidir. Sosyal hizmetlerin müracaatçı açısından *erişilebilirlik* yönü, hizmet sunanlar açısından ise *erişebilirlik* yönü, hak temelli sosyal hizmet için bilinmesi gereken bir noktadır. Çokkültürlü toplumlarda hizmetlerin erişilebilir olması, erişemeyenlere ise, erişilebilir olması çokkültürcü sosyal hizmetin yetkin yönetim anlayışıyla ilgilidir. Sosyal hizmet yönetiminin bu anlamda yetkin olmayışı çokkültürlü toplumlarda birçok hak ihlallerine sebep olmaktadır. Müracaatçının kendinden kaynaklı olmayan birçok sorun sosyal hizmetin yönetim zaafından dolayı,

teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir.” (Sosyal Hizmetler Kanunu, 1. Madde).

doğrudan müracaatçıya yansımaktadır. Böyle bir durum ise, sosyal sorunların her geçen gün toplumda daha derinleşerek farklılıklarıyla ötekileştirilmiş insanların meşru olmayan yollara tevessül etmesine sebep olmaktadır.

“Refah rejimlerinde çokkültürcülük ne anlama gelir?”

Küreselleşen dünya değişimi de beraberinde getirmiştir. Değişim alanlarından biri de farklılıkların dünyadaki algısı üzerinden yaşanmıştır. Kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda bu değişimin etkisi daha çok hissedilmiştir. Farklı refah rejimlerinde kültürel farklılıklara bakışın da farklı olduğu rahatlıkla söylenebilir. *Muhafazakâr model*, aileyi öncelerken, farklı aile tiplerine ve seçeneklere sıcak bakmamıştır. Değişime direnç göstermiş ancak etnik ve dini grupların daha güçlü olduğu toplum yapısını engelleyememiştir. *Liberal model*, eşitlik ve özgürlük vurgusu ile değişimi ve gelişimi savunmuştur. Çeşitliliğe saygı anlamında çokkültürlülük ile aynı ortak zemini paylaşmıştır. *Sosyal demokrat model* devletçi yanıyla öne çıkarken imtiyazlı grupların oluşmasını kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte çoğulcu anlayışa da sahip çıkmıştır. *Güney/Akdeniz modelinde* ise, ikili ilişkilerin varlığı ve sosyal güvenlik açığının olduğu vurgusu yapılabilir. Bu modelde enformâl sektör ve formâl sektör birbirinde çok net ayrılmamış ve sosyal yardımlar öne çıkmıştır. Çokkültürlü toplumlarda ferah rejimleri uygulamaları ve sonuçları itibarıyla daha görünür ve bilinir olmaktadır. Farklılıkların kimisinde olumlandığı kimisinde ise dışlandığı tüm refah rejimleri için kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda, diğerini ötekileştirerek toplumsal refahı sağlayabilmenin mümkün olamayacağı genel sonucuna varılabilir.

Toplumun refah seviyesini artırmak yine refah rejimini eleştirel değerlendirebilmekle mümkündür. Refah rejimlerinde görülen aksaklıklar ve sorunlar esasında çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının temel referansları olan farklılıkları farkedip, farklı olanı ötekileştirmeden refah hizmeti sunma anlayışından ve politikasından uzaklaşıldığı için görülmektedir.

“Sosyal hizmet politikalarının belirlenmesinde çokkültürcü sosyal hizmet paradigması gerekli midir? Gerekli ise hangi alanlarda belirleyicidir?”

Sosyal devlet olarak sosyal riskleri öncelikle öngörebilmek sonrasında da sağlıklı bir şekilde yönetebilmek sağlıklı sosyal politikalar ile mümkündür. Toplumsal tabanda eşitsizlik ve adaletsizliğin görüldüğü her alanda hak temelli mücadele, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarının yaygınlaştırılması ile mümkün olacaktır. Ayrılıkçı yaklaşımların önüne geçmek, her kültüre hak ettiği sosyal güvenlik hizmetini sunmak, sosyal yardımları ihsan olarak değil, hak olarak ihtiyaç sahibine beklemeden ulaştırabilmek, çoğulcu anlayışla hizmet sunan sosyal çalışanlarla sağlanabilir. Aksi takdirde ayrılıkçı yaklaşımların yansıdığı sosyal hizmetler, müracaatçı için anlamlı ve fark oluşturan hizmetler olmaktan ziyade farklılığın ötekileştirilerek dışlandığı sosyal politikaların yansıması olan sosyal sorunların sebebi olacaktır.

Sosyal politikalar gelir, eğitim, barınma, sağlık ve bireye yönelik sosyal hizmetler olarak beş boyutta ele aldığımızda kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda farklı uygulamalar kabul edilebilir bir durumdur, ancak farklılaştırıp, ötekileştirilerek hak ihlallerinin olduğu

uygulamalar kesinlikle kabul edilemez. Sosyal hizmet uygulamalarının bu şekli, çokkültürcü sosyal hizmet perspektifinden kusurlu sosyal politikaların yansımasıdır. Sosyal politikaların farklılıklara hitap etmesi, politika yapıcılarının çoğulcu anlayışa sahip olmasıyla yakından ilgilidir. Daha önce dile getirilen sosyal hizmetlerin erişilebilirlik ve erişebilirlik yönü, ayrılıkçı uygulamalarla sosyal politikalarda kendisini gösterebilmektedir. Sağlıklı sosyal politikalar oluşturulmadığı takdirde, sosyal yardımların da hak temelli ve sosyal adaleti sağlar nitelikte olacağını düşünmek reel bir bakış değildir.

Araştırmadaki tüm bu soruların cevapları, **“Sosyal hizmet uygulamalarının insan temelinde dil, din, ırk, mezhep, kültür ayrımı gözetmeksizin sunulabilmesinin ön şartı, insan hakları bağlamında değer, bilgi, beceri boyutunda çokkültürcü sosyal hizmet yaklaşımıdır”** genel hipotezini doğrulamaktadır. İnsan temelinde ötekileştirmeden sunulan çokkültürcü sosyal hizmet yaklaşımı sosyal çalışmacının mesleki uygulamalarını daha güçlü ve daha nitelikli kılacaktır. Dilin, dinin, ırkın, mezhebin, kültürün farklılık gösterdiği günümüz toplumlarında bu anlayışa ve bu anlayıştan doğan uygulamalara her geçen gün daha da fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırmada genel hipotez doğrultusunda varılmış diğer bir sonuç ise, çokkültürlülüğün yerel perspektiften okunabilmesine duyulan ihtiyaçtır. Yerelde üretilmemiş kavramlar, yerelde aynı kavramsallaştırma ile kullanılsada en azından anlayışın ve entelektüel birikimin yerel olması, gerek sosyal politikalar açısından gerekse çokkültürcü sosyal hizmetin diğer uygulamaları açısından belirleyici olmaktadır. Yerelleşemeyen uygulama modellerinin kendi yerelindeki farklılıklara sunacağı hizmetler de özgün olmayacaktır. Müracaatçının ve kültürün özgün olduğu bir toplumda hizmetin özgün olmaması ise o hizmeti ve uygulamayı her zaman tartışılır kılacaktır.

ÖNERİLER

Çokkültürlülük ve çokkültürcülük üzerinden birçok tanımlar yapılmıştır. Yapılan tüm tanımlarda farklı referanslar öne çıkmış ve bunun üzerinden kavramsallaştırmalara gidilmiştir. Riskler ve faydalarda bu referanslara bina edilmiştir. Dil, din, ırk, etnik kimlik vb. birçok referansın ayrıştırıcı bir unsur olmaktan çok, farklılığın getirdiği zenginlikler olarak okunabilmesi ve buradan hareketle tanımlar ve kavramsallaştırmalara gidilmesi toplumsal paydaşların olduğu sosyal zemini daha güçlü kılacaktır. Dolayısıyla çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarının öncesinde *çokkültürcülük* kavramının doğru ve kabul edilebilir tanımının yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde kendi paydaşlarını reddeden veya sosyal açıdan dışlayan bir anlam üzerinden gidilecek olursa çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının sağlıklı bir tanımını yapmak ve uygulamanın boyutları sağlıklı bir şekilde ortaya koymak mümkün olamaz. Bu bağlamda farklılıkların kucaklandığı birleştirici bir dil, sosyal bilimlerin kavramlarını daha kabul edilebilir kılacaktır. Diğer türlü yerleşememiş bir kavram olarak kendi sosyal bilimine de katkı sunamayan ancak literatürde yerini almış eğreti bir kavram olarak kalacaktır.

Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasını kültürel yetkinlik içinde sunulabilmek ve yürütebilmek adına sosyal çalışmacı adaylarının kültürel zekâ düzeylerinin ölçülerek ihtiyaç duyulan alt boyutlarda (üst biliş, biliş, motivasyon, davranış) desteklenmesi çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarını daha sürdürülebilir kılacaktır. Gerekirse bu konuda gerekli görülen saha ziyaretleri gerçekleştirilerek bilginin içselleştirilmesi ve hayata dönük dinamik bilgi birikimi sağlanmanın önü açılmalıdır. Aksi takdirde sosyal hizmet mesleği bilgi düzeyinde sıkıştırılmış, bilgi temelini hayata ve pratiğe yansıtamayan meslek olmaya itilmiş olacaktır. Daha da ötesinde meslek elamanları, müracaatçıların hayatlarına dokunamadıkları için değişim ve dönüşüm yapabilme gücünü ve inancını zaman içinde yitireceklerdir. Kültürel zekânın geliştirilebilir olması bu önerinin çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Sosyal hizmetin uygulamalı bir bilim olarak teoriden ayrı düşünülmesi ve görmezden gelinmesi onu bilgi temelinden yoksun bir bilim haline dönüştürür. Yine birçok farklılık ve çeşitliliğin birarada yaşandığı toplumlarda sosyal hizmet mesleğinin çokkültürcü uygulamaları müracaatçı kitlesi için görmezden gelinemeyecek toplumsal bir gerçekliktir. Mesleğin uygulacısı konumunda olan sosyal çalışmacıların kuramsal bilgi temelini çokkültürcü perspektiften eleştirel düşünce ile tekrar değerlendirilmesi, geliştirilmesi ve müracaatçının öznelliğini öne çıkaran eklektik yaklaşımların benimsenmesi uygulamada çoğulcu anlayışın güçlenmesine hizmet edecektir.

Uygulama tek boyutlu bir eylem değildir. Değer, bilgi ve beceri boyutlarıyla karakterize bir uygulama mesleği olan sosyal çalışma, farklı refah alanlarında farklı müracaatçılara sosyal adalet ilkesini gözeterek hak temelli refah hizmetleri sunmaktadır. Sosyal çalışma mesleği, farklı olan ile çalışmanın farklılığını göz ardı edemez. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları da bu farklılıkların göz ardı edilemeyeceği düşüncesinden hareketle ortaya çıkmış bir uygulama modelidir. Sosyal hizmet uygulamasının daha yetkin uygulamalar olabilmesi adına değer, bilgi ve beceri boyutları uygulamada birlikte düşünülmelidir. Bu boyutlar birbirinden bağımsız olmadığı gibi uygulama sürecinde

birbirini de etkilemektedirler. Öz-farkındalığı düşük bir sosyal çalışmacının müracaatçısının kültürel farklılıklarına dair bilgi düzeyindeki farkındalığı çok da anlam ifade etmez. Sosyal çalışmacıların öz-farkındalığının geliştirilmesi doğrudan kültürel duyarlılığını artıracaktır. Bu da çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarının değer boyutunu ayrıca güçlendirecektir. Öz-farkındalığı yüksek bir sosyal çalışmacının ise uygulama becerilerinden *dili* etkin kullanamadığı düşünülürse yine terapötik ilişki sürdürülemez. Uygulama değerlerinden olan *şartsız kabulün* gerçekleşmediği farzedilirse, iletişim dili ne kadar sıcak olursa olsun müracaatçı kendisinin reddedildiği, olduğu gibi kabul edilmediği bir ortamda ne hizmet almak isteyecek ne de başlamakta olan mesleki ilişkiyi devam ettirecektir. Çokkültürlü toplumlarda kültürel çeşitliliğe dair bilgi boyutunda sağlam bir zemin oluşturulması sosyal hizmet uygulamasının tüm aşamalarında sürdürülebilir hizmetlerin önünü açacaktır.

Yapılan araştırmada sosyal hizmet bölümlerinin müfredat programlarında yeterli derecede çokkültürcülük eğitiminin yapılmadığı görülmüştür. İlgili başlıklarda bu durum tablolar halinde gösterilmiştir. Ayrıca çokkültürcü eğitim müfredatı olmaksızın öterileştirici dil kullanımını durdurmanın da zorluğu ortadadır. Kapsayıcı eğitim müfredatı, tüm bireyler için kuşatıcı olmasının yanında toplumsal birlikteliğe de hizmet etmesi yönüyle gereklilik arz etmektedir. Sosyal hizmet eğitiminde çoğulcu anlayışın değer, bilgi ve beceri boyutlarıyla eğitim süreçlerine kazandırılması ötekileştirici uygulamaların ve tutumların asgariye indirilmesini sağlayacaktır.

Müracaatçının doğrudan hayatına dokunan sosyal hizmet profesyonelinin kendi önyargılarına dair öz-farkındalık kazanacağı ve bu konudaki mesleki değerlerini oluşturacağı ilk yer lisans düzeyindeki eğitimleridir. Bu bağlamda sosyal hizmet öğrencilerinin kültürel farkındalıklarını artırmanın yanında kültürel yetkinliklerinin de artırılması çokkültürcü sosyal hizmet müfredatının oluşturulmasıyla mümkündür. Mevcut müfredatta çoğulcu anlayışı besleyecek ders sayıları ve içeriklerinin artırılarak, çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının bilgi boyutu da güçlendirilmelidir.

Farklılıklar, farklı taleplerin, farklı talepler ise farklı hizmetlerin doğmasına hizmet etmiştir. Sosyal hizmetin kuruluş düzeyindeki hizmet çeşitliliği bu farklı taleplerin dikkate alındığını göstermektedir. Farklılıkların ve ihtiyaçların tespiti gerçekçi yapılmazsa sunulan hizmet müracaatçı için anlamlı olmayacaktır. Öncelikle sunulacak hizmetlerde müracaatçının kendisinin olduğu, görüşünün alındığı, onunla birlikte olan hizmetler bütünleştirici ve çoğulcu uygulamalardır. *Ona rağmen* yapılan hizmetler çokkültürücünün ruhuna aykırı olmakla birlikte sosyal hizmet olarak da nitelendirilemez. Sosyal hizmet uygulamalarının başlangıcı, müracaatçının *kendi kaderini tayin* hakkı üzerinden ele alınması ve planlanması daha sağlıklı bir başlangıç olacaktır. Devamında sunulacak hizmetlerde ise, çokkültürcülüğün hizmete yansımış pratiklerinden biri *onu ve kültürünü tanımak* olmalıdır. Müracaatçının sosyo-kültürel geçmişi bilinmeden sunulan hizmetler, kurumsal düzeyde de olsa onu mutlu edecek, gerçek talebinden doğan ve şekillenen hizmetler değildir. Kendinden bir şeyler bulamadığı bir hizmeti yine de talep etmesi ise, müracaatçı için ancak mağduriyetin ve mecburiyetin bir sonucudur.

Kuruluş düzeyinde sunulacak hizmetlerde sadece müracaatçının dikkate alınması, hizmet sunanların çaresizlik ve tükenmişlik duygularıyla baş etmeleri zorlaştırabilmektedir. Buradan hareketle paydaşların etkileşimi ve hizmet sunanların güçlendirilmesi çokkültürlü toplumlarda hizmet sunumunu da güçlendirecektir. Yine kurumsal hizmetlerde *kurum kültürünün* çoğulcu bir anlayıştan beslenmesi farklılıkların ayrıştırılmadan kabul edildiği hizmetlerin yaygınlaşmasını sağlayacaktır.

Sosyal sorunların birçoğu başlangıçta bireysellik arz ederken, çözüm noktasındaki muhataplar doğru rollerini ve sorumluklarını üstlenmediği için toplumsal sorun haline dönüşmektedir. Toplumsal sorunlarla mücadele ise daha zamana yayılan ve etkisi hemen görülemeyen süreçlerdir. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının bireysel ve toplumsal faydasını görebilmenin ise en doğru yolu, çoğulcu anlayış ile hazırlanan mevzuatlardır. Bu anlayışla oluşturulan yasal çerçeve doğru uygulamaların da önünü açacak, uygulamalardaki keyfiliğin önüne geçecektir.

Mevzuatların ayrıca daha sade ve ihtiyaca dönük hazırlanması müracaatçıların kendi haklarını aramalarını kolaylaştıracaktır. Yapılan bu çalışma ile görülmüştür ki, refah alanlarına ait çok sayıda mevzuatın müracaatçı tarafından okunması, anlaşılması ve bu doğrultuda hak aranması zordur. Bu açıdan sosyal çalışmacıların müracaatçıların farklılıklarını ve ihtiyaçlarını da gözeretek sosyal gereksinimlerine yönelik yasal danışmanlık yapabilmeleri bir ihtiyacın gereğidir.

Mevzuatların hizmet çeşitliliğine olanak tanıyacak şekilde tekrar düzenlenmesi ise, müracaatçının çok yönlü değerlendirilmesine ve ihtiyacı olan tüm hizmetlerin kendisine sunulmasına olanak sağlar. Aksi takdirde özellikle *bakım ve ekonomik yardım* odağında giden bir sosyal hizmetten bahsetmek zorunda kalınacaktır. Çokkültürcü sosyal hizmet müracaatçısının sosyo-kültürel tüm geçmişi ve gerçekliği ile değerlendirir ve mesleki müdahalesini ona göre planlar. Müracaatçının psikososyal ihtiyaçlarının da karşılanabileceği gerek kurumsal gerekse yasal yeterlilikler olmalıdır.

Farklılıklar üzerinden oluşmuş kalıp yargılardan ve düşüncelerden uzak, ötekileştirmeyen sosyal hizmet yönetimi, gerek insan kaynakları yönetiminde gerek finans kaynakları yönetiminde gerekse de kalite yönetiminde daha başarılı olacaktır. Müracaatçısını önce insan olarak gören ve hak ettiği değeri kendisine yönetsel olarak profesyonel bir şekilde sunan anlayış ve uygulama, çokkültürcü sosyal hizmetin bizzat kendisidir. Çokkültürlü toplumlarda her kesimin hizmetlere erişiminin sağlanması hak temelli sosyal hizmet yönetiminin gereğidir. Bu bağlamda tüm refah alanlarında sunulan hizmetlerin kültürel farklılıklar için aynı oranda erişebilir ve erişilebilir olup olmadığı, sosyal hizmet yönetiminin hesap verebilirlik yönüyle birlikte tartışılmalıdır. Olumsuz örneklerin görüldüğü refah alanlarında ise şeffaflığın sağlanarak etik ihlallerin önüne geçilmelidir.

Ülkelerin refah rejimleri, o ülkenin sosyal refahını doğrudan etkiler. Sosyal refahı yükseltmek için mufazakar, liberal, sosyal demokrat, Güney/Akdeniz modelleri gibi birçok refah modelleri geliştirilmiştir. Burada asıl belirleyici olan refah rejimlerinin hangisi olursa olsun, toplumsal çeşitlilik ve kültürel farklılığa dair nasıl bir kapsayıcılığa sahip olduğudur. Kapsayıcı olmayan refah rejimleri özellikle küreselleşmenin de etkisiyle ayrıştırıcı ve dışlayıcı olabilmektedir. Küreselleşme çoğu alanda değişim odaklı

zorlamayı esas tutarken sosyal hizmet mesleği ise ayrımcılık ve ötekileştirme gibi olumsuz tutum ve davranışlarla da mücadele etmektedir. Sosyal değişimin olumlu bir şekilde gerçekleşmesi ve sosyal bütünleşmenin sağlanabilmesi adına toplumla sosyal hizmet uygulamalarına ağırlık verilmelidir. Refah rejimlerinin kapsayıcılığı, farklılıkları reddetmeyen ve farklılıklarla birlikte yerel dinamikleri dikkate alarak hizmet sunan çokkültürcü sosyal hizmetin yaygınlığı üzerinden okunabilir. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamaları artırılarak refah rejiminin kapsayıcılığı artırılmalıdır. Ötekileştirmeyi ortadan kaldıracak refah sistemlerini devlet politikası haline getirmek, çoğulcu uygulamaların sayısını da artıracaktır.

Farklılıkların farklılaştırılmadan sosyal içermeye hizmet edecek şekilde oluşturulan sosyal politikalar gelir, barınma, eğitim, sağlık ve sosyal hizmet gibi sosyal politikanın tüm alanlarında çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarının yaygınlaşmasını sağlayacaktır. Sosyal devlet olmanın bir gereği olarak sosyal politikalar vatandaşının kültürel farklılıklarını kabul eden ve bu doğrultuda alternatifler sunan politikalar olmalıdır. Sosyal bağlamından koparılmış hizmetlerin politika olarak savunulması veya ısrar edilmesi sadece müracaatçıların sorunlarının devamına hizmet eder. Çoğulcu anlayış ile mümkün olacak kültürel yetkinlik, sosyal politika alanında da aranmalıdır. Buna farkındalık oluşturacak en yetkin meslek elemanı ise, sosyal çalışmacıdır. Sosyal çalışmacıların sosyal politikaların hazırlanma sürecinde daha aktif kılınması kültürel açıdan da yetkin politikaların yapılmasını kolaylaştıracaktır.

Sosyal bilimlerin günümüzde Batı literatürüyle şekillendiği gerçeği göz ardı edilemeyecek kadar açıktır. Bu bağlamda yerele dönük kavramsallaştırma ve model ihtiyacı bu araştırmada da tekrar hissedilmiştir. Çokkültürlülük ve çokkültürcülük kavramsallaştırmaları özünde farklılıkların farkedilmesi, tanınması ve anlaşılmasıysa, kendi yerelindeki farklılıkları ve çeşitliliği yine kendi yerel bilgi ve değerleri üzerinden tartışan ve disipline eden bir model, ancak alana gerçek katkı sunabilir. Çokkültürcü sosyal hizmet eğitimi, bu nokta göz ardı edilmeden eleştirel bakış açısıyla kendi yerel bağlamında gerçekleştirilebilirse, gerek sosyal hizmet disiplinine bilim olarak gerekse sosyal hizmet mesleğine uygulama olarak daha çok hizmet edecektir. Bu perspektiften geliştirilmiş hizmet modelleri de daha yerli ve daha özgün olacaktır. Aksi takdirde müracaatçının öznelliği, hizmetin özgünlüğünde görülmemeye devam edeceği gibi sosyal hizmetlerin kabulünü ve başarısını olumsuz etkileyecektir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2013). Onkolojide Sosyal Hizmet: Vaka Örnekleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 24(2), (231-252).
- Adams, R. (2015). Çocuklar, Gençler ve Ailelerle Çalışma. Adams, R., L. Dominelli ve M. Payne. (Der.). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* içinde (33-41). (Çev.: Engin Fırat). Ankara: Nika Yayınevi.
- Adams, R., L. Dominelli ve M. Payne (2015). Eleştirel Sosyal Hizmet Anlayışına Doğru. Adams, R., L. Dominelli ve M. Payne. (Der.). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* içinde (349-369). (Çev.: Engin Fırat). Ankara: Nika Yayınevi.
- Aksoy, N. (2012). Postmodernizm ve Çokkültürlülük. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 0 (13), (3-10). Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/iuaded/issue/1045/11807>.
- Aktay, Y. (2015). *Küreselleşme Çokkültürlülük Sahicilik*, 2. Baskı. İstanbul: Tezkire Yay.
- Alğan, T. C. ve F. L. Şensever. (2010). *Ulusal Basında Nefret Suçları: 10 Yıl, 10 Örnek*. İstanbul: Sosyal Değişim Derneği.
- Alper, Y. (2015). Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar. İlhan Oral ve Yener Şişman (Ed.) *Sosyal Politika* içinde 4. Baskı. Anadolu Üniversitesi Eskişehir: A.Ö.F. Yayınları.
- Altaş, N. (2003). *Çokkültürlülük ve Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yay.
- Altaş, N. (2005). Küreselleşmenin Dini Anlama Biçimlerine ve Din Öğretimindeki Yeni Yönelişlere Etkisi / Çokkültürlülük Kavramı Etrafında Bir Analiz. Remziye Yılmaz (Ed.). *Kültürel Çeşitlilik ve Din* içinde (62-98) Ankara: Sinemis Yay.
- Anadolu Üniversitesi. (2012). *Sosyal Hizmete Giriş*. İlhan Tomanbay (Ed.), Anadolu Üniversitesi. Eskişehir: A.Ö.F. Yayınları. No: 1504.
- Ang, S., L. Van Dyne, C. Koh, K.Y. Ng, K. J. Templar, C. Tay, & N.A. Chandrasekar. (2007). Cultural Intelligence: Its Measurement and Effects On Cultural Judgment And Decision Making, Cultural Adaptation and Task Performance. *Management and Organization Review*, 3(03), (335–71).
- Anık, M. (2012). *Kimlik Ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Arkonaç, S. A. (2005). *Psikoloji Zihinsel Süreçler Bilimi*. 4. Baskı. İstanbul: Alfa Kitap.
- Arslan, S. (2016). Çokkültürlü Eğitim Ve Türkiye: Mevcut Durum, Beklentiler, Olasılıklar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 15(57), (421-428).
- Arun Ö. ve D. Pamuk. (2014). Kurumsal Bakım Sektöründe Ageism: Yaşlı Bakım Personelinin Yaşlanma ve Yaşlılığa İlişkin Ayrımcı Tutumlarının Nedenleri ve Müdahale Önerileri. *Mediterranean Journal of Humanities*. 4(2), (19-33).
- Appiah, K. A. (2014). Kimlik, Sahicilik, Hayatta Kalma Çokkültürlü Toplamlar ve Toplumsal Yeniden Üretim, Amy Gutmann (Hazırlayan), *Çokkültürcülük Tanınma Politikası* içinde (125-161). İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Attepe Özden S. ve A. İçağasıoğlu Çoban. (2015). Sosyal Hizmet Eğitiminde Probleme Dayalı Öğrenme Yaklaşımının Kullanımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 26(2), (159-168).

- Aydın, H. (2006). Eleştirel Aklın Işığında Postmodernizm, Temel Dayanakları ve Eğitim Felsefesi. *Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 7(1), (27-48).
- Bacanlı, H. (2014). *Sosyal Beceri Eğitimi*, 5. Baskı. İstanbul: Pegem Yayıncılık.
- Bademci, H. Ö. (2014). Sosyal Hizmet Alanında Psikolojik Yaklaşımlar: Sokak Çocukları. Akkuş, P., Ö. Başpınar Aktükün (Yayına. Hazırlayan). *Sosyal Hizmet ve Öteki Disiplinlerarası Yaklaşım* içinde (173-192). İstanbul: Bağlam Yay.
- Bahar, G., A. Bahar, H. A. Savaş. (2009). Yaşlılık ve Yaşlılara Sunulan Sosyal Hizmetler. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*. 4(12), (85-98).
- Balcı, A. (2003). Eğitim Örgütlerine Yeni Bakış Açıkları: Kuram ve Araştırma İlişkisi II. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*. 9(1), (26-61).
- Balı, A. Ş. (2001). *Çokkültürlülük ve Sosyal Adalet*. Konya: Çizgi Kitapevi Yay.
- Baldwin, N. ve L. Walker. (2015). Değerlendirme. Adams, R., L. Dominelli ve M. Payne. (Der.). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* içinde (255-274). (Çev.: Buğra Yıldırım). Ankara: Nika Yay.
- Bauman, Z. (2000). *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*. (Çev.: İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Bayram, F. (2011). Sosyal Hizmet Kurumlarında Halkla İlişkiler Yönetimi, Muammer Sarıkaya (Ed.), *Sosyal Hizmet Kurumlarında Yönetim* içinde (111-128). Ankara: Nobel Yay.
- Bayrı Mengilli, D. ve H. Acar (2017). Sosyal Hizmetlerde Yanlış Uygulamalar, Etik İhlaller ve Sorunlar (Kavramsal Çerçeve). H. Acar, A. İçağasioğlu Çoban ve G. Polat (Yayına Hazırlayanlar). *Sosyal hizmetlerde Yanlış Uygulamalar, Etik İhlaller ve Sorunlara İlişkin Bir Araştırma* içinde (17-21). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Derneği.
- Berry, J. W. (2011). Integration and Multiculturalism: Ways towards Social Solidarity. *Papers on Social Representations*. 20, (2.1-2.21).
- Beşer, F. (2013, 30 Haziran). Cinsiyet Transferi. *Yenişafak*.
- Biestek, F. P. (1961). *The Casework Relationship*. Londra. Allen & Unwin.
- Bilgin, B. (2005). Küreselleşme, Din ve Eğitim. Remziye YILMAZ (Ed.), *Kültürel Çeşitlilik ve Din* içinde (45-61). Ankara: Sinemis Yay.
- Birinci Gemici, N. (2016). Çalışma Hayatında Dezavantajlı Bir Grup: Göçmenler. *İş ve Hayat Dergisi*. 2(4), (239-2612).
- Braye, S. ve M. Preston-Shoot. (2015). Sosyal Hizmet ve Hukuk. Adams, R., L. Dominelli ve M. Payne. (Der.). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* içinde (127-141). (Çev.: Gökten Koçyıldırım). Ankara: Nika Yay.
- Budak, G. ve E. Mayatürk Akyol. (2013). Yetkinliğe Dayalı İnsan Kaynakları Yönetimi: Çok Uluslu Bir Firma Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*. 15(2), (155-174).
- Bulut, H. (2016). Pedofilik Bozukluk ve Ensest: Olgu Sunumu. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*. 29, (281-285) .

- Can, M. (2013). *Günümüz Refah Politikaları Bağlamında Sosyal Hizmetlerin Farklı Modelleri*. Ankara: Nobel Yay.
- Canatan, K. (2009). Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2(6), (80-97).
- Cankurtaran, Ö. ve E. Beydilli. (2016). Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulamasının Gerekliiliği Üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 27(1), (145-160).
- Celkan, H. (2005). Sosyolojinin Tarihçesi. Adem SOLAK (Ed.). *21. Yüzyılda Sosyoloji ve Eğitim / Küreselleşme ve Toplum* içinde (1-50). İstanbul: Hegem Yay.
- Ceylan H. (2015). *Yaşlılık ve Refah Devleti*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Charnley H., G. Roddam ve J. Wistow (2015). Hizmet Alanlar ve Bakım Verenlerle Çalışma. Adams, R., L. Dominelli ve M. Payne. (Der.). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* içinde (239-254). (Çev.: Meltem Oral). Ankara: Nika Yayınevi.
- Cree, V. E. (2015). Sosyal Hizmetin Değişen Yapısı. Adams, R., L. Dominelli ve M. Payne. (Der.). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* içinde (59-70). (Çev.: Çağıl Öngen). Ankara: Nika Yayınevi
- Çaha, Ö. (2012). *Dört Akım Dört Siyaset*. Ankara: Orion Kitapevi.
- Çoban, A. E., N. G. Kahraman ve T. Doğan. (2010). Öğretmen Adaylarının Kültürel Farklılıklara Yönelik Bakış Açılarının Çeşitli Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 10(1), (125-131).
- Çoruk, A. Ş. (2007). Oryantalizm Üzerine Notlar. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(2), Aralık, (193-204).
- Danış, Z. (2006). Davranış Bilimlerinde Ekolojik Sistem Yaklaşımı. *Aile ve Toplum Dergisi*. 3(9), (45-54).
- Danış, Z. ve H. Z. Kara. (2016). Sosyal Hizmette Problem Çözme Yaklaşımı. *The Journal of Academic Social Science Studies*. Bahar (45), (1-10).
- Dedeoğlu, S. (2011). Türkiye’de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 66(1), (27-48).
- Dedeoğlu, S. ve Ç. E. Gökmen (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma. Türkiye’de Yabancı Göçmen Kadınlar*. Ankara: Efil Yay.
- Demirhan, E. S. (2013). *Yalova Romanlarının Kimlik, Kültür, Değişim ve Sosyal Hizmet Algılarına Yönelik Bir Alan Araştırması*, (Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yalova.
- Demirtaş, H. A. (2003). Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavramlar ve Varsayımlar. *AÜ İletişim: Araştırmaları Dergisi*. 1(1), (123-144).
- Dolgoff, R., F. M. Loewenberg, and D. Harrington. (2005). *Ethical Decisions For Social Work Practice*. Seventh Edition, USA: Thomson Learning.

- Dominelli, L. (2015). Sosyal Hizmeti Yeniden Konumlandırmak. Adams, R., L. Dominelli ve M. Payne. (Der.). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* içinde (45-57). (Çev.: Sedat Yağcıoğlu). Ankara: Nika Yay.
- Doytcheva, M. (2009). *Çokkültürlülük*. İstanbul: İletişim Yay.
- Durdu, Z. (2009). Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 22, (37-50).
- Duyan, V. (2010). *Sosyal Hizmet (Temelleri Yaklaşımları Müdahale Yöntemleri)*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.
- Duyan, V., Ö. Ö. Sayan ve M. Özbulut. (2008). Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.
- Duyan, V. (2013). Sosyal Hizmet Etiği. H. Acar, N. Cengiz ve E. Akman (Yayına Hazırlayanlar). *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* içinde (109-117). İstanbul: Maya Akademi Yay.
- Earley, P. C. & E. Mosakowski. (2004). Cultural Intelligence, *Harvard Business Review*, pp. 139-146.
- Ekici, T. Z. (1999). *Demokrasi, Çokkültürlülük*, İstanbul: Küreyl Yay.
- Erbaş, H. (2009). Küreselleşme, Kapitalizm, Toplumsal Dönüşümler. Ankara: Palme Yay.
- Ercan F. Z. ve A. Tekgöz Obuz. (2016). Sosyal Hizmet Uygulamalarında Reflektif Düşüncenin Önemi. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 49, (457-465).
- Erdurak, Y. (2016). *Türkiye’de Sosyal Hizmet Bölümleri Müfredat Programlarının Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yalova.
- Eroğlu, H. T. (2013). Kamu Yönetiminde Sosyal Hizmetler. H. Acar, N. Cengiz ve E. Akman (Yayına Hazırlayanlar). *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* içinde (25-42). İstanbul: Maya Akademi Yay.
- Ergun, D. (2000). *Kimlikler Kıskaçında Ulusal Kişilik*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Ertuğrul, M. (2011). Sosyal Hizmet Kurumlarında Finansal Yönetim. Muammer Sarıkaya (Ed.), *Sosyal Hizmet Kurumlarında Yönetim* içinde (191-211). Ankara: Nobel Yay.
- Fong, R. (2005). The Future Of Multicultural Social Work. *Advances in Social Work*. 6(1), (43-50).
- Gelbal, S., V. Duyan, Ç. Sevin, E. Erbay. (2010). Lise Öğrencilerinin Sosyo-Demografik Özellikleri ve Sosyal Destek Durumları İle Benlik Saygısı Düzeyleri Arasında İlişkinin İncelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 21(2), (7-18).
- Gençler, A. ve M. Çiftçi (2013). Genel Olarak ve Türkiye Açısından Sosyal Politika Analizi. H. Acar, H. N. Cengiz ve E. Akman (Yayına Hazırlayanlar). *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* içinde (3-24). İstanbul: Maya Akademi Yay.
- Giddens, A. (2014). *Modernliğin Sonuçları*. 6. Baskı. (Çev.: Ersin Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yay.

- Giderler, C. (2015). Sosyal Hizmet İşletmelerinde Personel Güçlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi. Sosyal Hizmet Özel Sayısı*, (58-88).
- Gökçearslan Çifci, E. ve E. Gönen. (2011). Sosyal Hizmet Uygulamalarında Etik Karar Verme Süreci. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 22(2), (149-160).
- Gökçearslan Çifci, E. ve Ş. Uzunarslan. (2019). Sosyal Hizmet Uygulamalarında Kültürel Yetkinliği Geliştirmenin Önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 30(1), (213-230).
- Gülkan, M. ve M. F. Güldüren. (2019). Sosyal Hizmet Örnek Kurgusal Vaka Üzerinden Okul Sosyal Hizmeti Yaklaşımı (Yedi Basamaklı Müdahale). *Sosyal Hizmet Dergisi*. SHU Derneği Yayını. (55-65).
- Habermas, J. (2014). Demokratik Anayasal Devlette Tanınma Savaşımı, Amy Gutmann (Hazırlayan). *Çokkültürlülük Tanınma Politikası* içinde (125-161). İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Hameş, Ö. (2016). *Yerel Yönetimlerde Çokkültürlülük*, (Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Muğla.
- Hanley, P. (2015). Sosyal Hizmette İletişim Becerileri. Adams, R., L. Dominelli ve M. Payne. (Der.). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* içinde (219-237). (Çev.: Meltem Oral). Ankara: Nika Yayınevi.
- İçağasıoğlu Çoban, A., H. Acar ve G. Polat (2017). Sosyal Hizmetlerde Yanlış Uygulamalar, Etik İhlaller ve Sorunlar (Bulgular). H. Acar, A. İçağasıoğlu Çoban ve G. Polat (Yayına Hazırlayanlar). *Sosyal hizmetlerde Yanlış Uygulamalar, Etik İhlaller ve Sorunlara İlişkin Bir Araştırma* içinde (22-90). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Derneği.
- İlhan, M. ve B. Çetin. (2014). Kültürel Zekâ Ölçeği'nin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 29(2), (94-114).
- Jeyasingham, D. (2008). Knowledge/Ignorance and the Construction of Sexuality in Social Work Education. *Social Work Education*, 27(2), 138-151).
- Jordan, B. (2015). Sosyal Hizmetin Değerini Doğrulamak. Adams, R., L. Dominelli ve M. Payne. (Der.). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* içinde (101-109). (Çev.: Gökhan Topçu). Ankara: Nika Yay.
- Kadushin, A. & G. Kadushin. (1997). *The Social Work Interview*, 4th ed. New York: Columbia University Press.
- Kara, Y. (2019). Zihinsel Yeti Yitimi Olan Çocuğa Yönelik Sosyal Hizmet Uygulaması: Bir Vaka Sunumu. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 30(1), (353-373).
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi, Kavramlar İlkeler Teknikler*. 28. Basım, Ankara: Nobel Yay.
- Karataş, Z. (2013). İntihar Sonucu Ebeveyn Kaybı Yaşayan Çocuğa Yönelik Sosyal Hizmet Müdahalesi: Bir Vaka Sunumu. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 24(1), (253-268).

- Kaşıkcı, M., G. İ. Çoban, A. Ünsal ve G. Avşar. (2009). Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinde Aileden ve Arkadaştan Algılanan Sosyal Destek ve Benlik Saygısı. *İ. Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*. 17(3), (158-165).
- Kaya, E. (2009). *Yoksullukla Mücadelede Avrupa'nın ve Türkiye'nin Sosyal Yardım Modeli*. (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Keçeci, G. (2017). Makro Sosyal Hizmet Uygulanmasında Kullanılan Modeller, Teknikler ve Sosyal Hizmet Uzmanlarının Roller. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 28(1), (187-202).
- Kesgin, B. (2014). *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım*. 2. Baskı, İstanbul: Açılım Kitap.
- Koç, S. Ç. (2015). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sorun Çözme Becerileri Üzerine Bir Araştırma, (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Kongar, E. (1997). Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür https://www.kongar.org/makaleler/mak_ku.php. Erişim tarihi: 20 Eylül 2017.
- Koruyucu Aile Yönetmeliği. (2012). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Koşar, N. G. (1992). *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refah Alanı*. 2. Baskı. Ankara: MN Ofset.
- Kutlu, İ. ve F. Alsancak (2018). Çokkültürcülük Kimin Sorunudur? *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 4(3), (295-303).
- Küçükkaraca, N. (2013). İnsan Hakları, Sosyal Adalet ve Sosyal Hizmet. H. Acar, H. N. Cengiz ve E. Akman (Yayına Hazırlayanlar). *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* içinde (83-96). İstanbul: Maya Akademi Yay.
- Lajunen, T. (2011). Çok Kültürlülük. *İktisat ve Toplum Dergisi*. 1(8), (58-65).
- Logan, J. (2001). Sexuality, Child Care and Social Work Education. *Social Work Education*. 20(5), (563-575).
- Mauroof, S. M. (2012). İslami Bir Antropolojinin Unsurları. Ali Coşkun (der.). *Küreselleşme Çokkültürlülük ve İslam* içinde (111-144). İstanbul: Rağbet Yay.
- Mazrui, A. A. (2012). Küreselleşme, İslam ve Batı: Türdeşleşme ve Tahakküm Arasında, Ali Coşkun (der.). *Küreselleşme Çokkültürlülük ve İslam* içinde (9-28). İstanbul: Rağbet Yay.
- McLaughlin, H. (2015). Sosyal Hizmeti Araştırmak. Adams, R., L. Dominelli ve M. Payne. (Der.). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* içinde (185-198). (Çev.: Aslıhan Aykara). Ankara: Nika Yay.
- Mercan, N. (2016). Çok Kültürlü Ortamlarda Kültürel Zekânın Kültürler Arası Duyarlılık İle İlişkisine Yönelik Bir Araştırma. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 9(1), (1-13).
- Meriç, C. (2016). *Bu Ülke*. 50. Baskı. İstanbul: İletişim Yay.

- Momin, A. (2012). Çoğulculuk ve Çokkültürlülük: İslami Bir Bakış Açısı. Ali Coşkun (der.). *Küreselleşme Çokkültürlülük ve İslam* içinde (29-71). İstanbul: Rağbet Yay.
- Nur, A. ve E. Koytak. (2014). Mümkün Bourdieu'ler Uzayında Bir Bourdieu: Türkiye Bilimsel Üretim Alanında Bourdieu Sosyolojisi. *Sosyoloji Dergisi*. 3(29), (331-356).
- Özalp, A. (2010). Küreselleşme, Postmodern Görelilik ve Kamu Yönetimi. A.H. Aydın, İ.E. Taş, M. Kılıç ve Z. Gül (Ed.). *Küreselleşme Karşısında Kamu Yönetimi ve Hizmeti* içinde (144-158). Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Yay.
- Özbesler, C. ve I. Bulut (2013). Sosyal Hizmette Genelci Yaklaşım ve Ekolojik Perspektif. Acar, H., N. Cengiz ve E. Akman (Yayına Hazırlayanlar). *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* içinde (97-107). İstanbul: Maya Akademi Yay.
- Özcan, S ve M. Çiçek. (2011). Sosyal Hizmet Kurumlarında Halkla İlişkiler Yönetimi, Muammer Sarıkaya (Ed.), *Sosyal Hizmet Kurumlarında Yönetim* içinde (165-189). Ankara: Nobel Yay.
- Özdağ, Ü. (2011). Çok kültürlülük: Kolonyalist Mirasın Emperyalist Kullanımı. <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/2011/10/06/6326/cok-kulturculuk-kolonyalist-mirasin-emperyalist-kullanimi-uzerine>. Erişim tarihi: 21 Eylül 2017.
- Özgür, Ö. (2009). *Çokkültürcü Sosyal Hizmet Uygulamalarına Eleştirel Bir Bakış: Londra'dan Bir Örnek*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Özgür, Ö. (2010). Çokkültürcü Sosyal Hizmet: Eleştirel Bir Bakış. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 21(2), (89-104).
- Özhan, İ. (2006). Çokkültürlülük ve Çokkültürlülük. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Özkan Özbek, M. ve D. Yaman. (2017). Sınırdaki Olanlar, Marjinaler ve Mekânsal İzdüşümleri. *Mimar.İst Dergisi*, 58, (85-89).
- Özmen, Z. (2017). Refah Devleti Kavramı ve Refah Devleti Modellerine Göre Avrupa'da Bazı Ülkelerin Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansman Yönünden İncelenmesi. *Uluslararası Akademik Değer Çalışmaları Dergisi*. 3(13), (370-387).
- Öztürk, A. B. (2013). Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Neredeyiz? Feminist Sosyal Çalışma Bağlamında Bir Değerlendirme. Acar, H., N. Cengiz ve E. Akman (Yayına Hazırlayanlar). *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* içinde (195-208). İstanbul: Maya Akademi Yay.
- Öztürk, E. (2017). Eleştirel Teori ve Pragmatizmin "Değişme" ve "İlerleme" Konusunda Yaklaşımı. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. Bahar (23), (85-103).
- Öztürk, Ş. (2014). Sosyal Korumada Yeni Sosyal Risk Yaklaşımı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 66-67,(43-74).
- Parekh, B. (2002). Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori. Bilge Tanriseven (Çev.). Ankara: Phoenix Yay.

- Payne, M. (2015). Sosyal Hizmet Sürecini Anlamak. Adams, R., L. Dominelli ve M. Payne. (Der.). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* içinde (201-217). (Çev.: Gökhan Topçu). Ankara: Nika Yay.
- Payne, M. (2016). *Modern Social Work Theory*. Fourth Edition. New York: Oxford University Press.
- Polat, S. ve S. Aktaş Polat. (2015). Turizmin Kayıp Halkası: *Sosyal Sermaye. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(40), (766-776).
- Potter, W. J. (1996). An Analysis of Thinking and Research About Qualitative Methods. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Rockefeller, S. C. (2014). Yorum. Amy Gutmann (Hazırlayan), *Çokkültürcülük Tanınma Politikası* içinde (105-116). İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Sage Billson, J. M. (1988). No Owner Of Soil: The Concept Of Marginality Revisited on Its Sixtieth Birthday. *International Review of Modern Sociology*. 18(2), (183-204).
- Said, E. (1998). *Oryantalizm*. Neziha Uzel (Çev.). Ankara: İrfan Yay.
- Sargut, A. S. (2010). *Kültürlerarası Farklılaşma ve Yönetim*. (3. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Sayım, F. (2011). Sosyal Hizmet Kurumlarının Finansmanına İlişkin Vergi Düzenlemeleri. Muammer Sarıkaya (Ed.), *Sosyal Hizmet Kurumlarında Yönetim* içinde (213-246). Ankara: Nobel Yay.
- Seyyar, A. ve Y. Genç. (2010). *Sosyal Hizmet Terimleri*. Sakarya: Sakarya Yay.
- Sezer, B. (2015). *Sosyolojinin Ana Başlıkları*. İstanbul: Doğu Kitapevi.
- Shardlow, S. M. (2015). Değerler, Etik ve Sosyal Hizmet. Adams, R., L. Dominelli ve M. Payne. (Der.). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* içinde (71-82). (Çev.: Çağır Öngen). Ankara: Nika Yay.
- Sheafor, B. W. ve C. J. Horejsi. (2015). *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler*, Çev. Ed. B. Çiftçi. 2. Baskı. Ankara: Nika Yay.
- Sikka, S. (2010). Liberalism, Multiculturalism, and the Case for Public Religion. *Politics and Religion*. 3, (580–609).
- Simon, B. L. (1994). Are Theories for Practice Necessary? Yes! *Journal of Social Work Education*, 30(2), (144-148).
- Slatery, M. (2015). *Sosyolojide Temel Fikirler*, Cevdet Özdemir vd. (Çev.). İstanbul: Sentez Yay.
- Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Souryal, S. S. (2012). Bir Toplumun Dinileşmesi: Suudi Arabistan'da Süregelen Şeriat Hukuku Uygulaması, Ali Coşkun(der.). *Küreselleşme Çokkültürlülük ve İslam* içinde (73-110) İstanbul: Rağbet Yay.
- Sönmez, V. (2005). Eğitim ve Toplum. Adem Solak (Ed.). *21. Yüzyılda Sosyoloji ve Eğitim / Küreselleşme ve Toplum içinde* (109-129). İstanbul: Hegem Yay.
- Sözen, Ş., B. Tüzün, Ş. K. Fincancı, H. Dokgöz. (1999). Yabancı Uyruklu Kadınlarda Cinsel Amaçlı Şiddet. *Adli Tıp Bülteni*. 4(1), (24-27).

- Şah, U. (2012). Eşcinselliğe, Biseksüelliğe ve Transseksüelliğe İlişkin Tanımlamaların Homofobi ve LGBT Bireylerle Tanışıklık Düzeyi ile İlişkisi. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*. 32(2), (23-48).
- Şahin, F. (2001). Sosyal Hizmette Güçler Perspektifi ve Çözüm Odaklı Mülakat. *Aile ve Toplum Dergisi*. 1(4), (59-72).
- Şan, M. K. (2006). Farklılık ve Çokkültürlülük Siyasetleri Üstüne Bir Deneme. *Milel ve Nihal Dergisi*. 3(1-2), (69-117).
- Şenol, D. ve S. Erdem. (2017). Yaşlılık ve Yaşlı Kadınlarda Huzurevi Algısı: Nitel Bir Çalışma. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(2), (31-50).
- Taşçı, F. (2013). Refah Devleti Modelleri İçinde Türkiye'nin Pozisyonu: "Yaşlı Algısı" Üzerinden Değerlendirmeler. *İnsan ve Toplum Dergisi*. 3(5), (5-35).
- Taylor, C. (2014). Tanınma Politikası. Amy Gutmann (Hazırlayan), *Çokkültürcülük Tanınma Politikası* içinde (46-93). İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Teater, B. (2014). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemler: Uygulama İçin Bir Giriş*. (Çev. Ed.: Abdullah Karatay). Ankara: Nika Yay.
- Tekindal M., Ş. Ö. Özlem, M. Emre. (2018). Şiddet Mağduru Kadına Yönelik Sosyal Hizmet Müdahalesi: Ayşen ve Zehra Vakası. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*. 18(1), (45-72).
- Tetik, S. ve K. Başar. (2014). Gözetlemecilik Yakınması İle Başvuran Bir Erkek Eşcinselin Tanı ve Tedavi Süreci: Olgu Sunumu. *Kriz Dergisi*. 22(1-2-3), (33-39).
- Thyer, B. A. (1994). Are Theories for Practice Necessary? No! *Journal of Social Work Education*, 30(2), (148-1452).
- Thompson, N. (2007). *Power and Empowerment*. Lyme Regis, Russell House Publishing.
- Thompson, N. (2016). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak* 3. Baskı. Ankara: Dipnot Yay.
- Tokol, A. (2015). Sosyal Dışlanma. İlhan Oral ve Yener Şişman (Ed.), *Sosyal Politika* içinde 4. Baskı. Anadolu Üniversitesi Eskişehir: A.Ö.F. Yayınları.
- Topkaya, Y. ve H. Akdağ (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Suriyeli Sığınmacılar Hakkındaki Görüşleri (Kilis 7 Aralık Üniversitesi Örneği). *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 7(1), (767-786).
- Tomanbay, İ. (1999). *Sosyal Çalışmayı Yapılandırmak*, Ankara: Sabev Yay.
- Tomanbay, İ. (2013). Genel ve Kavramsal Giriş. İlhan Tomanbay ve Nuray Gökçek Karaca (Ed.), *Sosyal Hizmet Kuruluşları* içinde (2-35) Anadolu Üniversitesi. Eskişehir: A.Ö.F. Yayınları. No: 1830.
- Tomlinson, John. (2004). *Küreselleşme ve Kültür*. Ankara: Ayrıntı Yay.
- Toprak, D. (2015). Uygulamada Ortaya Çıkan Farklı Refah Devlet Modelleri Üzerine Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1(21), (151-175).
- Topses, G. (2012). Davranışçı ve Varoluşçu-Hümanistik Psikolojik Danışma Kuramlarının Ayırteci ve Örtüşen Nitelikleri. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*. 1(3), (67-75).

- Tozlu, N. (2005). Eğitim, Demokrasi, Toplum. Adem SOLAK (Ed.). *21. Yüzyılda Sosyoloji ve Eğitim / Küreselleşme ve Toplum* içinde (131-166). İstanbul: Hegem Yay.
- Tuğsal, T. (2017). İş-Yaşam Dengesi, Sosyal Destek ve Sosyo-Demografik Faktörlerin Tükenmişlik Üzerindeki Etkisi. (Doktora Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Turan, N. (2012). Birey ve Aileler İle Sosyal Hizmet. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yay.
- Türk, E. (2015). Sosyolojik Düşüncede Sosyal Sermaye Tartışmaları: Pierre Bourdieu ve James Samuel Coleman Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*. 1(2), (127-149).
- Turner, B. S. (2003). *Oryantalizm Postmodernizm ve Globalizm*. İstanbul: Anka Yay.
- Vatandaş, C. (2002). *Çok Kültürlülük*. İstanbul: Değişim Yay.
- Walker, C. ve A. Walker. (2015). Sosyal Politika, Yoksulluk ve Sosyal Hizmet. Adams, R., L. Dominelli ve M. Payne. (Der.). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* içinde (111-125). (Çev.: Sedat Yağcıoğlu). Ankara: Nika Yay.
- Weaver, H. N. (1999). Indigenous People and The Social Work Profession: Defining Culturally Competent Services. *Social Work*, 44(3), (217-225).
- Wolf, S. (2014). Yorum, Amy Gutmann (Hazırlayan), *Çokkültürcülük Tanınma Politikası* içinde (94-104). İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Vurucu, İ. (2011). Anayasal Vatandaşlık ve Çok Kültürlülük, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/2011/06/06/6196/anayasal-vatandaslik-ve-cok-kulturluluk> üzerine, Erişim tarihi: 20 Eylül 2017.
- Yağcıoğlu, S. ve K. İlbaşı (2010). Homofobi Kader Değildir. <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/119757-homofobi-kader-degildir>. Erişim tarihi: 12 Haziran 2019.
- Yakışır, A. N. (2009). *Bir Modern Olgu Olarak Çokkültürlülük*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Yalvaç, F. (2010). Eleştirel Gerçeklik: Uluslararası İlişkiler Kuramında Post-Pozitivizm Sonrası Aşama. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 6(24), Kış, (3-32).
- Yaman, Ö. M. ve M. A. Akyurt. (2013). Sosyal Hizmete Kültürel Yaklaşım: 2011 Van Depremi Örneği. *Sosyoloji Dergisi*. 3(26), (105-144).
- Yanık, C. (2012). *Dünyadaki Çokkültürlülük Tartışmaları Bağlamında Türkiye’de Çokkültürlülük Eleştirel Bakış*. (Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.
- Yazıcı, F. (2013). *Çokkültürlülük ve Yurtseverlik Açısından Azınlık Okullarında Tarih Dersleri*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Yenihan, B. (2017). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Güvenlik: Dünya’da ve Türkiye’de Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*. 15(30), (177-196).

- Yıldırım, M. (2010). Modernizm, Postmodernizm ve Kamu Yönetimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 7(1), (703-719).
- Yıldırım, N. ve K. Yıldırım. (2008). *Sosyal Hizmet ve Yaklaşımlar*. İstanbul: Sakarya Yay.
- Yıldız, R. (2013). *Sosyolojinin Doğuşu Kurucuları*. İstanbul: Beka Yay.
- Yıldız, R. (2014). *Engelli Penceresinden Zaman. Engelli ile Bakımını Üstlenen Aile Bireylerinin Zaman Algısı Yalova Örneği*. İstanbul: Beka Yay.
- Yücedağ, İ. (2016). Habitus'tan Mutatlaştırma'ya Toplumsalın İnşası. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (37), Nisan, (111-133).
- Yolcuoğlu, İ. G. (2012). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: SABEV Yay.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2014). *Bireylerle, Ailelerle, Gruplarla ve Toplumla Sosyal Hizmet*. İstanbul: Nar Yay.
- Zastrow, C. (2015), *Sosyal Hizmete Giriş*, Durdu Baran Çiftçi (Ed.). 3. Baskı. Ankara: Nika Yay.
- Zengel, R. ve İ. S. Kaya. (2013). Marjinalite Kavramına Yaklaşımlar ve Marjinal Bir Yerleşim Örneği. *Ege Mimarlık Dergisi*, 1(45), (17-21).

İnternet Kaynakları

- <http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/kultur.pdf>. Erişim tarihi: 20 Eylül 2017.
- <https://www.haberturk.com/ingiltere-de-multeci-cocugun-kiz-kardesi-de-saldiriya-ugramis-2240125>. Erişim tarihi: 29 Kasım 2018.
- <https://eyh.aile.gov.tr/konularina-gore-ulusal-mevzuat>. Erişim tarihi: 2 Aralık 2018.
- <https://eyh.aile.gov.tr/kuruluslarimiz-yasli>. Erişim tarihi: 2 Aralık 2018.
- <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>. Erişim Tarihi: 1 Şubat 2019.
- http://www.goc.gov.tr/icerik6/duzensiz-goc_363_378_4710_icerik. Erişim tarihi: 19 Şubat 2019.
- http://www.goc.gov.tr/icerik3/genel-gerekce_327_328_330. Erişim tarihi: 19 Şubat 2019.
- http://www.goc.gov.tr/icerik/mevzuat__327. Erişim tarihi: 19 Şubat 2019.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c763704dd19d0.76660814. Erişim tarihi: 15 Aralık 2018.
- <http://politikaakademisi.org/2016/12/27/dunya-degerler-arastirmasi-2010-2014-turkiye-verileri-analizi/>, Erişim tarihi: 1 Mart 2019.
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/2017-utanc-raporu-2017de-409-kadin-olduruldu-387-cocuk-cinsel-istismara-ugradi-40696747>. Erişim tarihi: 9 Mart 2019.
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/02/20130209-3.htm>. Erişim tarihi: 10 Nisan 2019
- <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27622>. Erişim tarihi: 12 Nisan 2019.
- <http://psikiyatriksosyalhizmet.com/sosyal-servis-uygulamaları-ve-bir-sosyal-inceleme-olgu-sunumu>. Erişim tarihi: 11 Nisan 2019
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30699>. Erişim tarihi: 3 Mayıs 2019.
- <https://communitydoor.org.au/principles-of-social-service>. Erişim tarihi: 7 Mayıs 2019.
- <http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/uc-din-bir-bahcede-dinler-bahcesi-40691945>. Erişim tarihi: 12 Haziran 2019.
- <https://www.sosyalhizmetuzmani.org/cemizgezek.htm>. Erişim tarihi: 12 Haziran 2019.

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Samsun’da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Samsun’da tamamladı. 2005 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümünü bitirdikten sonra, aynı yıl Muş ilinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı yatılı ilköğretim bölge okulunda psikolojik danışman olarak göreve başladı. 2011 yılında Bursa Gemlik Rehberlik ve Araştırma Merkezine tayin oldu. Farklı dönemlerde müdür ve müdür yardımcısı olarak idari görevlerde bulundu. 2014 yılında Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalında yüksek lisans programını tamamladı. Aynı ana bilim dalında doktora eğitimine devam etmektedir. Şu an Adapazarı Rehberlik ve Araştırma Merkezinde uzman psikolojik danışman olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

